



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: «ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΘΕΜΑ: «Τα συχνότερα λάθη στη χρήση της ελληνικής γλώσσας:
μια διδακτική προσέγγιση».**

Μαρμούτα Βασιλική

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

**Επιβλέπουσα: Παπαδοπούλου Σμαράγδα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Ιωαννίνων**

**Μέλη: Καψάλης Δ. Γεώργιος, Πρύτανης Πανεπιστημίου Ιωαννίνων,
Καθηγητής Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Ιωαννίνων
Τσιτσανούδη-Μαλλίδη Νικολέττα, Επίκουρη Καθηγήτρια Παιδαγωγικού
Τμήματος Νηπιαγωγών Ιωαννίνων**

**Ιωάννινα,
Ιανουάριος 2018**

«Γλώσσα και παιδεία είναι το ίδιο. Να πολεμά κανείς για την πατρίδα του ή για την εθνική τη γλώσσα, ένας είναι ο αγώνας».

Γιάννης Ψυχάρης

«Φωνάζω ελληνικά κι ούτε που μ' αποκρίνεται κανείς...».

Οδυσσέας Ελύτης

Ευχαριστίες

Η ολοκλήρωση του παρόντος πονήματος βασίστηκε στη συνδρομή, τις ιδέες και τη στήριξη αρκετών ανθρώπων που, με τον τρόπο τους, συνέβαλαν σε αυτήν την προσπάθεια. Σε όλους αυτούς οφείλω ένα μεγάλο «ευχαριστώ».

Θα ήθελα, πρώτα απ' όλους, να ευχαριστήσω μέσα από την καρδιά μου την επιβλέπουσα καθηγήτρια της διπλωματικής εργασίας, καθηγήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Ιωαννίνων, κυρία Σμαράγδα Παπαδοπούλου. Από την πρώτη στιγμή με ενθάρρυνε να ασχοληθώ με το συγκεκριμένο θέμα, επέβλεπε συστηματικά και προσεκτικά κάθε στάδιο της εργασίας και ενίσχυε χάρη στις γνώσεις, την εμπειρία, την αγάπη και την εμπιστοσύνη που μου έδειξε κάθε προσπάθειά μου στην κατεύθυνση αυτή. Η συνεργασία μας στο προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο ολοκληρώθηκε με την εκπόνηση της παρούσα μελέτης. Με αφορμή την εργασία αυτή, κατάλαβα προσωπικά πως για να υπάρξει ένα άρτιο και επιτυχημένο αποτέλεσμα δεν αρκούν μονάχα οι γνώσεις, οι πολλές ώρες εργασίας και έρευνας. Η βασικότερη συνισταμένη αποδείχθηκε η χημεία και η αμοιβαία σχέση που αναπτύχθηκε μεταξύ μας από την πρώτη στιγμή.

Ακόμη, ευχαριστώ ιδιαίτερα τον κύριο Γεώργιο Καψάλη, Πρύτανη του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και Καθηγητή του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Ιωαννίνων, και την κυρία Νικολέττα Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Επίκουρη Καθηγήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Ιωαννίνων. Ήταν ιδιαίτερη τιμή να αποτελέσουν τα μέλη της συμβουλευτικής-εξεταστικής επιτροπής.

Θερμές ευχαριστίες οφείλω επίσης στους υπαλλήλους της Βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, οι οποίοι στάθηκαν αρωγοί στο έργο μου και με βοήθησαν προσωπικά στην αναζήτηση της βιβλιογραφίας και των πηγών κατά τη συγγραφή της εργασίας.

Φυσικά δεν θα μπορούσα να παραλείψω να ευχαριστήσω βαθύτατα την οικογένειά μου, τα αγαπημένα μου πρόσωπα και τους φίλους μου, που χρόνια τώρα μοιράζονται μαζί μου τα όνειρά μου, τους φόβους, τις ανησυχίες μου και στέκονται καρτερικά και υπομονετικά στο πλευρό μου.

Μαρμούτα Βασιλική,

Ιωάννινα 2018

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	4
Περίληψη	8
Abstract	9
Εισαγωγή	10
1 ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	14
ΟΙ ΕΓΓΕΝΕΙΣ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ: «ΔΥΝΑΜΕΙΣ» ΚΑΙ «ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ».....	14
1.1 Η αξία της ελληνικής γλώσσας	14
1.2 Οι ιδιαιτερότητες της ελληνικής γλώσσας	15
1.3 Η συγχρονική και διαχρονική διάσταση της ελληνικής γλώσσας	18
1.4 Ο πλούτος και η ευελιξία της ελληνικής γλώσσας	22
1.5 Η ιδιαιτερότητες της ελληνικής ορθογραφίας.....	25
1.6 Το γλωσσικό ζήτημα	28
1.7 Γλωσσικές ποικιλίες.....	33
2 ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	38
ΕΞΩΓΕΝΕΙΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΦΘΟΡΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ	38
2.1 Η ανεπαρκής γλωσσική παιδεία.....	38
2.2 Ο καταλυτικός ρόλος των ΜΜΕ.....	46
2.3 Η απομόνωση και ο ατομικισμός.....	48
2.4 Η κακή σχέση με το βιβλίο	50
2.5 Τα δάνεια της Νεοελληνικής.....	53
2.6 Η ξύλινη γλώσσα και η παραφθορά των λέξεων	57
2.7 Η γλώσσα των νέων	60
2.8 Η επανάσταση των greeklish	62
3 ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ	67
ΛΑΘΗ ΣΤΗ ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ	67

3.1	Λάθη στον γραπτό λόγο	71
3.1.1	Ουσιαστικά παράγωγα από ρήματα.....	71
3.1.2	Ομόρριζα με ορθογραφικές διαφορές.....	73
3.1.3	Ορθογραφία των ρημάτων στον αόριστο	73
3.1.4	Ορθογραφία των ρημάτων στην προστακτική.....	74
3.1.5	Ορθογραφία των επιρρημάτων	75
3.1.6	Ορθογραφία των αριθμητικών επιθέτων	75
3.1.7	Ορθογραφία των μετοχών.....	77
3.1.8	Ορθογραφία των σύνθετων λέξεων	78
3.1.9	Ο διπλασιασμός του ρ.....	79
3.1.10	Το επίθετο <i>ο πολύς – η πολλή – το πολύ</i> και το επίρρημα <i>πολύ</i>	80
3.1.11	Ο τονισμός των μονοσύλλαβων λέξεων	80
3.1.12	Η διατήρηση του ν.....	81
3.1.13	Η χρήση της αποστρόφου	82
3.1.14	Η χρήση του ενωτικού	82
3.1.15	Ομώνυμα ή ομόηχα.....	83
3.1.16	Παρώνυμα και τονικά παρώνυμα	85
3.2	Λάθη στον προφορικό λόγο	86
3.2.1	Λάθη στη φωνολογική απόδοση των λέξεων	86
3.2.2	Λάθη στην κλίση των ουσιαστικών.....	89
3.2.3	Λάθη στον σχηματισμό των εθνικών ονομάτων.....	93
3.2.4	Λάθη στη χρήση και την κλίση των ξένων λέξεων	93
3.2.5	Λάθη στην κλίση των επιθέτων	95
3.2.6	Λάθη στον τονισμό της γενικής πτώσης.....	100
3.2.7	Λάθη στο σχηματισμό των παραθετικών	103
3.2.8	Λάθη στη χρήση των ρημάτων	105
3.2.9	Λάθη στη χρήση των επιρρημάτων	112

3.2.10	Λάθη στη σύνταξη των ομοιόπτωτων προσδιορισμών.....	114
3.2.11	Λάθη στη σύνταξη των αντωνυμιών	116
3.2.12	Λάθη στη σύνταξη των ρημάτων.....	117
3.2.13	Λάθη στη σύνταξη των επιρρημάτων.....	121
3.2.14	Λάθη στη συμφωνία των όρων της πρότασης.....	123
3.2.15	Σημασιολογικά λάθη.....	124
3.2.16	Λάθη στη χρήση λόγιων λέξεων και φράσεων.....	126
	Συζήτηση.....	128
	Βιβλιογραφία	130

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνήσει τις συχνότερες περιπτώσεις λάθους που παρατηρούνται στον ελληνικό προφορικό και γραπτό λόγο. Αρχικά, παρουσιάζονται τα εγγενή χαρακτηριστικά της ελληνικής γλώσσας, που καθιστούν δύσκολη τη σωστή χρήση της από τους φυσικούς και μη ομιλητές της. Έπειτα, γίνεται αναφορά στους εξωγενείς παράγοντες που συμβάλλουν στη μη ορθή χρήση των ελληνικών και ευθύνονται για τη φθορά τους. Ακολουθεί το κύριο μέρος της εργασίας, η επισκόπηση των πιο συχνών και σοβαρών λαθών και η διδακτική προσέγγισή τους. Το υλικό που συγκεντρώθηκε, εν συνεχεία συγκρίθηκε, ομαδοποιήθηκε και ταξινομήθηκε σε λάθη του γραπτού και λάθη του προφορικού λόγου, ενώ ταυτόχρονα πραγματοποιήθηκε η διόρθωση των λανθασμένων τύπων και η αντικατάστασή τους από τους ορθούς. Τέλος, ακολουθεί συζήτηση βάσει της κριτικής ανάλυσης όσων προαναφέρθηκαν και προτείνονται ερωτήματα που μπορούν να γίνουν αντικείμενο μελέτης για επόμενες έρευνες.

Λέξεις – Κλειδιά: ελληνική γλώσσα, λάθη, προφορικός και γραπτός λόγος.

Abstract

The purpose of the current study is to explore the most common and frequent mistakes made in Greek oral and written speech. At first, there are presented the inherent characteristics of the Greek language that make the proper use of it difficult by native and foreign speakers. Furthermore, there are mentioned the external factors that contribute to the incorrect use of Greek language and are responsible for its damage. The following part of the study refers to an overview of the most common and serious mistakes that are made while using the Greek language as well as the teaching approach. The data that was gathered was compared later, sorted out and classified in categories referring to oral and written speech. Moreover, the mistaken types were corrected and replaced by the correct ones. Finally, a critical discussion of all the above is attempted and some questions for future research are suggested.

Key-words: Greek language, mistakes, oral and written speech.

Εισαγωγή

Ότι λοιπόν ο άνθρωπος είναι ζώο κοινωνικό περισσότερο από τη μέλισσα και κάθε άλλο αγελαίο ζώο είναι φανερό. Διότι η φύση, κατά τη γνώμη μας, δεν κάνει τίποτα άσκοπα. Και απ' όλα τα ζώα μόνον ο άνθρωπος έχει το χάρισμα του έναρθρου λόγου. Ο άναρθρος λόγος φανερώνει το λυπηρό και το ηδονικό. Γι' αυτό τον διαθέτουν και τα άλλα ζώα (αυτή είναι η δυνατότητα της φύσης τους, να έχουν δηλαδή την αίσθηση του λυπηρού και του ηδονικού και αυτά τα αισθήματα να τα δηλώνουν το ένα στο άλλο). Όμως ο έναρθρος λόγος υπάρχει για να εκφράσει το συμφέρον και το βλαβερό και συνακόλουθα το δίκαιο και το άδικο επίσης. Διότι αυτό είναι το χαρακτηριστικό γνώρισμα του ανθρώπου σε σχέση με τα άλλα ζώα, δηλαδή αυτός μόνον να αντιλαμβάνεται τι είναι καλό και τι κακό, τι δίκαιο και τι άδικο και τα άλλα. Και η συμμετοχή-κοινωνία σ' αυτά θεμελιώνει την οικία και την πόλη. Σύμφωνα με τη φύση των πραγμάτων, η πόλη είναι πιο σημαντική από την οικία και τον καθένα από μας.

(Αριστοτέλης, Πολιτικά, Α, 1253a 7-19)

Στο παραπάνω απόσπασμα ο Αριστοτέλης διατυπώνει με ευδιάκριτο τρόπο το χαρακτηριστικό εκείνο που συμπληρώνει την εικόνα του ανθρώπου ως «ζώου πολιτικού και κοινωνικού». Η βασική ειδοποιός διαφορά του ανθρώπου από τα υπόλοιπα έμβια είναι η ικανότητά του να επικοινωνεί με τη γλώσσα. Το χάρισμα αυτό βέβαια είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με ένα άλλο χάρισμα – προνόμιο του ανθρώπου, τη νόησή του, την ικανότητα δηλαδή να σκέπτεται με τον νου, να συλλαμβάνει νοήματα, να τα συνδέει, να τα διακρίνει, να τα ταξινομεί και φυσικά να τα εκφράζει με τη γλώσσα του. Η απόλυτη διαφοροποίηση της συμπεριφοράς του ανθρώπου από εκείνη οποιουδήποτε ζώου έγκειται στο ότι ο άνθρωπος σχεδιάζει το τι θα κάνει στο μυαλό του κι έπειτα ενεργεί, κι αυτό το πετυχαίνει μόνο χάρη στη φαντασία του, που λειτουργεί και υπάρχει εξαιτίας του λεκτικού συμβολισμού. (Γλέζος, 1977)

Το μεγαλειώδες και καίριο χαρακτηριστικό της γλώσσας είναι ότι ενώνει και χωρίζει ταυτόχρονα τους ανθρώπους. Ως εθνική έκφραση, για παράδειγμα, μια γλώσσα ενώνει τα μέλη της εθνικής κοινότητας που έχουν τη συγκεκριμένη γλώσσα ως μητρική, αλλά συγχρόνως διαφοροποιεί τους ομιλητές αυτής της γλώσσας από όλους τους άλλους που μιλούν διαφορετικές εθνικές γλώσσες. Ομοίως, οι ομιλητές μιας διαλέκτου ενώνονται από τη διάλεκτο που μιλούν από κοινού, αλλά διαφοροποιούνται

από τους ομιλητές άλλων διαλέκτων της ίδια εθνικής γλώσσας. (Μπαμπινιώτης, 2010) Διαφορές, όμως, παρατηρούνται ακόμη και ανάμεσα στους ομιλητές της ίδιας γλώσσας ή ακόμη και της ίδιας διαλέκτου ως προς την ποσότητα και την ποικιλία του λεξιλογίου που χρησιμοποιούν και φυσικά ως προς την εκφραστική, γραμματική και συντακτική ορθότητα όσων εκστομίζουν. Τέτοιου είδους διαφορές έχουν συνήθως τις ρίζες τους στο διαφορετικό επίπεδο μόρφωσης, στην κοινωνική προέλευση, στο οικογενειακό και πολιτισμικό κεφάλαιο του ομιλητή και παρατηρούνται σε όλα τα επίπεδα της γλώσσας: στο φωνολογικό, στο γραμματικό, στο συντακτικό και στο σημασιολογικό – λεξιλογικό.

Πέρα και πάνω απ' όλες τις διαφορές, όμως, η γλώσσα δεν είναι αποτέλεσμα μηχανικών αυτοματισμών, αλλά συνειδητών επιλογών. Αυτό σημαίνει ότι η γλώσσα είναι προϊόν δημιουργίας κάθε ομιλούντος και αποτέλεσμα μιας σειράς επιλογών λεξιλογικών, γραμματικών και συντακτικών. Οι επιλογές αυτές αφορούν τόσο στο τι λέμε όσο και στο πώς το λέμε. Βάσει της μελέτης των λειτουργιών του εγκεφάλου, οι επιλογές αυτές γίνονται με εκπληκτικές ταχύτητες, χωρίς να είναι πάντα συνειδητές. (Μπαμπινιώτης, 2010)

Σε αυτό το σημείο κρίνουμε αναγκαίο να διακρίνουμε δύο συγγενείς, αλλά ταυτόχρονα διαφορετικές έννοιες που σχετίζονται με τη γλώσσα: τον λόγο και την ομιλία. Λόγος είναι η εσωτερική πλευρά της γλώσσας, ό,τι γνωρίζει κάθε ομιλητής, το σύστημα της γλώσσας, ενώ ομιλία είναι η εφαρμογή αυτού του συστήματος, το προϊόν εφαρμογής του λόγου. Επομένως, όλες οι προαναφερθείσες επιλογές σχετίζονται με την ομιλία κι όχι με τον λόγο. Όπως πολύ εύστοχα διαπιστώνει ο Μπαμπινιώτης, «για καθετί που λέμε ή γράφουμε, κάθε αλυσίδα λόγου, κάθε προφορικό ή γραπτό μας κείμενο, είναι δείγμα ομιλίας. Άρα μιλώντας για γλωσσική πραγματικότητα και για γλωσσική πράξη, μιλάμε αποκλειστικά για ό,τι αποτελεί το επίπεδο ομιλίας στη γλώσσα, είτε πρόκειται για διάλογο είτε πρόκειται για μονόλογο είτε για γραπτή είτε για προφορική μορφή γλώσσας».

Ως εκ τούτου, η ομιλία ως πραγματική μορφή της γλωσσικής επικοινωνίας είναι εξαιρετικά σύνθετη, καθώς περιλαμβάνει τα εμπλεκόμενα στην επικοινωνία πρόσωπα, το κείμενο (προφορικό ή γραπτό) ως περιεχόμενο και ως γλωσσική έκφραση και τις συνθήκες (καταστάσεις, χώρο, χρόνο) επικοινωνίας. Το πέρασμα από τον λόγο στην ομιλία αποτελεί κατάκτηση της νεότερης γλωσσικής επιστήμης και συνιστά μετάβαση από το μεμονωμένο (τη λέξη, τη φράση, την πρόταση) στο σύνολο (το κείμενο), από το απλό στο σύνθετο.

Προς αυτήν ακριβώς την κατεύθυνση –τη μετάβαση από τον λόγο στην ομιλία – στρέφεται η παρούσα εργασία. Στο σημείο αυτό έγκειται και η πρωτοτυπία του θέματος που επιλέχθηκε, αφού η έμφαση δίνεται στην πραγματικότητα της γλώσσας κι όχι στη θεωρία της. Άλλωστε, ιδιαίτερα για τον τόπο μας, η γλώσσα και η χρήση της υπήρξαν πάντοτε από τα φλέγοντα ζητήματα και μάλιστα με μακραίωνη πορεία, αφού οι ρίζες τους χρονολογούνται τόσο παλιά, όσο και η ιστορία μας. Η ελληνική γλώσσα και η ελληνική ιστορία συμπορεύτηκαν μέσα στους αιώνες, αφού δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις που οι μεταβολές της μίας επηρέασαν και σημάδεψαν την εξέλιξη της άλλης. Από την ποικιλία των αρχαίων διαλέκτων (δωρική, ιωνική, αιολική κτλ.) και τη «συγχώνευση» τους στην αττική – κοινή μέχρι το γλωσσικό ζήτημα που ταλάνισε για αιώνες τον τόπο μας, οι προβληματισμοί γύρω από τη γλώσσα μας συνεχίζονται ακόμη και σήμερα με τον ίδιο ρυθμό γύρω από τα σύγχρονα ζητήματα των γλωσσικών δανείων, της ανορθογραφίας και της νέας γλωσσικής μορφής, των «greeklish», που κατακλύζουν τη ζωή μας. Η ιστορική αυτή συγκυρία καθιστά μια μελέτη και εργασία για την ορθή χρήση της ελληνικής γλώσσας ιδιαίτερα επίκαιρη. Προς αυτή την κατεύθυνση φιλοδοξεί να συμβάλει η παρούσα εργασία, που αποτελεί το τελικό απόσταγμα μιας μακράς ερευνητικής ενασχόλησης με τα λάθη που παρατηρούνται συνηθέστερα στην προφορική και γραπτή ελληνική γλώσσα.

Η οργάνωση των περιεχομένων διαρθρώνεται σε τρία κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρείται η επισκόπηση των χαρακτηριστικών – αξιών της ελληνικής γλώσσας, που αποτελούν «δυνάμεις» και ταυτόχρονα «αδυναμίες» για την εκμάθηση και τη σωστή χρήση της. Δίνεται έμφαση στις ιδιαιτερότητες, τη συγχρονική και τη διαχρονική της διάσταση, τον λεξιλογικό πλούτο, την ευελιξία της και φυσικά την πολυδιάστατη ορθογραφία της. Παράλληλα, όμως, εξετάζονται οι ιστορικοί και κοινωνικοί εκείνοι παράγοντες που αποτέλεσαν και εξακολουθούν να αποτελούν τροχοπέδη στον ενιαίο χαρακτήρα της ελληνικής, όπως η πάλη καθαρεύουσας – δημοτικής (το γλωσσικό ζήτημα), καθώς και οι γλωσσικές ποικιλίες που διαμόρφωσαν το μωσαϊκό της ελληνικής γλώσσας (διάλεκτοι και ιδιώματα).

Εν συνεχεία, στο δεύτερο κεφάλαιο το κέντρο βάρους μετατοπίζεται στους εξωγενείς παράγοντες που οδηγούν - μέσω της λανθασμένης χρήσης της γλώσσας – στη μεταβολή, στην αλλοίωση και εν τέλει στη φθορά της ελληνικής. Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο τίθενται επί τάπητος φλέγοντα και καίρια ζητήματα για το μέλλον της ελληνικής, όπως η ανεπαρκής γλωσσική παιδεία, ο ρόλος των μέσων μαζικής ενημέρωσης, η κακή σχέση του Έλληνα με το βιβλίο, η απομόνωση και ο

ατομικισμός που χαρακτηρίζουν τις διαπροσωπικές ανθρώπινες σχέσεις, η γλώσσα των νέων – παράγοντες προφανείς που φέρουν ευθύνη για τη σημερινή πραγματικότητα που χαρακτηρίζει την ελληνική γλώσσα. Παράλληλα, όμως, εξετάζονται λόγοι που τα τελευταία κυρίως χρόνια έχουν απασχολήσει τους γλωσσολόγους και τους ερευνητές σχετικά με τους κινδύνους που διατρέχουν τα ελληνικά, όπως η ξύλινη γλώσσα και η παραφθορά των λέξεων από τον πολιτικό και δημοσιογραφικό κόσμο, η εισβολή πλήθους ξένων λέξεων (ιδίως από τον χώρο της τεχνολογίας και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης), καθώς και οι νέες συγκυρίες που διαμορφώνονται από την αλόγιστη χρήση των greeklish.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται βιβλιογραφική επισκόπηση των βασικότερων και συνηθέστερων λαθών της ελληνικής γλώσσας. Παρατίθενται αυτούσια μερικά από τα συχνότερα λάθη που παρατηρούνται τόσο στον προφορικό όσο και στον γραπτό λόγο από τους ομιλητές των ελληνικών, ανεξαρτήτως ηλικίας, μόρφωσης, κοινωνικής προέλευσης και επαγγέλματος. Τα λάθη που καταγράφονται στο κεφάλαιο αυτό, εκτός της κατηγοριοποίησής τους σε λάθη του προφορικού και λάθη του γραπτού λόγου, διακρίνονται ανάλογα με τον τομέα της γλώσσας τον οποίο αγγίζουν (λάθη στη φωνολογία, λάθη στη μορφολογία και την κλίση, λάθη στη σύνταξη, λάθη στην έκφραση). Η παρουσίαση αυτή φέρνει σε άμεση επαφή τον αναγνώστη με τα λάθη αυτά που συχνά αναπαράγονται στην καθημερινή ζωή – λάθη στον προφορικό και στον γραπτό λόγο – μεσολαβώντας με αυτόν τον τρόπο στη διόρθωσή τους και σε μια βαθύτερη κατανόηση των λεξιλογικών, γραμματικών και συντακτικών κανόνων που διέπουν τη γλώσσα μας.

Τέλος, ακολουθεί συζήτηση βάσει της κριτικής ανάλυσης όσων προαναφέρθηκαν και προτείνονται ερωτήματα που μπορούν να γίνουν αντικείμενο μελέτης για επόμενες έρευνες.

1 ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΟΙ ΕΓΓΕΝΕΙΣ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ: «ΔΥΝΑΜΕΙΣ» ΚΑΙ «ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ»

1.1 Η αξία της ελληνικής γλώσσας

Η ελληνική γλώσσα μιλιέται σήμερα από ένα πλήθος που δεν ξεπερνά συνολικά τα είκοσι εκατομμύρια. Αυτό, ωστόσο, δεν αναιρεί το γεγονός ότι η ελληνική παραμένει η γλώσσα με την οποία μίλησαν για πρώτη φορά η ποίηση και το θέατρο, η φιλοσοφία και η επιστήμη, τα μαθηματικά και η ιατρική, το δίκαιο και η ηθική, η πολιτική και η ίδια η ιστορία. Χάρη στα ελληνικά, δόθηκε για πρώτη φορά το νόημα των πιο αφηρημένων και «λεπτών» εννοιών, εννοιών που αποτύπωσαν το περιεχόμενο της δημοκρατίας και του πολιτισμού. Αργότερα, έγινε η γλώσσα των Ευαγγελίων, η γλώσσα στην οποία μίλησαν οι «Πατέρες» της Εκκλησίας μας και οι υμνογράφοι. Γι' αυτό άλλωστε και άντεξε όχι μόνο τους τέσσερις αιώνες της οθωμανικής κυριαρχίας, αλλά και τις εξίσου επώδυνες περιόδους της ενετικής και αγγλικής κυριαρχίας. Στη δύναμη της γλώσσας τους και στη θρησκεία τους στηρίχθηκαν οι Νεοέλληνες Διαφωτιστές, όταν προετοίμαζαν ιδεολογικά το έθνος για τον μεγάλο ξεσηκωμό. Ο νεοελληνικός κόσμος, και μάλιστα σύνολη η λογισύνη του Νεοελληνικού Διαφωτισμού αποδέχτηκε τα επιτεύγματα του αρχαίου κόσμου και τα προώθησε, συνταιριάζοντάς τα με τα επιτεύγματα της νεότερης ευρωπαϊκής εποχής. Η συνένωση των δύο στοιχείων, του ελληνικού με το χριστιανικό, συγκρότησε τον ελληνοχριστιανικό πολιτισμό. Δεν μπορούμε, βέβαια, να περιορίζουμε το πλαίσιο που συνδιαμορφώνει την ιστορική ταυτότητα ενός έθνους σε ένα μόνο από τα καθολικά χαρακτηριστικά που τη συναποτελούν. Το *ομόθρησκον* δεν είναι το μοναδικό συνδετικό στοιχείο, αλλά εξίσου σημαντικά είναι και το *ομόαιμον*, το *ομόχωρον* και το *ομόγλωσσον*. Τα δύο τελευταία, μάλιστα, έχουν μεγαλύτερη χρονική διάρκεια από το *ομόθρησκον*, που στην τρισχιλιετή ιστορία των Ελλήνων δίσταται σε δύο διαφορετικές θρησκείες. Αυτό που θα μας απασχολήσει ιδιαίτερα στην παρούσα εργασία αφορά το *ομόγλωσσον*, την ιστορία δηλαδή και την εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας ως τις μέρες μας. (Καραφύλλης, 2007)

Όλα τα παραπάνω γεγονότα αποδεικνύουν ότι για τον ελληνικό λαό η γλώσσα δεν αποτέλεσε μονάχα ένα εργαλείο επικοινωνίας, αλλά ένα καθοριστικό συστατικό της φυσιογνωμίας του. Η ελληνική γλώσσα δεν είναι ένα άψυχο πράγμα, αλλά ένας ζωντανός οργανισμός, αφού μέσα σε αυτήν απεικονίζονται στοιχεία από την ιστορία, τη σκέψη, την καλλιέργεια, τον πολιτισμό της Ελλάδας. Παράλληλα, αποκαλύπτει τη νοοτροπία, το ήθος, τις αξίες και τη στάση του ελληνικού λαού απέναντι στον κόσμο. Ο Γάλλος Buffon ταύτισε την έννοια του ανθρώπου με την ιδιαιτερότητα της γλωσσικής του έκφρασης. Πολύ αργότερα, ο σπουδαίος φιλόσοφος της γλώσσας Wittgenstein με τη γνωστή ρήση του «τα όρια του κόσμου μου είναι τα όρια της γλώσσας μου» εννοούσε ότι ο κόσμος του υπάρχει τόσο μόνο, όσο μπορεί να τον εκφράσει με τη γλώσσα του. Μέσα στη γλώσσα ενός λαού, μέσα στην κάθε λέξη και φράση, απεικονίζονται στοιχεία από την ιστορία, τη σκέψη, τη νοοτροπία, την καλλιέργεια και τον πολιτισμό του. Ο ιδρυτής, πάλι, της νεότερης γλωσσολογίας, Ferdinand de Saussure, ήταν εκείνος που όρισε τη γλώσσα ως «ταξινομία του κόσμου», δηλώνοντας έτσι ότι ο άνθρωπος με τη γλώσσα του ταξινομεί τον κόσμο του, έτσι όπως τον έχει συλλάβει και επεξεργαστεί πρώτα με τη νόησή του. Με τη γλώσσα ο άνθρωπος βάζει τάξη στο χάος της γύρω του πραγματικότητας. (Saussure, 1979) Υπάρχουν, φυσικά, κάποια ιδιαίτερα πολιτιστικά και ιστορικά γνωρίσματα της ελληνικής γλώσσας που της προσδίδουν έναν έξοχο χαρακτήρα. Η μακραίωνη και ενιαία παράδοσή της, η χρήση της από χαρισματικούς ανθρώπους της τέχνης και της επιστήμης, για να εκφραστούν οι ανώτερες μορφές της πνευματικής δημιουργίας, όλες αυτές οι συνισταμένες πείθουν ότι πρόκειται για μια σπάνια σε εκφραστική δύναμη γλώσσα. Αποτελεί δε, για τον λόγο αυτόν, ανεκτίμητο εθνικό κεφάλαιο.

1.2 Οι ιδιαιτερότητες της ελληνικής γλώσσας

Η νέα ελληνική παρουσιάζει κάποιες ιδιαιτερότητες που την κάνουν να ξεχωρίζει από άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες, ιδιαιτερότητες που της προσδίδουν έναν ιδιόμορφο χαρακτήρα. Ο Ευάγγελος Πετρούνιας διακρίνει τρία βασικά στοιχεία που κάνουν τη νέα ελληνική γλώσσα ιδιαίτερη. (Πετρούνιας, 1984· Χάρης, 2003)

Ως πρώτο βασικό στοιχείο θεωρεί τον ενιαίο χαρακτήρα της ελληνικής από την κλασική ή ακόμη και από τη μυκηναϊκή εποχή έως σήμερα. Ο ενιαίος αυτός χαρακτήρας οφείλεται καταρχήν σε ιδεολογικούς λόγους, δηλαδή εθνικούς και πολιτιστικούς, αλλά και σε εσωτερικούς γλωσσικούς λόγους, όπως οι χαρακτηριστικές

μορφολογικές ομοιότητες ανάμεσα στα αρχαία και στα νέα ελληνικά. Μιλώντας για ενιαία ελληνική γλώσσα (προϊόν της διδασκαλίας της Σχολής του Γεωργίου Χατζηδάκι), εννοούμε ότι ο ίδιος λαός, οι Έλληνες, στον ίδιο γεωγραφικό χώρο, την Ελλάδα, μιλάει χωρίς διακοπή για 40 αιώνες τώρα και επίσης γράφει – με την ίδια γραφή (από τον 8^ο αιώνα π.Χ.) και την ίδια ορθογραφία (από το 400 π.Χ.) – την ίδια γλώσσα, την Ελληνική. Αυτό δεν σημαίνει, φυσικά, ότι η γλώσσα των αρχαίων Ελλήνων είναι φωνητικά, γραμματικά, συντακτικά και λεξιλογικά ίδια και απaráλλακτη με τη γλώσσα που μιλάμε και γράφουμε σήμερα! Μεταβολές στην ελληνική γλώσσα τους 40 αυτούς αιώνες έγιναν πολλές, όχι όμως τόσες και τέτοιες που να αλλοιώσουν τη δομική φυσιολογία και το λεξιλόγιο της ελληνικής κατά τρόπο που να μην αναγνωρίζεται ότι πρόκειται για την ίδια γλώσσα. Ο δομικός σκελετός της ελληνικής, τα κύρια χαρακτηριστικά της δομής της αρχαίας και της βυζαντινής εξακολουθούν να προσδιορίζουν και τη σύγχρονη ελληνική, αφού οι αλλαγές που έγιναν αφορούν περισσότερο στη δήλωση των δομικών κατηγοριών (καταλήξεις, σχηματιστικά στοιχεία, φθόγγοι) και λιγότερο στις ίδιες τις δομικές κατηγορίες (χρόνος, ποιόν ενέργειας, φωνή, έγκλιση, πτώση, αριθμός, γένος κ.λ.π.). (Κοπιδάκης, 2010) Γι' αυτόν τον ενιαίο χαρακτήρα δεν μπορούμε να μιλάμε όταν αναφερόμαστε στις νεολατινικές γλώσσες, όπως τα ιταλικά, τα ισπανικά, τα γαλλικά. Τέτοιου είδους γλώσσες δεν μπορούν να θεωρηθούν ίδιες γλώσσες με τη μητέρα-γλώσσα, τα λατινικά, παρόλο που η απόσταση ανάμεσα στη μητέρα-γλώσσα προς τις θυγατέρες είναι μικρότερη από την απόσταση ανάμεσα στα σημερινά και στα κλασσικά ελληνικά. Αυτός είναι, άλλωστε, και ο λόγος που τα αρχαία ελληνικά δεν μπορούν να θεωρηθούν «νεκρή γλώσσα». Τέτοιου είδους ζητήματα εξετάζει ο κλάδος της γλωσσολογίας που ονομάζεται «συγκριτική γλωσσολογία». (Μπαμπινιώτης, 1998)

Μια δεύτερη ιδιαιτερότητα που επηρεάζει το θέμα της εργασίας μας και μας οδηγεί σε συγκεκριμένες διερευνήσεις έγκειται στον δανεισμό της ελληνικής από παλαιότερες μορφές της, κυρίως από την ελληνιστική κοινή, από την οποία τέθηκαν οι βάσεις για τη σημερινή μορφή της νέας ελληνικής. Η ελληνική, όταν χρειάστηκε, ανταποκρίθηκε στις νέες επικοινωνιακές της ανάγκες με τον πιο φυσικό και υγιή τρόπο, με την ενεργοποίηση δηλαδή υπαρκτών ελληνικών λέξεων ή τη δημιουργία νέων, σύμφωνα πάντοτε με τα δομικά πρότυπα της γλώσσα μας. Το φαινόμενο αυτό έχει ονομαστεί «διαχρονικός δανεισμός» ή «εσωτερικός δανεισμός» και εντοπίζεται σε παραδείγματα λέξεων, όπως *δημοκρατία*, *αριστοκρατία*, *οδός*. Πολλές, βέβαια, από τις

επανεισαγμένες αρχαίες λέξεις αποδίδουν στην πραγματικότητα νεότερες ευρωπαϊκές έννοιες, έτσι ώστε η σημασία τους να διαφέρει άλλοτε περισσότερο κι άλλοτε λιγότερο από την αρχαία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί, κατά τον Πετρούνια, η λέξη «τραγωδία». Η *τραγωδία* σαν θεατρικός όρος διατηρεί την αρχαία σημασία της, αλλά στη σημασία «φριχτή κατάσταση» αποδίδει σημασία που απέκτησε στα γαλλικά. Αυτή ακριβώς η ριζική αλλαγή στη σημασία πολλών αρχαίων λέξεων είναι ένας από τους λόγους που οι σημερινοί Έλληνες δυσκολεύονται πολύ να μάθουν σωστά τα αρχαία ελληνικά. Η σωστή, ουσιαστική και βαθύτερη γνώση της ελληνικής δεν μπορεί να εξασφαλιστεί χωρίς τη συνειδητοποίηση αυτής της συνέχειας και της αδιάκοπης, δυναμικής αλληλεπίδρασης των διάφορων χρονικών φάσεων της γλώσσας μας. (Χάρης, 2003α)

Ο τρίτος παράγοντας που καθιστά ιδιαίτερη την ελληνική γλώσσα είναι οι λέξεις που έχουν δανειστεί πολλές γλώσσες για ποικίλες ανθρώπινες δραστηριότητες από τα ελληνικά. Πρόκειται για τον γνωστό όρο «διεθνή ελληνικά», που χρησιμοποιήθηκε από πολλούς γλωσσολόγους, όπως ο Σοσσύρ και ο Φωριέλ. Καθώς πολλές ανθρώπινες δραστηριότητες διαμορφώθηκαν κατά την ελληνική αρχαιότητα, πολλοί όροι που τις εξέφραζαν τότε πέρασαν σε άλλες γλώσσες, και ιδίως στα λατινικά. Από τα λατινικά, με τη λατινική πια μορφή τους, και μαζί με λατινικές λέξεις, κληροδοτήθηκαν στις νεότερες γλώσσες. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα σήμερα οι νεότερες γλώσσες να δανείζονται και απευθείας λέξεις από τα αρχαία ελληνικά, όπως και από τα λατινικά, όπως οι λέξεις *ερωτικός*, *πολιτική* και *δημοκρατία*. Το σημαντικότερο είναι πως, επεκτείνοντας αυτήν την παράδοση, εκατοντάδες χιλιάδες λέξεις με βάση αρχαία ελληνικά και λατινικά λεξικά στοιχεία δημιουργούνται σήμερα, για εξυπηρέτηση των νεότερων αναγκών. Μερικές από αυτές, όπως διαπιστώνει ο Πετρούνιας, είναι σύμφωνες με τους σημασιολογικούς και μορφολογικούς κανόνες των δύο κλασικών γλωσσών. Συχνότερα, όμως, δε συμφωνούν με αυτούς, αφού δημιουργούνται για εξυπηρέτηση των σημερινών αναγκών κι όχι για επίδειξη αρχαιομάθειας. Τέτοιου είδους λέξεις, που οι ρίζες τους βρίσκονται στην αρχαία ελληνική, αλλά έρχονται σαν δάνεια στα νέα ελληνικά από τις νεότερες γλώσσες, τροποποιούν τους μορφολογικούς και σημασιολογικούς κανόνες της ελληνικής γλώσσας. (Πετρούνιας, 1984· Χάρης, 2003α)

Στα παραπάνω χαρακτηριστικά της ιδιαιτερότητας της ελληνικής γλώσσας, ο Μπαμπινιώτης έρχεται να προσθέσει έναν ακόμη παράγοντα που ενισχύει τον ενιαίο

χαρακτήρα της. Μέσα από τη συνέχεια και την ενότητα της εξωτερικής (μορφικής) απεικόνισης της γλώσσας ενισχύθηκε, σφυρηλατήθηκε και διατηρήθηκε και η εσωτερική της ενότητα. Φυσικά, σπουδαίο ρόλο στη διατήρηση της ενότητάς της έπαιξε το γεγονός ότι σε όλους αυτούς τους αιώνες η ελληνική γλώσσα συνέχισε να γράφεται με τα ίδια γράμματα και την ίδια ορθογραφία. (Μπαμπινιώτης, 1994) Το να γράφει κανείς, για παράδειγμα, με *ειδ-* μια σειρά από ομόρριζες λέξεις, ετυμολογικά συνδεδεμένες μεταξύ τους, όπως *είδα*, *ειδώλιο*, *ειδύλλιο*, *ειδυλλιακός*, *είδωλο* (< *είδα*, ο αόριστος του ρήματος *βλέπω*) και με *ιδ-* τη μετοχή παρακειμένου *ιδωμένος* του ίδιου ρήματος – έχοντας μάλιστα την ικανότητα να δικαιολογήσει τη διαφορά στη γραφή – απαιτεί ενδελεχή γνώση της ορθογραφίας του ρήματος στα αρχαία ελληνικά. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, ορισμένες ακίνδυνες φαινομενικά απλουστεύσεις στην ορθογραφία της γλώσσας (μεταβολές στην ιστορική ορθογραφία) ή πολύ περισσότερο, άλλες ριζοσπαστικές προτάσεις για φωνητική ορθογραφία ή για χρήση του λατινικού αλφάβητου, αλλοιώνοντας τη γραπτή παράδοση της ορθογραφίας, υπονομεύουν τη συνέχεια, την ταυτότητα και τη φυσιογνωμία της ίδιας της ελληνικής.

Ιδιαιτερότητες τέτοιας φύσης, όπως οι παραπάνω, είναι αυτονόητο ότι προσδίδουν στην ελληνική γλώσσα μοναδικό και अपαράμιλλο χαρακτήρα, που δύσκολα συγκρίνεται με εκείνον άλλων γλωσσών. Παράλληλα, όμως, αυτά ακριβώς τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά είναι που καθιστούν την ελληνική γλώσσα τόσο δύσκολη, όχι μόνο για τους ξένους ομιλητές – που γοητεύονται από το κύρος και την αίγλη της – αλλά και για τους φυσικούς ομιλητές της.

1.3 Η συγχρονική και διαχρονική διάσταση της ελληνικής γλώσσας

Σύμφωνα με τους γλωσσολόγους, πρώτα και πάνω απ' όλα κάθε γλώσσα συνιστά μια ιδιαίτερη δομή, μια ξεχωριστή μορφή, ένα αυτόνομο σύστημα κι όχι απλά ένα άθροισμα λέξεων. Αν η γλώσσα ήταν απλώς λέξεις, θα μπορούσαμε εύκολα να μάθουμε μια ξένη γλώσσα, όπως επίσης εύκολα θα μπορούσαμε να μεταφράσουμε από μια γλώσσα σε μία άλλη. Επομένως, η γλώσσα δεν νοείται ως διαδοχή λέξεων, αλλά πολύ περισσότερο ως δομή. Λέγοντας «δομή», εννοούμε ένα οργανωμένο, αυτόνομο σύστημα στοιχείων που συνδέονται με συγκεκριμένες σχέσεις και επιτελούν συγκεκριμένες λειτουργίες. (Μπαμπινιώτης, 1994) Η γλώσσα, όπως και κάθε σημειακό σύστημα επικοινωνίας, αποτελείται από δύο επίπεδα: το επίπεδο του περιεχομένου και το επίπεδο της έκφρασης. Κάθε γλωσσικό στοιχείο ή γλωσσικό

σημείο απαρτίζεται αντίστοιχα από δύο συστατικά: το περιεχόμενο (σημασία) και την έκφραση (μορφή). Όπως επισημαίνει ο Saussure, το γλωσσικό σημείο δεν ενώνει ένα πράγμα κι ένα όνομα, αλλά μια έννοια – ιδέα και μια ακουστική εικόνα. Έτσι, λ.χ. όταν λέμε «δέντρο», έχουμε την έννοια – ιδέα (το περιεχόμενο «δέντρο») και την ακουστική του εικόνα, με άλλα λόγια τη φωνολογική του δήλωση (τη μορφή / déntro). Από ένα γενικότερο υλικό, τις έννοιες, που υπάρχουν σ' ένα καθολικότερο επίπεδο, κάθε φυσική γλώσσα αντλεί το υλικό της για να μορφώσει, να δώσει έκφραση στο περιεχόμενό της, να φτιάξει δηλαδή από τις έννοιες τις σημασίες της. (Saussure, 1979)

Η ελληνική γλώσσα διαθέτει γύρω στις 100.000 λέξεις (χωρίς τους αυστηρά ειδικούς τεχνικούς όρους) και φυσικά, έναν πολύ μεγαλύτερο αριθμό σημασιών που δηλώνεται από τις λέξεις αυτές, δοθέντος ότι μια (φωνολογική) λέξη μπορεί να δηλώσει περισσότερες από μία σημασίες. Για παράδειγμα, η λέξη *γράμμα* μπορεί να δηλώνει α) ένα σύμβολο ή έναν χαρακτήρα του αλφάβητου που αντιστοιχεί σε έναν φθόγγο β) μια επιστολή γ) στον πληθυντικό αριθμό δηλώνει την παιδεία, τη μόρφωση δ) ενώ συχνά χρησιμοποιείται και στις εκφράσεις «γράμμα του νόμου» και «κατά γράμμα». Πρόκειται για το γνωστό γλωσσικό φαινόμενο της «πολυσημίας». (Μανδαλά, 1991)

Για τον Χριστίδη, βέβαια, η πολυσημία δεν είναι απλώς ένα γλωσσικό φαινόμενο, η πολυσημία αφορά το ζήτημα της ιστορικότητας της σημασίας. Οι λέξεις δεν κλείνουν μέσα τους απλώς και μόνο παραστάσεις, αλλά και αισθήματα, συγκινήσεις που συνδέονται με αυτές τις παραστάσεις – «δηλώνουν» κάτι και ταυτόχρονα «συνδηλώνουν» μια στάση απέναντι σε αυτό το κάτι. Αυτό δεν είναι καθόλου παράξενο, αν σκεφτεί κανείς ότι η γλώσσα δεν είναι γέννημα μιας ουδέτερης, ανιδιοτελούς συνάντησης του υποκειμένου με το αντικείμενο αλλά, αντίθετα, μιας δραματικής αλληλεπίδρασης ανάμεσα στο αντικείμενο και του υποκειμένου. Η αρχική, η αρχέγονη επιθυμία είναι εκείνη που αποτελεί το κίνητρο για τη γλωσσική αποτύπωση μιας εμπειρίας. Αυτό είναι ιδιαίτερα εμφανές ήδη στην πρώιμη παιδική γλώσσα, όπου, όπως σημειώνει ο Piaget, οι λέξεις εκφράζουν κύριες επιθυμίες και προσταγές. Αυτή ακριβώς η διαλεκτική αισθήματος και παράστασης αποτελεί και το κλειδί για την κατανόηση της μεταφορικής πολυσημίας. Τα παραδείγματα πολυσημίας, που αναφέραμε και παραπάνω, εικονογραφούν την «αγωνία» της γλώσσας, αυτού του κατεξοχήν νοητικού εργαλείου, να προσεγγίσει την ολότητα που τη γεννάει. Και η καταγωγή των λέξεων – των λεξικών σημασιών – από ευρύτερα, αδιαφοροποίητα

μορφώματα αποτελεί την πρώτη και βασική επιβεβαίωση της παράδοξης άποψης ότι η ομιλία δεν συντίθεται από λέξεις που γεννήθηκαν πριν από αυτή, αντίθετα οι λέξεις αναδύονται από την ολότητα της ομιλίας. Οι ποικίλες σημασίες που συγκροτούν τις λέξεις αποτελούν υπαινιγμούς, ψηφίδες, που πρέπει να συναρθρωθούν για να διαφανεί η βαθύτερη ενότητα της οποίας αποτελούν μέρος. Αυτό που εμείς, από την άλλη μεριά, πρέπει να κάνουμε είναι να οξύνουμε τις αισθήσεις μας για να αισθανθούμε τις αφανείς κινήσεις που βυσοδομούν «πίσω» από την πλάτη της κατηγοριακής γλώσσας. (Χρηστίδης, 2002)

Κάθε λεκτικό στοιχείο μιας οποιασδήποτε γλώσσας, για παράδειγμα το ρήμα *δίδω* της ελληνικής, δεν είναι μια απλή λέξη, αλλά μια αξία στη γλώσσα, με την έννοια ότι καταλαμβάνει μια ιδιαίτερη, μοναδική θέση μέσα σ' ένα πλέγμα σχέσεων που συνιστούν το σύστημα της συγκεκριμένης γλώσσας, εν προκειμένω της ελληνικής. Το *δίδω* υπάρχει διότι συνδέεται με μια σειρά σημασιών, με τις οποίες συνωνυμεί (*προμηθεύω, εφοδιάζω, παρέχω*) ή και αντιτίθεται (*δέχομαι, λαμβάνω*). Συνδέεται, επίσης, με μια σειρά από σύνθετα της ρίζας *δίδω* (*παραδίδω, επιδίδω, προσδίδω*), αλλά και με μια σειρά ομόρριζων (*δοτός, δόση, δώρο*). Τέλος, το στοιχείο *δίδω* είναι συνδυασμένο με μια σειρά από σχέσεις, όπως το ότι δέχεται ένα υποκείμενο – δράστη, αλλά και αντικείμενα, άμεσα και έμμεσα (π.χ. *Ο Χ. δίνει το βιβλίο στον πατέρα*). Επομένως, κάθε στοιχείο στη γλώσσα είναι τμήμα ενός σύνθετου και πολύπλοκου μηχανισμού που απαρτίζεται από ένα τέτοιο πλέγμα σχέσεων. Αυτό σημαίνει, για το δικό μας παράδειγμα, ότι το ελληνικό *δίδω* δεν μπορεί να συμπίπτει ούτε με το αγγλικό *give*, ούτε με το γαλλικό *donner*, ούτε με το γερμανικό *geben*. Και δεν συμπίπτουν, γιατί καθένα από αυτά αποτελεί ένα ιδιαίτερο πλέγμα σχέσεων, τόσο σύνθετο και πολύπλοκο, που είναι αδύνατο να συμπέσει στο σύνολό του με το σύστημα του *give* ή του *geben*. (Μπαμπινιώτης, 1994) Συμπεραίνει, λοιπόν, κανείς ότι το σύνολο της γλώσσας ως δομής, ως ιδιαίτερου κι αυτόνομου συστήματος, έχει μια ιδιαιτερότητα, που συνιστά και τη φυσιογνωμία της.

Όλα τα παραπάνω στοιχεία σχετικά με την ιδιαιτερότητα της ελληνικής, όπως άλλωστε και κάθε άλλης γλώσσας, συνιστούν τη συγχρονική της θεώρηση, την περιγραφή δηλαδή της γλώσσας σε δεδομένο χρόνο και μάλιστα στη σύγχρονή της μορφή. Γρήγορα, όμως, συνειδητοποιήθηκε ότι γλώσσες με μακραίωνη παράδοση και ευρύτερη ιστορική και πολιτισμική παρουσία είναι ανάγκη να μελετώνται και διαχρονικά. Ειδικότερα, προκειμένου για την ελληνική, πρέπει να θυμόμαστε ότι

ελληνικά δεν είναι μόνο η δημοτική, την οποία μιλάμε και γράφουμε ως επίσημη από το 1976. Ελληνικά είναι και η λόγια γλωσσική μας παράδοση (αρχαϊζουσα, καθαρεύουσα, αυστηρή και απλή). Ελληνικά είναι και η γλώσσα που μιλούσαν κι έγραφαν και στο Βυζάντιο. Ελληνικά είναι και η γλώσσα της αρχαιότητας. Ελληνικά είναι και η γλώσσα των Ευαγγελίων και της γραπτής έκφρασης του χριστιανισμού. Αυτό σημαίνει ότι την ελληνική είμαστε υποχρεωμένοι ως σωστοί χρήστες της να τη μελετάμε και στη διαχρονική της διάσταση. (Κοπιδάκης, 2010)

Την ανάγκη μελέτης της ελληνικής γλώσσας στη συγχρονική της διάσταση είχε τονίσει ιδιαίτερα και ο Κριαράς, καίτοι ένθερμος υποστηρικτής του δημοτικισμού. Όπως επεσήμαινε ο ίδιος αρκετές φορές, τα παιδιά – παράλληλα με τη διδασκαλία της δημοτικής – πρέπει να μαθαίνουν εξίσου και τι παλαιότερες μορφές της γλώσσας τους, που είναι πολλές και έχουν μακρότατη ιστορία. Εκείνο που είναι αναγκαίο να γνωρίσουν οι μαθητές δεν είναι τόσο η γλώσσα των αρχαίων – μέσα στην οποία σίγουρα θα πελαγώσουν – όσο ο κόσμος των αρχαίων. Εκείνο που πρέπει να οικειωθεί ο μαθητής (ιδίως στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση) είναι τα στοιχεία εκείνα της αρχαίας – και της αττικής γλώσσας – που είναι απαραίτητα σήμερα για τη σωστή χρήση της δημοτικής. Αυτά τα στοιχεία δεν θα του τα μάθουν οι «παλαιότερες μορφές της ελληνικής», αλλά μια συστηματική διδασκαλία που, δίνοντάς στον μαθητή τα απαραίτητα γραμματικά στοιχεία, θα τον οπλίσει με τέτοια εφόδια, ώστε να αποφεύγει τα τερατώδη σφάλματα που βλέπουμε και ακούμε κάθε μέρα στον τύπο και στην τηλεόραση. Ο μαθητής, λοιπόν, εκείνο που οφείλει να μάθει είναι τα παραπάνω συγκεκριμένα στοιχεία, κι όχι να πελαγοδρομήσει στις παλιότερες μορφές της ελληνικής, που μόνο σύγχυση θα του φέρουν. Γιατί πράγματι, όπως σωστά ανέφερε και ο Μαρωνίτης, η σημερινή γραπτή δημοτική μας είναι «κάτοπτρο της διαχρονίας». Σ' αυτήν θα βρούμε και λέξεις ξενικής προέλευσης και λέξεις βυζαντινές και λέξεις των μεταγενέστερων χρόνων, όπως και λέξεις των δόκιμων αττικών συγγραφέων. (Κριαράς, 1998)

Εύκολα, λοιπόν, διαπιστώνει κανείς βάσει των παραπάνω ότι το να μαθαίνει κανείς να μιλάει και να γράφει σωστά την ελληνική είναι κάτι που προϋποθέτει πολύ καλή γνώση των συγκυριών και των παραγόντων που συνέβαλαν στη σημερινή μορφή της νεοελληνικής κοινής. Το πώς οι παλαιότερες αυτές μορφές επηρεάζουν τη σημερινή μορφή και λειτουργία της ελληνικής γλώσσας είναι κάτι που θα αποδειχθεί παρακάτω, κατά τη διόρθωση πληθώρας γλωσσικών λαθών που οφείλονται σε άγνοια

παλαιών γλωσσικών κανόνων. Αυτό που δεν θα πρέπει να ξεχνάμε σε καμία περίπτωση είναι ότι τα ελληνικά πότε δεν αποτέλεσαν «νεκρή» γλώσσα, αλλά ένα συνονθύλευμα τύπων και μορφών. Οι σημερινοί ομιλητές της οφείλουν να χειρίζονται τη νεοελληνική κοινή ανατρέχοντας συχνά στις παλαιότερες μορφές της κι όχι να την αντιμετωπίζουν σαν ένα παγιωμένο κλειστό γλωσσικό σύστημα. Μόνο με αυτόν τον τρόπο θα σταθούν άξιοι συνεχιστές της γλωσσικής τους παράδοσης.

1.4 Ο πλούτος και η ευελιξία της ελληνικής γλώσσας

Στη συνείδηση των κύκλων των πνευματικών ανθρώπων η καλλιέργεια της ελληνικής αποτέλεσε από πολύ νωρίς αντικείμενο θαυμασμού. Για τους ίδιους, βέβαια, τους Έλληνες κάτι τέτοιο ήταν αυτονόητο, αφού αποτέλεσε το φυσικό επακόλουθο μιας παραγωγής ιδεών, σκέψεων, εννοιών, επιστημονικών και φιλοσοφικών αναζητήσεων, γενικότερα το αποτέλεσμα μιας θαυμαστής καλλιέργειας της παιδείας και του πολιτισμού. Δεν ήταν, άλλωστε, λίγες οι περιπτώσεις που οι επικοινωνιακές ανάγκες των Ελλήνων σε διάφορα επίπεδα (φιλοσοφία, επιστήμες, θέατρο, ποίηση, ιστορία, φιλολογία, εκπαίδευση, καθημερινή ζωή) «γέννησαν» κατά περιόδους πληθώρα νέων λέξεων για το αντίστοιχο επιστημονικό πεδίο. Τον λεξιλογικό πλούτο των ελληνικών δεν τον διαπιστώνει βέβαια κανείς, απλώς και μόνο μελετώντας σ' ένα λεξικό τα χιλιάδες λήμματα. Περισσότερο καθοριστικός φαίνεται να είναι ο αριθμός των σημασιών που αποδίδονται στις λέξεις. Έτσι, τελικά αποδεικνύεται αρκετά μεγαλύτερος ο αριθμός των σημασιών από εκείνον των λέξεων, αφού συχνά μια λέξη αποδίδει περισσότερες από μία σημασίες για λόγους οικονομίας.

Οι λέξεις κάθε ζωντανής γλώσσας, όπως και της ελληνικής, παρουσιάζουν τα ίδια χαρακτηριστικά με τα έμβια όντα: είναι ζωντανές. Κάθε λέξη έχει μια ορισμένη καταγωγή, η οποία και καθορίζει την ιδιαίτερη φυσιογνωμία της. Στην ελληνική γλώσσα υπάρχουν ωραίες και άσχημες λέξεις. Λέξεις που μας τρομοκρατούν (*καρκίνος*) και λέξεις που μας κάνουν να ονειροπολούμε (*ηλιοβασίλεμα*). Υπάρχουν λέξεις που ζουν χιλιάδες χρόνια χωρίς να χάνουν τη ζωντάνια και τη λάμψη τους (*γη*, *ήλιος*, *ουρανός*) και λέξεις που πεθαίνουν πρόωρα ή ακόμη και προτού καλά καλά γεννηθούν (*τραχανείο*). Οι λέξεις μάς τραγουδούν, μας απειλούν, μας εκβιάζουν, μας οδηγούν στην αυτοθυσία ή στην αυτοκτονία. Ζευγαρώνουν σύμφωνα με τις επιθυμίες μας, για να εκφράσουν υψηλές ιδέες, αιώνιες αλήθειες και διαχρονικές αξίες, όπως άλλο τόσο χρησιμοποιούνται σε κατάλληλους συνδυασμούς ως πανίσχυρα όπλα

περιπλάνησης, εξαπάτησης και αλλοτρίωσης του ανύποπτου και ανυπεράσπιστου πλήθους. (Χαραλαμπίκης, 1992)

Μια απλή ενασχόληση με την ελληνική γλώσσα είναι αρκετή για να δείξει ότι τελικά ο πλούτος της δεν είναι μόνο λεξιλογικός, αλλά και μορφολογικός. Μεγάλο μέρος της ιδιαιτερότητας της φυσιογνωμίας της οφείλεται στην πληθώρα των μορφολογικών στοιχείων (δομών, τύπων, σημασιών κ.λπ.). Όσο κι αν απλοποιήθηκε ο μορφολογικός κορμός της ελληνικής, ωστόσο παραμένει μια γλώσσα με πολύ μεγάλο αριθμό μορφολογικών τύπων προς δήλωση γραμματικών και λεξικών σημασιών. Αν, για παράδειγμα, ασχοληθούμε με την κλίση μιας κατηγορίας ονομάτων της νέας ελληνικής, των αρσενικών, αυτομάτως μπορούμε να αντιληφθούμε το πλήθος των καταλήξεων που καθορίζουν και τον τρόπο κλίσης κάθε κατηγορίας: ισοσύλλαβα αρσενικά σε *-ας* (*ο πατέρας*), ισοσύλλαβα αρσενικά σε *-ης* (*ο μαθητής*), ισοσύλλαβα αρσενικά σε *-ος* (*ο δρόμος*), ανισοσύλλαβα αρσενικά σε *-ας* (*ο ψαράς*), ανισοσύλλαβα αρσενικά σε *-ης* (*ο καφετζής*), ουσιαστικά σε *-ης* με διπλό πληθυντικό (*ο αφέντης – οι αφέντες/οι αφεντάδες*), ανισοσύλλαβα ουσιαστικά σε *-ες* (*ο καφές*) και *-ους* (*ο παππούς*), ανισοσύλλαβα ουσιαστικά σε *-έας* (*ο κουρέας*). (Τριανταφυλλίδης, 1941) Κλίση, τονισμός, αριθμός συλλαβών, τύποι, καταλήξεις και εξαιρέσεις για ένα μονάχα από τα τρία γένη των ουσιαστικών, του ενός από τα έξι κλιτά μέρη του λόγου. Το ερώτημα που προκύπτει σε αυτό το σημείο είναι: αυτό το πλήθος των τύπων των ελληνικών είναι τελικά δύναμη ή αδυναμία; Η απάντηση είναι απλή: είναι και τα δύο. Δύναμη, γιατί πράγματι η ποικιλία των τύπων, δομημένη σε υποσυστήματα, σπάει τη μονοτονία του αδιαφοροποίητου γλωσσικού συνόλου, ενώ συγχρόνως ομαδοποιεί ένα ευρύτερο φάσμα τύπων. Αδυναμία, γιατί η κατάκτηση και η σωστή χρήση της ελληνικής ακόμη και από τους φυσικούς της ομιλητές – πόσο μάλλον από τους ξένους ομιλητές – απαιτεί κόπο, χρόνο και προσπάθεια. (Μπαμπινιώτης, 2010) Μια τέτοια είδους προσπάθεια, βέβαια, έχει αποδειχθεί ότι ασκεί και οξύνει τη νόηση, αφού δεν πρόκειται για μια απλή μνημονική ανάκληση, αλλά κατάκτηση και ενεργοποίηση ενός πλέγματος λεπτών και σύνθετων σχέσεων. Αυτή ακριβώς είναι η δυσκολία και ταυτόχρονα η ομορφιά και η γοητεία της γλώσσας μας, της ελληνικής γλώσσας.

Απόρροια του παραπάνω μορφολογικού πλούτου είναι η μεγάλη ελευθερία στη σειρά των όρων της πρότασης, που προσδίδει στην ελληνική γλώσσα πολυπλοκότητα μεν, της προσφέρει την πολυτέλεια της μεγάλης ευελιξίας και ακρίβειας δε. Η γραμματική και συντακτική λειτουργία κάθε λέξης δηλώνεται από τα μορφολογικά της

χαρακτηριστικά κι όχι από τη θέση που κατέχει στην πρόταση. Αυτό σημαίνει ότι τα προτασιακά στοιχεία δεν είναι σταθερά δεμένα σε συγκεκριμένες και απαραβίαστες συντακτικές θέσεις, όπως συμβαίνει σε άλλες γλώσσες με αυστηρή σειρά, π.χ. στην αγγλική. (Κοπιδάκης, 2010) Έτσι, προτάσεις όπως: i) «*Η μητέρα καθαρίζει την αυλή*», ii) «*Την αυλή καθαρίζει η μητέρα*», iii) «*Καθαρίζει η μητέρα την αυλή*» είναι εξίσου αποδεκτές γραμματικά. Επομένως, η σειρά των όρων δεν παίζει ουσιαστικά κανένα γραμματικό ρόλο μέσα στην πρόταση. Αντίθετα, η μεγάλη ευκινησία των προτασιακών στοιχείων προσφέρει σημαντικές δυνατότητες δημιουργίας των ιδιαίτερων εντυπώσεων που υπαγορεύονται από τις ανάγκες της λεκτικής επικοινωνίας, όπως είναι η έκπληξη, η αντιδιαστολή, η προβολή κάποιου στοιχείου ή η εστίαση σε κάποιο άλλο. Πιο συγκεκριμένα, για τα παραπάνω παραδείγματα:

- i) «*Η μητέρα καθαρίζει την αυλή*» ($Y - P - A$): η έμφαση δίνεται στον πρώτο όρο της πρότασης, στο υποκείμενο του ρήματος, στον δράστη της ενέργειας.
- ii) «*Την αυλή καθαρίζει η μητέρα*» ($A - P - Y$): η έμφαση δίνεται και πάλι στον πρώτο όρο της πρότασης, αυτή τη φορά στο αντικείμενο του ρήματος, στο όνομα στο οποίο μεταβαίνει η ενέργεια του ρήματος.
- iii) «*Καθαρίζει η μητέρα την αυλή*» ($P - Y - A$): η έμφαση δίνεται κι εδώ στον πρώτο όρο της πρότασης, στο ρήμα, στην ενέργεια του υποκειμένου.

Το βασικό στοιχείο των παραπάνω προτάσεων είναι ότι σε καμία δεν αλλάζει η γραμματική – μορφολογική δομή των όρων της, όμως η αλλαγή της θέσης τους συνεπάγεται και αλλαγή στο πού τίθεται το κέντρο βάρους αυτού που κάθε φορά μιλάει.

Ωστόσο, η ελευθερία αυτή δεν είναι απόλυτη, αφού στην πράξη χρησιμοποιούνται πολύ λιγότερες δομές από αυτές που θεωρητικά χρησιμοποιούνται και προβλέπονται. Ο λόγος για τον οποίο κάποια ή κάποιες δομές επικρατούν είναι ότι ανταποκρίνονται καλύτερα στις ανάγκες της επικοινωνίας. Η ελευθερία στην τοποθέτηση των προτασιακών στοιχείων δε σημαίνει και αυθαιρεσία. Υπάρχουν συγκεκριμένοι παράγοντες που ενθαρρύνουν την τοποθέτηση ενός όρου στις δύο πιο σημαντικές θέσεις της πρότασης, δηλαδή την πρώτη θέση και το τέλος. Για παράδειγμα, την πρώτη θέση τείνουν να καταλαμβάνουν όροι που αποτελούνται από λίγες λέξεις, ενώ στο τέλος συνήθως τοποθετούνται «βαρύτερα» στοιχεία, που

συνίστανται δηλαδή από πολλές λέξεις ή είναι γραμματικώς σύνθετα. Επίσης, την πρώτη θέση κατέχει συνήθως το στοιχείο εκείνο που αποτελεί το «θέμα» της πρότασης, ενώ το «σχόλιο» έρχεται τελευταίο. Η ευκαμψία αυτή της νεοελληνικής γλώσσας διευκολύνει την έκφραση της συναισθηματικής φόρτισης και αξιοποιείται έντεχνα στη λογοτεχνία, δημιουργώντας μικρούς και μεγάλους λεκτικούς θησαυρούς. (Κοπιδάκης, 2010). Αυτή η ελευθερία όμως – όπως θα εξετάσουμε παρακάτω με την ανάλυση των γλωσσικών λαθών ιδιαίτερα σε συντακτικό και λεξιλογικό επίπεδο – γίνεται πολύ συχνά παράγοντας γλωσσικών παραδρομών και συγχύσεων.

1.5 Η ιδιαιτερότητα της ελληνικής ορθογραφίας

Η ελληνική γλώσσα διαθέτει από τη φύση της φωνητική γραφή, στην οποία ισχύει η αρχή της αμφιμονοσημαντότητας: για κάθε φώνημα υπάρχει ένα και μόνο γραφικό σύμβολο και, αντίστροφα, κάθε γραφικό σύμβολο δηλώνει ένα και μόνο φώνημα. Τα ελληνικά, όπως και οι περισσότερες ευρωπαϊκές γλώσσες, έχουν ιστορική ορθογραφία, γράφονται δηλαδή όχι σύμφωνα με το πώς προφέρονται σήμερα οι λέξεις, αλλά σύμφωνα με το πώς προφέρονταν σε παλαιότερες περιόδους, με αποτέλεσμα τα ορθογραφικά αυτά συστήματα να παρουσιάζουν πολλές ατέλειες και «ανωμαλίες». Στα νέα ελληνικά είναι, σε γενικές γραμμές, πάρα πολύ δύσκολο να γράψει σωστά κανείς κάποια λέξη που ακούει, καθώς οι πολλοί και περίπλοκοι κανόνες δεν αρκούν για την αντιστοίχιση προφοράς-γραφής. (Χάρης, 2003α)

Τα ελληνικά έχουν από τη φύση τους την ικανότητα σαφούς διαχωρισμού σε φωνήεν και σύμφωνο. Καθώς τα δύο αυτά επίπεδα εναλλάσσονται στις λέξεις και σπανίως ακολουθούν σε συνέχεια περισσότερο από δύο μαζί, η συλλαβική μέθοδος (ανάλυση των λέξεων σε συλλαβές παρά σε φωνήματα) απλουστεύει τη διαδικασία εκμάθησης λέξεων. Όπως διαπιστώνει και η Παπαδοπούλου, τα ελληνικά, όπως και τα αγγλικά, αποτελούν μορφοφωνητικές γλώσσες, αφού η προφορά είναι προβλέψιμη στο βαθμό βέβαια που ακολουθούνται συγκεκριμένοι κανόνες ανταπόκρισης γραφήματος-φωνήματος. Οι κανόνες αυτοί μπορεί να είναι αυτονόητοι – ως έναν βαθμό βέβαια – για τους φυσικούς ομιλητές της ελληνικής γλώσσας που είναι ήδη κάτοχοι του προφορικού λόγου, αλλά σίγουρα αποτελούν εστίες δυσκολίας για τα ελληνόπουλα στην πρώτη τάξη του Δημοτικού σχολείου και φυσικά για όσους καλούνται να μάθουν την ελληνική ως δεύτερη γλώσσα. Για παράδειγμα, οι συνδυασμός *av* αλλού διαβάζεται ως *af* και αλλού ως *av*, όπως συμβαίνει και με τον συνδυασμό *ev* που αλλού

προφέρεται ως *ef* κι αλλού ως *en*. Μια άλλη μορφή δυσκολίας για την εκμάθηση της ελληνικής ορθογραφίας αποτελούν τα συμφωνικά συμπλέγματα, τα δίψηφα φωνήεντα (*ou, ai, ei, oi, ui*), τα δίψηφα σύμφωνα (*μπ, ντ, γκ, τσ, τζ*) και φυσικά τα διπλά σύμφωνα (*ζ, ξ, ψ*). Δεν θα μπορούσαμε να παραλείψουμε να αναφέρουμε τα πέντε ελληνικά *ι* (*ι, η, υ, οι, ει*), τα δύο διαφορετικά *ο* (*ο, ω*) και τα δύο διαφορετικά *ε* (*ε, αι*) σε συνδυασμό φυσικά με τον τρόπο που αυτά διαφοροποιούνται σύμφωνα με τις αλλαγές των πτώσεων και των αριθμών (ενικού/πληθυντικού). Σε σχέση με τις ιδιαιτερότητες της ελληνικής γλώσσας πρέπει να λάβει κανείς υπόψη του ότι σε αυτή τη γλώσσα έχουμε πλήθος από μεγάλες λέξεις, γεγονός που προϋποθέτει μεγαλύτερη προσπάθεια για απομνημόνευση των συμβόλων. Καθοριστικής σημασίας είναι, τέλος, ο παράγοντας τονισμός στην ορθογραφική μάθηση. Στα ελληνικά μπορεί να έχουμε την ίδια ακριβώς φωνηματική ανάλυση για διαφορετικές λέξεις με εντελώς διαφορετικές σημασίες (π.χ. *κάλος* και *καλός, μόνος* και *μονός*). (Παπαδοπούλου, 2004) Εκτενέστερη αναφορά στις δυσκολίες που προκαλούν τα ομώνυμα, τα παρώνυμα και τα τονικά παρώνυμα για τους χρήστες της γλώσσας θα γίνει σε επόμενο κεφάλαιο.

Επειδή τα αλφαβητικά συστήματα γραφής σχετίζονται με τη φωνολογική δομή της γλώσσας και επειδή ο προφορικός λόγος κάθε γλώσσας έχει υποστεί διαφορετικές εξελικτικές αλλαγές στη διάρκεια των αιώνων, είναι επόμενο ότι τα διαφορετικά αλφαβητικά συστήματα γραφής που έχουν δημιουργηθεί από τη δημιουργία του ελληνικού αλφαβήτου μέχρι σήμερα θα διαφέρουν μεταξύ τους ως προς τη σχέση ή διαφάνεια μεταξύ γραμμάτων και ήχων της ομιλίας. Στην ανάγνωση, η νέα ελληνική γλώσσα είναι αρκετά διαφανής. Συγκεκριμένα, έχει μεγάλο βαθμό συνέπειας στην αναπαράσταση των ήχων από τα γράμματα (ο βαθμός αυτός προσεγγίζει σχεδόν το ένα προς ένα) και για τον λόγο αυτό κλείνει προς το μέρος των ρηχών ορθογραφικών συστημάτων, στα οποία η προφορά των λέξεων κατά την ανάγνωση βασίζεται στη σχεδόν πιστή εφαρμογή των κανόνων της γραφημικής-φωνηματικής αντιστοιχίας. Οι ασυνέπειες στην εφαρμογή των κανόνων της γραφημικής-φωνηματικής αντιστοιχίας που παρατηρούνται κατά την ανάγνωση της νέας ελληνικής γλώσσας (οι οποίες κυρίως αφορούν την προφορά των διψήφων) υπόκεινται σε κανόνες και, συνεπώς, η μάθηση της προφοράς των περιπτώσεων αυτών (των διψήφων) είναι εύκολη, διότι εφαρμόζεται σε κάθε περίπτωση ανάγνωσης των διψήφων. Όμως, στην ορθογραφημένη γραφή της, η νέα ελληνική γλώσσα είναι φωνολογικά ημιδιαφανής, καθώς – σε αρκετές περιπτώσεις – υπάρχει ένα προς δύο ή πολλά αντιστοιχία μεταξύ φωνημάτων-

γραφημάτων. Αυτό έχει ως συνέπεια η ορθογραφία να μην καθορίζεται πάντοτε από τη φωνολογία της λέξης. Έτσι, σε αρκετές περιπτώσεις λέξεων (κυρίως εκείνων που γράφονται σύμφωνα με τους κανόνες της ιστορικής ορθογραφίας), η φωνημική δομή μιας λέξης μπορεί να γραφτεί με περισσότερους από έναν τρόπους. Επειδή η ορθογραφία στις λέξεις αυτές προσδιορίζεται κυρίως από την ετυμολογία και τη γραμματική, οποιοσδήποτε χρήστης της ελληνικής γλώσσας μπορεί να βοηθηθεί στη μάθηση της ορθογραφίας αυτών των λέξεων αν μάθει και αποκτήσει γνώσεις (και συνεπώς μπορεί να τις αξιολογεί) σχετικές με τη γραμματική και την ετυμολογία. (Πόρποδας, 2002)

Η απομνημόνευση μεγάλων ή δύσκολων λέξεων για την ελληνική ορθογραφία θα μπορούσε να συνδεθεί με την ετυμολογία. Η γνώση των ετυμολογικών ερμηνειών για τον λόγο στον οποίο αποδίδουμε πότε το ένα *ι* και πότε το άλλο, αποτελεί χρήσιμο εφόδιο για τους ομιλητές της ελληνικής, αφού η γλώσσα αυτή αποτέλεσε μια από τις παλαιότερες γλώσσες με αιώνες ιστορικής εξέλιξης. Τέτοιου είδους προβλήματα που συναντούν οι ομιλητές/ομιλήτριες των φυσικών γλωσσών λόγω της διάστασης ανάμεσα στον προφορικό και στον γραπτό λόγο οδηγούν συχνά σε προτάσεις μεταρρύθμισης της ορθογραφίας. Τα αιτήματα που συνήθως διατυπώνονται κινούνται στην κατεύθυνση της απλοποίησης και του εξορθολογισμού του γλωσσικού οργάνου. Σύμφωνα με τον Τριανταφυλλίδη, έναν από τους μεγαλύτερους μεταρρυθμιστές της ελληνικής γλώσσας και ορθογραφίας, οι απλοποιήσεις της ορθογραφίας κινήθηκαν βάσει συγκεκριμένων αρχών. Για παράδειγμα, η ορθογραφία της νέας γλώσσας (της νεοελληνικής) δεν μπορούσε να ρυθμιστεί με την αλύγιστη εφαρμογή της «ιστορικής» αρχής. Λόγοι κοινωνικοί, εκπαιδευτικοί, εθνικοί επέβαλαν μια απλοποίηση. Επιπλέον, η ορθογραφία της νέας κοινής έπρεπε να κανονιστεί, έτσι ώστε η διδασκαλία της να γίνεται με ευκολοθύμητους σχετικά κανόνες, που να μην προϋποθέτουν τη γνώση της αρχαίας γραμματικής. Παράλληλα, όμως, έπρεπε όσοι είχαν αναλάβει τις ορθογραφικές απλουστεύσεις να λογαριάσουν και την καθοριστική σημασία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και φιλολογίας στη νεοελληνική κοινή. (Τριανταφυλλίδης, 1948)

Όμως, η προοπτική ορθογραφικών αλλαγών, όσο περιορισμένης κλίμακας κι αν είναι, βιώνεται κάθε φορά από μεγάλη μερίδα του πληθυσμού σαν απώλεια. Η ιστορία των γλωσσών από την άλλη μεριά μάς έχει δείξει ότι όλα τα ενδεχόμενα είναι ανοιχτά: η ορθογραφία μιας γλώσσας μπορεί να μην αλλάξει καθόλου (στα

μεσοδιαστήματα των ορθογραφικών μεταρρυθμίσεων), να αλλάξει ριζικά ή και εξ ολοκλήρου (π.χ. η αλλαγή αλφαβήτου στα ρουμανικά, στα τουρκικά και τα αλβανικά) ή να αλλάξει μόνο εν μέρει. Οι επιμέρους αλλαγές είναι ο κανόνας σε γλώσσες με σημαντικό σώμα γραμματείας, όπως η γαλλική, η αγγλική ή η ελληνική, οπότε το επίμαχο ερώτημα δεν είναι πλέον εάν η ιστορική ορθογραφία μπορεί να αλλάξει, αλλά ως προς τι κρίνεται απαραίτητο να αλλάξει. Με άλλα λόγια, η ιστορικότητα της ορθογραφίας είναι σχετική, και, από αυτήν την άποψη, διαπραγματεύσιμη και «παραβιάσιμη». Χαρακτηριστικό παράδειγμα πιο πρόσφατης αλλαγής – στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης του 1976/1981 – αποτέλεσε η κατάργηση των γραφών *-η(ς)* και *-ωμεν/ -ωνται* και η υιοθέτηση των τύπων *να γράφει(ς), να γράφονται*. (Χάρης, 2003α) Όπως, άλλωστε, πολύ εύστοχα επισημαίνει και ο Τομπαΐδης, το κριτήριο ορθότητας ενός γλωσσικού στοιχείου θα πρέπει να είναι η νεοελληνική κοινή- όπως συμβαίνει και με όλες τις ομιλούμενες γλώσσες – κι όχι η σύμπτωση ή η συμφωνία του με αρχαιότερες μορφές (όπως συνέβαινε στην περίπτωση της καθαρεύουσας). (Τομπαΐδης Δ. , 1985)

Σε κάθε περίπτωση, αυτό που πρέπει να θυμόμαστε είναι πως οποιαδήποτε απλοποίηση-αλλαγή θεωρείται θεμιτή στο σημείο που δεν θίγει την ιστορικότητα και την αξία της ελληνικής γλώσσας. Απαραίτητη, τέλος, προϋπόθεση είναι η εκάστοτε απλοποίηση να γίνεται, κατόπιν ώριμης σκέψης, για τη διευκόλυνση των φυσικών και μη ομιλητών της ελληνικής κι όχι για να ικανοποιηθούν οι επιδιώξεις όσων εποφθαλμιούν την υπονόμηση και υποβάθμιση της γλώσσας μας, μέσω της υπεραπλούστευσής της.

1.6 Το γλωσσικό ζήτημα

«Γλωσσικό ζήτημα» ονομάστηκε η διαμάχη που ξέσπασε στην Ελλάδα στις αρχές του 19^{ου} αιώνα σχετικά με το ποια γλώσσα πρέπει να καθιερωθεί ως «εθνική» γλώσσα, δηλαδή ως επίσημη γλώσσα του έθνους, τόσο στον προφορικό όσο και στον γραπτό λόγο: η απλή ομιλούμενη (δημοτική) ή η λόγια γραφόμενη (καθαρεύουσα). Το ζήτημα αυτό, αφού ταλάνισε τον ελληνισμό για ένα και μισό περίπου αιώνα, επιλύθηκε οριστικά το 1977 με την επικράτηση της Δημοτικής ή «Νέας Ελληνικής» γλώσσας. (Κοτρότσου-Λόντου, 2004)

Στην πραγματικότητα, όμως, το γλωσσικό ζήτημα έχει τις ρίζες του στην αρχαιότητα και πιο συγκεκριμένα στον 1^ο αι. π.Χ., όταν εμφανίζεται το κίνημα του Αττικισμού (δηλαδή η επιστροφή στα παλιά υποδείγματα του αττικού ύφους) ως αντίδραση στο κίνημα του Ασσιανισμού. Ο Αττικισμός εισήγαγε τη διγλωσσία στον ελληνικό κόσμο, δηλαδή μια διχοτομία στην έως τότε ενιαία ελληνική γλώσσα ανάμεσα σε δύο παραλλαγές: μια απλή, δημόδη προφορική γλώσσα, συνέχεια της Αλεξανδρινής Κοινής, και μια λόγια, αρχαίζουσα και νέα, γραπτή κυρίως γλώσσα, απομίμηση της κλασικής αττικής. (Lesky, 1985)

Οι λόγιοι, λοιπόν, των ελληνιστικών χρόνων, θαμπωμένοι από την ωριμότητα και την ωραιότητα του αττικού λόγου, στράφηκαν προς τα εκεί και δεν καλλιέργησαν τον δικό τους γλωσσικό θησαυρό. Γύρισαν στα περασμένα γλωσσικά σχήματα, με αποτέλεσμα να απωλέσουν το γλωσσικό τους «εγώ» και, κατά συνέπεια, να αλλοτριωθούν όχι μόνο γλωσσικά αλλά και πνευματικά. Τον ίδιο καιρό ο ελληνικός λαός διαμόρφωνε και βίωνε τη δική του γλωσσική πραγματικότητα, η οποία ολοένα και εξελισσόταν ακολουθώντας τους δικούς της νόμους. Πρόκειται για τη γλώσσα της Αγίας Γραφής, τη ζωντανή λαλιά που μας έφερε τα δημοτικά τραγούδια, τα παραμύθια, τους μύθους, τους θρύλους, τις παραδόσεις και όλα τα άλλα λαϊκά αριστουργήματα. (Τσολάκης, 1999) Η πρώτη φορά, όμως, που η δημοτική χρησιμοποιήθηκε επίσημα στον πεζό λόγο ήταν στο περίφημο έργο «Το ταξίδι μου» του Γιάννη Ψυχάρη, ο οποίος με το έργο αυτό εγκαινίασε και το κίνημα για την προώθηση και επικράτηση της δημοτικής έναντι της καθαρεύουσας. Το κίνημα, βέβαια, του Ψυχάρη – ο *ψυχαρισμός* όπως ονομάστηκε από τους σύγχρονούς του – το προετοίμαζε και μια ευνοϊκή κατάσταση, που από τα 1880 περίπου ως τα 1888 άρχισε να διαμορφώνεται στην Ελλάδα. Όπως υποστήριζε ο Ψυχάρης, «το έθνος παίρνει συνείδηση της ατομικότητάς του μόνο όταν μεγαλώνουν τα φυσικά και τα νοερά του σύνορα. Και για το άπλωμα των νοερών συνόρων απαραίτητη προϋπόθεση είναι να χρησιμοποιηθεί η δημοτική». Ως διανοούμενος αλλά και γλωσσολόγος, ο Ψυχάρης θα αντικρίσει την αρχαία ελληνική γλώσσα και θα ζητήσει απ' αυτήν διδάγματα για την ανύψωση και τη λογοτεχνική καθιέρωση της δημοτικής. (Ψυχάρης, 2007)

Ύστερα από πολύχρονες και σκληρές διαμάχες μεταξύ των οπαδών της δημοτικής και της καθαρεύουσας, η οριστική επίλυση του γλωσσικού ζητήματος επήλθε με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976. Η δημοτική γλώσσα εισάχθηκε τότε σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Συντάχτηκαν και γράφτηκαν, τότε, τριάντα

τουλάχιστον βιβλία, που οδηγούσαν τον δάσκαλο και τον μαθητή όχι στην κατανάλωση έτοιμης γνώσης, αλλά στην παραγωγή παιδείας και γλώσσας. (Τσολάκης, 1999)

Σε αυτό το σημείο κρίνουμε αναγκαίο να μην σταθούμε τόσο στην αναλυτική παρουσίαση των επιμέρους φάσεων του γλωσσικού ζητήματος (που λίγο-πολύ γνωρίζουν όσοι ασχολούνται με την ελληνική γλώσσα και την ιστορία της), όσο στις συνέπειες του «γλωσσικού διχασμού» στην πνευματική, πολιτισμική, κοινωνική και πολιτική ζωή του ελληνικού έθνους και κυρίως στην εξέλιξη της ίδιας της γλώσσας. Η Κοτρότσου-Λόντου επισημαίνει ότι μια δυσνόητη γλώσσα, όπως η καθαρεύουσα, δημιουργεί χάσμα ανάμεσα στη γλώσσα και στον χρήστη της. Διαβάζοντας μια λέξη/φράση στην καθαρεύουσα, ο χρήστης δεν την κατανοεί αμέσως (αλλά χρειάζεται πρώτα να τη μεταφράσει), πράγμα που του δημιουργεί μια διανοητική σύγχυση, έναν ψυχικό διχασμό ανάμεσα στη λέξη/φράση και την έννοιά της. Όταν ο χρήστης θέλει να περιγράψει μια έννοια στην καθαρεύουσα, έρχεται σε αμηχανία για το ποιες είναι οι «σωστές» λέξεις που πρέπει να χρησιμοποιήσει (όπως συμβαίνει περίπου όταν προσπαθεί να γράψει μια λέξη/φράση σε ξένη γλώσσα). Τα συναισθήματα ανασφάλειας και άσκοπης κόπωσης που δημιουργούνται οδηγούν σε ένα ψυχικό χάσμα ανάμεσα στον Νεοέλληνα και την εθνική του γλώσσα, με αποτέλεσμα ο Νεοέλληνας να φτάνει στο σημείο να την απεχθάνεται και να την περιφρονεί, να αποξενώνεται από τον πολιτισμό του και τελικά από τον ίδιο του τον εαυτό. (Κοτρότσου-Λόντου, 2004)

Επομένως, η καθαρεύουσα – διαπιστώνει εύστοχα η Κοτρότσου – στάθηκε εμπόδιο στην κατανόηση και τη γνώση, καθώς και στην έκφραση και τη μεταβίβαση ιδεών μέσω της γλώσσας. Ο προορισμός της γλώσσας (η παιδεία και η μετάδοση των ιδεών του πολιτισμού) ματαιώθηκε με την καθαρεύουσα, όπως ματαιώνεται με κάθε δυσνόητη γλώσσα. Ο λαός καταδικάστηκε σε στασιμότητα, έμεινε απαίδευτος και δεν μπόρεσε να αναπτύξει ένα νέο, δικό του πολιτισμό. (Κοτρότσου-Λόντου, 2004)

Όπως εύστοχα διαπιστώνει και ο Γληνός, η παιδεία κάθε λαού σκοπό έχει να διαπλάσει τη νέα γενιά σύμφωνα με ορισμένα ιδανικά, που επικρατούν στη συνείδηση των ώριμων ανθρώπων. Η παιδεία επομένως καθρεφτίζει τα κοινωνικά ιδεώδη και είναι γι' αυτό τις περισσότερες φορές δευτερογενής συντελεστής στην κοινωνική εξέλιξη. Αν, λοιπόν, μια κοινωνία βρίσκεται σ' ένα στάδιο στείρου ιστορισμού, τότε και η παιδεία της θα φανερώσει όλα τα χαρακτηριστικά σημάδια της κατάστασης αυτής,

δηλαδή απόλυτη προσκόλληση στα περασμένα, προσπάθεια για αυτούσια μεταφορά και μίμησή τους, τυπολατρία, έλλειψη ουσίας, ανελεύθερο πνεύμα, πνευματική στείρωση, ηθικό ραγιαδισμό. Με την επικράτηση, λοιπόν, της καθαρεύουσας στα σχολεία, η παιδεία έγινε το κυριότερο όργανο και το οικτρότερο θύμα της πλάνης της επιστροφής στην αρχαία γλώσσα με τη μίμηση του τυπικού της αρχαίας γλώσσας. Τα παιδιά, αφού ξόδευαν τα μαθητικά χρόνια στο δημοτικό μαθαίνοντας την καθαρεύουσα, δηλαδή το δημιούργημα της πλάνης, ύστερα στο γυμνάσιο ανακάλυπταν ότι έπρεπε να μάθουν την αρχαία γλώσσα, προκειμένου να συνταιριάξουν τη γραμματική και τη σύνταξή τους σύμφωνα με τα πρότυπα της αρχαίας γλώσσας. Με άλλα λόγια, η καθαρεύουσα αποτελούσε γύρισμα, επιστροφή σ' έναν φαύλο κύκλο. (Γληνός, 1971)

Επιπλέον, η διαρκής εναλλαγή καθαρεύουσας και δημοτικής (λόγω των τόσο διαδοχικών μεταρρυθμίσεων) στα δημοτικά σχολεία είχε σοβαρές συνέπειες στη διανοητική ανάπτυξη των παιδιών, αφού δημιούργησε σύγχυση και πρόβλημα γλώσσας στα παιδιά. Οι μεταβολές που σημειώθηκαν στο γραμματικό και λεξιλογικό ιδίως επίπεδο ήταν αλλεπάλληλες, αφού οι λόγιες – συντηρητικές λέξεις, τύποι και καταλήξεις άρχισαν να αντικαθίστανται από προοδευτικότερους αντίστοιχους δημοτικούς τύπους. Για παράδειγμα, η αναφορική αντωνυμία *ο οποίος – η οποία – το οποίο* άρχισε να αντικαθίσταται βαθμιαία από το άκλιτο *που*, όπως επίσης και η πρόθεση *ως* από το *σαν*. Τα παραπάνω, μάλιστα, φαινόμενα έγιναν γνωστά από τον Μπαμπινιώτη ως «πουπουισμός» και «σανίτιδα», λόγω της εκτεταμένης χρήσης του *που* και του *σαν*. Στις περιπτώσεις που στη δημοτική δεν υπήρχε ο αντίστοιχος τύπος για να αντικαταστήσει τον τύπο της καθαρεύουσας, δημιουργούνταν αυτομάτως νέος τύπος με αντικατάσταση των λόγιων καταλήξεων. Επί παραδείγματι, τα θηλυκά ουσιαστικά σε *-η* άρχισαν να συναντιούνται στη γενική πτώση περισσότερο σε *-ης*, παρά σε *-έως* (π.χ. *η υπόθεση, της υπόθεσης* παρά *της υποθέσεως, η τάξη, της τάξης* παρά *της τάξεως*). Στα επιρρήματα αντίστοιχα προτιμήθηκε η κατάληξη *-α* έναντι της συντηρητικότερης κατάληξης *-ως* (*προηγούμενα, κύρια, πιθανά* παρά *προηγουμένως, κυρίως, πιθανώς*). Στα λόγια ρήματα, πάλι, ακολουθήθηκε μια τάση «δημοτικοποίησής» τους. Αυτό παρατηρήθηκε κυρίως στον αόριστο των σύνθετων ρημάτων με β' συνθετικό κάποιο ρήμα από τα αρχαία ελληνικά (το *συνέβη* έγινε *συνέβηκε*, το *υπέστη* *υπόστηκε*, το *συνελήφθη* *συλλήφθηκε* και το *εξελέγη* *εκλέχθηκε*). Ακόμη, η προσκόλληση της καθαρεύουσας σε ένα λεξιλόγιο «κλισέ» οδήγησε τους

χρήστες της γλώσσας να δώσουν έμφαση στους τύπους, τη μορφή, το στυλ κι όχι στο περιεχόμενο, την ουσία των κειμένων. Έτσι, ήταν φυσικό επακόλουθο να καλλιεργηθεί στα μικρά παιδιά φόβος για την αυθόρμητη παραστατική γλώσσα και αυτό τα έκανε να εκφράζονται με τρόπο πεζό, οδηγώντας τα πολύ συχνά στη στείρα αποστήθιση. Κατ' επέκταση, η κατάσταση αυτή εμπόδιζε τη δημιουργικότητα και τη φαντασία, την ελεύθερη σκέψη και έκφραση, την ουσιαστική μεταβίβαση ιδεών, την κριτική ικανότητα και την ικανότητα ανάπτυξης λογικής επιχειρηματολογίας.

Σε αυτό το σημείο, κρίνουμε αναγκαίο να αναφερθούμε στην επίδραση που άσκησε η διαρκής εναλλαγή δημοτικής-καθαρεύουσας στην επίδοση των μαθητών βάσει ερευνητικών δεδομένων και αποτελεσμάτων. Πιο συγκεκριμένα, τέσσερις έρευνες που διεξήγε ο καθηγητής παιδαγωγικών Φράγκος έριξαν αρκετό φως στο θέμα αυτό. Με τις τέσσερις έρευνες που έκανε σε Δημοτικά σχολεία και σε Γυμνάσια, θέλησε να διαπιστώσει την επίδραση που ασκεί η διαφοροποιημένη γλωσσική μορφή, και συγκεκριμένα η δημοτική και η καθαρεύουσα: α) στην ταχύτητα ανάγνωσης, β) στην ποιότητα ανάγνωσης, γ) στα λάθη ανάγνωσης και, δ) στην κατανόηση ενός κειμένου. Απώτερος σκοπός των ερευνών ήταν να προσδιοριστεί σε ποια από τις δύο γλωσσικές μορφές μπορούσε να στηριχθεί η διδασκαλία για να υπάρξει καλύτερη επίδοση. Το βασικό αποτέλεσμα και των τεσσάρων ερευνών ήταν ότι η διαφοροποιημένη γλωσσική μορφή ενός κειμένου (καθαρεύουσα-δημοτική) επιφέρει διαφοροποίηση στον χρόνο ανάγνωσης, στην ποιότητα ανάγνωσης, στα λάθη ανάγνωσης και στην κατανόηση του κειμένου. Οι διαφοροποιήσεις και στις τέσσερις έρευνες, αλλού με μεγαλύτερη διαφορά κι αλλού με μικρότερη, ήταν υπέρ της δημοτικής. Και στις τέσσερις έρευνες διαπιστώθηκε ότι τα παιδιά έχουν καλύτερη απόδοση στη δημοτική παρά στην καθαρεύουσα. Η γενική υπόθεση των ερευνών ότι τα παιδιά θα είχαν καλύτερη απόδοση στην καθαρεύουσα ανατράπηκε τελείως. Οι έρευνες έδειξαν ότι τα παιδιά των τάξεων που εξετάστηκαν αποδίδουν περισσότερα σε κείμενα της δημοτικής. (Φράγκος, 1983)

Όπως, άλλωστε, επεσήμαινε πολύ εύστοχα και ο Δελμούζος, «Όταν οι αλλαγές σε εκπαιδευτικά συστήματα διαδέχονται η μία την άλλη ανάλογα με το πολιτικό κόμμα που έρχεται στην εξουσία, ή και ακόμη χειρότερα ανάλογα με τις προσωπικές αντιλήψεις και φιλοδοξίες των προσώπων που τυχαίνει κάθε φορά να αναλάβουν το Υπουργείο Παιδείας, δεν μπορεί να σταθεί εκπαιδευτική πολιτική με συνέπεια και συνέχεια. Χωρίς αυτή όμως είναι αδύνατο να προκόψει το μορφωτικό έργο, έργο κατ'

εξοχήν πνευματικό. Ανάγκη λοιπόν να εξασφαλιστεί κοινή εκπαιδευτική πολιτική των σοβαρότερων πολιτικών κομμάτων...». (Δελμούζος, 1958)

Μικρότερης σπουδαιότητας δεν ήταν οι συνέπειες και στην κοινωνική, καθώς και πολιτική ζωή του ελληνικού έθνους. Ο γλωσσικός εμφύλιος στο αποκορύφωμά του απέκτησε διαστάσεις εθνικού διχασμού. Το χάσμα που δημιουργήθηκε ήταν βαρύ ανάμεσα στη μορφωμένη αστική τάξη, τους λεγόμενους «καθαρευουσιάνους» και στον απλό λαό, τους υποστηρικτές της δημοτικής. (Κοτρότσου-Λόντου, 2004)

Από όποια περίοδο και φάση πέρασε το «γλωσσικό» πρόβλημα, αυτό που κάθε φορά παρέβλεπαν οι οπαδοί της εκάστοτε πλευράς ήταν η σχέση συνέχειας της Νέας Ελληνικής με την Αρχαία, καθώς και η σχέση αμοιβαιότητας και συμπληρωματικότητας των δύο γλωσσικών μορφών, επιμένοντας να βλέπουν περισσότερο μια σχέση σύγκρουσης. Το αποτέλεσμα είναι η διμορφία που σφράγισε την πορεία της ελληνικής γλώσσας να χαρακτηρίζεται ως διγλωσσία. Όπως, όμως, επισημαίνει και ο Μπαμπινιώτης, οι Έλληνες δεν μίλησαν ποτέ δύο διαφορετικές γλώσσες, όπως οι Βέλγοι και οι Ελβετοί, αλλά δύο διαφορετικές μορφές της ίδιας γλώσσας, εξού και «διμορφία» (diglossia) είναι εν τέλει το ελληνικό γλωσσικό φαινόμενο κι όχι «διγλωσσία» (bilingualism) όπως εσφαλμένα χαρακτηρίστηκε σε πολλές περιπτώσεις. (Μπαμπινιώτης, 2010)

Σύμφωνα βέβαια με την ολική θεώρηση του γλωσσικού ζητήματος, θα πρέπει να δεχτούμε τη γενικότερη ατυχία του γλωσσικού διχασμού της Ελλάδας σε δημοτική-καθαρεύουσα ως τύχη των Ελλήνων, εφόσον αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης ήταν να προκύψουν περισσότερες λέξεις για το ίδιο πράγμα και περισσότερες δυνατότητες τύπων για την έκφραση μιας λέξης. Ο γλωσσικός πλούτος με ολική ματιά θεωρείται ως αποτέλεσμα κι όχι κάποιο γλωσσικό πρόβλημα. Όλες οι λέξεις έχουν να προσφέρουν στη γλώσσα και θα είναι η ίδια η γλώσσα που μέσα στον χρόνο θα κρατήσει κάποιες από αυτές, θα μεταμορφώσει μορφολογικά και σημασιολογικά κάποιες άλλες και θα αφήσει σε αχρηστία μερικές λέξεις πίσω της. (Παπαδοπούλου, 2000)

1.7 Γλωσσικές ποικιλίες

Μια ακόμη εστία δυσκολίας για την εκμάθηση και τη σωστή χρήση της ελληνικής γλώσσας από τους φυσικούς και μη ομιλητές της στάθηκε η ύπαρξη των γλωσσικών διαλέκτων και ιδιωμάτων. Το μόνιμο χαρακτηριστικό κάθε εθνικής γλώσσας είναι η

γεωγραφική διαφοροποίησή της, δηλαδή η δημιουργία διαλέκτων. Δεν υπάρχει γλώσσα που οι ομιλητές της να μην διαφέρουν κατά γεωγραφικές περιοχές, να μην εμφανίζουν δηλαδή κοινές γλωσσικές συνήθειες που αποκλίνουν από άλλες γλωσσικές περιοχές και από την κοινή εθνική γλώσσα. Οι διαφορές αυτές είναι κυρίως φωνολογικές/φωνητικές, λεξιλογικές, μορφολογικές και, λιγότερο, συντακτικές και διαφέρουν σε μικρότερο ή σε μεγαλύτερο βαθμό από την κοινή νεοελληνική γλώσσα. Οι διαφορές αυτές συνιστούν δυσκολίες για τους ομιλητές των διαλέκτων να κατανοήσουν και πολλές φορές να χρησιμοποιήσουν σωστά την ελληνική γλώσσα. Παράλληλα, όμως, οι γλωσσικές αυτές ποικιλίες – με τους ιδιαίτερους κανόνες (φωνολογικούς, μορφολογικούς), την ιδιαίτερη προφορά και το ιδιαίτερο λεξιλόγιο – αποτελούν παράγοντες δυσκολίας στην κατανόηση για τους φυσικούς και μη ομιλητές των ελληνικών. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργούνται σε όλες τις χώρες και σε όλους τους χρόνους γλωσσικές διαφοροποιήσεις κοινές σε ευρύτερες γεωγραφικές περιοχές (διάλεκτοι) και επί μέρους διαφοροποιήσεις μέσα στην ίδια διαλεκτική περιοχή (ιδιώματα). (Κοπιδάκης, 2010)

Ιδιαίτερα όσον αφορά στην ελληνική γλώσσα, αξίζει να παρατηρήσουμε ότι από το 2000 μέχρι το 330 περίπου π.Χ. αυτή υπήρχε με τη μορφή διαλέκτων. Πριν από τα χρόνια του Μεγάλου Αλεξάνδρου, δεν υπήρχε κοινή ελληνική γλώσσα, υπήρχαν μόνο διάλεκτοι: η ιωνική και η αττική, οι οποίες είχαν πολλά κοινά στοιχεία μεταξύ τους, η δωρική (που θεωρείται η παλιότερη και η πιο συντηρητική) και η αχαική. Η ελληνιστική κοινή, αφού αρχικά περιόρισε, τελικά έσβησε εντελώς τις αρχαίες τοπικές διαλέκτους. Ο ανάμεικτος χαρακτήρας της κοινής σε σχέση με την αρχαία ελληνική υποστηρίχτηκε με έμφαση από έναν τουλάχιστον από τους καλύτερους γνώστες της ιστορίας της ελληνικής γλώσσας, τον Kretschmer. Στην έρευνα όμως επικράτησε η γνώμη που εισηγήθηκαν ο Steinthal, ο Χατζηδάκις, ο Thumb και άλλοι γνωστοί γλωσσολόγοι. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, η αττική, αφού δέχτηκε ισχυρή επίδραση από την ιωνική, κυρίως στο λεξιλόγιο και στον σχηματισμό των λέξεων, εκτόπισε βαθμιαία όχι μόνο από τη γραπτή αλλά και από την προφορική χρήση όλες τις άλλες τοπικές διαλέκτους και έγινε γενικό όργανο επικοινωνίας των ελληνοφώνων, αυτό που λέμε «Κοινή», στο οποίο και ανάγεται η περαιτέρω εξέλιξη της ελληνικής. (Καψωμένος, 2003) Όμως, και η κοινή με τη σειρά της διασπάστηκε κι αυτή σε επιμέρους τοπικά ιδιώματα. Στη διάσπαση αυτή συνέβαλαν, εκτός από τη φυσική γλωσσική εξέλιξη, γεωγραφικοί και ιστορικοί παράγοντες (διαμόρφωση του εδάφους,

μετακινήσεις πληθυσμών). Έτσι, σχηματίστηκαν οι νεοελληνικές γεωγραφικές παραλλαγές της γλώσσας, που παγιώθηκαν, όπως εικάζεται, κατά την περίοδο από τον 10^ο ως τον 12^ο αιώνα. Πάντως, τα δείγματα που έχουμε προέρχονται από πολύ μεταγενέστερες εποχές. (Κοπιδάκης, 2010)

Οι γεωγραφικές παραλλαγές της νεοελληνικής κατατάσσονται σύμφωνα με τον Κοντοσόπουλο σε τρεις κατηγορίες: α) *Διάλεκτοι*, με την κύρια σημασία του όρου (δηλαδή γλωσσικές μορφές με δικό τους φωνολογικό, μορφολογικό και συντακτικό σύστημα και πλούσιο ιδιωματικό λεξιλόγιο, γεγονός που τις καθιστά δυσνόητες για τον μη ντόπιο ελληνόγλωσσο) β) *Καταχρηστικώς λεγόμενες διάλεκτοι* (δηλαδή γλωσσικές μορφές που με κάποια προσπάθεια κατανοούν όλοι οι ελληνόγλωσσοι) και γ) *Ιδιώματα* (δηλαδή τοπικές παραλλαγές της γλώσσας που οι διαφορές τους από την νεοελληνική είναι μικρές και γι' αυτό εύκολα τις κατανοούν όλοι οι ελληνόγλωσσοι). Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν η Τσακωνική, η Ποντιακή, τα ελληνικά της Καππαδοκίας και τα ελληνικά της Νότιας Ιταλίας. Στη δεύτερη κατατάσσονται η Κυπριακή και η Κρητική, ενώ εδώ μπορούν να υπαχθούν η λεσβιακή ομιλία και η σαμοθρακίτικη. Η τρίτη, τέλος, κατηγορία περιλαμβάνει τις υπόλοιπες τοπικές παραλλαγές.

Μετά το 1945 και κυρίως μετά τη δεκαετία του '50, οι τοπικές παραλλαγές της γλώσσας υποχώρησαν κατά πολύ και σχεδόν έσβησαν. Η κοινή νεοελληνική κυριάρχησε παντού, γεγονός που οφείλεται στους νέους τρόπους ζωής αγροτών και αστών, στη γενίκευση της σχολικής παιδείας και στην επίδραση των μέσων μαζικής επικοινωνίας. Διαλεκτικά στοιχεία αφομοίωσε η κοινή γλώσσα στην ύπαιθρο, δημιουργώντας έτσι αυτό που ονομάζουμε «περιφερειακή ή επαρχιακή» ελληνική. (Κοπιδάκης, 2010)

Πέραν, όμως, των γεωγραφικών και ιστορικών κριτηρίων ταξινόμησης των διαλέκτων, υπάρχει ένα ακόμη βασικό κριτήριο ταξινόμησης των ιδιαίτερων στοιχείων μιας ιδιολέκτου, που αφορά τα κοινωνικά χαρακτηριστικά του ομιλητή. Η κοινωνική θέση, η ηλικία, το φύλο, το επάγγελμα, ο βαθμός μόρφωσης αποτελούν παράγοντες που επιδρούν στην ιδιόλεκτο. Η αλληλεπίδραση κοινωνίας/γλώσσας είναι αντικείμενο του κλάδου της κοινωνιογλωσσολογίας. Σύμφωνα με τη Ρ. Δελβερούδη, η ταξινόμηση και η αναγνώριση των γλωσσικών ποικιλιών ή κοινωνιολέκτων εξαρτάται από το τι ορίζεται εκάστοτε ως κοινωνική ομάδα. Η κοινωνική θέση ενός ατόμου είναι ο σπουδαιότερος παράγοντας ομαδοποίησης και αυτός που έχει μελετηθεί εκτενέστερα.

Ιδιαίτερα σε χώρες με αυστηρή κοινωνική διαστρωμάτωση (λ.χ. στην Ινδία) παρατηρούνται όχι απλά διαφορετικά στοιχεία, αλλά διαφορετικές γλωσσικές ποικιλίες, ανάλογα με την κοινωνική τάξη στην οποία ανήκει ο ομιλητής. Η κοινωνική ομάδα μπορεί επίσης να ταυτίζεται με μια ηλικιακή ομάδα (λ.χ. το ιδίωμα των νέων) ή και με μια επαγγελματική ομάδα (λ.χ. η γλώσσα των δημοσιογράφων ή των δικηγόρων). Σε αυτές τις περιπτώσεις, οι ομιλητές χρησιμοποιούν ειδικά λεξιλόγια. Ακόμη, μέσω της γλώσσας μπορούμε να αναγνωρίσουμε ομάδες με κοινά ενδιαφέροντα και ασχολίες, όπως είναι οι διανοούμενοι, οι οπαδοί ποδοσφαιρικών ομάδων, οι θιασώτες ενός κόμματος ή μιας πολιτικής τάσης, οι φαντάροι. Μια από τις αιτίες ύπαρξης αυτών των ποικιλιών σχετίζεται με τον αυτοπροσδιορισμό και την ταυτότητα της ομάδας. Η γλώσσα ως κώδικας, όπως και ο τρόπος ένδυσης, μπορεί να λειτουργεί ως εισιτήριο στην ομάδα ή, αντίθετα, να αποτελεί κριτήριο αποκλεισμού από αυτήν. Σε αντίθεση, πάντως, με τις γεωγραφικές ποικιλίες, οι κοινωνικές ποικιλίες δεν διαφέρουν σημαντικά, ούτε σε όλα τα επίπεδα ανάλυσης, από την κοινή. Συνήθως τα ιδιαίτερα στοιχεία εντοπίζονται στο επίπεδο του λεξιλογίου. (Δελβερούδη, 2001)

Σε σπάνιες περιπτώσεις κοινωνιολέκτων, η διαφοροποίηση φτάνει σε τέτοιο βαθμό, ώστε να καθίσταται αδύνατη η κατανόησή τους από ομιλητές που δεν ανήκουν στη συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα, οπότε γίνεται λόγος για «συνθηματικές γλώσσες» ή «αντιγλώσσες» ή «περιθωρικά ιδιώματα». Περιθωρικά ιδιώματα είναι γλωσσικές ποικιλίες που αποτελούν ακραίες περιπτώσεις κοινωνικών διαλέκτων. Αναπτύσσονται μέσα σε κοινωνικά περιθωριακές ομάδες, οι δραστηριότητες των οποίων τις τοποθετούν κάποτε εκτός νόμου. Οι γλωσσικές τους διαφορές λειτουργούν ως σύμβολα αλληλεγγύης και σημεία αναγνώρισης των μελών μεταξύ τους, καθώς και διαφοροποίησής τους από την υπόλοιπη κοινωνία, πράγμα που δυναμώνει τη συνοχή της ομάδας. Χαρακτηριστικά παραδείγματα περιθωριακών ιδιωμάτων είναι τα «κουτσαβάκικα», η λαϊκή γλώσσα που μιλιέται από τους μάγκες, και τα «καλιαρντά», η αργκό δηλαδή των ομοφυλόφιλων. Εκτός από τα κουτσαβάκικα, τα καλιαρντά, τα ρεμπέτικα, το ιδίωμα των νέων, των μοτοσικλετιστών, της πολιτικής, υπάρχουν και άλλα περισσότερο ή λιγότερο διαφοροποιημένα ιδιώματα που αντιπροσωπεύουν διάφορες κοινωνικές ομάδες. Οι γλωσσικές αυτές ποικιλίες αξίζει να μελετηθούν, γιατί διαφωτίζουν όχι μόνο την πολλαπλότητα των μέσων της γλώσσας, αλλά και την κοινωνική δομή της χώρας. (Κοπιδάκης, 2010)

Η Ρ. Δελβερούδη επισημαίνει κι έναν τρίτο τρόπο ταξινόμησης των γλωσσικών ποικιλιών: την περίσταση επικοινωνίας. Η ταυτότητα του συνομιλητή, το πλαίσιο της συζήτησης, το κανάλι ή τα αίτια της επικοινωνίας είναι παράγοντες που επηρεάζουν τις γλωσσικές παραγωγές μας, ορίζοντας διαφορετικά επίπεδα γλώσσας ή επίπεδα ύφους: επίσημο, ανεπίσημο, οικείο, φιλικό, λογοτεχνικό, λόγιο, λαϊκό, χυδαίο, κ.λπ. (Δελβερούδη , 2001).

2 ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΕΞΩΓΕΝΕΙΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΦΘΟΡΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Οι περισσότερες ίσως συζητήσεις και οι προβληματισμοί γύρω από την ελληνική γλώσσα του 21^{ου} αιώνα και το μέλλον της έχουν στο επίκεντρό τους όρους όπως: *γλωσσική υποβάθμιση, γλωσσική κακοποίηση, γλωσσική παρανόηση, γλωσσική ισοπέδωση* κ.ά. Όροι συνώνυμοι που χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν ένα από τα μείζονα θέματα που απασχολούν τη νεοελληνική γλώσσα, τη φθορά της. Με τη λέξη «φθορά» εδώ φυσικά δεν νοούνται απλώς οι φυσικές μεταβολές που υφίσταται κάθε γλώσσα με το πέρασμα του χρόνου, αλλά κάτι πολύ πιο σύνθετο που χρήζει ιδιαίτερης προσοχής και μελέτης. Με τον όρο «φθορά», οι γλωσσολόγοι και όλοι όσοι μελετούν τη γλώσσα και τα φαινόμενά της εννοούν κάθε σταθερή ή επαναλαμβανόμενη χρήση λεξιλογικών, γραμματικών ή συντακτικών τύπων είτε παραβιάζοντας τη δομή και λειτουργία της σύγχρονης ελληνικής γλώσσας, είτε υιοθετώντας άλλους, είτε γενικεύοντας τους ήδη υπάρχοντες. (Μπαμπινιώτης, 1994)

Οι παράγοντες που δημιουργούν συχνά εστίες φθοράς της ελληνικής γλώσσας είναι ποικίλοι: ιστορικοί, κοινωνικοί, πολιτικοί, ψυχολογικοί, πολιτιστικοί και προπάντων εκπαιδευτικοί. Παρακάτω επιχειρείται μια σύντομη παρουσίαση των βασικότερων από τους λόγους που ευθύνονται για τη σημερινή «κακοποίηση» της ελληνικής γλώσσας, καθώς και για το δυσοίωνο μέλλον της.

2.1 Η ανεπαρκής γλωσσική παιδεία

Οι δυνατότητες της διάνοιας του ανθρώπου εξαρτώνται από το επίπεδο της γλώσσας που είναι σε θέση να μεταχειρίζεται. Γιατί ο άνθρωπος του οποίου οι γλωσσικές δυνατότητες είναι περιορισμένες δεν μπορεί ούτε να εκφράσει αυτό που σκέφτεται, ούτε να σκεφθεί ολοκληρωμένα. Αναγκαστικά, βρίσκεται εγκλωβισμένος μέσα σε ένα στενό και ασφυκτικό γλωσσικό πλαίσιο που δεν του δίνει τη δυνατότητα να σκεφτεί ολόπλευρα και σε βάθος. Η απαιτητική, ποιοτική και αποτελεσματική επικοινωνία είναι ζήτημα που σχετίζεται με τη γλωσσική υποδομή του καθενός. Η γλωσσική καλλιέργεια υπηρετεί και στηρίζει άμεσα και αποτελεσματικά την ανάπτυξη της

σκέψης και των πνευματικών δεξιοτήτων του ανθρώπου. Ως εκ τούτου, δεν είναι δυνατόν να μιλήσει κανείς για παιδεία και εκπαίδευση χωρίς να αναφερθεί στη γλώσσα, που είναι φορέας μορφωτικών αγαθών και στην οποία στηρίζεται το εκπαιδευτικό σύστημα. Το επίπεδο της γλωσσικής καλλιέργειας επηρεάζει κατ' ανάγκη το επίπεδο της παιδείας και της εκπαίδευσης, δεδομένου ότι οι δύο αυτές μορφωτικές διαδικασίες στηρίζονται κατά βάση στον διάλογο, και ο διάλογος στον λόγο, η ποιότητα του οποίου εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη γλωσσική κατάρτιση του καθενός. Αφού, λοιπόν, από τη γλώσσα εξαρτάται η παιδεία και η εκπαίδευση και αφού η παιδεία είναι ένα κοινωνικό αγαθό και ταυτόχρονα δικαίωμα του πολίτη, εξυπακούεται ότι η γλωσσική καλλιέργεια είναι κοινωνικό αγαθό, όρος απαραίτητος τόσο για την πολιτική, κοινωνική, ηθική, αισθητική διαπαιδαγώγηση του πολίτη όσο και για την επιστημονική και επαγγελματική του κατάρτιση. (Γκλαβάς, 2008) Την αλληλεπίδραση και την αμφίδρομη σχέση μεταξύ γλώσσας και παιδείας την επισημαίνει και ο Τομπαΐδης. Η γλώσσα είναι ο απαραίτητος όρος για την ύπαρξη της παιδείας, το μέσο με το οποίο η παιδεία του ατόμου ολοκληρώνεται και το στήριγμα που θεμελιώνει τη μόρφωσή του. Έτσι, οι όροι παιδεία και γλώσσα είναι αδύνατον να διαχωριστούν. (Τομπαΐδης Δ. , 1985)

Η γλώσσα είναι δύναμη παιδευτική – αναφέρει ο Γκλαβάς – αν καλλιεργείται σωστά και μεθοδικά στη σχολική πράξη. Δεν είναι δυνατή η διδασκαλία και η μάθηση στο σχολείο χωρίς τη γλώσσα. Επομένως, όσο πιο ευρύς είναι ο γλωσσικός κώδικας του μαθητή, τόσο πιο εύκολα συμμετέχει στη μαθησιακή διαδικασία. Οι μαθησιακές δυσκολίες και η σχολική αποτυχία οφείλονται σε μεγάλο βαθμό στην ανεπαρκή γλωσσική παιδεία των μαθητών, αφού ούτε να κατανοήσουν σε βάθος μπορούν κάτι που ακούνε ούτε και να το αποδώσουν λεκτικά. Από τον τρόπο που μεταχειρίζονται τη γλώσσα εξαρτάται, κυρίως, η σχολική επίδοση και η απόδοσή τους σε όλα τα μαθήματα, αφού η πρόσληψη της γνώσης έχει άμεση σχέση με τις γλωσσικές τους δυνατότητες, στις οποίες οφείλεται εν πολλοίς η αντιληπτική ικανότητα και η δεκτικότητά τους. Σε μια ευρύτερη διάσταση, η σωστή γλωσσική παιδεία που θα προσφέρει το σχολείο εγγυάται και τη διαφύλαξη της γλωσσικής μας ταυτότητας και κληρονομιάς. Οι γλώσσες φθείρονται και απειλούνται. Ο κίνδυνος αυτός είναι ορατός ιδιαίτερα σήμερα εξαιτίας της παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας που απειλεί τις λιγότερο διαδεδομένες γλώσσες. Εκτός αυτού, υπάρχει ακόμη ένας κίνδυνος που δημιουργείται με την κακομεταχείριση και στρέβλωση των λέξεων, γεγονός που

συμβαίνει, όταν οι ποικιλώνυμες εξουσίες, μικρές ή μεγάλες, θέλουν να υπηρετήσουν ανομολόγητες σκοπιμότητες ή να προπαγανδίσουν. Η γλωσσική παιδεία είναι αυτή που θα προσφέρει τις κατάλληλες αντιστάσεις για την προστασία της γλώσσας αλλά και της Δημοκρατίας. (Γκλαβάς, 2008)

Και ο Μήτσης, με τη σειρά του, επισημαίνει πως η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στο σχολείο είναι καίριο εκπαιδευτικό θέμα, αφού μέσα από τη γλώσσα διαλλάσσεται η σκέψη και η έκφραση του ατόμου και αφού διά τη γλώσσα οικοδομείται βαθμιδών η όλη συγκρότηση του νέου ανθρώπου σε όλα τα γνωστικά αντικείμενα που διδάσκονται στο σχολείο. Γι' αυτό, είναι επιτακτική η ανάγκη η διδασκαλία της γλώσσας να είναι έτσι προσανατολισμένη, ώστε η σπουδή της γλώσσας να γίνεται πάνω στην ίδια τη γλωσσική πράξη και η γλωσσική μάθηση μέσα από τη χρήση της γλώσσας. Όχι δηλαδή πια θεωρία για τη γλώσσα, αλλά γλώσσα στις ποικίλες εφαρμογές της· ό,τι τελικά διδάσκεται πρέπει με την άσκηση και την επανάληψη να καταλήγει σε δεξιότητες, που θα έχουν εφαρμογή στη γλωσσική συμπεριφορά των παιδιών. Ακόμη, η γλωσσική διδασκαλία πρέπει να μεθοδεύεται, έτσι ώστε ο μαθητής να ασκείται και να μαθαίνει κάνοντας όσο στο δυνατόν λιγότερα λάθη. Αυτό κατορθώνεται καλύτερα αν το γλωσσικό υλικό που χρησιμοποιείται για σπουδή και άσκηση στηρίζεται στα ήδη γνωστά και δεν περιέχει άλλες δυσκολίες, έξω από τα λίγα γλωσσικά στοιχεία που εισάγονται μελετημένα για πρώτη φορά και όσα άλλα επαναφέρονται για καλύτερη εμπέδωση. (Μήτσης, 2004)

Στο σημείο αυτό οφείλουμε να επισημάνουμε ότι, πρώτα απ' όλα, το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα δεν κινητοποίησε ούτε αξιοποίησε το επιστημονικό του δυναμικό για να βοηθήσει ουσιαστικά στην αντιμετώπιση του γλωσσικού προβλήματος. Αντιθέτως, συντήρησε το πρόβλημα κι έθεσε μάλιστα τις βάσεις διαιώνισής του, αφήνοντας να εδραιωθεί η σύγχυση και μαζί ένα ευρύ πλήθος παρεξηγήσεων και παρερμηνειών. Πέραν, όμως, του γλωσσικού προβλήματος, η ελληνική γλώσσα δεν διδάχθηκε ούτε διδάσκεται με τη συνέχεια και τη συνέπεια που της πρέπει. Η γλωσσική και διανοητική αυτάρκεια του μαθητή εξαρτάται, δυστυχώς, από τη στείρα απομνημόνευση και αποστήθιση κανόνων, που τις τελευταίες δεκαετίες έχουν αποβεί οι μαστιγές του εκπαιδευτικού μας συστήματος και φυσικά ενισχύονται και από το εξεταστικό μας σύστημα. Βασικές ακόμη αδυναμίες που χαρακτηρίζουν τη σύγχρονη ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα είναι η πληθώρα διδακτέας ύλης και η στρεβλή αντίληψη παροχής γνώσεων, η πίεση και η καταπίεση που υφίστανται οι

μαθητές για υψηλές επιδόσεις (βαθμοθηρία), καθώς και η μονόπλευρη εξώθησή τους για συμμετοχή στις εισαγωγικές εξετάσεις για τα πανεπιστήμια, υποβαθμίζοντας την τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση. Επιπλέον, οι εκπαιδευτικές διαδικασίες τοποθετούνται μακριά από τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των μαθητών, ενώ αυτό που χαρακτηρίζει το σημερινό ελληνικό σχολείο είναι ο συνεχιζόμενος αναχρονισμός του και η αδυναμία προσαρμογής του στα νέα πολιτιστικά, επιστημονικά, τεχνολογικά και κοινωνικά δεδομένα. (Κωνσταντίνου, 2015) Όλα αυτά έχουν ως αποτέλεσμα την ελλιπή εκμάθηση του λεκτικού πλούτου και των δυνατοτήτων της γλώσσας μας, καθώς και την κακοποίησή της με βαρβαρισμούς και σολοικισμούς (γραμματικά και συντακτικά λάθη). Έτσι, το πρόβλημα διαιωνίζεται και αποκτά μεγαλύτερες διαστάσεις.

Γι' αυτό το εκπαιδευτικό μας σύστημα, σε όλες του τις βαθμίδες, θα πρέπει να προτάσσει μεταξύ των βασικών του στόχων την εξασφάλιση των κατάλληλων προϋποθέσεων για την ανάπτυξη των γλωσσικών ικανοτήτων των μαθητών. Δεν πρόκειται, όμως, για καθόλου εύκολη υπόθεση, αφού πρώτα απ' όλα πρέπει όλοι μας, ως χρήστες της ελληνικής, να πιστέψουμε στην ανάγκη περισσότερης ελευθερίας στη γλώσσα, και μαζί στην ανάγκη να καταπολεμήσουμε τα γλωσσικά μας συμπλέγματα και τους κινδύνους που απειλούν τη γλώσσα μας. Ο αγώνας για την κατάκτηση της γλώσσας είναι – όπως αναφέρει και ο Μπαμπινιώτης – έργο ζωής, που απαιτεί συνεχή αναμέτρηση με τη γλώσσα μέχρι να μας αποκαλύψει τις βαθύτερες πτυχές και τα μυστικά της τέχνης και της τεχνική της επικοινωνίας.

Στην πράξη, είναι ανάγκη να εδραιωθεί στα σχολεία όλων των εκπαιδευτικών βαθμίδων μια επιστημονικά προγραμματισμένη και εφαρμοσμένη διδασκαλία της μητρικής μας γλώσσας, κλιμακούμενη από τις πρώτες τάξεις του Δημοτικού μέχρι και τα πρώτα έτη των πανεπιστημιακών σπουδών. Για να καταστεί εφικτή μια τέτοιου είδους διδασκαλία της ελληνικής, είναι αναγκαία η σωστή προετοιμασία και επιστημονική κατάρτιση γλωσσολογικά εφοδιασμένων εκπαιδευτικών. Όπως υποστηρίζει και η Παπαδοπούλου, μια από τις γλώσσες που πρέπει να κατέχει ιδιαίτερα καλά ο εκπαιδευτικός ο οποίος καλείται να διδάξει στην πρώτη βαθμίδα της εκπαίδευσης είναι, όσο παράξενο κι αν ακούγεται, η ίδια η ελληνική γλώσσα σε όλες τις μορφές που πήρε κατά καιρούς. Μόνον έτσι θα διαθέτει ευχέρεια τεκμηρίωσης του ενός ή του άλλου τρόπου γραφής της ορθογραφίας μας, στην οποία στηρίζεται και ένα μεγάλο μέρος της σωστής χρήσης της ελληνικής γλώσσας.

Παράλληλα εκείνο που βοηθά εξίσου είναι η γνώση από μέρους του εκπαιδευτικού των ξένων γλωσσών. Ένας λόγος για τον οποίο η ίδια προτείνει πολύ σωστά τη γνώση αυτή ως υποχρέωση του σύγχρονου εκπαιδευτικού είναι για να μπορεί ο εκπαιδευτικός από μόνος του να συγκρίνει και να βρίσκει ομοιότητες και διαφορές ή ακόμη και τεχνικές προσέγγισης της νέας γνώσης στη γλωσσική διδασκαλία του. (Παπαδοπούλου, 2004)

Επιπλέον, η γλωσσική διδασκαλία θα πρέπει να στηριχτεί σε μια σειρά από σωστά και επιστημονικώς εκσυγχρονισμένα εγχειρίδια. Λόγω των ιδιοτήτων της ελληνικής, τα εγχειρίδια αυτά (είτε πρόκειται για γραμματική, είτε για συντακτικό, είτε για λεξικό) θα πρέπει να έχουν αυστηρά περιγραφικό χαρακτήρα και να αποφεύγουν ρυθμιστικούς κανόνες που στενεύουν τα όριά της. Η διδασκαλία της ελληνικής, όσο μεθοδευμένη κι επιστημονική κι αν είναι, δεν θα αποδώσει καρπούς αν δεν στηριχτεί σε πρότυπα γλώσσας από τα πρώτα κιόλας στάδια της εκπαίδευσης. Για την ελληνική, που δεν έχασε ποτέ την ιστορική ενότητα και την ετυμολογική συνοχή της, πρέπει τα πρότυπα αυτά να διατρέχουν όλη την ιστορική διαδρομή της γλώσσας μας: την αρχαία, τη βυζαντινή και τη νεοελληνική φάση της. Πιο συγκεκριμένα, τα πρότυπα αυτά θα πρέπει να αναζητηθούν στη νεότερη και σύγχρονη λογοτεχνία μας – ποίηση, πεζό λόγο και δοκίμιο –, καθώς και σε υποδειγματικά κείμενα νεοελληνικού επιστημονικού λόγου. (Μπαμπινιώτης, 1994)

Όσον αφορά στην ένταξη της λογοτεχνίας και την αξιοποίησή της στα πλαίσια του γλωσσικού μαθήματος με σκοπό την προώθηση της ανάγνωσης και της γραφής, έχει γίνει εκτενής αναφορά τόσο στην ελληνική όσο και στη διεθνή βιβλιογραφία. Όπως αναφέρει και η Παπαδοπούλου, το γλωσσικό μάθημα, καθώς και όλα τα μαθήματα που διδάσκονται μέσα στο σχολείο με τη γλώσσα, δείχνουν τη θεώρηση της λογοτεχνίας ως τέχνης που δημιουργήθηκε για να διδάσκει. Έτσι, ενώ το γλωσσικό μάθημα απαλλάχτηκε εν μέρει από τον κατακερματισμό σε ανάγνωση, γραμματική, έκθεση κ.λπ., δεν κατάφερε να βγάλει την αφύσικη διδασκαλία από τη μορφή και το περιεχόμενό του. (Παπαδοπούλου, 2000)

Σύμφωνα με τη θεωρία της Ολικής Γλώσσας (Whole Language), προτείνεται η λογοτεχνία στη διδασκαλία και η δημιουργική μελέτη της γλώσσας στο σχολείο. Οι βασικές της θέσεις στηρίζονται στην αρχή ότι, όταν η χρήση της γλώσσας διδάσκεται με φυσικές διαδικασίες, είναι αποτελεσματική για την ολοκληρωμένη και πολύπλευρη ανάπτυξη των παιδιών. Ρόλος της ελληνικής Ολικής Γλώσσας είναι

πρωτίστως να σταθεροποιηθεί η ελληνική γλωσσική συνείδηση μέσα στον χρόνο. Αυτό θα οργανώσει την έκφραση της ελληνικής εκπαίδευσης που δεν θα έχει ανάγκη από την αρνητική μίμηση ξένων στα ελληνικά δεδομένα γλωσσικών ή άλλων προτύπων. Η χρήση της λογοτεχνίας στη διδασκαλία της Ολικής Γλώσσας, τόσο ως μαθησιακή διαδικασία όσο και ως επεξηγηματική μέθοδος της φύσης της, διέπει τη γλωσσική διδασκαλία της θεωρίας αυτής. Η προσπάθεια απλούστευσης της γλωσσικής μάθησης σε επιλεγμένο λεξιλόγιο, η διδασκαλία αυστηρών γραμματικών κανόνων και αποσπασματικών φράσεων θεωρείται λανθασμένη ενέργεια του παρελθόντος. Αντίθετα, τόσο η ανάγνωση όσο και η γραφή πρέπει να αποτελούν δημιουργικές διαδικασίες, ενώ σκοπός των γλωσσικών δραστηριοτήτων είναι πάντα να βγαίνει κάποιο νόημα για τα παιδιά μέσα από αυτές. Τα βιβλία ασκήσεων και όλα τα αποσπασματικά μέσα διδασκαλίας αποφεύγονται στην ολική μάθηση. Η παρουσίαση των γλωσσικών φαινομένων στηρίζεται στην αξιοποίηση λογοτεχνικών κειμένων. Απώτερος στόχος εδώ είναι η προσωπική ανάπτυξη κάθε παιδιού κι όχι η κατάκτηση ορισμένων επιπέδων μάθησης. Τα παιδιά αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες και μετέχουν σε δραστηριότητες για τους δικούς τους λόγους κι όχι για το σχολείο, για να φέρουν καλό βαθμό στο σπίτι ή για να λάβουν την επιβράβευση του/της εκπαιδευτικού. (Παπαδοπούλου, 2000) Τέτοιου είδους γλωσσικές δραστηριότητες για την καλλιέργεια της δημιουργικής έκφρασης μπορεί να συμπεριλαμβάνουν γλωσσοδέτες, σπαζοκεφαλίες, γραφή σε ρίμα και ποιητικές συνθέσεις, παραλληλισμούς, αντιστροφές κι άλλα λογοπαίγνια. Ακόμη, η ενασχόληση με την ποιητική γλώσσα και τον ελεύθερο στίχο μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά να αυτοσχεδιάσουν, δημιουργώντας δικές τους ποιητικές δομές, ομαδικά και ατομικά. (Παπαδοπούλου, 2008)

Όπως αναφέρεται και αλλού από την Παπαδοπούλου, η λογοτεχνία στη διδασκαλία της γλώσσας έχει σημαντικά αποτελέσματα για τη γλωσσική ανάπτυξη του υποκειμένου. Σχετικές έρευνες έχουν αποδείξει ότι τα παιδιά που έχουν μικρή προηγούμενη εμπειρία με λογοτεχνικές ιστορίες και εξασκούνται σε δραστηριότητες που αξιοποιούν λογοτεχνικά έργα, κάνουν θεαματικές προόδους τόσο στην κατανόηση αναγνωσμάτων, όσο και στο λεξιλόγιο. Τα παιδιά αντλούν καθιερωμένες εκφράσεις από τη λογοτεχνία, όπως για παράδειγμα η αρχή και το τέλος ενός παραμυθιού. Δανείζονται ακόμη και το ύφος, την πλοκή, τα ευρήματα του αγαπημένου τους λογοτεχνικού βιβλίου. Έμφαση δίνεται ακόμη στη σχέση ανάγνωσης και γραφής, εκτιμώντας τη συνεισφορά του καλού παιδικού βιβλίου στη διαδικασία της μάθησης.

Το να έχει κανείς μια τάξη γεμάτη βιβλία δεν εγγυάται το επιθυμητό αποτέλεσμα. Παίζει ουσιαστικό ρόλο η προσέγγιση και η επεξεργασία τους που, όπως τονίζει ο Saussure, πρέπει να είναι δημιουργική και να στρέφεται προς το υποκείμενο της γλώσσας. (Παπαδοπούλου, 1999α)

Οι θεωρίες της ανταπόκρισης στη λογοτεχνία βεβαιώνουν το γεγονός ότι η ανάγνωση και η ανταπόκριση στην ανάγνωση είναι μια ενεργητική διαδικασία. Οι αναγνώστες, οι ακροατές των ιστοριών είναι απασχολημένοι με το να προλέγουν, να ερμηνεύουν, να κάνουν συνειρμούς πάνω στο γλωσσικό ερέθισμα. Οι λέξεις στο χαρτί είναι ιδέες από τον συγγραφέα, αλλά ο αναγνώστης από τη μεριά του πρέπει να συνεισφέρει πολλά από την προσωπική του γνώση για να κάνει συσχετισμούς και να κρίνει με τα δικά του αισθητήρια το ανάγνωσμα. Όταν η τάξη γίνει μικρή κοινότητα παιδιών και δασκάλων που ξέρει την αξία των βιβλίων και ανακαλύπτει την ευχαρίστηση της ανάγνωσης, θα μπορεί να αξιοποιεί και τις γνωστικές της δυνατότητες. Στη συζήτηση, τα παιδιά ανακαλύπτουν τις μορφές της προφορικής γλώσσας που ανταποκρίνονται στην εσωτερική ιστορία. Με την ακρόαση ιστοριών, όμως, που τους διαβάξει ο εκπαιδευτικός φωναχτά, δε διευρύνουν απλώς το φάσμα των εμπειριών που έχουν την ωριμότητα να δεχτούν, αλλά αρχίζουν να αφομοιώνουν τα πιο ισχυρά και αφηρημένα πρότυπα για την αναπαράσταση εμπειριών που προσφέρονται από τη γραπτή γλώσσα. Η έρευνα που εστιάζει στις κοινωνικές και επικοινωνιακές δομές τη γλώσσας υποστηρίζει ότι η γλωσσική μάθηση αρχίζει με έννοιες, όχι με λέξεις. Τα μικρά παιδιά προσέχουν το γλωσσικό περιεχόμενο, όπως επικοινωνούν μέσα στην οικογένεια, το σχολείο και τους άλλους φορείς του περιβάλλοντός τους. Όσο πιο ενισχυτικό είναι αυτό το περιβάλλον, τόσο πιο αρμονικά εξελίσσεται η γλωσσική έκφραση του παιδιού. Ένα σημαντικό ζήτημα όμως που χρειάζεται ιδιαίτερη διερεύνηση είναι αν ο γλωσσικός κώδικας του εκάστοτε βιβλίου είναι διαφορετικός κι έρχεται σε αντίθεση με το γλωσσικό κώδικα επικοινωνίας που χρησιμοποιεί το παιδί στο σπίτι του και γενικότερα στο άμεσο περιβάλλον του. Τότε ο ίδιο το βιβλίο απωθεί κάποια παιδιά από την ενασχόληση με αυτό, δεδομένου ότι τα περισσότερα βιβλία είναι γραμμένα στην ευρύτερα αποδεκτή γλώσσα μιας συγκεκριμένης ομάδας του κοινωνικού συνόλου, αλλά ποτέ όλων. Ένα από τα βασικά διλήμματα που έχουν απασχολήσει τους επιστήμονες του τομέα της εκπαίδευσης ως προς το ζήτημα αυτό είναι αν πρέπει να αντιμετωπίζουμε τα παιδιά με διαφορετικό γλωσσικό κώδικα σαν προβληματική ομάδα, τη στιγμή που το πρόβλημα δεν το έχουν

τα παιδιά, αλλά η ίδια η εκπαίδευση που δεν έχει βρει ευέλικτα πλαίσια μάθησης για να βοηθήσει όλα τα παιδιά και να τα εντάξει σε δραστηριότητες που έχουν σχέση με το βιβλίο. (Παπαδοπούλου, 1999α) (Παπαδοπούλου, 1999β)

Δεν θα πρέπει βέβαια να ξεχνούμε και τον ποιητικό λόγο, που κατέχει εξέχουσα θέση στη λογοτεχνία. Ο ποιητικός λόγος έχει ως υλικό του τη ζωντανή γλώσσα που μιλούμε, τον φυσικό λόγο. Η λαλιά είναι το θεμέλιο της τέχνης, της φαντασίας, του στοχασμού. Όμως, διαφέρει από την καθημερινή ομιλία, από τη γλώσσα όπως έχει διαμορφωθεί για τις πρακτικές απαιτήσεις της ζωής των ανθρώπων. Διαφέρει και από την επιστημονική γλώσσα, που έχει διαμορφωθεί για τις ανάγκες της λογικής λειτουργίας. Η ποιητική γλώσσα – επισημαίνει ο Λιαπής – είναι και δεν είναι ταυτόχρονα η φυσική γλώσσα. Είναι η φυσική γλώσσα – και κάτι αλλιώςτικο συνάμα, είναι μια γλώσσα μέσα στη γλώσσα. Είναι προϊόν μιας προσεκτικής επιλογής λέξεων με ξεχωριστή παραστατική δύναμη, ενός πρωτότυπου συνδυασμού νοημάτων, ιδιαίτερων συνειρμών και αναγωγών. Είναι μια ιδιόρρυθμη οργάνωση του λεκτικού υλικού, που αποτελεί το προσωπικό ύφος του λογοτέχνη. Η ποιητική γλώσσα είναι, πάνω απ' όλα, η συγκινησιακή χρήση του λόγου. Αυτή ακριβώς η δύναμη και ο πλούτος του ποιητικού λόγου μπορούν, αν αξιοποιηθούν σωστά στη διδακτική πράξη, να βοηθήσουν τα παιδιά να έρθουν σε επαφή και με άλλες λειτουργίες της γλώσσας, κυρίως της συγκινησιακής χρήσης της. (Λιαπής, 1984)

Η ανάδειξη της διαχρονικότητας και της ποιότητας της ελληνικής γλωσσικής παράδοσης δεν οδηγεί, όπως κάποιοι ισχυρίζονται, σε περιχαράκωση μέσα σε στενά εθνικά πλαίσια, αλλά σε διεύρυνση των πνευματικών οριζόντων των μαθητών, δεδομένου ότι η ελληνική γλώσσα με το ιστορικό βάθος και τον πλούτο της είναι μια γλώσσα οικουμενική με έντονη παρουσία στη διεθνή ορολογία των τεχνών, των επιστημών και πρόσφατα της σύγχρονης τεχνολογίας. Η διαφύλαξη της γλωσσικής μας παράδοσης σήμερα και η ανάδειξη της ομορφιάς και του πλούτου της, η μύηση των μαθητών στα μυστικά της γοητείας και της εκφραστικής της δύναμης όχι μόνο δεν συνιστά συντηρητική στροφή της εκπαίδευσης, αλλά αποτελεί κατ' ουσία δημοκρατική εκπαιδευτική πρόταση προσφοράς στο σύνολο των παιδιών που φοιτούν στα ελληνικά σχολεία, προσφοράς ενός μορφωτικού αγαθού του οποίου η αξία υπερβαίνει τα εθνικά όρια. (Γκλαβιάς, 2008)

2.2 Ο καταλυτικός ρόλος των ΜΜΕ

Ο χώρος των μέσων μαζικής ενημέρωσης – αν λάβουμε υπόψη μας την πολύ περιορισμένη επίδραση του βιβλίου στον τόπο μας – αποτελεί πρότυπο κακή χρήσης της γλώσσας μας, με σημαντικές βέβαια φωτεινές εξαιρέσεις. Η εικονική «πραγματικότητα» συμβάλλει στη γλωσσική ένδεια, αφού η εικόνα όχι μόνο εκτοπίζει τον λόγο, αλλά και τον εμποδίζει να εκδηλωθεί και να αναπτυχθεί. Μια εικόνα, για παράδειγμα, μπορεί κάλλιστα να αντικαταστήσει μια περιγραφή.

Όποιος θέλει να γνωρίσει το γλωσσικό ιδίωμα μιας εποχής, δεν έχει παρά να ανατρέξει στις εφημερίδες της για έναν απλό λόγο: ένα καθημερινό ενημερωτικό έντυπο πρέπει καταρχήν να γράφεται στη γλώσσα του κοινού στο οποίο απευθύνεται. Η γλωσσική ταυτότητα των ηλεκτρονικών μέσων ενημέρωσης δεν είναι τόσο σαφής. Η τηλεόραση, που ξεκίνησε ως κρατικό μονοπώλιο στα μέσα της δεκαετίας του '60, αντικατόπτριζε την επίσημη κρατική άποψη για τη γλώσσα, με ελάχιστα περιθώρια παρεκτροπής (λίγο-πολύ ίσχυε το ίδιο και για το κρατικό ραδιόφωνο). Η εμφάνιση της ιδιωτικής ραδιοφωνίας στο τέλος της δεκαετίας του '80 και της ιδιωτικής τηλεόρασης στις αρχές της επόμενης άλλαξαν ριζικά το τοπίο, αφού για τις πολλές νέες θέσεις εργασίας που δημιουργήθηκαν, η καλή «πένα» ενός συντάκτη εφημερίδας δεν μετρούσε πια τόσο όσο η καλλιφωνία (για το ραδιόφωνο) ή η φωτογένεια (για την τηλεόραση).

Η θεμελιώδης διαφορά ανάμεσα στον λόγο των ηλεκτρονικών μέσων και στον λόγο των εντύπων είναι ότι ο πρώτος είναι προφορικός και εκφέρεται συχνά την ίδια ώρα που δημιουργείται, ενώ ο δεύτερος είναι γραπτός και τυπώνεται έπειτα από επεξεργασία. Ο πρώτος σαφώς υπολείπεται του δεύτερου (ακούσαμε λόγου χάρη την έκφραση *όμορφοι δήμοι*, όταν τηλεπαρουσιάστρια εκλογικών αποτελεσμάτων δεν γνώριζε τι σημαίνουν οι *όμορφοι δήμοι* που έπρεπε να διαβάσει), αλλά έχει πολύ μεγαλύτερη διάδοση, κι έτσι επηρεάζει και τον λόγο των εντύπων. (Κοπιδάκης, 2010)

Η κατάχρηση ξένων όρων και στερεοτύπων εκφράσεων, καθώς και ο πληθωρισμός των επιθετικών προσδιορισμών είναι τα τρία βασικά χαρακτηριστικά που διακρίνουν τα περισσότερα σύγχρονα μέσα. Η γραμματική, η ορθογραφία και ο τονισμός του γραπτού λόγου στα έντυπα παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία, ανάλογα με την ιδεολογία ή την αισθητική του κάθε εντύπου. Για κάποιες ιδιαιτερότητες υπάρχουν

και καθαρά πρακτικοί λόγοι: όταν οι περισσότερες εφημερίδες άρχισαν να τυπώνονται σε μικρό σχήμα (το λεγόμενο «ταμπλόιντ»), άρχισαν αναγκαστικά να χρησιμοποιούν μικρότερες λέξεις και συντμήσεις στους κυρίως τίτλους, ελλείπει χώρου. Ελάχιστα καθημερινά έντυπα τυπώνονται πλέον τηρώντας όλους τους κανόνες τονισμού, στίξης, γραμματικής, συντακτικού, έκφρασης, ίσως όχι τόσο γιατί δεν το επιθυμούν οι αναγνώστες τους, αλλά γιατί η διαδικασία παραγωγής τους είναι πολύ πιο δύσκολη και χρονοβόρα. (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2011)

Ο δημόσιος λόγος που αναπαράγουν τα μέσα είναι συχνά τόσο λανθασμένος, που γίνεται παροιμιώδης. Ακούμε συχνά τους εκφωνητές και τα πρόσωπα που συζητούν να υποπίπτουν σε αδικαιολόγητα γλωσσικά λάθη που δεν οφείλονται στην «προχειρότητα» του προφορικού λόγου – ως προς το σημείο αυτό πλεονεκτεί ο τύπος –, αλλά και σε άγνοια των κανόνων της γλώσσας. Και τα λάθη αυτά επαναλαμβάνουν ακροατές και θεατές που δεν έχουν γλωσσική καλλιέργεια ούτε αναπτυγμένο γλωσσικό κριτήριο. Έτσι, τα λάθη περνούν στην καθομιλουμένη και, με την επανάληψη, μπορεί η χρήση τους να παγιωθεί και να ξεχάσει κανείς πώς ήταν η σωστή έκφραση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η έκφραση *δεν δικαιούσθε δια να ομιλείτε*, η οποία ξεκίνησε από τα έδρανα της Βουλής των Ελλήνων, πέρασε στο ρεπορτάζ των Μ.Μ.Ε., από εκεί στην καθομιλουμένη, και κατέληξε διαφημιστικό μήνυμα για ούζο. (Κοπιδάκης, 2010)

Επιπλέον, τα τηλεοπτικά προγράμματα είναι γεμάτα από ξενόγλωσσα έργα, τα οποία στερούν από τον θεατή την ευκαιρία να εμπλουτίσει τον λόγο του με ακούσματα της μητρικής του γλώσσας. Στο γεγονός αυτό έρχεται να προστεθεί και το ότι η Ελλάδα είναι από τις ελάχιστες χώρες παγκοσμίως που δεν μπαίνει στη διαδικασία της μεταγλώττισης, στερώντας από τους τηλεθεατές τη δυνατότητα να απολαμβάνουν ξένες ταινίες ή προγράμματα στη μητρική τους γλώσσα. Και το πρόβλημα γίνεται εντονότατο με τις διαφημίσεις. Η διαφήμιση είναι μια μορφή δημόσιου λόγου που περιέχεται στα μέσα ενημέρωσης, αλλά ο σκοπός της δεν είναι τόσο ενημερωτικός, όσο εμπορικός: δεν είναι η καταγραφή και ο σχολιασμός γεγονότων, αλλά ο εντυπωσιασμός για χάρη του προϊόντος. Κάτω από την πίεση του ανταγωνισμού, οι νεολογισμοί και οι εκφράσεις της καθομιλουμένης καταγράφονται και αναπαράγονται πρώτα στη διαφήμιση, ενώ εκεί δοκιμάζονται συχνά τα όρια της γλώσσας, κάτι που στο παρελθόν αποτελούσε προνόμιο της λογοτεχνίας. Οι διαφημιστές, για να εντυπωσιάσουν, καταφεύγουν συχνά σε νεολογισμούς, ευφυολογήματα και,

γενικότερα, σε αλλοίωση της γλώσσας σε σημασιολογικό, φωνολογικό και συντακτικό επίπεδο. Είναι τέτοια η καταλυτική επίδραση, κυρίως στους νέους, ώστε να συνεννοούνται συχνά χρησιμοποιώντας ένα νέο κώδικα επικοινωνίας με στερεότυπες εκφράσεις διαφημιστικών μηνυμάτων. (Κούτρας, 2005)

Από γλωσσική σκοπιά, ο τύπος, τα ηλεκτρονικά μέσα και η διαφήμιση αποτελούν συγκοινωνούντα δοχεία, όπου μέσα τους καταγράφεται η τρέχουσα γλωσσική πραγματικότητα, αλλά και διαμορφώνεται η επερχόμενη. Γι' αυτό ακριβώς τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, ιδίως τα κρατικά, πρέπει να αναλαμβάνουν τις ευθύνες τους και να μεταβληθούν από πρότυπα αποφυγής σε πρότυπα μίμησης. Αλλά και από την άλλη πλευρά, η δυνατότητα του πολίτη να είναι σε θέση να αντιμετωπίζει κριτικά τον εν γένει εξουσιαστικό λόγο, όπως είναι ο λόγος των μέσων μαζικής επικοινωνίας, επιβάλλεται να χτίζεται από την προσχολική και πρωτοσχολική ηλικία. Με την ενίσχυση του σχολικού περιβάλλοντος και παράλληλα του οικογενειακού και κοινωνικού, ο αναδυόμενος γραμματισμός από τα ΜΜΕ (η ικανότητα δηλαδή αξιολόγησης των αναπαραστάσεων από τα διάφορα ραδιοτηλεοπτικά μέσα) μπορεί να μετεξελίσσεται σε πολλαπλούς επιμέρους γραμματισμούς, οι οποίοι καλύπτουν το μέγεθος και την πολυπλοκότητα των σύγχρονων αναγκών. Πολύ περισσότερο, οι σύγχρονοι αναγνώστες και τηλεθεατές, όντας κριτικά σκεπτόμενοι, έχουν στα χέρια τους την ευκαιρία να επηρεάζουν τελικά τα μέσα μαζικής επικοινωνίας και ενημέρωσης, αντί να επηρεάζονται μονόπλευρα από αυτά. (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2011)

2.3 Η απομόνωση και ο ατομικισμός

Ο σύγχρονος τρόπος ζωής απέχει από το μέτρο και αποζητά διαρκώς την υπερβολή. Ο άνθρωπος, καθοδηγούμενος από τον ανταγωνισμό και τις εγωιστικές του τάσεις, οδηγείται συχνά στον ατομισμό και στην εκμετάλλευση των συμπολιτών του. Αυτό που χαρακτηρίζει τους διαπροσωπικές του σχέσεις είναι η ιδιοτελής μεταχείριση των συνανθρώπων του, με σκοπό το όφελος και την προσωπική του ευχαρίστηση. Ο υπερκαταναλωτισμός είναι εκείνος που χαρακτηρίζει την καθημερινότητά του, ενώ σε πολλές περιπτώσεις η ευτυχία του εξαρτάται από την ικανοποίηση των παράλογων «αναγκών» του κι όχι από την πνευματική του πληρότητα. Επιπλέον, ο τεχνικός πολιτισμός οδηγεί τα άτομα στη μονομέρεια και την εμμονή με την τεχνολογία και τα επιτεύγματά της. Οι νέες τεχνολογίες και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης οδηγούν στην

αλλοτριώση του σύγχρονου ανθρώπου και στην απομόνωσή του σ' έναν πλασματικό κόσμο γεμάτο με γυάλινες οθόνες και πλήκτρα.

Αυτή ακριβώς η κατάσταση – πέραν των σοβαρών συνεπειών στο ίδιο το άτομο και στις διαπροσωπικές του σχέσεις – επηρεάζει και τη γλώσσα. Το γενικότερο κλίμα της απομόνωσης και του ατομισμού δεν ευνοεί την επικοινωνία των ανθρώπων, την ανταλλαγή απόψεων και τον μεταξύ τους διάλογο. Είναι πολύ λίγες, δυστυχώς, οι περιπτώσεις που ο σύγχρονος άνθρωπος έχει την ευκαιρία να συνομιλήσει, να εκφράσει τα συναισθήματά του, να εκθέσει τις απόψεις και τα επιχειρήματά του, να ακούσει τον αντίλογο των συνομιλητών του, να πείσει ή να πεισθεί. Κι όσο η δυνατότητα ουσιαστικής επικοινωνίας ανάμεσα στους ανθρώπους ελαττώνεται, τόσο περισσότερο, αναπόφευκτα, συρρικνώνεται και το αμεσότερο και πληρέστερο μέσο επικοινωνίας που διαθέτουν, η γλώσσα. Αυτή η έλλειψη επικοινωνίας έχει εισχωρήσει ακόμη και ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας, όπου ο άνθρωπος αρχίζει να αρθρώνει τον λόγο του. Αν, λοιπόν, η απουσία γλωσσικών ερεθισμάτων ξεκινά από την ίδια την οικογένεια, που αποτελεί τον πρωτογενή φορέα κοινωνικοποίησης του ατόμου, τότε σίγουρα η φθορά της γλώσσας και η λεξιπενία καθίστανται ακόμη πιο επικίνδυνες απ' όσο φανταζόμαστε. (Κούτρας, 2005)

Όπως πολύ εύστοχα διαπιστώνει και ο Γλέζος, η κοινωνική ύπαρξη και δραστηριότητα του ανθρώπου προϋποθέτει ένα αποτελεσματικό μέσο επικοινωνίας. Ο λεκτικός συμβολισμός, προϋπόθεση και προϊόν της κοινωνικής ζωής του ανθρώπου, για διάφορους λόγους υπήρξε και είναι μέσο επικοινωνίας. Όλα τα προϊόντα της ανθρώπινης δραστηριότητας είναι δυνατό να σχεδιαστούν και να κατασκευαστούν ακόμη και από ένα άτομο-μέλος της κοινωνίας. Ο λεκτικός, όμως, συμβολισμός είναι έργο, αποτέλεσμα, όχι ενός ατόμου αλλά όλης της κοινωνικής ομάδας. Αν τα προϊόντα της ανθρώπινης δραστηριότητας εξαιτίας της ταξικής δομής της κοινωνίας αντικειμενοποιούνται από τους δημιουργούς τους και οδηγούν στο φαινόμενο της αποξένωσης και αλλοτριώσης, ο λεκτικός συμβολισμός – η γλώσσα με άλλα λόγια -, προϊόν όχι ατομικό, αλλά συλλογικό, αντικειμενοποιείται και θεωρείται ξένο από τους δημιουργούς του, αφού εξ' ορισμού έχει αυτόνομη από τα άτομα-μέλη της κοινωνίας ύπαρξη και λειτουργία. Ακόμη πιο πολύ, διότι ξεφεύγει από τη σφαίρα δραστηριότητας της άμεσης ατομικής δημιουργίας και καθίσταται απρόσωπη. (Γλέζος, 1977)

Στο σημείο αυτό, βέβαια, οφείλουμε να τονίσουμε πως μεγάλο μέρος ευθύνης για την ηθική και πνευματική κατάπτωση του ατόμου φέρει και η παιδεία που παρέχεται από το σχολείο, καθήκον της οποίας είναι να συλλάβει τη νέα μορφή του ανθρώπου, τη μορφή του ανθρώπου της σημερινής, της νέας εποχής. Αυτή η ανθρώπινη μορφή είναι αντικειμενικά δοσμένη, υπάρχει ανεξάρτητα από τη θέλησή μας και με κανέναν τρόπο δεν μπορεί το σχολείο να την αγνοήσει. Είναι το αίτημα του καιρού και το αίτημα αυτό διαποτίζει όλους τους τομείς της κοινωνικής δραστηριότητας και βέβαια πρέπει να διαποτίζει και το σχολείο. Αυτό σημαίνει πως το σχολείο – ως δευτερογενής φορέας κοινωνικοποίησης μετά την οικογένεια – έχει χρέος να μεταμορφώσει ολόπλευρα τον άνθρωπο, δηλαδή σωματικά, πνευματικά, αισθητικά και ηθικά και να τον καταστήσει άξιο πολίτη, με το νόημα να διαμορφώνει την κοινωνική ζωή συνειδητά και να αλλάζει τη φύση με την εργασία του. Αυτή είναι η θέση του προβλήματος κι είναι θέση εθνική. Έτσι, τον ουμανισμό από αφηρημένο και άπιαστο τον κάνουμε συγκεκριμένο και πραγματοποιήσιμο ιδανικό για όλους τους ανθρώπους. (Ιμβριώτη, 1985)

2.4 Η κακή σχέση με το βιβλίο

Ένα βιβλίο είναι ένα αντικείμενο που δίνει τη δυνατότητα επικοινωνίας. Σύμφωνα με τη Goodman, ένα βιβλίο μάς επιτρέπει να δούμε τι συμβαίνει στις πράξεις που αφορούν την ομιλία σαν μια σειρά από μεταφορές ανάμεσα σε ομιλητή και ακροατή μέσα σε ένα κοινωνικοπολιτιστικό περιβάλλον. Τα παιδιά και κατ' επέκταση οι ενήλικες μαθαίνουν πράγματα από τα βιβλία ως εμπειρίες που βιώνουν και μαθαίνουν για πράγματα στα οποία αναφέρονται τα βιβλία, οπότε πλουτίζουν τις γνώσεις τους με πληροφορίες. Σύμφωνα με την κοινωνιολογική θεώρηση της γλώσσας, τα βιβλία λογοτεχνίας μπορούν να καθορίσουν την ταυτότητα των ατόμων μέσα στις κοινωνικές τους σχέσεις. (Παπαδοπούλου, 1999β)

Είναι αναμφισβήτητο το γεγονός ότι ο Νεοέλληνας αποφεύγει την ανάγνωση βιβλίων. Σύμφωνα με πρόσφατες έρευνες, στην Ελλάδα το αναγνωστικό κοινό είναι αρκετά περιορισμένο και μάλιστα ο αριθμός των Ελλήνων που διαβάζει βιβλία μειώνεται όλο και περισσότερο. Σε σύγκριση δε με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες, η Ελλάδα στον συγκεκριμένο τομέα κατέχει μια από τις τελευταίες θέσεις. Η κατάσταση στις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι εντελώς διαφορετική. Στην Αγγλία 1 στους 4 ενδιαφέρεται να ενημερωθεί, να πληροφορηθεί και αγοράζει εφημερίδα, στην

Ιρλανδία 1 στους 5, ενώ στη Γερμανία 1 στους 3. Στην Ελλάδα αντίστοιχα μόνο 1 στους 11 παρουσιάζει ενδιαφέρον για ενημέρωση και πληροφόρηση. (Ζαμπιόζης, 2012)

Φαινομενικά, οι σύγχρονοι εξαντλητικοί ρυθμοί ζωής δημιουργούν έναν ασφυκτικό κλοιό έλλειψης χρόνου, εντός του οποίου η ανάγνωση βιβλίων αποτελεί πολυτέλεια. Αυτή τη δικαιολογία δηλώνουν ως κύρια 4 στους 10 Έλληνες. Εντούτοις, 2 στους 10 ισχυρίζονται ότι δεν διαβάζουν, γιατί απλώς βαριούνται. (Αντωνίου, Μελίδου, & Νικόπουλος, 2008) Ίσως, μάλιστα, η δεύτερη αιτία να είναι περισσότερο ισχυρή από την πρώτη, με δεδομένο ότι όταν κάποιος θέλει να βρει χρόνο για κάτι που του αρέσει, τον βρίσκει. Γιατί ακόμη κι αν έχει στη διάθεσή του ελεύθερο χρόνο, προτιμά να τον διαθέτει σε άλλου είδους διασκέδασεις, όχι πάντα πιο ευχάριστες και πιο ωφέλιμες από την ανάγνωση βιβλίων. Ο χρόνος που ξοδεύουν οι σημερινοί άνθρωποι σε τυχερά παιχνίδια, σε ηλεκτρονικά παιχνίδια, στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, στη διασκέδαση σε νυχτερινά κέντρα, σε ψώνια και στην καλύτερη περίπτωση στο θέατρο, στον κινηματογράφο και σε άλλες καλλιτεχνικές εκδηλώσεις είναι συντριπτικός, ώστε να περισσέψει ώρα για ένα βιβλίο.

Ο παραγκωνισμός της ανάγνωσης οφείλεται σε μεγάλο βαθμό και στην κυριαρχία της τηλεόρασης έναντι του βιβλίου. Ο σύγχρονος άνθρωπος δεν είναι τόσο αναγνώστης όσο θεατής. Προτιμά να παρακολουθεί εύπεπτα ψυχαγωγικά προγράμματα, τηλεπαιχνίδια και στην καλύτερη περίπτωση ενημερωτικές εκπομπές και ειδήσεις από το να απολαύσει την ηρεμία και την πνευματική καλλιέργεια που μπορεί να του προσφέρει ένα βιβλίο. Επιπλέον, ο λόγος της τηλεόρασης είναι λιτός και ευχάριστος, ενώ ο λόγος των βιβλίων είναι πιο έντεχνος και απαιτεί σε αρκετές περιπτώσεις υψηλό γνωστικό, γλωσσικό και λεξιλογικό υπόβαθρο. Εξάλλου, ένα καλό βιβλίο – είτε πρόκειται για λογοτεχνικό, είτε για φιλοσοφικό, ιστορικό ή επιστημονικό βιβλίο – έρχεται συχνά σε αντίθεση με τις αξίες, τον τρόπο σκέψης και ζωής του σημερινού ανθρώπου, που αποζητά το νόημα της ζωής σε υλικά αγαθά παρά σε πνευματικές ή και προσωπικές αναζητήσεις.

Σημαντικό μέρος ευθύνης για την απαξίωση του βιβλίου από τους σημερινές Έλληνες έχει και το εκπαιδευτικό σύστημα. Οι Έλληνες δεν έχουν το βιβλίο στις προτεραιότητές τους και δεν το θεωρούν ουσιαστικό αγαθό, γιατί απλά δεν έχουν «εκπαιδευτεί» από τη βρεφική κιόλας ηλικία τους να το αγαπούν. Ο χαρακτήρας της παρεχόμενης μόρφωσης είναι σαφώς επιφανειακός, καθώς προκρίνει τη στείρα

απομνημόνευση παρωχημένων γνώσεων, χωρίς να καλλιεργεί την κριτική ικανότητα του μαθητή. Το σχολικό εγχειρίδιο αποτελεί γι' αυτόν ένα σύνολο γνώσεων, οι οποίες επιβάλλεται να απομνημονευθούν όσο το δυνατόν καλύτερα, γεγονός που τον φορτώνει με ψυχολογική πίεση και άγχος. Έτσι αντιμετωπίζει το βιβλίο εχθρικά, αισθάνεται πως το σχολικό βιβλίο τον καταπιέζει, με αποτέλεσμα να διακατέχεται από ένα μίσος για όλα τα βιβλία. Αυτό εκφράζεται τις περισσότερες φορές και έμπρακτα με το θλιβερό θέαμα μαθητές να καίνε στο τέλος κάθε σχολικής χρονιάς όλα τα βιβλία τους με ένα τρόπο επιδεικτικό και εν μέρει εκδικητικό. Και αυτή είναι η μεγαλύτερη ζημιά που προκαλεί το ελληνικό σχολείο, αφού το μίσος για τα σχολικά εγχειρίδια πολύ συχνά διοχετεύεται σε απέχθεια απέναντι σε κάθε είδους εξωσχολικό ανάγνωσμα.

Στις παραπάνω βασικές αιτίες προστίθενται και κάποιες άλλες δευτερεύουσας σημασίας, που επηρεάζουν όμως τη στάση του κοινού απέναντι στα βιβλία. Τέτοιοι παράγοντες είναι η υψηλή για την πλειοψηφία των λαϊκών στρωμάτων τιμή των βιβλίων, η ανεπαρκής παρουσίαση και γνωριμία του βιβλίου με τους αναγνώστες και φυσικά η έλλειψη οργανωμένων βιβλιοθηκών ανοιχτών στο κοινό. Ειδικότερα για τον τελευταίο παράγοντα έχει γίνει αρκετός λόγος όσον αφορά κυρίως τις σχολικές βιβλιοθήκες. Παρότι έχει επανειλημμένα τονιστεί ότι η σχολική βιβλιοθήκη αναβαθμίζει ποιοτικά την εκπαίδευση, προωθεί την ελεύθερη και πλούσια ανταλλαγή ιδεών, τον προβληματισμό και την έρευνα, σε ελάχιστα σχολεία αξιοποιούνται σωστά, είτε λόγω έλλειψης κτιριακών υποδομών, είτε εξαιτίας ανεπαρκούς επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών. (Καψάλης, 2003)

Δεδομένου ότι η συνεισφορά του βιβλίου είναι ανεκτίμητη για την ανάπτυξη του πολιτισμού, ο παραγκωνισμός του οδηγεί στην υποβάθμιση της πολιτιστικής μας ζωής. Ο λόγος των ανθρώπων φτωχαίνει, οι πνευματικές τους λειτουργίες, η κρίση, η φαντασία περιορίζονται και εξασθενούν και ο προβληματισμός γύρω από κάθε είδους ζητήματα απουσιάζει. Καθίστανται παθητικοί δέκτες και έρμια των εξελίξεων, αφού ο νους τους αδρανεί και η σκέψη τους ατροφεί. Από τη στιγμή που ο σημερινός άνθρωπος δεν διαβάσει, εξαφανίζεται και η μοναδική γλωσσική εμπειρία που μπορεί να του προσφέρει το βιβλίο. Δεν έρχεται σε επαφή με τον έντεχνο πεζό λόγο, που μετουσιώνει τη γλώσσα από απλό μέσο επικοινωνίας σε καλλιτεχνική δημιουργία. Μέσα από ένα καλό βιβλίο, το άτομο μαθαίνει καλύτερα την ίδια του τη γλώσσα – αφού ό,τι συγκρατεί το ανθρώπινο μάτι συγκρατείται με μεγαλύτερη ευκολία και γίνεται κτήμα του – , ενώ το λεξιλόγιό του πλουτίζεται με νέες λέξεις και φράσεις

που πιθανόν να μην γνώριζε καν ότι υπήρχαν. Έτσι, λόγω της απομάκρυνσής του από το βιβλίο, στερείται ταυτόχρονα και όλων αυτών των γλωσσικών ωφελειών που μπορεί να αποκομίσει.

2.5 Τα δάνεια της Νεοελληνικής

Το να γνωρίζουμε την ιστορία μιας λέξης και το ταξίδι της μέχρι να φτάσει στη δική μας γλώσσα είναι ένα από τα μεγαλύτερα μυστικά για τη σωστή χρήση της. Σύμφωνα με τον Βαρδιάμπαση, «*Ετυμολογώ* σημαίνει ζω, αναπνέω, υπάρχω. Η *α-λήθεια*, με *α-*στερητικό στις ρίζες του *λαθ-* και *ληθ-* (εξού το *λάθος*, η *λήθη*, το *λανθάνω*, ο *λήθαργος*) βρίσκεται στο *έ-τυμον* των λέξεων, που η φανέρωσή του στο σημερινό φως είναι πηγή και αιτία ευεξίας. Το ψέμα αντιθέτως, που πηγάζει απ' τη *λήθη*, απ' το *λάθ-ος*, απ' το *λαν-θάνω* (=μένω άγνωστος) και απ' τον *λήθ-αργο*, είναι αιτία αρρώστιας, *α-σθένειας*». Μαθαίνοντας, λοιπόν, την πορεία κάθε λέξης, είτε ελληνικής είτε ξένης, μέχρι να φτάσει στη νέα ελληνική είναι σαν να δίνουμε ξανά ζωή και αξία στη λέξη αυτή. (Βαρδιάμπασης, 1997)

Αυτούσιες, παραλλαγμένες ή μεταφρασμένες, σμήνη ξένων λέξεων και φράσεων έχουν εισαχθεί τα τελευταία χρόνια, κι εξακολουθούν να εισάγονται καθημερινά, με αυξανόμενο ρυθμό στο λεξιλόγιο της νέας ελληνικής γλώσσας. Η νεοελληνική, όπως και όλες οι ευρωπαϊκές γλώσσες, δέχτηκε με έμμεση επαφή την επίδραση δύο κυρίως γλωσσών με διεθνή ακτινοβολία: της Γαλλικής ήδη από τον 19^ο αιώνα και της Αγγλικής κυρίως μέσα στον 20^ο αιώνα, στο δεύτερο μισό του οποίου επικρατεί αναμφίβολα η επίδραση της Αμερικανικής. Τα προϊόντα στο γλωσσικό επίπεδο των επαφών αυτών ονομάζονται «δάνεια» και περνούν στη νεοελληνική μέσω των δίγλωσσων ομιλητών. (Κοπιδάκης, 2010)

Η νεοελληνική δανείστηκε από τη Γαλλική κυρίως λέξεις με το χαρακτηριστικό επίθημα *-ε* (π.χ. *παντοφλέ*, *μπλε*, *κλισέ*, *γκοφρέ*, *πλισέ*), καθώς και το σχήμα της παράθεσης δύο ουσιαστικών (π.χ. *ταξίδι-αστραπή*). Οι λέξεις που δανείστηκε αφορούσαν κυρίως στο λεξιλόγιο γυναικείας μόδας (*ντραπέ*), διακόσμησης (*μπανάλ*, *ντεκορασιόν*), μαγειρικής (*φρικασέ*, *σουφλέ*), θεαμάτων, γραμμάτων και τεχνών. Από την Αγγλοαμερικανική δανείστηκε κυρίως ουσιαστικά, ενώ λιγότερα είναι τα επίθετα και τα ρήματα. Τα δάνεια αυτά προέρχονται κυρίως από τον χώρο του εμπορίου και των τραπεζών (*κοντρόλ*, *καπιταλισμός*, *σοσιαλισμός*), των αθλημάτων (*κόρνερ*, *φάουλ*),

της τεχνολογίας (*κομπιούτερ, ίντερνετ*), της διασκέδασης (*φαστφούντ, μπαρ, κλαμπ*) και της μόδας (*τοπ, τζιν*). (Κοπιδάκης, 2010)

Όπως επισημαίνει η Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, τα δάνεια μπορούν να ταξινομηθούν σε πολλές κατηγορίες: α) τα *άμεσα* δάνεια είναι αυτά που η ίδια η μορφή τους αποκαλύπτει την ξενική καταγωγή τους, όπως συμβαίνει για παράδειγμα με τις λέξεις *μπουφάν* και *λεβιέ(ς)* β) τα *μεταφραστικά* δάνεια είναι αυτά που η νέα λέξη προκύπτει ως μετάφραση μιας λέξης, λόγου χάρη η λέξη *ουρανοξύστης* έχει προέλθει από την αμερικανική λέξη *skyscraper* και γ) τα *σημασιολογικά* δάνεια, όταν μια ελληνική (κι όχι μόνο) λέξη εμφανίζει μια νέα σημασία ως αποτέλεσμα δανεισμού, (π.χ. η σημασία του ρήματος *καλύπτω* στη φράση *καλύπτω ένα γεγονός έχει υιοθετηθεί από τη μεταφορική σημασία του αγγλικού ρήματος *cover*, όπως συμβαίνει και με τη φράση *..μου πήρε χρόνια που έχει διαμορφωθεί με πρότυπο την αγγλική έκφραση *it took me years**). Μια πολύ βασική κατηγορία δανείων αποτελούν και τα αντιδάνεια, δηλαδή λέξεις που δανείστηκε η νεοελληνική από μια γλώσσα, η οποία όμως τις είχε δανειστεί από την αρχαία ελληνική γλώσσα, π.χ. νέα ελληνικά: *καναπές* < γαλλικά: *canapé* < λατινικά: *conopoeum* < αρχαία ελληνικά: *κωνωπειῶν*. (Κοπιδάκης, 2010) Στο βιβλίο «Ιουδήθ» της Παλαιάς Διαθήκης διαβάζουμε τη φράση «*ἀφαίρεσε τὴν κουνουπιέρα ἀπὸ τῶν στύλων*», δηλαδή «*αφαίρεσε την κουνουπιέρα από τους στύλους*», εννοώντας το ανάκλιτρο. Αλλά το *κωνωπειῶν*, ενώ στην αρχή σήμαινε μόνο την κουνουπιέρα, υπέστη σημασιολογική επέκταση λαμβάνοντας τη γενικότερη σημασία ανάκλιτρο. Με αυτή τη σημασία δανείστηκαν τη λέξη *conopoeum* οι Λατίνοι και η γαλλική γλώσσα (ως λατινογενής) το κληρονόμησε και το προσάρμοσε ως *canapé*, το οποίο και δανείστηκε ως αντιδάνειο η νεοελληνική. (Παρλαμάς, 1986)*

Ακόμη, τα δάνεια με την είσοδό τους στη νεοελληνική ενδέχεται να υποστούν κάποια μορφολογική προσαρμογή, δηλαδή να κλιθούν αν ανήκουν σε κλιτό μέρος του λόγου (αν βέβαια το επιτρέπει η μορφολογία τους) π.χ. το *παλτό* – *τα παλτά*, αλλά όχι το *στυλό*-*τα στυλά*. Οι λέξεις αυτής της κατηγορίας έχουν πια πολιτογραφηθεί στη γλώσσα μας φωνητικά και μορφολογικά, έχουν ή μπορούν να δώσουν παράγωγα και συντίθενται. Για παράδειγμα, η γαλλική λέξη *torpille* (=νάρκη) όχι μόνο προσαρμόστηκε στη γλώσσα μας ως *τορπίλα*, αλλά παράλληλα έδωσε νέες παράγωγες και σύνθετες λέξεις: *τορπιλίζω, τορπιλιστής, τορπιλιστικός, τορπιλάκατος, τορπιλοβόλο*. Από την άλλη μεριά, υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός ουσιαστικών ξένης προέλευσης, τα οποία αποτελούν ξένο σώμα στη γλώσσα μας, δεν αφομοιώθηκαν και δεν

πολιτικογραφήθηκαν, δεν δέθηκαν οργανικά και δεν μπορούν να δώσουν παράγωγα, ούτε σύνθετα. (Τομπαΐδης Δ. , 1985) Σε αυτά συμπεριλαμβάνονται τοπωνύμια και ανθρωπωνύμια, αλλά και άλλες κατηγορίες ουσιαστικών. Τέτοια ουσιαστικά μπορεί να είναι αρσενικά (*μάνατζερ, ντετέκτιβ, ρεπόρτερ*), θηλυκά (*πλαζ, σεζόν, σπεσιαλιτέ*), το τοπωνύμιο *Ουάσιγκτον* και τα ονόματα ποδοσφαιρικών ομάδων (*Λίβερπουλ*), καθώς και ουδέτερα (*βολάν, γκαράζ, καμουφλάζ, κομπιούτερ, κονιάκ, ματς, μετρό, νάιλον, παρμπρίζ, πάρτι, πουλόβερ, ραντεβού, ρεπό, ταμπλό, τανκς, τρακ, φερμουάρ*). (Holton, Mackridge, & Φιλιππάκη-Warburton, 2013) Τα δάνεια μπορούν ακόμη να πάρουν μέρος στο σχηματισμό παράγωγων και σύνθετων, π.χ. *ταξί-ταξιτζής, μπαρ-μπαράκι*. (Κοπιδάκης, 2010)

Πέραν, όμως των κανόνων που πρέπει να ακολουθούμε και να προσέχουμε κατά τη χρήση των δανείων και την προσαρμογή τους ή όχι στην ελληνική γλώσσα, αυτό που θα πρέπει να μας απασχολεί περισσότερο είναι κατά πόσον η χρήση και η ένταξή τους στον κορμό της ελληνικής λειτουργεί προς όφελος ή εις βάρος της μητρικής γλώσσας. Παρά το γεγονός ότι η ελληνική γλώσσα έχει μακραίωνη παράδοση και σπάνιες για άλλες γλώσσες εκφραστικές δυνατότητες, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται η υιοθέτηση πολλών ξένων λέξεων με μεγάλη ευκολία και παρορμητισμό στην καθημερινή μας ομιλία. Παρασυρόμενοι από τον αφόρητο μιμητισμό – απόρροια της παγκοσμιοποίησης – αλλά και από ένα αίσθημα μειονεξίας που διακατέχει τον λαό μας απέναντι στα ξένα πολιτισμικά στοιχεία, καθώς και στα τεχνολογικά και οικονομικά πρότυπα της Δύσης, προτιμούμε πολύ συχνά την ισοπεδωτική χρήση επιγραμματικών ξένων εκφράσεων και όρων από τον γλωσσικό και εκφραστικό και γλωσσικό πλούτο της ελληνικής. Δεν θα μπορούσαμε φυσικά να παραλείψουμε την πληθώρα των ξένων λέξεων που έχουν εισβάλει στην καθημερινή μας ζωή από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Εφαρμογές όπως το Facebook, το Instagram, το Twitter, το Viber έχουν «εξαναγκάσει» ιδίως τους νέους να μιλούν μεταξύ τους χρησιμοποιώντας περισσότερο ξένες παρά ελληνικές λέξεις. Εξαιτίας, λοιπόν, αυτών των ξένων γλωσσικών στοιχείων αλλοιώνεται και συρρικνώνεται η γλώσσα μας. Και η αλλοίωση αυτή μπορεί με τη μεριά της να συμβάλει στην απώλεια ενός μεγάλου μέρους της εκφραστικής δύναμης που κέρδισε η γλώσσα μας μέσα στους αιώνες.

Στο σημείο αυτό, βέβαια, κρίνουμε απαραίτητο να διαχωρίσουμε την εισβολή ξένων λέξεων από τη χρήση των δανείων που δικαίως έχουν κατοχυρωθεί στην ελληνική γλώσσα. Όταν αναφερόμαστε στην εισβολή ξένων λέξεων –ό,τι περιγράψαμε

παραπάνω – εννοούμε την αδικαιολόγητη αντικατάσταση πληθώρας ελληνικών λέξεων από ξένες λέξεις τη στιγμή που κάλλιστα οι υπάρχουσες λέξεις του ελληνικού λεξιλογίου με τις τόσες σημασίες τους θα μπορούσαν να καλύψουν τις επικοινωνιακές μας ανάγκες. Άλλωστε, η ίδια η λέξη *εισβολή* με τη σημασία της παραπέμπει σε κάτι αρνητικό, αφού θέτει στο περιθώριο τις αντίστοιχες ελληνικές λέξεις ή όρους. Η αδικαιολόγητη αυτή εισβολή είναι διαφορετική από τη δικαιολογημένη τις περισσότερες φορές χρήση δάνειων λέξεων για να περιγράψουμε πράγματα, έννοιες ή και διαδικασίες που τις γνωρίσαμε από άλλους λαούς για πρώτη φορά και γι' αυτό άλλωστε τις δανειστήκαμε αυτούσιες.

Ο δανεισμός λέξεων, επισημαίνει η Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, αποτελεί φυσιολογικό φαινόμενο όλων των γλωσσών και συνεπώς δεν πρέπει να εκλαμβάνεται ως οξεία ασθένεια που πρέπει να σπεύσουμε να τη θεραπεύσουμε. Μόνο μια νεκρή γλώσσα έχει πάψει να δανείζεται. Η νεοελληνική δεν υφίσταται επίθεση από την αγγλική, από τη γαλλική ή από οποιαδήποτε άλλη γλώσσα, αλλά καταφεύγει σε αυτές από εξωγλωσσικούς παράγοντες κι όχι λόγω της δικής της ανεπάρκειας. Όπως επισημαίνει και ο Τομπαΐδης, οι ξένες λέξεις δεν είναι από τα πρωτεύοντα στοιχεία στη γλώσσα, δεν αποτελούν για παράδειγμα μέρος του συντακτικού. Αν οι ξενισμοί είχαν επίδραση στη σύνταξη – κάτι που αφορά τη δομή της γλώσσας και με βάση την οποία επιτελείται ή όχι η επικοινωνία – τότε θα μπορούσαμε να μιλάμε για αφελληνισμό. (Τομπαΐδης Δ. , 1985) Αντίθετα, μάλιστα, θα μπορούσε να δει κανείς την παρουσία δανείων ως κάτι θετικό, αφού τα δάνεια χρησιμεύουν ως δείκτες ένταξης του ομιλητή σε κάποια ομάδα, κοινωνική ή άλλη, αλλά και εμπλουτίζουν τη νεοελληνική δημιουργώντας σημασιολογικές διαφορές, π.χ. *έφηβος-τινέιτζερ*: διαφορά στο επίπεδο ύφους ή *πιγκπόγκ-αντισφαίριση*: διαφορές ανάμεσα σε γενικό λεξιλόγιο και σε όρο ειδικού λεξιλογίου. Ωστόσο, τα άμεσα δάνεια της νεοελληνικής, αν και καλύπτουν σημαντικά μικρό ποσοστό του συνολικού λεξιλογίου της και μολονότι δεν επέφεραν δόκιμες αλλαγές στη νεοελληνική, επισύρουν συχνά κύματα αντιρρήσεων, γιατί δεν είναι καμουφλαρισμένα. (Χάρης, 2003α) Η προσπάθεια εξελληνισμού που επιχειρήθηκε σε αρκετές περιπτώσεις, ιδίως κατά τα προηγούμενα χρόνια, δεν μπόρεσε να αφανίσει βέβαια τις ξένες λέξεις, ούτε όμως και να εμποδίσει την εισαγωγή τους στη γλώσσα μας. Το αντικείμενο ή το πολιτιστικό στοιχείο έρχεται μαζί με τη λέξη. Εξάλλου, δεν είναι πάντοτε δυνατή η απόδοση της εισαγόμενης έννοιας με αντίστοιχη ελληνική λέξη. (Τομπαΐδης Δ. , 1985) Αναμφίβολα, όμως, η καλλιέργεια της

νεοελληνικής, καθώς και μια πολιτική πρόσληψης είναι δυνατό να περιορίσουν τον δανεισμό στις σωστές του διαστάσεις.

Όπως επισημαίνει ο Τσολάκης, η γλώσσα είναι κοινωνικό προϊόν. Η ανάμειξη, λοιπόν, των κοινωνιών οδηγεί σιγά-σιγά στην ανάμειξη των γλωσσών με κυρίαρχες τις γλώσσες εκείνες που εκφράζουν τις κυρίαρχες κοινωνίες. Το ξένο γλωσσικό στοιχείο έρχεται μαζί με το ξένο κοινωνικό στοιχείο, το οποίο μάλιστα δεν έρχεται καθόλου σαν ξένο – παρατηρούν οι κοινωνιολόγοι – αλλά σαν φιλικό, αναγκαίο και λυτρωτικό. Κι εδώ βρίσκεται η ευθύνη και η πλάνη της πνευματικής και πολιτικής ηγεσίας της χώρας μας, οι οποίες δεν εμπνέουν στον Έλληνα πίστη στις αξίες του δικού του πατρογονικού πολιτισμού, αλλά επίμονα την ψευδαίσθηση ότι η Ευρώπη με την τεχνολογία και την οικονομία θα σώσει και αυτόν και τη χώρα του. Δεν είναι λοιπόν το πρόβλημά μας πρόβλημα κάποιων λέξεων. Το γλωσσικό πρόβλημα που θίξαμε παραπάνω είναι πρόβλημα των πολιτιστικών μας επιλογών. Χρέος, λοιπόν, του ελληνισμού είναι να δώσει στον ελληνικό λόγο τη λάμψη και την αίγλη που του αρμόζει. (Τσολάκης, 1999)

2.6 Η ξύλινη γλώσσα και η παραφθορά των λέξεων

Η δομή της σημερινής κοινωνίας, ο ανταγωνισμός ανάμεσα στα άτομα και στις κοινωνικές ομάδες και τάξεις, ο ταξικός χαρακτήρας της κοινωνίας, δημιουργεί τέτοιες καταστάσεις, ώστε ο λεκτικός συμβολισμός να χρησιμοποιείται ως όπλο για επίθεση και άμυνα, για διάδοση των ιδεών, για προσηλυτισμό, για κινητοποίηση και προπαγάνδα. Κατά τη χρήση αυτή της γλώσσας παρουσιάζεται το φαινόμενο της υποδούλωσής μας στη γλώσσα. Ο λεκτικός συμβολισμός χρησιμοποιείται για να υποχρεωθεί ο άλλος να ακολουθήσει τις ιδέες, τις απόψεις μας, τις σκέψεις μας. Χρησιμοποιούμε συνειδητά ή μη συνειδητά τη μαγική δύναμη, που πιστεύουμε ότι διαθέτει ο λεκτικός συμβολισμός, για να πετύχουμε τους σκοπούς μας. (Γλέζος, 1977)

Δύο αρνητικά, συγγενικά μεταξύ τους φαινόμενα που συνδέονται με τη φθορά της γλώσσας μας είναι η γλωσσική κομματικοποίηση και ο γλωσσικός λαϊκισμός. Σύμφωνα με τον Μπαμπινιώτη, τα δύο αυτά φαινόμενα συγκλίνουν ως προς το γεγονός ότι και τα δύο είναι κοινωνιογλωσσικής υφής, ενώ παράλληλα οδηγούν – από διαφορετική αφετηρία – στα ίδια αρνητικά αποτελέσματα. (Μπαμπινιώτης, 1994)

Αντίστοιχα, ο Γλέζος επισημαίνει δύο είδη λεκτικών συνθημάτων, δηλαδή γλωσσικών κατασκευών που χρησιμοποιεί κάποιος προκειμένου να πραγματοποιήσει

το έργο που επιδιώκει: το διαφημιστικό και το πολιτικό σύνθημα. Το διαφημιστικό σύνθημα από τη μια μεριά αποσκοπεί να διαφημίσει, να «πλασάρει» ένα προϊόν. Από την άλλη μεριά, το πολιτικό σύνθημα αποσκοπεί να προβάλει ένα αίτημα πολιτικού και κοινωνικού χαρακτήρα. (Γλέζος, 1977)

Η «ξύλινη γλώσσα», όπως αποκαλείται συχνά η γλώσσα των πολιτικών, των δημοσιογράφων, των θρησκευτικών ηγετών και εν γένει των εκάστοτε λαϊκών δημαγωγών, είναι απόρροια του λαϊκισμού. Πρόκειται για το αντιδημοκρατικό και αντιλαϊκό εκείνο φαινόμενο, κατά το οποίο ενώ ο λαός τυπικά αναγνωρίζεται και αναγορεύεται κυρίαρχος, ουσιαστικά δε συμμετέχει ενεργά στην άσκηση της εξουσίας και στη διαμόρφωση της πολιτικής ζωής. Τα παραδείγματα λαϊκισμού δυστυχώς αφθονούν, τόσο στην κοινωνική όσο και στην πολιτική ζωή της χώρας μας. Οι λαϊκιστές, εκμεταλλευόμενοι τις ανάγκες και τα προβλήματα του λαού, εμφανίζονται ως προστάτες του λαού και δημαγωγούν, τάζοντας παροχές και ριζική λύση των προβλημάτων. (Κούτρας, 2005) Στην προσπάθεια χειραγώγησης του λαού, οι λαϊκιστές χρησιμοποιούν μια γλώσσα όχι λαϊκή, αλλά λαϊκίστικη, γιατί προσπαθούν μέσα από λέξεις και φράσεις του απλού λαού να αποκτήσουν μια ευμενέστερη εικόνα απέναντί του, προκειμένου να πετύχουν τους επιδιωκόμενους σκοπούς τους. Η «ξύλινη γλώσσα», αισθητή ακόμη από την εποχή του μεσοπολέμου (δεξιόφωνη, θρησκευτική, αριστεροκομματική) ενεργεί με «πιασάρικες» λέξεις και έτοιμες, στερεότυπες φράσεις, για να πείσει και να καθοδηγήσει τον λαό.

Πέραν, όμως, της ξύλινης γλώσσας που χρησιμοποιείται κατά κόρον από τους πολιτικούς ιδιαίτερα, δεν μπορεί κανείς να παραλείψει την εικονική ευμένεια που επιδιώκουν οι δημοσιογράφοι και οι άνθρωποι των μέσων μαζικής ενημέρωσης να κερδίσουν. Όπως επισημαίνει η Τσιτσανούδη, τα τελευταία χρόνια θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για μια νέα γλώσσα των δημοσιογράφων, που είναι περισσότερο προσιτή, λαϊκή, παγιδευτική, παραμένει όμως σκληρή και αυταρχική στην ουσία της. Στις λέξεις και τη μορφή της κι όχι σε επίπεδο νοήματος, δίδει την εντύπωση ενός προϊόντος που το χαρακτηρίζει η λαϊκότητα. Το φαινόμενο αυτό, της μίμησης της άτυπης καθημερινής γλώσσας από ανθρώπους της εξουσίας, που είναι χαρακτηριστικό στο επίπεδο του λεξιλογίου, θα μπορούσε να αποδοθεί στο γεγονός ότι τα ραδιοτηλεοπτικά μέσα μαζικής ενημέρωσης επιδίωξαν να εκλαϊκεύσουν τη γενικότερη παρουσία τους και να δώσουν τη δυνατότητα σε εκατομμύρια ακροατές και θεατές προς μια ζωντανή και ελκυστική πρόσβαση στην επικαιρότητα. (Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, 2006)

Η γλωσσική επικοινωνία και η κομματική ορολογία πολλών οπαδών πολιτικών παρατάξεων και σχεδόν ολόκληρου του συνδικαλισμού, ιδιαίτερα του φοιτητικού, όπως επίσης και του δημοσιογραφικού κόσμου αποτελεί πασιφανές παράδειγμα πολιτικοποιημένου λόγου, μιας φτωχής και στερεότυπης γλώσσας που όμως κατορθώνει να φέρει εις πέρας εκείνο που επιθυμεί. Η πολιτικοποίηση αυτή όμως, πέραν του αντίκτυπου που έχει στον ίδιο τον λαό, επηρεάζει και την ίδια τη γλώσσα, αφού συχνά οι λέξεις «παραφθείρονται», αλλοιώνεται δηλαδή η σημασία τους, προκειμένου να ακούσει ο λαός αυτό που θέλει ή καλύτερα που έχει ανάγκη. «Η ανάγκη της πολιτικής να εξασφαλίσει συναινέσεις και να εκμαιεύσει ανοχή», διαπιστώνει ο Παππάς, «ακόμη κι όταν οι ρυθμίσεις της πλήττουν την πλειονότητα των ανθρώπων, υπηρετείται σε πολλές περιπτώσεις με ευφημισμούς και γλυκερές εξιδανικεύσεις. Δεν είναι οι συνήθεις περιπτώσεις της απόστασης ανάμεσα στα λόγια και στα έργα, ή της αντίφασης μεταξύ προεκλογικών δεσμεύσεων και κυβερνητικής πρακτικής, αλλά πρόκειται για τη μεταμφίεση μια δυσάρεστης πολιτικής με ένα ελκυστικό προσωπείο. Ο νεοφιλελευθερισμός ντύνει τις ιδέες του με ωραίες λέξεις ή με εκμαυλιστικές περιγραφές για να μην προκαλέσει, ώστε να διευκολυνθεί η εφαρμογή τους στην πράξη. Για παράδειγμα, η λιτότητα βαφτίζεται δημοσιονομική πειθαρχία, οι ιδιωτικοποιήσεις απελευθέρωση των αγορών, οι μαζικές απολύσεις αναδιάρθρωση των επιχειρήσεων, η διάλυση του κοινωνικού κράτους περιορισμός της σπατάλης, η μερική και κακοπληρωμένη εργασία ευελιξία, το ξεπούλημα της δημόσιας περιουσίας εξυγίανση του δημόσιου τομέα ... οι διεκδικήσεις των εργαζομένων ανεύθυνες συμπεριφορές, οι ταξικές συγκρούσεις χουλιγκανισμός. Και πάει λέγοντας...». (Παππάς, 2009)

Όλα τα παραπάνω παραδείγματα επιβεβαιώνουν πολύ εύστοχα τον κανόνα ότι τόσες λέξεις και ακόμη περισσότερες «θυσιάζονται» στον βωμό της ικανοποίησης συμφερόντων και της προσέγγισης του λαού. Έτσι, δεν είναι να απορεί κανείς για το γεγονός ότι λέξεις όπως *δημοκρατία*, *ελευθερία*, *δικαιοσύνη*, *κράτος*, *πολίτης*, *πολίτευμα*, *διάλογος*, *δίκαιο*, έννοιες με βαρύγδουπες σημασίες από την αρχαιότητα, έχουν αρχίσει να ευτελίζονται και να αλλοιώνεται το περιεχόμενό τους. Οι λέξεις αυτές εκφράζοντας ηθικές, κοινωνικές και πολιτικές σταθερές αποτελούν σημείο αναφοράς για τις αποφάσεις, τις ενέργειες και τη συμπεριφορά των περισσότερων ανθρώπων. Μάλιστα, όσο πιο υψηλό είναι το νόημα που εκφράζει μια λέξη και όσο μεγαλύτερη είναι η αξία που αντιπροσωπεύει, τόσο μεγαλύτερο κίνδυνο διατρέχει να ευτελιστεί. Απόδειξη της

αλλοίωσης που έχει υποστεί το νόημα πολλών λέξεων της γλώσσας μας είναι και οι πλεονασμοί που χρησιμοποιούνται συχνά, για να αποκατασταθεί το νόημά τους. Πλεονασμοί όπως *ενεργός πολίτης ή δίκαια δίκη* δείχνουν έλλειμμα και παραφθορά, καθώς το νόημα πολλών λέξεων έχει αλλοιωθεί ή χαθεί και γι' αυτό είναι ανάγκη να συμπληρώνεται με λεκτικές προσθήκες. (Κούτρας, 2005)

Το συμπέρασμα, λοιπόν, στο οποίο καταλήγει εύκολα κανείς – λαμβάνοντας υπόψη του και τις παραπάνω συνισταμένες – είναι ότι τον πιο δυνατό λόγο σήμερα τον διαθέτει εκείνος που διαθέτει και την πιο μεγάλη δύναμη, και την πιο μεγάλη δύναμη τη διαθέτει εκείνος που ελέγχει και κατευθύνει τον τύπο, το ραδιόφωνο και την τηλεόραση, χωρίς να αγνοεί τον ψίθυρο και τους κάθε είδους προπαγανδιστικούς μηχανισμούς των ολοκληρωτικών (και όχι μόνο) καθεστώτων, οι οποίοι με άκρως μελετημένους τρόπους και με επιστημονική μεθοδικότητα χρωματίζουν και προσφέρουν στην κοινή γνώμη ό,τι κάθε φορά συμφέρει την εξουσία την οποία υπηρετούν. Η γλώσσα της εξουσίας καθίσταται έτσι γλώσσα φθοράς και διαφθοράς κι όχι γλώσσα επικοινωνίας, αφού διασαλεύεται αυθαίρετα η σχέση συμβόλων και συμβολιζομένων, σημαινόντων και σημαινομένων. Ο μόνος που μπορεί να αντισταθεί στην επιρροή του εξουσιαστικού λόγου είναι, σύμφωνα με τον Τσολάκη, ο ίδιος ο λόγος: ο αγώνας του λόγου και ο λόγος της ελευθερίας. (Τσολάκης, 1999)

2.7 Η γλώσσα των νέων

Ως εστία φθοράς για την ελληνική γλώσσα θεωρείται από πολλούς γλωσσολόγους και η γλώσσα των νέων. Η γλώσσα των νέων, ως όργανο έκφρασης μιας διαφορετικής, κατά κανόνα, στάσης απέναντι στον κόσμο, είναι φυσικό και αναμενόμενο να διαφέρει και από την πρότυπη κοινή γλώσσα και από τους κώδικες άλλων ομάδων με διαφορετικό τρόπο σκέψης και άλλες ανάγκες επικοινωνίας. Η γλώσσα των νέων, ως κώδικας επικοινωνίας ενός από τα πιο ενεργά τμήματα της γλωσσικής κοινότητας, χαρακτηρίζεται από μια έντονη και συνειδητή διαφοροποίηση, διαφοροποίηση που υπαγορεύεται και από διαφορετικές ανάγκες, τοποθετήσεις και αξιολογήσεις. Δεν πρόκειται, όπως επισημαίνει και ο Μπαμπινιώτης για συνθηματική γλώσσα (αργκό), αλλά για την κοινή γλώσσα με λιγότερο ή περισσότερο έντονες αποκλίσεις στο λεξιλογικό όσο και στο γραμματικό (μορφοσυντακτικό) επίπεδο. Οι νέοι μεταφέρουν στη γλωσσική τους επικοινωνία τα κύρια χαρακτηριστικά της στάσης τους προς το κοινωνικό, ηθικό και πολιτικό-ιδεολογικό κατεστημένο: την αμφισβήτηση, τη

διαμαρτυρία, την αντίθεσή τους. Στην αμφισβήτηση των νέων η γλώσσα λειτουργεί διττά, τόσο ως όργανο όσο και ως σκοπός. Οι λέξεις στο στόμα των νέων μεταβάλλονται σε όπλα. (Μπαμπινιώτης, 1994)

Τα βασικότερα στοιχεία που χαρακτηρίζουν τον λόγο των νέων σύμφωνα με τον Βελούδη είναι:

- Η χρήση ενός πολύ περιορισμένου λεξιλογίου στην καθημερινή τους επικοινωνία.
- Η παραμόρφωση της γλωσσικής δομής αλλάζοντας είτε τη σύνταξη/διάθεση των ρημάτων [*μας την πέσανε, δεν λέει* (=όχι· αμετάβατο), *παίζει* (=συμβαίνει· απρόσωπο)], είτε τη σειρά των αριθμών των συλλαβών (*λόστρε < τρελός*) είτε τη σειρά των φθόγγων (*χίος < όχι*).
- Η «αναστάτωση» του παραγωγικού μηχανισμού: *αργότερα > αργότερα, γάτα > γατόνι, φυτό (=σπασίκλας) > φύτουκλας*.
- Η αλλαγή της σημασίας των λέξεων: *δε μασάμε* (=δεν πιανόμαστε κορόιδα), *στόκος* (=χαζός).
- Η σύγχυση των ορίων μιλώ/χυδαιολογώ: *ρε μαλάκα* (σε προσφωνήσεις), *χέστηκα* (=αδιαφορώ).
- Ο αλόγιστος δανεισμός από ξένες γλώσσες, ιδιαίτερα από τα αγγλικά.
- Η περιφρόνηση κοινωνικά κατοχυρωμένων κανονικοτήτων, όπως για παράδειγμα η χρήση πληθυντικού αριθμού όταν απευθυνόμαστε σε άγνωστους και σε μεγαλύτερους. (Χάρης, 2003α)

Στα παραπάνω γνωρίσματα της γλώσσας των νέων, η Φιλιππάκη-Warburton προσθέτει: α) την υιοθέτηση λέξεων από ακραία περιθωριακά ιδιώματα, που δείχνει πως οι νέοι αισθάνονται περιθωριακοί σε μια κοινωνία που δεν τους στηρίζει, για παράδειγμα υιοθετούν εκφράσεις όπως *τη βρίσκω* (από τη γλώσσα των τοξικομανών όπου η αντωνυμία *τη* αναφερόταν στη δόση του ναρκωτικού και επεκτάθηκε στην ευχαρίστηση) και β) τη χρήση του παρατονισμού της γενικής των ουσιαστικών, όπως *του πανεπιστήμιου* και *του άσυλου*, που εκφράζει αριστερές πολιτικές θέσεις. (Κοπιδάκης, 2010)

Η γλώσσα των νέων αποτελεί ένα από τα ιδιόλεκτα τη κοινής νεοελληνικής. Ιδιόλεκτο είναι το σύνολο των συνηθειών ομιλίας ενός και μόνο ατόμου σε έναν

ορισμένο χώρο, το σύνολο των δυνατών εκφωνημάτων ενός ομιλητή σε ένα δεδομένο χρόνο, καθώς χρησιμοποιεί μια ορισμένη γλώσσα, για να βρεθεί σε αλληλεπίδραση με ένα άλλον ομιλητή. Είναι, με άλλα λόγια, το σύνολο των επαγγελματικών, κοινωνικών, επιχώριων, ψυχοφυσιολογικών ατομικών γλωσσικών ιδιαιτεροτήτων, που ανήκουν τις περισσότερες φορές στο φωνητικό και λεξικο-υφολογικό επίπεδο της γλώσσας. Η ιδιολεκτολογία της κοινής νεοελληνικής γλώσσας μειονεκτεί έναντι των γενικευτικών από τη φύση τους γλωσσολογικών ερευνών, περιγραφών και αναλύσεων. Το ενδιαφέρον της ιδιολεκτολογίας δεν είναι βέβαια να περιγράψει όλα τα ιδιόλεκτα, πράγμα ανέφικτο, αλλά να εξετάσει τα προβλήματα που παρουσιάζονται στην περιγραφή, ανάλυση και αξιολόγηση των ιδιόλεκτων. Τέτοιου είδους προβλήματα από της «αργκό» των νέων έχει στόχο να καταγράψει η ιδιολεκτολογία, καθώς και τις επιδράσεις της γλώσσας αυτής στη νεοελληνική κοινή. (Σετάτος, 1994)

Αν αναλογιστεί κανείς ότι οι νέοι είναι το «αύριο» του έθνους μας, τότε υποβάλλεται ένα δυσοίωνα γλωσσικό «αύριο», αυτό ακριβώς που θα καθορίζουν οι «γλωσσικά ανεπαρκείς» νέοι/νέες του σήμερα, κι ένα ακόμη ζοφερότερο «μεθαύριο» που θα εγγυώνται τα παιδιά τους. (Χάρης, 2003α) Η γλώσσα των νέων κρίνεται συχνά ποιοτικά κατώτερη και φτωχή και κατηγορείται ότι απειλεί την επιβίωση της ελληνικής. Αλλά το ιδίωμα αυτό – όπως και τα άλλα – δεν αντικαθιστά την κοινή σε όλες τις χρήσεις της. Είναι μια από τις κοινωνικές διαλέκτους και επιλογές που κάνουν οι ομιλητές ανάλογα με την περίσταση για να μεταδώσουν, εκτός από τη σημασία των λέξεων, μήνυμα κοινωνικής και πολιτικής τοποθέτησης. (Κοπιδάκης, 2010)

2.8 Η επανάσταση των greeklish

Η ρήση πως σε λίγα χρόνια αναλφάβητος θα θεωρείται όποιος δεν μπορεί να χρησιμοποιήσει στη δουλειά του ηλεκτρονικό υπολογιστή, όσο τρομακτική κι αν φαίνεται, δηλώνει μια πραγματικότητα. Οι τεράστιες δυνατότητες που έχει και αποκτά όλο και περισσότερο ο ηλεκτρονικός υπολογιστής και κατ' επέκταση τα τεχνολογικά επιτεύγματα καθιστούν αυτονόητη τη χρήση και την αξιοποίησή τους σε κάθε τομέα της ζωής μας: από την παιδεία και την οικονομία μέχρι την υγεία και τις διαπροσωπικές μας σχέσεις. Μια αναφορά στις δυνατότητες αλλά και στους κινδύνους που ελλοχεύουν πίσω από τη χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών και του διαδικτύου κρίνεται τετριμμένη.

Εκεί που θα δοθεί έμφαση και θα γίνει ιδιαίτερη αναφορά στην παρούσα εργασία είναι στον κίνδυνο που διατρέχει να αλλοιωθεί και να συρρικνωθεί η γλώσσα μας από την παραπάνω χρήση. Ο κίνδυνος αυτός οφείλεται κυρίως στο γλωσσικό μόρφωμα που χρησιμοποιούν οι χρήστες του Διαδικτύου στη μεταξύ τους ηλεκτρονική αλληλογραφία και στις μεταξύ τους συνομιλίες. Πρόκειται για τα «greeklish», μια υβριδική γλώσσα με λατινικούς χαρακτήρες για ελληνικές λέξεις, που αντλεί και συνδυάζει επιλογές ύφους από την αλληλογραφία, τις τηλεφωνικές συνδιαλέξεις, τα μηνύματα σε αυτόματο τηλεφωνητή και τις συνομιλίες. Πρόκειται για ένα μωσαϊκό γλωσσικών στοιχείων, όπου συνυπάρχουν η δημοτική, η καθαρεύουσα, η αρχαϊζουσα, η αγγλική, τα διαφημιστικά σλόγκαν, στίχοι τραγουδιών, ατάκες από ταινίες κ.ά. και όπου οι κανόνες γραμματικής και συντακτικού περισεύουν. Οι γνώμες διχάζουν, καθώς κάποιοι κάνουν λόγο για υποβόσκοντα κίνδυνο αποξένωσης από την οπτικοποίηση της ελληνικής γραφής, ενώ άλλοι αποδέχονται τον γρήγορο αυτό τρόπο επικοινωνίας ως κάτι που δεν μπορεί να επηρεάσει την ισχυρή ταυτότητα της ελληνικής γλώσσας. (Κούτρας, 2005)

Αν και η δημιουργία αυτού του τρόπου γραφής είναι προγενέστερη, τις δύο τελευταίες δεκαετίες το φαινόμενο «greeklish» παραμένει επίκαιρο, έχοντας ίσως τόσους συμμάχους όσους και εχθρούς. Αυτό που σήμερα ο κόσμος αποκαλεί *λατινοελληνικά*, *greeklish* ή *φραγκολεβαντίνικα* δεν είναι φαινόμενο των τελευταίων δεκαετιών. Αντίθετα, είναι μια πρακτική που εμφανίστηκε σε διάφορους τόπους και εποχές και εφαρμόστηκε από διάφορες ελληνικές κοινότητες με διαφορετικούς τρόπους. Μια ιδέα για την προϊστορία της γραφής αυτής μας δίνει το παρακάτω απόσπασμα από κείμενο του Κώστα Καρθαίου:

«Υπάρχουν κείμενα της βυζαντινής εποχής γραμμένα με λατινικούς χαρακτήρες. Επίσης, στην Κρήτη και στην Κύπρο κατά τον Μεσαίωνα τα λαϊκά τραγούδια γράφονταν με λατινικούς χαρακτήρες. Αργότερα, από το 1800, πολλά ελληνικά βιβλία τυπώθηκαν στη Σμύρνη με λατινικούς χαρακτήρες. (...) Εξάλλου στη Σμύρνη έγινε απόπειρα να κυκλοφορήσει ελληνική εφημερίδα γραμμένη με λατινικούς χαρακτήρες. Οι Λεβαντίνοι της Σμύρνης, που μιλούσαν όλοι ελληνικά αλλά δυσκολεύονταν να μάθουν την απελπιστική ορθογραφία μας, χρησιμοποιούσαν πάντα τους λατινικούς χαρακτήρες για να γράψουν τα ελληνικά. Αργότερα, τους μιμήθηκαν οι Χιώτες και άλλοι έμποροι του

εξωτερικού που έγραφαν τα γράμματα και τα τηλεγραφήματά τους στα ελληνικά αλλά με λατινικούς χαρακτήρες. Αυτή η φραγκοχιώτικη γλώσσα χρησιμοποιούνταν και από Έλληνες για να γράψουν σε άλλους Έλληνες που κατοικούσαν στη Σμύρνη, στο Λονδίνο ή αλλού. Αυτός ο τρόπος γραφής εξακολουθούσε να επιβιώνει πολύ αργότερα και τον συναντάμε αρκετά συχνά στα τηλεγραφήματα των Ελλήνων του εξωτερικού». (Φιλήντας, και συν., 1980)

Η παραπάνω τακτική που περιγράφεται «αναβίωσε» τις αρχές της δεκαετίας του '90 και συνεχίστηκε τις επόμενες δεκαετίες. Έλληνες της Ελλάδας και του εξωτερικού χρησιμοποιούν λατινικούς χαρακτήρες για την γραφή της ελληνικής γλώσσας στην ηλεκτρονική επικοινωνία μέσω του Διαδικτύου. Γράφουν προσωπικά μηνύματα, δημοσιεύουν ανακοινώσεις, συνεισφέρουν σε λίστες συζήτησης ή σε αρχεία με φοιτητικά ανέκδοτα με τα λεγόμενα greeklish. Αιτία η αδυναμία των τεχνολογικών επιτευγμάτων να υποστηρίξουν εξ' αρχής το ελληνικό αλφάβητο. «Πριν το Unicode, όσοι ήθελαν να γράψουν, ανεξαρτήτως ηλικίας, ήταν υποχρεωμένοι να το κάνουν με λατινικούς χαρακτήρες. Οι επιστημονικές λίστες, τα πανεπιστημιακά μηνύματα, όλα, τότε, γράφονταν στα greeklish. Ακόμα κι όταν εντός συνόρων δόθηκε η τεχνολογική λύση, οι Έλληνες του εξωτερικού συνέχισαν για πολλά ακόμα χρόνια να τα χρησιμοποιούν, επειδή δεν είχαν άλλη εναλλακτική» αναφέρει ο Ανδρουτσόπουλος. Την άποψη αυτή συμμερίζεται και η Κακριδή η οποία καταλήγει «Η μη υποστήριξη του ελληνικού αλφαβήτου ήταν ο λόγος που άρχισαν να χρησιμοποιούνται. Εξού και θεωρούμε ότι άρχισαν να περιορίζονται αρκετά από τότε που τα ηλεκτρονικά συστήματα ξεκίνησαν να υποστηρίζουν το ελληνικό αλφάβητο, χωρίς αυτό να σημαίνει πως εξαλείφθηκαν. Παρόλα αυτά, τα greeklish ήταν και παραμένουν ένα σύστημα γραφής συμπληρωματικό, περιορισμένο σε ειδικές συνθήκες χρήσης από ειδικές κοινωνικές ομάδες, μαθητές, φοιτητές, ανθρώπους των σύγχρονων μέσων και της τεχνολογίας». (Παπάζογλου, 2014)

Καθώς η μεταγραφή των greeklish δεν γίνεται με βάση διαδεδομένο πρότυπο, τα λατινογραμμένα ελληνικά χαρακτηρίζονται από μεγάλη ορθογραφική ποικιλία. Η χρήση έχει καθιερώσει τρεις βασικούς τρόπους μεταγραφής:

– **Φωνητική μεταγραφή:** αποδίδει την προφορική γλώσσα και απλοποιεί την ιστορική ελληνική ορθογραφία, π.χ. *ξέρω* ως *ksero* και *χάρη* ως *chari*.

– **Οπτική μεταγραφή:** αυτή, σε αντίθεση με τη φωνητική, αντιγράφει κατά το δυνατό την ιστορική ορθογραφία. Γνώμονάς της είναι η μορφή των γραμμάτων, που οδηγεί σε κάπως ανορθόδοξες λύσεις, όπως στην απόδοση του θ ως δ ή θ , του ζ ως β , του η με το λατινικό n κ.τ.λ.

– **Θεσιακή μεταγραφή:** Βασίζεται στη θέση των χαρακτήρων στο πληκτρολόγιο και διαφέρει από το οπτικό σύστημα μόνο σε ορισμένα γράμματα· αποδίδει π.χ. το ζ με το λατινικό j αντί για x ή β που συνηθίζονται στο οπτικό σύστημα. Αντίθετα με ό,τι συχνά πιστεύεται, οι περισσότεροι χρήστες ακολουθούν με συνέπεια ένα σύστημα. Όποιος λ.χ. απλοποιεί το ω , κατά πάσα πιθανότητα απλοποιεί και το η . Αντίθετα, όποιος μεταγράφει το ζ και το θ ως β και δ , κατά κανόνα ακολουθεί το οπτικό σύστημα και για το η και το ω . Έτσι, μεταγραφές όπως *βερh* (ξερή) και *Οθων* (Οθων) έχουν σύστημα, αλλά μεταγραφές όπως *βανθi* (ξανθή) ή *διριodhs* (θηριώδης) όχι. Ορισμένες λέξεις είναι ιδιαίτερα δύσκολες στη μεταγραφή τους, π.χ. η λέξη *διεύθυνση* μπορεί να αποδοθεί με πάνω από 20 διαφορετικούς τρόπους. (Ανδρουτσόπουλος, 1999)

Με αυτό το συνονθύλευμα γλωσσών και κωδίκων οδηγούμαστε σε γλωσσική «απενεχοποίηση», αφού ο καθένας μπορεί να εκφράζεται όπως θέλει, αδιαφορώντας τελείως για τους γλωσσικούς κανόνες, και να αλλοιώνει τη γλώσσα μας χωρίς να νιώθει καμία ενοχή γι' αυτό. Κείμενα γραμμένα με αυτό το σύστημα γραφής είναι δυσανάγνωστα και πολλές φορές δυσνόητα. Πολλοί χρήστες του διαδικτύου αποφεύγουν να διαβάζουν μεγάλα κείμενα γραμμένα σε greeklish, καθώς είναι ιδιαίτερα κουραστικά κατά την ανάγνωση.

Ένας από τους πολύ βασικούς λόγους για τον οποίο αρκετοί Έλληνες σήμερα καταφεύγουν στη χρήση των greeklish είναι για να μην φαίνονται οι ανορθογραφίες τους. Αυτή, φυσικά, δεν είναι λύση, αφού είναι προτιμότερο κανείς να γράφει ένα ανορθόγραφο κείμενο στα ελληνικά, μέσα από το οποίο ενδέχεται να εντοπίσει τα λάθη του και να τα διορθώσει, παρά να καταφεύγει στην άμεση και εύκολη λύση. Απόρροια της παραπάνω συνήθειας είναι οι σημερινοί Έλληνες όχι μόνο να σταματούν να γράφουν ορθογραφημένα, αλλά και να παγιώνουν τις συντομογραφίες που υιοθετούν από τη χρήση των greeklish. Έτσι, ακόμη κι αν κάποια στιγμή περιορίσουν τη χρήση τους, δεν λείπουν από τα μηνύματά τους ή ακόμη και από τα κείμενά τους φράσεις της μορφής *σ είπε αντί σου είπε* ή *τη ρώτησα αντί τον/την ρώτησα*. Αυτή βέβαια η συνήθεια δεν οφείλεται αποκλειστικά και μόνο στη χρήση των greeklish, αλλά και σε λόγους

εξοικονόμησης χρόνου και χρήματος. Ακόμη μια άλλη ανόητη αλλά συχνή δικαιολογία, για την οποία οι νέοι ιδίως χρήστες ηλεκτρονικών συσκευών προτιμούν να γράφουν και να εκφράζονται σε greeklish παρά σε ελληνικά, είναι ότι απλώς βαριούνται να αλλάξουν τη γλώσσα του πληκτρολογίου τους στα ελληνικά! Καταλαβαίνει, λοιπόν, κανείς ότι το πρόβλημα δεν σχετίζεται απλώς και μόνο με την επανάσταση της τεχνολογίας και την εξέλιξη των επιστημών, αλλά με κάτι βαθύτερο και κρισιμότερο: με την κρίση αξιών και ηθικής που βιώνει ο άνθρωπος του 21^{ου} αιώνα. Άλλωστε, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι τα περισσότερα, αν όχι όλα, τα επιτεύγματα της τεχνολογίας δεν επηρεάζουν τόσο από μόνα τους τη ζωή του ανθρώπου, όσο η χρήση τους από εκείνον – καλή ή κακή, σωστή ή λανθασμένη, χρήσιμη ή ανώφελη, αγνή ή επικίνδυνη – είναι εκείνη που αποδεικνύεται τελικά και η καθοριστικότερη. Η γλώσσα όμως είναι ζωντανή και, όταν γίνεται επίπεδη, συνειδητά δεν μεταφέρει την ουσία της κουλτούρας, της παράδοσης που κουβαλάει μία γλώσσα με ιστορία, πολιτισμό, κανόνες και όλα τα συναφή, όπως είναι η ελληνική γλώσσα.

3 ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΛΑΘΗ ΣΤΗ ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Αρκετός λόγος γίνεται συχνά για την αισθητικά ωραία ή αντιαισθητική χρήση της γλώσσας, τη σωστή ή λανθασμένη χρήση της. Οφείλουμε, καταρχήν, να διευκρινίσουμε την ειδοποιό διαφορά ανάμεσα στις παραπάνω έννοιες, την αισθητική και την ορθότητα σε μια οποιαδήποτε γλώσσα. Ωραία είναι, γλωσσολογικά και επικοινωνιακά, μια λέξη, μια φράση, μια πρόταση, που είναι δηλωτική, κατανοητή, ακριβής, λειτουργική σε σχέση με τα συμφραζόμενα. Ωραίο είναι ένα κείμενο που αξιοποιεί το φάσμα των λεξιλογικών αποχρώσεων που προσφέρει ο λεξιλογικός θησαυρός μιας γλώσσας και, κυρίως, των επιλογών που δίνουν ποιότητα στον λόγο, ενεργοποιώντας τους πιο λεπτούς μηχανισμούς της έκφρασης. Στην πράξη, από την άλλη μεριά, ό,τι χαρακτηρίζεται ως αντιαισθητικό είναι ό,τι ενοχλεί ως άκουσμα ή ως γραπτή έκφραση στη γλώσσα, ό,τι προσκρούει στο γλωσσικό μας αίσθημα. Αντιαισθητικοί θεωρούνται γενικότερα ορισμένοι γραμματικοί τύποι που παραβιάζουν τη συμβατική γλώσσα ή αποτελούν νεολογισμούς. Στην πραγματικότητα, είναι πολύ παρακινδυνευμένο να ορίσεις τι είναι ωραίο και τι άσχημο στη γλώσσα. Άσχημο είναι ό,τι αποκρούεται από το κοινό γλωσσικό αίσθημα, όπως για παράδειγμα μια μορφή προφοράς που χαρακτηρίζει μια διάλεκτο ή μια νέα – ιδίως ξένη – λέξη ή φράση. Ωστόσο, αισθητικές κατηγορίες στη γλώσσα δεν υπάρχουν. Ό,τι ενοχλεί το γλωσσικό μας αίσθημα σήμερα, μπορεί να είναι ο κανονικός τύπος αύριο. Επομένως, έξω από ένα ωραία γραμμένο κείμενο, μια ωραία ομιλία, μια ωραία εκφώνηση κ.τ.λ., δεν μπορεί κανείς να μιλάει για αισθητική στη γλώσσα. (Μπαμπινιώτης, 2010) Αυτό για το οποίο μπορούμε όμως να μιλάμε και να παρεμβαίνουμε κάνοντας διορθώσεις (ό,τι θα ακολουθήσει παρακάτω) είναι τα λάθη που γίνονται κατά τη χρήση της ελληνικής γλώσσας. Καταρχήν, όμως, είναι αναγκαίο να αναφερθούμε τόσο στον ορισμό της *χρήσης* της γλώσσας, όσο και στον ορισμό του *λάθους*.

Προτού τα συνειδησιακά προλεκτικά μορφώματα μετασχηματιστούν σε ομιλία, γίνονται σε κλάσματα δευτερολέπτου οι κατάλληλες επιλογές λέξεων, έτσι ώστε να εξυπηρετούν τη συγκεκριμένη επικοινωνιακή περίσταση και την προθετικότητα του ομιλητή με βάση τον συγκεκριμένο δέκτη (ή δέκτες) του μηνύματος ή οποιασδήποτε

γλωσσικής εξωτερίκευσης. Αυτές οι συνειδητές επιλογές και τα πρότυπα της ομιλίας είναι ό,τι ονομάζουμε *χρήση*. Η χρήση είναι ο ρυθμιστής της γλώσσας. Ο Οράτιος διακήρυξε την απλή αυτή αλήθεια εδώ και δυο χιλιάδες σχεδόν χρόνια στην περίφημη *Ποιητική τέχνη*: «Η χρήση είναι ο κανόνας (η νόρμα) της ομιλίας». Ανάλογα με τον βαθμό πειθαρχίας στους κανόνες και τους νόμους της χρήσης, μπορούμε να χαρακτηρίσουμε ως καλή ή κακή τη χρήση μιας ορισμένης γλώσσας. Χρήση, επομένως, είναι ο τρόπος με τον οποίο μεταχειρίζονται τα μέλη μιας γλωσσικής κοινότητας τη γλώσσα σε μια δεδομένη χρονική στιγμή, οι συνήθειες και οι στάσεις τους απέναντι σε διάφορες πλευρές της γλώσσας τους (π.χ. ποικιλία στη προφορά, χρήση ορισμένων λέξεων, προτίμηση συγκεκριμένων γραμματικών τύπων κ.ά.). Κριτήριο της σωστής ή λανθασμένης χρήσης της γλώσσας δεν είναι απλώς και μόνο ο βαθμός τήρησης ορισμένων γραμματικών, συντακτικών ή εκφραστικών κανόνων. Κριτήριο ορθής χρήσης πρέπει να είναι ο βαθμός επίτευξης των σκοπών και των επιδιώξεων – με άλλα λόγια της προθετικότητας – του ομιλητή. Η άποψη αυτή ξεκινά από την προϋπόθεση ότι, όταν ένα άτομο ανοίγει το στόμα του να μιλήσει ή παίρνει το μολύβι στο χέρι, έχει κατά νου του έναν σκοπό και ότι οι άνθρωποι διαφέρουν ως προς την ηλικία, την πείρα, τα ενδιαφέροντα, τις γνώσεις, την ευφυΐα, την κοινωνική τάξη και ότι έχουν διάφορες προκαταλήψεις (πολιτικές, γλωσσικές κ.ά.). Έτσι, συμπεραίνουμε ότι το άτομο χρησιμοποιώντας τη γλώσσα πρέπει πάντοτε να αυτοσχεδιάζει. Συνεπώς, αντιμετωπίζει νέες περιστάσεις κι επομένως χρειάζεται να διατυπώσει σκέψεις και να εκφράσει συναισθήματα με διαφορετικό τρόπο. Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω, ο χρήστης της «σωστής» γλώσσας είναι ο κάτοχος ενός ευρύτατου φάσματος γλωσσικών μορφών και υφών που του επιτρέπουν να επιτυγχάνει μέσω του γλωσσικού οργάνου τον συγκεκριμένο κάθε φορά στόχο. (Χαραλαμπίσκης, 1992)

Ως *γλωσσικό λάθος*, πάλι, θα μπορούσε να οριστεί κάθε απόκλιση από τη γλωσσική νόρμα, την οποία μια κοινότητα θέτει ως πρότυπο και την περιβάλλει με το κύρος του κανόνα. Ήδη από τον ορισμό προκύπτουν διάφορα ζητήματα που καταδεικνύουν τα σχετικά όρια του γλωσσικού λάθους, παρά την απόλυτη αξιολογική στάση με την οποία συνήθως αντιμετωπίζεται η έννοια αυτή. Έτσι, η σχέση του γλωσσικού λάθους με τη νόρμα (την κοινή γλώσσα), και ακόμη με τις γλωσσικές ποικιλίες (γεωγραφικές και κοινωνικές, ακόμη και με τις λογοτεχνικές ποικιλίες) καθιστά σχετικό το ποιος ορίζει και με ποια κριτήρια τι είναι σωστό και τι λάθος, καθώς

και το πόσο εύκολο είναι να διακρίνει κανείς τα όρια του λάθους. (Θεοδωροπούλου & Παπαναστασίου, 2001) Το θέμα «ορθό» και «λάθος» στη χρήση της γλώσσας και η αξιολόγησή τους σε σχέση με αυτό που ονομάζουμε νόρμα είναι ευρύ και πολυδιάστατο, έχει ήδη δε αποτελέσει αντικείμενο διερεύνησης από διαφορετικές οπτικές γωνίες, ανάλογα με την ιδιότητα των ερευνητών και τον στόχο της εξέτασης. Ο προβληματισμός πάντως στις περισσότερες – αν όχι σε όλες – τις έρευνες ξεκινάει, εκτός των άλλων, από την παρατηρούμενη πολυμορφία/πολυτυπία σε όλα τα επίπεδα της ελληνικής γλώσσας (φωνολογικό, γραμματικό, συντακτικό, εκφραστικό, λεξιλογικό). Για ορισμένους, περιπτώσεις όπως *άσχημος/άσκημος, συναδέλφου/συνάδελφου, πιο καλύτερος, πρυτάνισσα, ψιλοβαριέμαι* κ.λπ. αποτελούν υφολογικές ποικιλίες, η χρήση των οποίων ρυθμίζεται από το είδος ή το ύφος της ομιλίας (καθημερινός λόγος, γρήγορος/πρόχειρος λόγος), καθώς και από τις πραγματολογικές και κοινωνιογλωσσολογικές συνθήκες επικοινωνίας. Για ορισμένους άλλους, αντιθέτως, περιπτώσεις αποκλίσεων όπως *του πανεπιστήμιου, των σύμβουλων, από ανέκαθεν, καλύτερότερος* κ.λπ. αποτελούν ανεπίτρεπτα λάθη, τα οποία συνδέονται με την ελλιπή ή ανεπαρκή γνώση της γραμματικής και των κανόνων της. (Χάρης, 2003α)

Είναι αναμφισβήτητα πολλά τα τρωτά σημεία, που υποβαθμίζουν την έκφραση, αποδυναμώνουν και αποχρωματίζουν τον λόγο και προκαλούν ανησυχίες και δικαιολογημένες διαμαρτυρίες. Επειδή η ελληνική γλώσσα είναι μια δύσκολη γλώσσα, είναι φυσικό να κάνουμε ορισμένα λάθη, όταν μιλάμε ή γράφουμε. Τα συχνότερα λάθη αφορούν την ορθογραφία, τη φωνολογική απόδοση των λέξεων, τη σύνταξη και οφείλονται στην εξοργιστική παραβίαση μερικών βασικών κανόνων της γραμματικής και της σύνταξης. Αρκετά λάθη γίνονται ακόμη στη χρήση πολλών ξένων λέξεων και στην ορθογραφία τους, κατά την προσπάθεια προσαρμογής τους στα ελληνικά. Επίσης, συχνά κάνουμε λάθη και από άστοχη επιλογή λέξεων ή φράσεων των οποίων δεν γνωρίζουμε την ακριβή σημασία, αλλά και στις περιπτώσεις χρήσης λέξεων που μοιάζουν φωνολογικά, μορφολογικά ή σημασιολογικά, π.χ. *πρότυπο/πρωτότυπο, τεχνητός/τεχνικός, ανακάλυψη/εφεύρεση*, διότι δεν συνειδητοποιούμε τις διαφορές ανάμεσά τους. Τέλος, η προσπάθεια νοθείας της νεοελληνικής δημοτικής – με την παρεμβολή είτε στον προφορικό είτε στον γραπτό λόγο τύπων της καθαρεύουσας – συντελεί στη σταδιακή υποβάθμιση της γλώσσας. Πολλά από τα παραπάνω λάθη,

επειδή επαναλαμβάνονται συχνά και από πολλούς, έχουν ήδη γίνει κατά κάποιο τρόπο αποδεκτά και δεν προσκρούουν πλέον στο γλωσσικό μας αίσθημα.

Εκείνο, όμως, που φαίνεται να έχει την καθοριστικότερη σημασία στη εξέλιξη του εκάστοτε λάθους και στη διατήρησή του ή την απομάκρυνσή του από το σώμα της ελληνικής είναι ο τρόπος με τον οποίο προσεγγίζουμε το λάθος. Έχει καθοριστική σημασία η όλη στάση μας απέναντι στη γλώσσα γενικά, πέρα από τη μυθολόγηση και την υπερπροστασία, που οδηγούν εντέλει στην παραμορφωτική αντίληψη της γλώσσας μας και από εκεί στην απαξίωση της σημερινής μορφής της, την ίδια στιγμή που τονίζουμε τη συνέχειά της. Αυτό που συχνά ξεχνούμε είναι ότι η αντιμετώπιση του λάθους δεν αποτελεί παρακμή, αλλά ίσα ίσα δυναμική της γλώσσας, που αξιοποιεί ακριβώς τα λάθη, τα αφομοιώνει, δηλαδή τα μετατρέπει σε πλούτο, κι έτσι προχωρεί. Έτσι, λοιπόν, η επιστήμη καταλήγει ότι, αυτό που φοβόμαστε ή και πιστεύουμε πως είναι φθορά της γλώσσας, στοιχειοθετεί ίσα ίσα την αφθαρσία της. Η εκμάθηση, άλλωστε, της γλώσσας είναι τεράστια υπόθεση, ο αγώνας για την κατάκτηση της γλώσσας είναι και αγώνας ζωής. (Χάρης, 2003β)

Επειδή όμως οι βασικοί κανόνες επικοινωνίας απαιτούν να ακολουθούμε τις εκάστοτε συμβάσεις για να συνεννοούμαστε, οφείλουμε να επισημαίνουμε και να διορθώνουμε τα λάθη που βλέπουμε στον γραπτό λόγο ή τα λάθη που ακούμε στον προφορικό λόγο, λάθη είτε δικά μας είτε συνομιλητών μας. Προς αυτή την κατεύθυνση κινείται και η παρακάτω προσπάθεια. Επιχειρείται, λοιπόν, η καταγραφή και κυρίως η κατηγοριοποίηση ορισμένων τύπων και ορισμένων λεκτικών σχημάτων που χρησιμοποιούνται λανθασμένα. Συγκεκριμένα, καταγράφονται περιπτώσεις λανθασμένης απόδοσης της φωνολογικής εικόνας των λέξεων (όπως *μεγένθυνση* αντί του σωστού *μεγέθυνση*, *υποθάπτω* αντί του σωστού *υποθάλλω*), διάφορα ορθογραφικά λάθη (π.χ. *συγνώμη* αντί του σωστού *συγγνώμη*), μορφολογικά και συντακτικά λάθη (όπως λάθη στον σχηματισμό του αορίστου των σύνθετων ρημάτων, στην κλίση επιθέτων, στη χρήση της γενικής πτώσης κ.ά.). Θίγονται, ακόμη, περιπτώσεις λανθασμένης χρήσης ομώνυμων λέξεων (*λύρα/λίρα*, *φύλλο/φύλο*), παρώνυμων (*κατακόμβη/εκατόμβη*, *βράχια/βράγγια*) καθώς και τονικά παρώνυμων λέξεων (*μόνος/μονός*). Αναφέρονται, επίσης, περιπτώσεις σύγχυσης και ταύτισης συγγενικών εννοιολογικά λέξεων (όπως *περίσταση/περίπτωση*, *πλεονέκτημα/προτέρημα*) και ζεύγη ομόρριζων επιρρημάτων που χρησιμοποιούνται λανθασμένα (*άμεσα/αμέσως*,

ιδιαίτερα/ιδιαιτέρως). Ξεχωριστή, τέλος, θέση κατέχουν κάποιες παροιμιώδεις φράσεις, εκφράσεις που έχουν καθιερωθεί από την καθαρεύουσα και λόγιες λέξεις, οι οποίες όμως χρησιμοποιούνται εσφαλμένα από τους ομιλητές της νέας ελληνικής γλώσσας (όπως η έκφραση *δεν έχει πού την κεφαλήν κλίνει* αντί του σωστού *δεν έχει πού την κεφαλήν κλίνη*).

3.1 Λάθη στον γραπτό λόγο

Στο σημείο αυτό οφείλουμε καταρχήν να διευκρινίσουμε ότι δεν θα επεκταθούμε σε ορθογραφικά λάθη που στηρίζονται σε απλούς ορθογραφικούς κανόνες, όπως το γεγονός ότι συχνά αρκετοί μπερδεύουν πότε η κατάληξη *-τε/-ται* των ρημάτων γράφεται με τον έναν ή τον άλλον τρόπο (*εσείς γράφετε*, αλλά *αυτός γράφεται*) ή αν τα ρήματα παθητικής φωνής αρκετά συχνά γράφονται με την κατάληξη *-με* προς σύγχυση με το *α'* πληθυντικό πρόσωπο της ενεργητικής φωνής (*εγώ λύνομαι*, αλλά *εμείς λύνουμε*). Στο κεφάλαιο που ακολουθεί δεν θα εξεταστούν τέτοιου είδους λάθη, όσο περιπτώσεις ορθογραφικών σφαλμάτων και γραπτών «παγίδων» στις οποίες πέφτουμε συχνά, χωρίς να γνωρίζουμε ή να υποπτευόμαστε καν ότι πρόκειται για λάθος, απλώς και μόνο γιατί κάποια λάθη έχουν αρχίσει να παγιώνονται και δεν ενοχλούν κάποιους, αποτελώντας κατά κάποιον τρόπο νόρμα. Ακόμη κι αν κάποιος όμως γνωρίζει ή υποπτεύεται ότι μόλις έχει κάνει λάθος στον γραπτό του λόγο, δεν γνωρίζει τον κανόνα ή τον σωστό τύπο για να διορθώσει το λάθος του. Αυτού του είδους οι διευκρινίσεις και οι επεξηγήσεις επιχειρείται να δοθούν παρακάτω, σε ορισμένα από τα συχνότερα λάθη που παρατηρούνται στα γραπτά των Ελλήνων.

3.1.1 Ουσιαστικά παράγωγα από ρήματα

Τα ρήματα που λήγουν σε *-εω* δίνουν θηλυκά ουσιαστικά σε *-εία*. Έτσι, η σωστή γραφή είναι: *δουλεία* (< *δουλεύω*) κι όχι *δουλία*, *θρησκεία* (< *θρησκεύω*) κι όχι *θρησκία*, *καπηλεία* (< *καπηλεύω*) κι όχι *καπηλία*, *λατρεία* (< *λατρεύω*) κι όχι *λατρία*, *πορεία* (< *πορεύομαι*) κι όχι *πορία*. Τα ουσιαστικά όμως που χρησιμοποιούν ως β' συνθετικό τα παραπάνω ουσιαστικά δεν υπακούν σε αυτόν τον κανόνα, αφού δεν απαντάται το αντίστοιχο ρήμα με κατάληξη *-εω*. Έτσι, ενώ το ρήμα *δουλεύω* δίνει το αντίστοιχο ουσιαστικό *δουλεία*, η λέξη *κοιλιοδουλία* γράφεται με *-ι-* κι όχι με *-ει-*, αφού δεν υπάρχει το αντίστοιχο ρήμα *κοιλιοδουλεύω*. Για τον παραπάνω λόγο, τα παρακάτω ουσιαστικά γράφονται με *-ια* κι όχι με *-εία*: *ανανδρία*, *εθελοδουλία*,

αθρησκία, ανεξιθρησκία, αρνησιθρησκία, αρχαιοκαπηλία, πατριδοκαπηλία, πολεμοκαπηλία, προγονολατρία, αρχαιολατρία, εικονολατρία, προσωπολατρία, φυσιολατρία, αεροπορία, ανεμοπορία, θαλασσοπορία, πεζοπορία, πρωτοπορία κ.ο.κ.

Ακόμη, σύγχυση επικρατεί γύρω από τα ουσιαστικά με κατάληξη *-ιση/-ηση* που προέρχονται από ρήματα. Η κατάληξη των ουσιαστικών αυτών εξαρτάται από τη συμπεριφορά των ρημάτων στον αόριστο. Πιο συγκεκριμένα, τα ουσιαστικά σε *-ίζω* στον αόριστο λήγουν σε *-ισα* κι έτσι το αντίστοιχο ουσιαστικό υιοθετώντας το *-ισ-* του αορίστου σχηματίζει την κατάληξή του *-ιση*. Επί παραδείγματι: το ρήμα *διυλίζω* (στον αόριστο *διύλισα*) δίνει το ουσιαστικό *διύλιση* κι όχι *διύληση*, το ρήμα *καταχωρίζω* το ουσιαστικό *καταχώριση* κι όχι *καταχώρηση*. Το αντίστοιχο παράγωγο ουσιαστικό από το ρήμα *κάθιζω* (στον αόριστο *κάθισα* κι όχι *κάθησα*) μπορεί να μην λήγει σε *-ιση*, υιοθετεί όμως το *-ισ-* του αορίστου κι έτσι προκύπτει το ουδέτερο *κάθισμα*. Από την άλλη μεριά, τα ρήματα που λήγουν σε *-ώ* (β' συζυγίας) δίνουν παράγωγα ουσιαστικά σε *-ηση*. Έτσι, από το ρήμα *διηθώ* προκύπτει η *διήθηση* κι όχι η *διήθιση*, από το *προσαρτώ* η *προσάρτηση* κι όχι η *προσάρτιση*, από το *ωθώ* η *ώθηση* κι όχι η *ώθιση*, από το *καλώ* η *κλήση* (κατ' επέκταση *έγκληση, ανάκληση, έκκληση, επίκληση, παράκληση, πρόκληση, πρόσκληση, σύγκληση*) κι όχι η *κλίση*. Το ουσιαστικό *κλίση* απαντάται, αλλά προέρχεται από το ουσιαστικό *κλίνω* κι όχι *καλώ*. Τα ουσιαστικά *κλίση* και *κλήση* (που προφέρονται και ακούγονται το ίδιο, αλλά γράφονται διαφορετικά και έχουν διαφορετική σημασία) αποτελούν ομώνυμα ή ομόηχα. Γι' αυτά θα γίνει ξεχωριστή αναφορά παρακάτω. (Αναγνωστοπούλου & Μπουσούνη-Γκέσουρα, 2006)

Σε αυτό το σημείο αξίζει να σταθούμε στους τύπους *εγχείριση* και *εγχείρηση*, που συχνά συγχέονται, από άλλους διαφοροποιούνται κι από άλλους ταυτίζονται. Το αρχαίο ρήμα *εγχειρέω-εγχειρώ*, που στη νεοελληνική δε χρησιμοποιείται, σήμαινε «βάζω το χέρι μου πάνω σε κάτι» (*εν-χειρώ*). Στο ουσιαστικό αυτού του ρήματος, *εγχείρησις*, το *-ρη-* γραφόταν βέβαια με *η*. Αντίθετα, το επίσης αρχαίο ρήμα *εγχειρίζω* σημαίνει «θέτω εις τας χείρας τινός, παραδίδω, εμπιστεύομαι» και, φυσικά, στο ουσιαστικό του *εγχείρισις* το *-ρι-* γραφόταν με *ι*. Σήμερα, το *εγχειρέω-εγχειρώ* έχει πέσει σε αχρησία, καθώς επίσης και το *εγχειρίζω* με την παραπάνω έννοια. Όμως, το *εγχειρίζω* χρησιμοποιήθηκε από την καθαρεύουσα με την έννοια του «χειρουργώ, κάνω εγχείριση», με την οποία πέρασε και στη δημοτική. Έχουμε, λοιπόν, δύο ρήματα, στην ουσία συνώνυμα: *χειρουργώ* και *εγχειρίζω*, και το ουσιαστικό του δεύτερου (*η*

εγχείριση), αφού πρόκειται για ρήμα σε *-ίζω*, γράφεται με *ι*. (Παπαδοπούλου-Μανταδάκη, 2003)

3.1.2 Ομόρριζα με ορθογραφικές διαφορές

Ιδιαίτερη εστία δυσκολίας για την ελληνική ορθογραφία φαίνεται να αποτελούν συχνά λέξεις με ίδια ρίζα ετυμολογικά, αλλά με διαφορετική ορθογραφία είτε στην παραγωγή είτε στη σύνθεση. Για παράδειγμα, το ρήμα *αντικρίζω* ακολουθεί τον κανόνα των ρημάτων σε *-ίζω*, αλλά το αντίστοιχο επίρρημα *αντίκρυ* γράφεται με *-υ* κι όχι με *-ι*. Ομοίως: από το *επηρεάζω* < *επηρεασμός*, *επήρεια*, αλλά *επιρροή*, από το *οφείλω* < *οφειλέτης*, *οφειλήματα*, *οφειλή*, *όφελος*, αλλά *ωφελώ*, *ωφέλεια*, *ωφέλιμος*, *ανωφελής*, *επωφελής*, από το *αλείφω* < *απαλείφω*, *εξαλείφω*, *εξάλειψη*, *επαλείφω*, *επάλειψη*, αλλά *αλοιφή*, *απαλοιφή*, από το *αμείβω* < *ανταμείβω*, αλλά *αμοιβή*, *ανταμοιβή*, από το *(ανα)μειγνύω* < *μείζη*, *μείγμα*, *μεικτός* αλλά *αμιγής*, *συμμιγής*, *μιγάζ*, *σμίγω*, από τη *γη* (*γεν. γεώς*) < *γεωλογία*, *γεωπονία*, *γεωργός*, *γεώτρηση*, *γεωφυσική* αλλά *γαιάνθρακας*, *γαιοκτησία*, *γαιοκτήμονας*. Έχουμε, επίσης, τη λέξη *οδύνη*, αλλά *ανώδυνος*, *επώδυνος*, τη λέξη *όλεθρος* αλλά *πανωλεθρία*, τις λέξεις *όρυγμα*, *ορυκτό*, *ορυχείο*, αλλά *ανθρακωρύχος*, *ανθρακωρυχείο*, το ρήμα *ποικίλλω*, αλλά *ποικιλία*, *ποικίλος*, τους ρηματικούς τύπους *έδωσα*, *δώσε*, *παρέδωσα*, *κατέδωσα* αλλά *δόθηκα*, *δοθεί*, *δόση*, *παράδοση*. Ιδιαίτερη περίπτωση αποτελεί το ρήμα *λείπω* από το οποίο προκύπτουν τρία διαφορετικά θέματα: α) *-λει-* < *έλλειμα*, *έλλειψη*, *εγκατάλειψη*, *έκλειψη*, *έκλειψη*, *παράλειψη* β) *-λι-* < *ελλιπής*, *ανελλιπώς* γ)) *-λοι-* < *υπόλοιπο*, *κατάλοιπο*. (Αναγνωστοπούλου & Μπουσούνη-Γκέσουρα, 2006)

3.1.3 Ορθογραφία των ρημάτων στον αόριστο

Συχνά παρατηρούμε να γίνονται αρκετά και σοβαρά λάθη στις κατάληξεις των ρημάτων στον αόριστο. Αυτό συμβαίνει για τον λόγο ότι στον χρόνο αυτό έχουμε την πρώτη μεταβολή του ρηματικού θέματος και επιπλέον με βάση το θέμα αυτό σχηματίζονται και άλλοι χρόνοι.

Η πιο συχνή κατάληξη που συναντούμε στον αόριστο είναι η κατάληξη *-ησα*, την οποία υιοθετούν όσα ρήματα λήγουν σε *-ώ* (είναι δηλαδή β' συζυγίας), για παράδειγμα: *αγαπώ-αγάπησα*, *κρατώ-κράτησα*, *τηλεφωνώ-τηλεφώνησα*, *κινώ-κίνησα*. Εξαιρούνται τα ρήματα *μεθώ-μέθυσα* και *μηνώ-μήνυσα*. Την κατάληξη *-υσα* παίρνουν όσα ρήματα λήγουν σε *-ύνω*, *-ύζω* και *-ύω*, όπως *χύνω-έχυσα*, *δακρύζω-δάκρυσα*, *δύω-*

έδουσα, αναβλύζω-ανάβλυσα. Όσα ρήματα έχουν στον ενεστώτα στην παραλήγουσα –ει-, στον αόριστο σχηματίζονται με την κατάληξη -εισα, λόγου χάρη τα ρήματα πείθω-έπεισα, δανείζω-δάνεισα, κλείνω-έκλεισα, αποκλείω-απέκλεισα, ενώ όσα έχουν στην παραλήγουσα –οι-, παίρνουν αντίστοιχα στον αόριστο την κατάληξη –οισα, όπως αθροίζω-άθροισα και συναθροίζω-συνάθροισα. Την κατάληξη –ισα εμφανίζουν στον αόριστο καταρχήν τα ρήματα που λήγουν σε –ίζω (καθαρίζω-καθάρισα, γυαλίζω-γυάλισα, γυρίζω-γύρισα). Την ίδια κατάληξη χρησιμοποιούν όμως και τα ξενικά ρήματα σε –άρω (κοντράρω-κοντράρισα, προβάρω-προβάρισα, φρενάρω-φρενάρισα, μπλοκάρω-μπλοκάρισα) και σε –ίρω (σερβίρω-σερβίρισα, φινίρω-φινίρισα, φαλίρω-φαλίρισα). Τέλος, τα ρήματα σε –αινω που δηλώνουν αύξηση ή μείωση κάποιου μεγέθους (και τα αντίθετά τους) παίρνουν στον αόριστο την κατάληξη –υνα (ακριβαίνω-ακρίβυνα, παχαίνω-πάχυνα, βαραίνω-βάρυνα).

3.1.4 Ορθογραφία των ρημάτων στην προστακτική

Η προστακτική αποτελεί μια αρκετά «προβληματική» έγκλιση τόσο όσο ως προς την κλίση (τις καταλήξεις, τον σχηματισμό), όσο και ως προς την ορθογραφία. Και για τον λόγο ακριβώς ότι η προστακτική αποτελεί μια συχνόχρηστη έγκλιση (ιδιαίτερα στον προφορικό λόγο), τα λάθη που εντοπίζονται είναι αρκετά και σημαντικά. Αναφορικά με τα ορθογραφικά λάθη στην προστακτική, αυτά παρατηρούνται και στους δύο χρόνους ενεργητικής και παθητικής φωνής, ιδιαίτερα στο β' πληθυντικό πρόσωπο.

Αυτό που πρέπει πρώτα απ' όλα να διευκρινίσουμε είναι ότι το β' πρόσωπο του πληθυντικού αριθμού και στις δύο φωνές στον ενεστώτα δανείζεται τους τύπους από το αντίστοιχο πρόσωπο της οριστικής ενεστώτα. Έτσι, από το ρήμα *λύνω* προκύπτουν για το β' πληθυντικό της προστακτικής ενεστώτα οι τύποι *λύνετε* (ενεργητική φωνή) και *λύνεστε* (παθητική φωνή), από το ρήμα *πλένω* οι τύποι *πλένετε* και *πλένεστε*, από το ρήμα *κινώ* οι τύποι *κινείτε* και *κινείστε*, από το ρήμα *κρατώ* οι τύποι *κρατάτε* και *κρατείστε*, όπως ακριβώς δηλαδή και τα αντίστοιχα πρόσωπα στην οριστική ενεστώτα.

Όσον αφορά τώρα στην προστακτική αορίστου ενεργητικής φωνής, τύποι όπως *βοηθείστε, κρατείστε, προχωρείστε, αφείστε*, όπως γράφονται συχνά, είναι βέβαια λανθασμένοι. Κι αυτό είναι λογικό, αν σκεφτεί κανείς ότι κάθε χρόνος της προστακτικής (όπως άλλωστε και της υποτακτικής) επηρεάζεται στη μορφολογία και την ορθογραφία από τον αντίστοιχο χρόνο στην οριστική. Αυτό σημαίνει ότι η

ορθογραφία της προστακτικής αορίστου ενεργητικής φωνής εξαρτάται από τον σχηματισμό του αορίστου στην οριστική. Έτσι, από το ρήμα *ασκώ*, λόγου χάρη, προκύπτουν οι τύποι *άσκησα* (οριστική αορίστου), *άσκησε-ασκήστε* (προστακτική αορίστου), από το *κρατώ* → *κράτησα, κράτησε-κρατήστε*, από το *κινώ* → *κίνησα, κίνησε-κινήστε*, από το *αφήνω* → *άφησα, άφησε-αφήστε*, από το *καθαρίζω* → *καθάρισα, καθάρισε-καθαρίστε*, από το *λύνω* → *έλυσα, λύσε-λύστε*, από το *αθροίζω* → *άθροισα, άθροισε-αθροίστε*, από το *κλείνω* → *έκλεισα, κλείσε-κλείστε*, από το *δακρύζω* → *δάκρυσα, δάκρυσε-δακρύστε* κ.ο.κ.

Στην παθητική φωνή, το β' πληθυντικό πρόσωπο έχει τη χαρακτηριστική κατάληξη *-είτε*, προσαρμοσμένη φυσικά στους τύπους του παθητικού αορίστου ή καλύτερα του παθητικού στιγμιαίου μέλλοντα. Έτσι, από το ρήμα *κρατιέμαι* έχουμε τους τύπους *θα κρατηθείτε* (οριστική στιγμ. μελ.), *κρατήσου-κρατηθείτε* (προστακτική αορίστου), από το *κινούμαι* → *θα κινηθείτε, κινήσου-κινήθείτε*, από το *λύνομαι* → *θα λυθείτε, λύσου-λυθείτε*, από το *κλείνομαι* → *θα κλειστείτε, κλείσου-κλειστείτε*, από το *καθαρίζω* → *θα καθαριστείτε, καθαρίσου-καθαριστείτε*, από το *απλώνομαι* → *θα απλωθείτε, απλώσου-απλωθείτε*.

3.1.5 Ορθογραφία των επιρρημάτων

Η δυσκολία σωστής γραφής των επιρρημάτων δεν αφορά τόσο τα επιρρήματα με την κατάληξη *-ως* (*απλώς, ιδιαιτέρως, αμέσως, εκτάκτως*), όσο τα επιρρήματα που λήγουν σε *-ει/-ι*, επιρρήματα δηλαδή που έχουν διασωθεί στη νέα ελληνική από την αρχαία ελληνική γλώσσα ή από την καθαρεύουσα. Έτσι, κάποια από αυτά λήγουν σε *-ει* (*αυτολεξεί, οιονεί, παμψηφεί, πανδημεί*), ενώ άλλα έχουν την κατάληξη *-ι* (*αμαχητί, αμισθί, ανεπιστρεπτί, ασκαρδαμυκτί, ασυζητητί, ατιμωρητί*). (Αναγνωστοπούλου & Μπουσούνη-Γκέσουρα, 2006)

3.1.6 Ορθογραφία των αριθμητικών επιθέτων

Από τα αριθμητικά επίθετα αρκετή δυσκολία – που έγκειται την πολυτυπία τους – έχουν το *δύο* και το *εννιά*. Στις λέξεις όπου το αριθμητικό *δύο* αποτελεί το κύριο θέμα της λέξης (εκεί δηλαδή που έχουμε παραγωγή λέξεων), το *-v-* παραμένει αναλλοίωτο. Έτσι έχουμε, λόγου χάρη, τις λέξεις *δυάδα* και *δυικός*. Από την άλλη μεριά, οι λέξεις που χρησιμοποιούν το αριθμητικό *δύο* ως α' ή β' συνθετικό μετατρέπουν το *-v-* σε *-ι-*, π.χ. *διθέσιος, δίκλινο, διπολικός, διπλός, διαρχία, διανδρία*. Εξαιρείται η λέξη *δύομισι*.

Όσον αφορά το αριθμητικό του *εννιά*, υπάρχουν λέξεις που γράφονται με ένα *ν* και με δύο. Γράφονται με δύο *ν* (*ινν*) το *εννιά* και όσες λέξεις περιέχουν μέσα τους ολόκληρη τη λέξη *εννέα* (*εννιά*), για παράδειγμα *δεκαεννιά*, *εννιακόσια*, *εννιακοσιοστός*. Με ένα *ν* γράφονται τα αριθμητικά που προκύπτουν από το *εννιά*, αλλά δεν περιέχουν τη λέξη αυτή, π.χ. *ένατος*, *ενενήντα*, *ενενηκοστός*.

Εκείνο που εμποδίζει τη σωστή γραφή των αριθμητικών είναι αν και ποια αριθμητικά γράφονται με μία λέξη ή με δύο. Τα απόλυτα αριθμητικά επίθετα (εκείνα δηλαδή που δηλώνουν πλήθος) γράφονται με μια λέξη από το 13 έως το 19, π.χ. *δεκατρία*, *δεκαπέντε*, *δεκαεφτά*. Από το 20 και μετά γράφονται με δύο λέξεις, με εξαίρεση όμως τα πολλαπλάσια του 10. Δηλαδή: *είκοσι δύο*, *σαράντα πέντε*, αλλά *είκοσι*, *πενήντα*. Ακόμη, τα τακτικά αριθμητικά (όσα δηλώνουν μια θέση, μια σειρά) από το 13 και πέρα γράφονται σε χωριστές λέξεις.

Ένα άλλο σημείο που δυσκολεύει ιδιαίτερα όσον αφορά την ορθογραφία των αριθμητικών είναι η σύνθεσή τους με άλλες λέξεις. Πιο συγκεκριμένα, τα απόλυτα αριθμητικά *δύο* και *τρεις*, όταν μπαίνουν ως *α'* συνθετικό σε σύνθετες λέξεις, αλλάζουν το *ν* σε *ει* αντίστοιχα και το μετατρέπουν σε *ι*, για παράδειγμα *δύο + ώρα* → *δίωρο*, *τρεις + θέσεις* → *τριθέσιο*. Επιπλέον, τα σύνθετα με *α'* συνθετικό κάποιο αριθμητικό και *β'* συνθετικό τον άκλιτο τύπο *μισι/ήμισι* γράφονται στη λήγουσα με *-ι* κι όχι με *-η*. Με *-η* γράφονται όσα έχουν ως *α'* συνθετικό το αρσενικό *ένας* ή το θηλυκό *μία*. Έτσι, έχουμε *ενάμισι κιλό*, *τρεισήμισι αιώνες*, *πεντέμισι χρόνια*, αλλά *ενάμισης μήνας* και *μιάμιση ώρα*. (Παπαζαφείρη, 1988) Ιδιαίτερη «συμπεριφορά» αποκτούν τα αριθμητικά όταν συναντούν κατά τη σύνθεση το ουσιαστικό *όροφος*. Πιο συγκεκριμένα, κατά τη σύνθεση του αριθμητικού *δύο* με τη λέξη *όροφος* (*δύο + όροφος*), έχουμε έκταση του αρκτικού βραχύχρονου *ο* της λέξης *όροφος* στο αντίστοιχο μακρόχρονο *ω* κι έτσι προκύπτει η λέξη *διώροφος* κι όχι *διόροφος*. Κατ' αναλογία προς το *διώροφος*, όλες οι σύνθετες λέξεις με *α'* συνθετικό κάποιο αριθμητικό επίθετο και *β'* συνθετικό τη λέξη *όροφος* γράφονται με *-ω-* στην προπαραλήγουσα (π.χ. *τριώροφος*, *τετραώροφος*, *πενταώροφος*, ακόμη και *πολυώροφος*).

Ένα χαρακτηριστικό λάθος σχετικά με τα αριθμητικά, που μπορεί να μην αφορά τόσο τον γραπτό όσο τον προφορικό λόγο, είναι και το παρακάτω. Παρασυρόμενοι, πολλές φορές, από τη συμφωνία του άρθρου με το αριθμητικό πληθυντικού αριθμού που ακολουθεί, όπως στις περιπτώσεις *στις τρεις το βράδυ*, *στις*

έξι το απόγευμα, στις δώδεκα του άλλου μήνα κ.λπ., γενικεύουμε τη χρήση του στις, με αποτέλεσμα να οδηγούμαστε σε λανθασμένες εκφράσεις του τύπου *στις μία το μεσημέρι, στις μία το βράδυ, στις μία του μηνός* αντί των ορθών εκφράσεων *στη μία το μεσημέρι, στη μία το βράδυ, στη μία του μηνός*.

3.1.7 Ορθογραφία των μετοχών

Η γραφή των μετοχών τόσο ενεργητικής όσο και παθητικής φωνής στηρίζεται σε κάποιους βασικούς, απλούς κανόνες που πολύ συχνά όμως λησμονούνται κι έτσι οδηγούμαστε σε λάθη. Όσον αφορά στις μετοχές ενεργητικής φωνής (μετοχές του ενεστώτα), έχουμε τις καταλήξεις *-ώντας/-οντας*. Με την κατάληξη *-οντας* γράφονται οι μετοχές των ρημάτων α' συζυγίας, όσων δηλαδή λήγουν σε *-ω* (*λύνω : λύνοντας, γράφω : γράφοντας, πλένω : πλένοντας*), ενώ με *-ώντας* γράφονται οι μετοχές των ρημάτων σε *-ώ*, των ρημάτων β' συζυγίας (*κρατώ : κρατώντας, αγαπώ : αγαπώντας, μιλώ : μιλώντας*).

Οι μετοχές παθητικής φωνής (μετοχές του παρακειμένου) μπορεί να λήγουν σε *-μένος* (*λυμένος, δεμένος*), *-μμένος* (*σκαμμένος, γραμμένος*), *-σμένος* (*κουρασμένος*), *-ισμένος* (*καθισμένος, χτενισμένος*), *-όμενος* (*εξαρτώμενος, τιμώμενος*). Τα ρήματα α' συζυγίας που έχουν ως χαρακτήρα τους κάποιο χειλικό σύμφωνο (*π, β, φ, πτ*) σχηματίζουν τη μετοχή τους με την κατάληξη *-μμένος* (*ράβω : ραμμένος, κόβω : κομμένος, βάφω : βαμμένος*), ενώ όλα τα υπόλοιπα ρήματα παίρνουν στη μετοχή τους την κατάληξη *-μένος* (*δένω : δεμένος, λύνω : λυμένος*). Από τον κανόνα αυτόν εξαιρούνται τα ρήματα β' συζυγίας, ακόμη κι αν ο χαρακτήρας τους είναι *π, β, φ, πτ* (*αγαπώ : αγαπημένος κι όχι αγαπημμένος*).

Όσες μετοχές προέρχονται από ρήματα σύνθετα με προθέσεις (π.χ. *αναρτώ*), που άλλοτε στην καθαρεύουσα έπαιρναν εσωτερική συλλαβική αύξηση (*ανηρτημένος*), στη νεοελληνική δεν παίρνουν. Πλέον δηλαδή έχουμε *αναρτημένος* κι όχι *ανηρτημένος*, *απαρχαιωμένος* κι όχι *απηρχαιωμένος*, *διευρυμένος* κι όχι *διηυρημένος*, *καταρτισμένος* κι όχι *κατηρτημένος*, *διανθισμένος* κι όχι *διηνθισμένος* κ.ο.κ. Καταργήθηκε, επίσης, ο παλιός αναδιπλασιασμός της μετοχής του παρακειμένου, οπότε έχουμε *αποκομμένος* κι όχι *αποκεκομμένος*, *διαγραμμένος* κι όχι *διαγεγραμμένος*, *καλυμμένος* κι όχι *κεκαλυμμένος*, *παραταγμένος* κι όχι *παρατεταγμένος*. Ο αναδιπλασιασμός δεν καταργήθηκε μονάχα για τις μετοχές εκείνες που χρησιμοποιούνταν σαν επίθετα – ή

σπανιότερα σαν ουσιαστικά – σε συγκεκριμένες εκφράσεις ή συμφράσεις, όπως *βεβαρημένο (παρελθόν)*, *διακεκομμένη (γραμμή)*, *(τα) δεδομένα, εγκεκριμένο (σχέδιο)*, *μεμονωμένο (περιστατικό)*, *συντετμημένη (λέξη)*, *τετριμμένα (λόγια)*, *σεσημασμένος (κακοποιός)*, *εκτεταμένος (χώρος)*, *καταβεβλημένος (ασθενής)*, *πεπειραμένος (τεχνίτης)*, *συμβεβλημένη (εταιρία)*, *τεταμένη (κατάσταση)*. (Καρζής, 1991)

3.1.8 Ορθογραφία των σύνθετων λέξεων

Με τον όρο «σύνθεση λέξεων» νοείται η διαδικασία σχηματισμού λέξεων. Αφορά τον συνδυασμό λέξεων ή θεμάτων για τη δημιουργία ενός μορφολογικά πολύπλοκου σχηματισμού που ονομάζεται σύνθετο. Μαζί με τις διαδικασίες της παραγωγής και της κλίσης, ανήκει στον τομέα της γραμματικής που αποκαλείται μορφολογία, στο πλαίσιο του οποίου μελετώνται η δομή των λέξεων και τα επιμέρους συστατικά τους. Η διαδικασία της σύνθεσης διέπεται από ένα σύνολο κανόνων και αρχών που διαχειρίζονται τόσο τις μονάδες σχηματισμού λέξεων, όσο και ένα σύνολο πληροφοριών μορφοσυντακτικού, σημασιολογικού και φωνολογικού περιεχομένου. (Ράλλη, 2011) Η σύνθεση φαίνεται πως επηρεάζει την ορθογραφία, όταν μεταβάλλεται η ορθογραφία του α' ή β' συνθετικού. Όταν τα συνθετικά στοιχεία δημιουργούν τη νέα σύνθετη λέξη χωρίς να υφίστανται καμία αλλαγή – εκτός της αλλαγής του τόνου -, τότε η σύνθεση ονομάζεται καταχρηστική. Για παράδειγμα, στις λέξεις *εξέδρα* (*εκ + έδρα*) και *συγκρίνω* (*συν + κρίνω*), έχουμε καταχρηστική σύνθεση, αφού τα συνθετικά δεν υφίστανται καμιά ουσιώδη αλλαγή, πέραν της αφομοίωσης του *κ* σε *ξ* και του *ν* σε *γ* αντίστοιχα. Όταν, όμως, τα συνθετικά στοιχεία δημιουργούν τη νέα λέξη υφιστάμενα κάποιες αλλαγές (κυρίως ορθογραφικές παρά φωνολογικές), η σύνθεση ονομάζεται γνήσια. Στη λέξη *τρεμοσβήνω* (*τρέμω + σβήνω*), λόγου χάρη, η σύνθεση είναι γνήσια, καθώς το α' συνθετικό είναι το ρήμα *τρέμω* κι όχι το *τρέμο-*. Το *ο* στο α' συνθετικό είναι το συνδετικό φωνήεν που χρησίμευσε για τη σύνθεση, κι όχι η κατάληξη του α' συνθετικού.

Αυτό που φαίνεται να αποτελεί παράγοντα δυσκολίας στην ορθογραφία των σύνθετων λέξεων είναι τα σύνθετα που έχουν προέλθει με α' συνθετικό κάποια πρόθεση, ιδίως από την αρχαία ελληνική γλώσσα. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις στις οποίες συναντούμε αρκετά συχνά λάθη στην ορθογραφία των σύνθετων είναι με τις προθέσεις *εν* και *συν*. Πιο συγκεκριμένα, η πρόθεση *εν* μπορεί να πάρει τη μορφή: *εγ-* όταν ακολουθεί *κ*, *γ*, *χ* (π.χ. *εν + κρίνω* → *εγκρίνω* κι όχι *εγγρίνω*, *εν + χρώμα* →

έγχρωμος κι όχι ένχρωμος), εμ- όταν ακολουθεί π, β, φ, μ, ψ (π.χ. εν + πρόθεση → εμπρόθετος, εν + ψυχή → έμψυχος), ελ- όταν ακολουθεί λ (π.χ. εν + λείπω → έλλειψη κι όχι έλειψη), ερ- όταν ακολουθεί ρ (π.χ. εν + ρυθμός → έρρυθμος κι όχι έρυθμος). Ανάλογοι διπλασιασμοί και αφομοιώσεις παρατηρούνται και όταν συμμετέχει η πρόθεση συν στη διαδικασία της σύνθεσης. Η πρόθεση αυτή μπορεί ως α' συνθετικό να πάρει τις παρακάτω μορφές: συγ- όταν ακολουθεί κ, γ, χ (π.χ. συν + γράφω → συγγράφω κι όχι συγκράφω, συν + γνώμη → συγγνώμη κι όχι συγνώμη), συμ- όταν ακολουθεί π, β, φ, μ, ψ (π.χ. συν + μετέχω → συμμετέχω κι όχι συμμετέχω), συλ- όταν ακολουθεί λ (π.χ. συν + λέγω → συλλέγω κι όχι συλέγω), συρ- όταν ακολουθεί ρ (π.χ. συν + ροή → συρροή κι όχι συροή), συσ- όταν ακολουθεί σ (π.χ. συν + σωρεύω → συσσωρεύω κι όχι συσωρεύω) και τέλος συ- όταν ακολουθεί στ, σκ, σπ, σφ, σχ, ζ, ξ (π.χ. συν + σφίγγω → συσφίγγω κι όχι συνσφίγγω). Η γνώση τέτοιου είδους κανόνων «προλαμβάνει» τους χρήστες της ελληνικής γλώσσας από αρκετά ορθογραφικά σφάλματα στον γραπτό τους λόγο αναφορικά με τα φαινόμενα της σύνθεσης. (Παπαζαφείρη, 1988)

3.1.9 Ο διπλασιασμός του ρ

Όσα ρήματα της κοινής δημοτικής αρχίζουν από το σύμφωνο ρ δεν το διπλασιάζουν στους χρόνους που παίρνουν αύξηση: *ρίχνω-έριξα, ράβω-έραβα-έρασα*. Δεν διπλασιάζουν το ρ ούτε οι νεότερες σύνθετες λέξεις της κοινής δημοτικής που το δεύτερο συνθετικό τους αρχίζει από ρ: *αναρουφάω, αναρωτιέμαι, μονορούφι, ξεράβω, ξεριζώνω, ξαναρίχνω, συχνορωτώ, παλιόρουχα*.

Στη λόγια δημοτική ο κανόνας των δύο ρ τηρείται όταν η τελευταία συλλαβή του πρώτου συνθετικού είναι βραχύχρονη: *αμφίρροπος, απόρροια, άρρηκτος, αντίρρηση, απορρίπτω, άρρυθμος, διαρρήκτης, διαρροή, ισορροπία, καταρρακώνω, καταρρίπτω, περιρρέω*. Οι λέξεις όμως *εύρωστος, ευρωστία, εύρυθμος, ευρυθμία, εσώρουχα* γράφονται με ένα ρ, αφού η τελευταία συλλαβή του α' συνθετικού είναι μακρόχρονη. Δύο ρ υπάρχουν και όταν το πρώτο συνθετικό είναι μία από τις προθέσεις εν και συν, των οποίων το ν αφομοιώνεται σε ρ (βλ. 3.1.8): *έρρινος, έρρυθμος, συρραφή, συρρέω, συρρίκνωση*. (Παπαζαφείρη, 1988)

3.1.10 Το επίθετο *ο πολύς – η πολλή – το πολύ και το επίρρημα πολύ*

Αρκετή σύγχυση και παρερμηνεία υπάρχει γύρω από τη χρήση του επιθέτου *ο πολύς-η πολλή-το πολύ* και του ποσοτικού επιρρήματος *πολύ*. Συχνά βλέπουμε σε γραπτά εκφράσεις όπως *Εριξε πολλή δυνατή βροχή* ή *μού έπεσε πολύ ζάχαρη*. Πολλοί από τους χρήστες της ελληνικής γλώσσας δεν αντιλαμβάνονται τότε χρησιμοποιούν το επίθετο ή το αντίστοιχο επίρρημα.

Το επίθετο *ο πολύς-η πολλή-το πολύ* συνοδεύει ουσιαστικά, άλλωστε αυτή είναι και η χρήση κάθε επιθέτου (*Εριξε πολλή βροχή, Μού έπεσε πολλή ζάχαρη, Συγκεντρώθηκε πολύς κόσμος*). Από την άλλη μεριά, το επίρρημα *πολύ* συνοδεύει επίθετα, μετοχές, επιρρήματα ή ακόμη μπορεί να έπεται κάποιου ρήματος (*Η Μαρία είναι πολύ όμορφη, Ήταν πολύ κουρασμένος, Βάδιζε πολύ γρήγορα, Νύσταζε πολύ*).

3.1.11 Ο τονισμός των μονοσύλλαβων λέξεων

Οι μονοσύλλαβες λέξεις (*ποιος-ποια-ποιο, τι, και, για, με, σε, ως* κ.ά.) καθώς και όσες θεωρούνται μονοσύλλαβες, για παράδειγμα οι συνιζήμενοι τύποι *γεια (υγεία), γιος (υιός), νιος (νέος)*, δεν τονίζονται. Τόνο βάζουμε μόνο στον διαζευκτικό σύνδεσμο *ή* και στα ερωτηματικά *πού* και *πώς*, παρ' ότι είναι μονοσύλλαβα, καθώς και στις φράσεις *πού και πού, πώς και πώς*.

Αυτό που συχνά ξεχνούμε δημιουργώντας προβλήματα στον αναγνώστη είναι ο τόνος που παραλείπουμε να βάλουμε στους αδύνατους τύπος των προσωπικών αντωνυμιών, όταν προηγείται ο ίδιος αδύνατος τύπος της κτητικής αντωνυμίας. Στην έκφραση, λόγου χάρη *Η μητέρα μου μου διάβασε ένα παραμύθι*, ο αναγνώστης αδυνατεί να αντιληφθεί αν ο αδύνατος τύπος έχει χρησιμοποιηθεί σκοπίμως ή αν απλά αποτελεί άσκοπη επανάληψη αυτού που έχει γράψει. Οφείλουμε, λοιπόν, στην προκειμένη περίπτωση, όπως και σε άλλες παρόμοιες, να διευκρινίσουμε σωστά αυτό που θέλουμε να εκφράσουμε στο γραπτό μας. Έτσι, στη συγκεκριμένη έκφραση το σωστό θα ήταν να γράψουμε : *Η μητέρα μου μού διάβασε ένα παραμύθι*. Ο τόνος, λοιπόν, μπαίνει στον δεύτερο τύπο, τον αδύνατο τύπο της προσωπικής αντωνυμίας.

Ένα, ακόμη, σημείο που χρήζει ιδιαίτερης προσοχής είναι ο τονισμός των εγκλιτικών μετά από ρήμα σε έγκλιση προστακτική. Όταν έχουμε παροξύτονη

προστακτική και ακολουθούν δύο εγκλιτικά, ο τόνος σημειώνεται στο πρώτο εγκλιτικό (*γράψε μού το/τα, γράψε μάς το/τα, δείξε τού το/τα, δείξε τούς το/τα, δώσε τής το/τα*).

3.1.12 Η διατήρηση του ν

Σύμφωνα με τη διδασκόμενη γραμματική, το τελικό ν της αιτιατικής ενικού του θηλυκού γένους του οριστικού άρθρου (*τη[ν]/στη[ν]*) και της προσωπικής αντωνυμίας (*αυτή[ν], τη[ν]*), καθώς και το τελικό ν των αρνητικών μορίων *δε(ν)* και *μη(ν)* διατηρείται στον γραπτό λόγο, μόνο όταν η επόμενη λέξη αρχίζει από φωνήεν ή από ένα από τα παρακάτω σύμφωνα ή δίψηφα: κ, π, τ, γκ, μπ, ντ, τσ, τζ, ξ, ψ, για παράδειγμα: *Μίλησε με την κόρη του, αλλά Παρακολούθησε με προσοχή τη ροή του νερού. Αν και ήρθε αργά, τη δέχτηκαν με χαρά, αλλά: Όταν μιλούσε η Θάλεια δεν την άκουγε κανένας.* Το τελικό ν της αιτιατικής ενικού του αρσενικού γένους του οριστικού και του αόριστου άρθρου (*τον/στον, έναν*), καθώς και της προσωπικής αντωνυμίας (*αυτόν, τον*) διατηρείται στον γραπτό λόγο πάντοτε, στον προφορικό όμως λόγο προφέρεται συνήθως μόνο στις περιπτώσεις που ακολουθούν φωνήεντα ή τα: κ, π, τ, γκ, μπ, ντ, τσ, τζ, ξ, ψ, π.χ. *Ο Σωτήρης χθες πήγε βόλτα με έναν συμμαθητή του στον ζωολογικό κήπο. Αυτόν τον άνθρωπο δεν τον συνάντησε ποτέ».*

Η παραπάνω οδηγία για τη διαφορετική μεταχείριση του *τον* προήλθε από την πρόταση ορισμένων γλωσσολόγων, όπως οι Αγ. Τσοπανάκης, Χ. Κλαίρης και Γ. Μπαμπινιώτης, οι οποίοι είχαν προτείνει να γράφεται πάντοτε με ν το αρσενικό άρθρο *τον*. Σκοπός αυτής της εξαίρεσης ήταν να ξεχωρίζει το αρσενικό άρθρο από το ουδέτερο *το*, όπως συμβαίνει με την προσωπική αντωνυμία *τον* που γράφεται πάντοτε με ν για να διακρίνεται από το ουδέτερο *το* χωρίς το ν. Για παράδειγμα, να γράφεται *τον γραμματέα* αντί *το γραμματέα*, *τον φόβο* αντί *το φόβο* κ.ο.κ. (Τσοπανάκης, 1987)

Η παρατήρηση αυτή, που εξέφραζε την πάγια θέση του Τσοπανάκη, θεωρείται πως έχει αυξημένη χρησιμότητα όταν ακολουθούν ένα ή περισσότερα επίθετα, π.χ. *τον μεγάλο κόλπο* ~ *το μεγάλο κόλπο* (άλλη σημασία), ή όταν το ουσιαστικό απέχει πολύ και ο αναγνώστης είναι αβέβαιος ως προς το γένος του μέχρι να φθάσει εκεί, π.χ. *παρουσίασε το(ν) νέο, αναλυτικό και εκσυγχρονισμένο κανονισμό*. Επίσης, έχει προταθεί το *δεν* να γράφεται πάντοτε με ν, για να διακρίνεται από τον σύνδεσμο *δε*. Για παράδειγμα, *ο ίδιος δεν έκανε δεκτή την πρόταση, απάντησε δε ότι...*

Ωστόσο, αυτή ακριβώς η χρησιμότητα αμφισβητήθηκε έντονα από άλλους γλωσσολόγους. Ο Εμμανουήλ Κριαράς, για παράδειγμα, έκανε λόγο για μεγαλοποίηση ενός θέματος με «περιορισμένη σημασία», όταν υπάρχουν άλλα, σημαντικότερα ζητήματα που σχετίζονται με «διαφορές μεταξύ προφορικού και γραπτού λόγου». Οι αντιρρήσεις της άλλης πλευράς επικεντρώνονται στο ότι οι πιθανότητες σύγχυσης μεταξύ αιτιατικής αρσενικού και αιτιατικής ουδέτερου είναι λίγες στον πραγματικό λόγο, εκεί όπου οι φράσεις δεν είναι αποκομμένες από τα συμφραζόμενά τους, οπότε η παρέμβαση γι' αυτόν και μόνο το λόγο είναι περιττή. Διότι έτσι -συνεχίζουν- θα έπρεπε να εισαχθούν στη γραμματική πλήθος ανάλογων επεμβάσεων για αποφυγή συγχύσεων σε κάθε περίπτωση που υπάρχει μορφολογική ταύτιση διαφορετικών λέξεων.

3.1.13 Η χρήση της αποστρόφου

Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που τα πάθη των φωνηέντων (έκθλιψη, αφαίρεση, συγκοπή, αποκοπή, συνίζηση, συναίρεση) αποδίδονται με σωστό τρόπο στον προφορικό λόγο, αλλά δεν συμβαίνει το ίδιο στον γραπτό. Αυτό που δεν αποδίδεται συνήθως σωστά είναι το ότι το φωνήεν ή το σύμφωνο δεν αποβάλλεται από τη λέξη που πρέπει, όπως επίσης και η απόστροφος τοποθετείται σε λάθος σημείο. Έτσι, βλέπουμε σε γραπτά τους τύπους *με μένα* αντί του σωστού *μ' εμένα*, *με σένα* αντί του *μ' εσένα*, *με σας* αντί του *μ' εσάς*, *σε μένα* αντί του *σ' εμένα*, *σε σένα* αντί του *σ' εσένα*, *σε σας* αντί του *σ' εσάς*.

Ακόμη, συχνά παρατηρείται μια σύγχυση ανάμεσα στους τύπους *μες* και *μεσ'*. Στις περιπτώσεις που μετά το επίρρημα *μέσα* ακολουθεί λέξη που αρχίζει με φωνήεν, το *μέσα* υφίσταται έκθλιψη και γράφεται με *σ* και απόστροφο (*μέσα από το σπίτι* → *μεσ' από το σπίτι*). Αντίθετα, αν ακολουθεί λέξη που αρχίζει με σύμφωνο, η λέξη *μέσα* παθαίνει αποκοπή και γράφεται με *ς* και χωρίς απόστροφο (*μέσα στο σπίτι* → *μες στο σπίτι*).

3.1.14 Η χρήση του ενωτικού

Ενωτικό ονομάζουμε τη μικρή γραμμή (-) που ενώνει δύο λέξεις για να τους δώσει ένα και μόνο νόημα. Συχνά αυτή η παύλα παραλείπεται από τον γραπτό λόγο, ενώ πάλι άλλες φορές χρησιμοποιείται άσκοπα. Η σωστή χρήση του ενωτικού εντοπίζεται

κυρίως σε επιρρήματα, όπως στις εκφράσεις *κάπου-κάπου*, *λίγο-λίγο*, *πότε-πότε*, *σιγά-σιγά*. (Καρζής, 1991)

Ενωτικό βάζουμε επίσης ύστερα από τα προτακτικά *Αϊ-*, *Αγια-*, *γρια-*, *γερο-*, *θεια-*, *κυρα-*, *μαστρο-*, *μπαρμπα-*, *παπα-*, τα οποία προσδιορίζουν συνήθως κύρια ονόματα, όπως για παράδειγμα *Αϊ-Γιώργης*, *Αγια-Μαρίνα*, *γερο-καπετάνιος*, *θεια-Θοδώρα*, *κυρα-Μάρω* (αλλά *κυρ Παναγιώτης* χωρίς ενωτικό), *μαστρο-Δημήτρης*, *μπαρμπα-Γιώργος*, *παπα-Κώστας* κ.ά. Σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις, όμως, οι προτακτικές λέξεις δεν έχουν δικό τους τόνο. (Αναγνωστοπούλου & Μπουσούνη-Γκέσουρα, 2006)

3.1.15 Ομώνυμα ή ομόηχα

Ομώνυμες (ομόηχες) λέξεις ή ομώνυμα (ομόηχα) λέγονται οι λέξεις με διαφορετική σημασία που ταυτίζονται φωνητικά, έχουν δηλαδή την ίδια προφορά. Σύμφωνα με τον Τομπαΐδη, όταν η ταύτισή τους είναι μόνο φωνητική, διαφέρουν όμως στην ορθογραφία, λέγονται ομόφωνες λέξεις: *ψηλός-ψιλός*, *κλείνω-κλίνω*, *κλίμα-κλήμα*. Όταν η ταύτισή τους είναι και φωνητική και γραφική, λέγονται ομόγραφες λέξεις: *άρματα* «τα όπλα» και *άρματα* «τα οχήματα».

Τα παραδείγματα ομόφωνων λέξεων, των οποίων η προφορά (το άκουσμα με άλλα λόγια) ταυτίζεται αλλά διαφέρουν στην ορθογραφία και στη σημασία, αφθονούν στη γλώσσα μας. Τέτοιου είδους λέξεις μπορεί να είναι ουσιαστικά, όπως *διάλειμμα* (*ανάπαυλα*) και *διάλυμα* (*μείγμα*), *θήρα* (*κυνήγι*) και *θύρα* (*πόρτα*), *κλήμα* (*αμπέλι*) και *κλίμα* (*καιρικές συνθήκες*), *κόμμα* (*α. πολιτική παράταξη β. σημείο στίξης*) και *κόμα* (*παθολογικός ύπνος*), *επίθετα*, λόγου *χάρη έγγυος* (*που ανήκει στη γη*) και *έγκυος* (*γυναίκα*), *καινός* (*καινούργιος, νέος*) και *κενός* (*άδειος*), *κρητικός* (*αυτός που έχει σχέση με την Κρήτη*) και *κριτικός* (*αυτός που ασχολείται με την κριτική έργων τέχνης, λογοτεχνικών κειμένων κ.ά.*), *ψηλός* (*αυτός που έχει μεγάλο ύψος*) και *ψιλός* (*ο πολύ λεπτός*). Ομόφωνες, τέλος, λέξεις μπορεί να είναι και ρήματα, για παράδειγμα *γλείφω* (*λείχω*) και *γλύφω* (*λαξεύω*), *φιλώ* (*δίνω φιλί*) και *φυλώ* (*προστατεύω*), *να 'μαι* (*να είμαι*) και *να με* (*δες με, δείτε με*), *κλείνω* (*σφραγίζω*) και *κλίνω* (*γέρνω, λυγίζω*). (Τομπαΐδης Δ. Ε., 1998) Οι γλωσσικές αυτές ποικιλίες αποδεικνύουν τον πλούτο της ελληνικής μεν, δημιουργούν όμως σημαντικά σημασιολογικά προβλήματα και παρερμηνείες όταν δεν αποτυπώνονται με τον σωστό τρόπο γραφής στον γραπτό λόγο.

Ιδιαίτερες περιπτώσεις ομόηχων που πολύ συχνά μπερδεύονται είναι τα άκλιτα *ό,τι* και *ότι*, *πού* και *που*, *πώς* και *πως*. Το αναφορικό-χρονικό *ό,τι* παίρνει υποδιαστολή και εισάγει αναφορικές και χρονικές προτάσεις. Στην πρόταση, λόγου χάρη, *Μου ζήτησε να κάνω ό,τι μπορούσα το ό,τι έχει τη σημασία του αοριστολογικού οτιδήποτε* και εισάγει δευτερεύουσα ονοματική αναφορική πρόταση. Ακόμη, στην πρόταση *Μου χτύπησε την πόρτα ό,τι την σκεφτόμουν*, το *ό,τι* λειτουργεί σαν χρονικός σύνδεσμος, αφού μπαίνει στη θέση της έκφρασης *την ώρα που*. Το *ότι* χωρίς υποδιαστολή από την άλλη μεριά λειτουργεί σαν ειδικός σύνδεσμος με τη σημασία του *πως*, για παράδειγμα στην ειδική πρόταση *Άκουσα ότι τα εγκαίνια της εταιρίας θα γίνουν την επόμενη εβδομάδα (ότι = πως)*. (Τσολάκης, 1999) Όσον αφορά το *πώς*, όταν είναι τονισμένο λειτουργεί σαν ερωτηματικό επίρρημα που εισάγει πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις (π.χ. *Όλοι με ρωτούσαν πώς ένιωθα μετά την επιτυχία μου*). Όταν δεν έχει τόνο, παίζει το ρόλο του ειδικού συνδέσμου και ταυτίζεται σημασιολογικά με το *ότι*, όπως επισημάναμε παραπάνω. Τέλος, αναφορικά με το *πού/που*, ως τονισμένο εισάγει και αυτό πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις, λόγου χάρη: *Αναρωτιόμουν πού είχε χαθεί τόσο καιρό*. Το *που* χωρίς τόνο μπορεί να λειτουργεί ως σύνδεσμος, εισάγοντας α) δευτερεύουσα ονοματική ειδική πρόταση, ομοίως με το *ότι* και το *πως* (π.χ. *Έμαθα που επέστρεψες και ήρθα να σε δω*, δηλαδή *Έμαθα ότι επέστρεψες και ήρθα να σε δω* ή *Έμαθα πως επέστρεψες και ήρθα να σε δω*) β) δευτερεύουσα επιρρηματική αιτιολογική πρόταση (*Ήταν τόσο χαρούμενος που είχε πετύχει στις εξετάσεις*, όπου το *που* ισοδυναμεί με το *γιατί*, *επειδή*, *αφού* και κατ' επέκταση με οποιονδήποτε αιτιολογικό σύνδεσμο) γ) δευτερεύουσα επιρρηματική συμπερασματική πρόταση (λ.χ. *Νύσταζε τόσο πολύ, που δεν μπορούσε να κρατήσει τα μάτια του ανοιχτά*, όπου το *που* εδώ ταυτίζεται με το *ώστε* και δηλώνει αποτέλεσμα, συμπέρασμα).

Οι ομόγραφες λέξεις από την άλλη μεριά δεν είναι πολλές στα νέα ελληνικά, ούτε φαίνεται να δημιουργούν το ίδιο πρόβλημα με τις ομόφωνες. Σύμφωνα και πάλι με τον Τομπαΐδη, μπορούμε να μιλάμε για ομογραφία και στην περίπτωση της πολυσημίας, κατά την οποία μια ίδια γλωσσικά μορφή παίρνει δύο ή περισσότερες σημασίες που διαφέρουν καθαρά (π.χ. *γλώσσα του ανθρώπου*, *γλώσσα του παπουτσιού*, *η γλώσσα το ψάρι* κ.ά.). Σύμφωνα με αυτήν τη θέση, οι ομόγραφες λέξεις γίνονται πολλαπλάσιες: *αετός*, *μοναχός*, *μοναχή*, *αδελφή* κ.ο.κ. Ομόγραφες, όμως, μπορούν να θεωρηθούν και λέξεις που δεν έχουν ακριβώς την ίδια προφορά, γράφονται όμως το ίδιο. Έτσι, ομόγραφες μπορούν να θεωρηθούν και λέξεις όπως *λόγια* (με δύο συλλαβές,

δηλαδή οι λέξεις) και *λόγια* (με τρεις συλλαβές, δηλαδή το θηλυκό του επιθέτου *ο λόγιος*), *έννοια* (με δύο συλλαβές, δηλαδή η φροντίδα), και *έννοια* (με τρεις συλλαβές, δηλαδή η σημασία), *ήλιο* (αιτιατική του ουσιαστικού *ο ήλιος*) και *ήλιο* (με τρεις συλλαβές, δηλαδή το χημικό στοιχείο), *πίεστε* (με δύο συλλαβές, δηλαδή πιείτε) και *πίεστε* (με τρεις συλλαβές, δηλαδή ασκήστε πίεση) κ.ά. Σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις έχουμε συνιζήμενη ή ασυνιζήτη προφορά του /i/. (Αναγνωστοπούλου & Μπουσούνη-Γκέσουρα, 2006 · Τομπαΐδης Δ. Ε., 1998)

3.1.16 Παρώνυμα και τονικά παρώνυμα

Οι λέξεις που μοιάζουν στην προφορά, έχουν δηλαδή κάποια φωνητική ομοιότητα, λέγονται παρώνυμες λέξεις ή παρώνυμα. Κατά κανόνα, τα παρώνυμα είναι διαφορετικές λέξεις και πάντα έχουν διαφορετική σημασία. Ο πολύς κόσμος τα μπερδεύει, ιδίως όταν οι σημασίες τους είναι παρόμοιες, όπως για παράδειγμα συμβαίνει με τις λέξεις *ονοματικός* και *ονομαστικός*: και τα δύο αναφέρονται στο όνομα, όμως χρησιμοποιούνται διαφορετικά. Έτσι, θα μιλήσουμε για *ονοματική κλίση* (δηλαδή του ονόματος, ουσιαστικού κι επιθέτου), *ονοματικό προσδιορισμό*, αλλά για *ονομαστική κατάσταση*, *ονομαστική γιορτή*, *ονομαστική αξία* κ.ά. Άλλα παρώνυμα που επίσης μπερδεύουμε είτε στον προφορικό είτε στον γραπτό λόγο είναι λέξεις της λόγιας παράδοσης, οι οποίες πέρασαν στη νέα ελληνική από την καθαρεύουσα, όπως για παράδειγμα τα ρήματα *συνεγείρω* και *συναγείρω*. Το πρώτο (*συνεγείρω*) σημαίνει «σηκώνω πολλούς μαζί, τους ανασταίνω», ενώ το δεύτερο (*συναγείρω*) σημαίνει «συναθροίζω, συγκεντρώνω, καλώ σε συναγεμώ». (Τομπαΐδης Δ. Ε., 1998)

Τα παρώνυμα, όπως και τα ομώνυμα, μπορεί να είναι καταρχήν ουσιαστικά, όπως οι παρώνυμες λέξεις *ανακύκλωση* (κυκλική περιοδική επαναφορά) και *ανακύκλωση* (α. ανανέωση νερού, αέρα κτλ. σε κλειστό χώρο β. μετατροπή χρησιμοποιημένης ύλης σε υλικά κατάλληλα για επαναχρησιμοποίηση), *βρόγχος* (μέρος του αναπνευστικού συστήματος) και *βρόχος* (θηλιά), *εδώλιο* (κάθισμα) και *ειδώλιο* (αγαλματίδιο), *αχρησία* (η μη χρησιμοποίηση) και *αχρηστία* (η μη χρησιμότητα), *κόγχη* (κοιλότητα) και *κόχη* (ακμή, γωνία), καθώς και άλλα περισσότερα. Μπορεί όμως να είναι και επίθετα, όπως στις περιπτώσεις *παλαιικός* (αυτός που ανήκει σε περασμένη εποχή) και *παλλαϊκός* (πάνδημος), *τεχνητός* (κατασκευασμένος, μη φυσικός) και *τεχνικός* (που έχει σχέση με την τεχνική), αλλά και ρήματα, όπως για παράδειγμα *κατατρέχω* (καταδιώκω, προσπαθώ να βλάψω

συστηματικά κάποιον) και *κατατρώχω* (για αρρώστιες, ταλαιπωρίες, βάσανα κτλ. βασανίζω, καταπονώ, τυραννώ κάποιον), *συνίσταται* (αποτελείται) και *συνιστάται* (προτείνεται). (Αναγνωστοπούλου & Μπουσούνη-Γκέσουρα, 2006)

Υποκατηγορία των παρώνυμων αποτελούν τα τονικά παρώνυμα, τα οποία ξεχωρίζουν μόνο από τον διαφορετικό τονισμό τους. Τα τονικά παρώνυμα αφθονούν στη γλώσσα μας: *άλλου-αλλού, απόχη-αποχή, αχνά-άχνα, γέρνω-γερνώ, γέρος-γερός, γλύκα-γλυκά, διαφορές-διάφορες, δίπλα-διπλά, επιμονή-επίμονη, ζέστη-ζεστή, ζήτω-ζητώ, θόλος-θολός, κρέμα-κρεμά* και πλήθος άλλες λέξεις.

Μερικά τονικά παρώνυμα διαφέρουν επιπλέον στην ορθογραφία τους, όπως οι λέξεις *καλός-κάλλος, μαγευτικά-μαγεύτηκα, κοπή-κόποι, μεταλλείο-μετάλλιο, ξερή-ξέρει, παίρνω-περνώ, ραφή-ράφι* κ.ά. Μερικά τονικά παρώνυμα, πάλι, έχουν σημασιολογικές ή/και υφολογικές διαφορές: *ηπειρωτικός* (λόγια γλώσσα, αυτός που έχει σχέση με την ήπειρο) και *ηπειρώτικος* (αυτός που είναι από την Ήπειρο), *τουρκικός* (ουδέτερο χωρίς συναισθηματικό φορτίο) και *τούρκικος* (λαϊκό, με συναισθηματικό φορτισμό), ομοίως και *βουλγαρικός-βουλγάρικος, ρωσικός-ρώσικος, κινεζικός-κινέζικος, μπακαλικός-μπακάλικος, ανθρωπινός-ανθρώπινος*. Μερικές, τέλος, λέξεις τονίζονται σε διαφορετικές συλλαβές χωρίς ευδιάκριτη σημασιολογική ή υφολογική διαφορά: *καλογριά-καλόγρια, ατελείωτος-ατέλειωτος, στερεός-στέρεος, προπερσινός-προπέρσινος*. (Τομπαΐδης Δ. Ε., 1998)

3.2 Λάθη στον προφορικό λόγο

3.2.1 Λάθη στη φωνολογική απόδοση των λέξεων

Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που, ενώ οι χρήστες της ελληνικής γλώσσας προσπαθούν να εντάξουν στον προφορικό τους λόγο κάποιες όχι και τόσο εύχρηστες και συχνές στην καθημερινή ομιλία λέξεις, ωστόσο δεν τα καταφέρνουν. Κάποιες συγκεκριμένες λέξεις προφέρονται λανθασμένα ως προς τη φωνολογική τους απόδοση, έτσι ώστε το αποτέλεσμα να γίνεται αστείο για όσους γνωρίζουν τη σωστή φωνολογική «εικόνα» της λέξης. Μολαταύτα, ενώ πολλά από τα λάθη αυτά συχνά διορθώνονται, εν τέλει εξακολουθούν να γίνονται καθώς αρχίζουν να παγιώνονται στην προφορική γλώσσα.

Λάθη στη φωνολογική απόδοση εντοπίζονται σε αρκετά μέρη του λόγου, όπως σε ουσιαστικά, για παράδειγμα *αγορονομία* αντί του σωστού *αγορανομία*,

αγοροπωλησία αντί του σωστού *αγοραπωλησία*, *αμάγαλμα* αντί του σωστού *αμάλαγμα*, *συνονθύλευμα* αντί του σωστού *συνονθύλευμα*, *ινστιντούτο* αντί του σωστού *ινστιτούτο*, *κοινοτυπία* αντί του σωστού *κοινοτοπία*, *κοπλιμέντο* αντί του σωστού *κομπλιμέντο*, *μεγένθυνση* και *μεγενθυμένος* αντί των σωστών *μεγέθυνση* και *μεγεθυσμένος*, *Οκτώμβριος* αντί του σωστού *Οκτώβριος*, *όσφρηνη* αντί του σωστού *όσφρηση*, *πνευμονιολόγος* αντί του σωστού *πνευμονολόγος*, *περιβαντολόγος* αντί του σωστού *περιβαλλοντολόγος*.

Φωνολογικά λάθη εξίσου συχνά εντοπίζονται και σε επίθετα, λόγου χάρι *ακατανόμαστος* αντί του σωστού *ακατονόμαστος*, *αντικατάστατος* αντί του σωστού *αναντικατάστατος*, *γενεολογικός* αντί του σωστού *γενεαλογικός*, *καίρεος* αντί του σωστού *καίριος*, *προπέτης* (ουσιαστικό) αντί του σωστού *προπετής* (επίθετο). Ακόμη και σε ρήματα όμως, επί παραδείγματι *ανεξαρτοποιούμαι* αντί του σωστού *ανεξαρτητοποιούμαι*, *άνηκα* αντί του σωστού *ανήκα*, *ελλογγεύω* αντί του σωστού *ελλοχεύω*, *εξοκείλλω* αντί του σωστού *εξοκέλλω*, *θα/να εφιστήσω* αντί του σωστού *θα/να επιστήσω*, *τίθονται* αντί του σωστού *τίθενται*. Τέλος, από τα πιο χαρακτηριστικά λάθη στη φωνολογική απόδοση όσον αφορά τα επιρρήματα εντοπίζονται στην περίπτωση του *παρεπιπτόντως* αντί του σωστού *παρεμπιπτόντως*, αλλά και στην έκφραση *στο διαπασών* αντί του σωστού *στη διαπασών*.

Για κάποιες, βέβαια, λέξεις υποστηρίζονται από αρκετούς και οι δύο τύποι ως σωστοί. Τέτοια περίπτωση αποτελούν οι τύποι *αγγελιοφόρος* και *αγγελιαφόρος*, που αναφέρονται στο ίδιο ουσιαστικό κι έχουν την ίδια σημασία. Ο Τσολάκης είναι ένας από αυτούς. Σύμφωνα με τον ίδιο, ο τύπος *αγγελιαφόρος* είναι αρχαιότερος από τον τύπο *αγγελιοφόρος*. Ο τύπος *αγγελιαφόρος* είναι αρχαιοελληνικός. *Αγγελιαφόρος* ή *αγγελιφόρος*, στην Ιωνική διάλεκτο, σημαίνει «αυτόν που φέρει/κομίζει αγγελία/μήνυμα». Κοντά στο ουσιαστικό *αγγελιαφόρος*, οι αρχαίοι Έλληνες χρησιμοποιούσαν και το ρήμα *αγγελιαφορώ* (φέρνω μηνύματα/αγγελίες) και το ουσιαστικό *αγγελιαφορία* που δηλώνει τη μεταβίβαση της αγγελίας. Έτσι λοιπόν, όπως εύκολα διαπιστώνει κανείς, ο τύπος *αγγελιαφόρος* είναι αρχαιοελληνικός και μάλιστα σύνθετος από το ρήμα *φέρω* και το ουσιαστικό *αγγελία*: ο φέρων την αγγελία. Από την άλλη μεριά, ο τύπος *αγγελιοφόρος* είναι μεταγενέστερος και προήλθε από τη σύνθεση του ουσιαστικού *αγγελία* με το ρήμα *φέρω*, αφού αναπτύχθηκε μεταξύ τους το συνθετικό φωνήεν *ο* (*αγγελία + ο + φέρω = αγγελιοφόρος*), όπως συνηθίζεται σε αυτές τις περιπτώσεις: *ανθοφόρος*, *ψηφοφόρος*, *δαφνοφόρος*, *αχθοφόρος* κ.ά. Αυτό σημαίνει

ότι ο τύπος *αγγελιοφόρος* δημιουργήθηκε σύμφωνα με τους κανόνες του νεοελληνικού λόγου και τον τρόπο με τον οποίο παράγονται τα σύνθετά του. Επομένως, και ο τύπος *αγγελιοφόρος* είναι εξίσου νόμιμος γλωσσικά και γλωσσολογικά και δεν μπορεί κανείς να τον αμφισβητήσει. Υπάρχει, βέβαια, και μια δεύτερη άποψη, η οποία υποστηρίζει ότι ο τύπος *αγγελιοφόρος* προήλθε από τον τύπο *αγγελιαφόρος*, αφού το *α* της *αγγελίας* (*αγγελια-*) αφομοιώθηκε από το *ο* του *-φορος* που είναι το δεύτερο συνθετικό. Έτσι, το *αγγελιαφόρος* μετασχηματίστηκε σε *αγγελιοφόρος*. (Τσολάκης, 1999)

Παρομοίως, ως εξίσου σωστοί γίνονται δεκτοί οι τύποι *ο ψήφος* και *η ψήφος*. Όσον αφορά την τελευταία διπλοτυπία, η Παπαδοπούλου αναφέρει χαρακτηριστικά ότι και οι δύο τύποι (*η ψήφος* και *ο ψήφος*) είναι εξίσου σωστοί. Και τα δύο γένη ακούνε στη λέξη *ψήφος*, το αρσενικό λιγότερο συχνόχρηστο και μάλιστα δωρικής προέλευσης, ωστόσο το ακούμε κι αυτό, θυμίζοντάς μας τον αρχαίο *ψάφο*, που σήμαινε «το λιθαράκι, τη μικρή πέτρα που λειάνθηκε και στρογγύλεψε, το βότσαλο». Η *ψήφος* στο ταξίδι των λέξεων απέκτησε ακόμη θετικότερη σημασία, αφού από τον Φιλόστρατο αναφέρεται ως «πολύτιμο πετράδι». Εκτός, όμως, από τη χρήση των *ψήφων* ως πολύτιμων λίθων, η ιστορία της γλώσσας τις ανέδειξε και στην αριθμητική τους χρήση. Επειδή δεν ήταν ιδιαίτερα πρακτικό να μετράνε οι αρχαίοι μας πρόγονοι με τα δάχτυλά τους προκειμένου να κάνουν μετρήσεις, οι *ψήφοι* αναδείχθηκαν σε εξαιρετα εργαλεία λογισμικής υπολογιστικής τέχνης, άξιοι διάδοχοι των οποίων είναι σήμερα τα κομπιουτεράκια. Έκτοτε οι *ψήφοι* ακολούθησαν μια πορεία πιο ευχάριστης σημασιολογικής χρήσης κι έγιναν τα πιόνια για τους πεσσούς, το αρχαίο επιτραπέζιο παιχνίδι. Φυσικά, δεν θα μπορούσαμε να παραλείψουμε την ισχύουσα χρήση τους στην εποχή μας, την καθαρά εκλογική και πολιτική. Τα λίθινα ή μολυβένια πετραδάκια με τα οποία οι εκλογείς των αρχαίων χρόνων επικροτούσαν μια πολιτική απόφαση έχουν αφήσει καταγεγραμμένη τη δική τους ιστορία. Αν η *ψήφος*, το βοτσαλάκι δηλαδή, ήταν τρυπημένο σήμαινε ότι ο εκλογέας καταδικάζει. Αν όμως η *ψήφος* ήταν ένα πλήρες βοτσαλάκι, *ψήφιζε* αθωωτικά. Αντίστοιχη διάκριση γινόταν κατά τόπους, όταν οι *ψήφοι* ήταν αντίστοιχα μαύρες ή λευκές. Στη νεότερη χρήση τα πετραδάκια αντικαταστάθηκαν ασφαλώς από τα ψηφοδέλτια, τα χαρτιά δηλαδή πάνω στα οποία αναγράφονται τα ονόματα των υποψηφίων. (Παπαδοπούλου-Μανταδάκη, 2003)

3.2.2 Λάθη στην κλίση των ουσιαστικών

Το ουσιαστικό μπορεί να οριστεί ως μια λέξη που αναφέρεται σ' ένα πρόσωπο, τόπο, πράγμα ή σε μια αφηρημένη έννοια, ιδιότητα, ενέργεια ή κατάσταση, π.χ. *κορίτσι, Μαρία, Ελλάδα, τραπέζι, ομορφιά, μοναξιά*. Τα ουσιαστικά της ελληνικής γλώσσας εντάσσονται σε διάφορα συστήματα κλίσης. Με τον όρο «κλίση» εννοούμε τα συστήματα καταλήξεων οι οποίες χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν πτώση και αριθμό: ονομαστική, γενική, αιτιατική, κλητική πτώση και ενικό και πληθυντικό αριθμό.

Όλα τα ουσιαστικά στην ελληνική γλώσσα έχουν ένα εγγενές γένος. Η γνώση του γένους κάθε ουσιαστικού είναι απαραίτητη για την ορθή του κλίση, για τη χρήση του κατάλληλου τύπου του άρθρου και για τον προσδιορισμό του από κάποιο επίθετο. Το γένος μπορεί συχνά να προβλεφθεί από την κατάληξη, ιδίως όταν κάποιος γνωρίζει τη γραφή της. Για παράδειγμα, τα ουσιαστικά που στην ονομαστική ενικού λήγουν σε *-ι* είναι χωρίς εξαίρεση ουδέτερα κι εκείνα που λήγουν σε *-η* είναι θηλυκά. Ωστόσο, το γένος δεν είναι πάντοτε τόσο εύκολα προβλέψιμο: το *-ος* μπορεί να αποτελεί κατάληξη ενός αρσενικού, θηλυκού ή ουδέτερου ουσιαστικού και υπάρχουν τόσο θηλυκά όσο και ουδέτερα σε *-α*. Συχνά κρίνεται αναγκαία η κατηγοριοποίηση των ουσιαστικών με βάση τον τόνο στην ονομαστική ενικού. Τα οξύτονα ουσιαστικά τονίζονται στην τελευταία συλλαβή στην ονομαστική ενικού, τα παροξύτονα στην παραλήγουσα και τα προπαροξύτονα στην προπαραλήγουσα. (Holton, Mackridge, & Φιλιππάκη-Warburton, 2013)

Τα περισσότερα κοινά ονόματα της νέας ελληνικής, είτε πρόκειται για συγκεκριμένα ουσιαστικά (όπως *ο κήπος, η πέτρα, το μήλο*) είτε για αφηρημένα (όπως *η δικαιοσύνη, η ελευθερία, το χάος*) δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερα προβλήματα. Προβλήματα και αμφιβολίες γεννιούνται μόνο σε κάποιες ειδικές ομάδες κοινών ονομάτων, όπως είναι ορισμένα αρσενικά, τα αρχαιοκλιτα θηλυκά, τα επαγγελματικά θηλυκά, καθώς και ορισμένα ουδέτερα.

Από τα αρσενικά, εκτός των ανισοσύλλαβων ουσιαστικών (*ο καφές-οι καφέδες, ο παπάς-οι παπάδες*), ανωμαλία φαίνεται να παρουσιάζουν το αρχαιοκλιτο ουσιαστικό *ο μυς* (*ο μυς-του μύος-τον μυ, οι μύες/μυς-των μυών-τους μυς*), καθώς και *ο πρύτανης* (*ο*

πρύτανις-του πρύτανι-τον πρύτανι-πρύτανι, οι πρυτάνεις-των πρυτάνεων-τους πρυτάνεις-πρυτάνεις), και ο *πρέσβης* που κλίνεται κατά το πρότυπο του *πρύτανι*.

Από τα θηλυκά ουσιαστικά, ιδιαίτερη εστία λαθών αποτελούν καταρχήν τα αρχαιοκλιτα ουσιαστικά σε *-ος* και σε *-η*. Τα θηλυκά σε *-ος*, τα οποία έχουν λόγια προέλευση, διαθέτουν τις ίδιες καταλήξεις με τα αρσενικά σε *-ος*, αλλά συνοδεύονται από τους θηλυκούς τύπους των άρθρων (*η οδός-της οδού-την οδό-οδέ, οι οδοί-των οδών-τις οδούς-οδοί*). Η κλητική βέβαια των ουσιαστικών αυτών δεν είναι τόσο συχνή. Κατά την *οδό* κλίνονται μερικά ακόμη κοινά θηλυκά ουσιαστικά (*η άβυσσος, η άμμος, η διάλεκτος, η διάμετρος, η είσοδος, η παράγραφος, η μέθοδος, η λεωφόρος κ.ά.*), αλλά και πολλά ονόματα πόλεων, χωρών και νησιών, χωρίς όμως να απαντούν στον πληθυντικό αριθμό (*η Αίγυπτος, η Νάξος, η Χίος, η Πελοπόννησος, η Οδησσός κ.ά.*). Ο λόγος που αρκετά συχνά τα ουσιαστικά αυτά συγχέονται στον προφορικό λόγο είναι ότι πολλοί δεν μπορούν εύκολα να συνδυάσουν το θηλυκό άρθρο με τις «αρσενικές» καταλήξεις. Επίσης, αρχαιοκλιτα ουσιαστικά είναι αυτά σε *-η*, τα οποία ενώ στον ενικό ακολουθούν το σχήμα κλίσης των παραδοσιακών ουσιαστικών σε *-η*, στον πληθυντικό αριθμό οι τύποι είναι αρκετά διαφορετικοί και διατηρούν τις αρχαίες ελληνικές καταλήξεις (*η κυβέρνηση-της κυβέρνησης/της κυβερνήσεως-την κυβέρνηση-κυβέρνηση, οι κυβερνήσεις-των κυβερνήσεων-τις κυβερνήσεις-κυβερνήσεις*). Επίσης, ενδέχεται συχνά να εντοπίζονται εναλλακτικοί λόγοι τύποι στον ενικό, ιδίως σε επίσημα περιβάλλοντα. Κατά το αρχαιοκλιτο *η κυβέρνηση* κλίνονται και κάποια άλλα θηλυκά (*η δύναμη, η πίστη, η πόλη*), όλα τα θηλυκά που λήγουν σε *-ση, ξη, -ψη* (*η έκφραση, η όρεξη, η σκέψη κ.ά.*), τα τοπωνύμια *Ακρόπολη, Νεάπολη, Κωνσταντινούπολη* μόνο στον ενικό αριθμό και τα τοπωνύμια *οι Άνδεις* και *οι Άλπεις* στον πληθυντικό. (Holton, Mackridge, & Φιλιππάκη-Warburton, 2013)

Μια ακόμη «προβληματική» κατηγορία θηλυκών ουσιαστικών είναι εκείνα με κατάληξη *-ω*. Η κατηγορία αυτή αποτελείται κυρίως από κύρια ονόματα, ιδίως υποκοριστικά, τα οποία συνήθως δεν έχουν πληθυντικό αριθμό. Υπάρχουν δύο σχήματα κλίσης, τα οποία διαφέρουν κατά τον σχηματισμό της γενικής πτώσης και δεν απαντούν καθόλου στον πληθυντικό αριθμό. Το πρώτο σχήμα διατηρεί στη γενική την αρχαία κατάληξη *-ους* (*η ηχώ-της ηχούς-την ηχώ-ηχώ*) και σύμφωνα με αυτό κλίνονται τα ουσιαστικά *η πειθώ, η φειδώ* και τα κύρια ονόματα *Ιεριχώ* και *Λητώ* (στη γενική και της *Λητώς*). Το δεύτερο κλιτικό σχήμα σχηματίζει την γενική με τρόπο προσαρμοσμένο στα δεδομένα της νέας ελληνικής (*η Φρόσω-της Φρόσως-την Φρόσω-Φρόσω*).

Σύμφωνα με το δεύτερο αυτό σχήμα κλίνονται τα κύρια ονόματα *η Αργυρώ, η Αργώ* (στη γενική και της *Αργούς*), *η Δέσπω, η Καλυψώ, η Ηρώ, η Μάρω*, τα περισσότερα υποκοριστικά σε *-ω* από θηλυκά βαφτιστικά ονόματα, καθώς και τα ονόματα μερικών ελληνικών νησιών, όπως *η Κως*. (Holton, Mackridge, & Φιλιππάκη-Warburton, 2013) Το δεύτερο κλιτικό σχήμα υποστηρίζει και ο Χάρης, ο οποίος μάλιστα χαρακτηρίζει την αρχαία κατάληξη *-ους* των θηλυκών αυτών ως «απολιθώματα, που έχουν την αδιαφιλονίκητη θέση τους στη γλώσσα τη σημερινή – βεβαίως, πλάι στα απολύτως ζωντανά πλάσματα και ονόματα, που έζησαν και ζουν έξω από τα βιβλία, που δεν είναι είδωλα νεκρά, περικλειστα στην ιστορία της Τρισχιλιετούς». (Χάρης, 2003β)

Η ιδιαιτερότητα των αρχαιόκλιτων ουσιαστικών σε *-ος* επιβεβαιώνεται και στα ουδέτερα. Τα ουδέτερα σε *-ος* μπορεί να είναι είτε παροξύτονα (*το κράτος*) είτε προπαροξύτονα (*το μέγεθος*). Τα ουσιαστικά της κατηγορίας αυτής σε *-ος* (*το έδαφος-του εδάφους-το έδαφος-έδαφος, τα εδάφη-των εδαφών-τα εδάφη-εδάφη*) περιλαμβάνουν αρκετά ονόματα, όπως *το βάρος, το δάσος, το έθνος, το κέρδος, το λάθος, το λίπος, το μέλος, το μέρος, το μήκος, το μίσος, το τέλος, το ύψος, το χρέος, το χάος και το κόστος* (τα δύο τελευταία δεν απαντούν στον πληθυντικό).

Από τα ουδέτερα σε *-ος* διακρίνουμε κάποια λίγα ουδέτερα σε *-ς*, λόγω του διαφορετικού φωνήεντος που προηγείται του τελικού συμφώνου ή λόγω της θέσης του τόνου στην ονομαστική και αιτιατική ενικού. Χαρακτηριστικό ουσιαστικό αυτής της κατηγορίας είναι το ουδέτερο *το κρέας* (*το κρέας-του κρέατος/του κρέας-το κρέας-κρέας, τα κρέατα-των κρεάτων-τα κρέατα-κρέατα*), το πρότυπο του οποίου ακολουθούν τα ουσιαστικά *το γήρας, το πέρας* και *το τέρας*. Ιδιαίτερη περίπτωση αποτελεί το ουσιαστικό *το σέβας*, το οποίο σχηματίζει στον πληθυντικό τον τύπο *τα σέβη* κι όχι *τα σέβατα*. Στην παραπάνω κατηγορία ουδετέρων ανήκουν και κάποια άλλα με τις ίδιες καταλήξεις, οι οποίες όμως προστίθενται στο φωνήεν του θέματός τους (*-ω-* ή *-ο-*). Τέτοιο είναι *το φως* (*το φως-του φωτός-το φως-φως, τα φώτα-των φώτων-τα φώτα-φώτα*). Σύμφωνα με το τελευταίο κλίνονται τα ουδέτερα *το αερίοφως, το γεγονός, το καθεστώς, το ημίφως και το λυκόφως* (τα δύο τελευταία δεν έχουν πληθυντικό). (Holton, Mackridge, & Φιλιππάκη-Warburton, 2013)

Δύο άλλα ουσιαστικά που έχουν στη γενική ενικού την κατάληξη *-τος* της προηγούμενης κατηγορίας αλλά με δικές τους ιδιαιτερότητες και δυσκολίες είναι τα ουσιαστικά *το γάλα* (*το γάλα-του γάλακτος/του γάλατος-το γάλα, τα γάλατα, των*

γαλάκτων-τα γάλατα) και το μέλι (το μέλι-του μελιού/του μέλιτος-το μέλι, χωρίς πληθυντικό).

Ιδιόμορφες περιπτώσεις αποτελούν τα ουσιαστικά σε *-υ*, όπως το *οξύ* (το *οξύ-του οξέος-το οξύ*, τα *οξέα-των οξέων-τα οξέα*) και το *ήμισυ* (χωρίς πληθυντικό). Τα ουσιαστικά αυτά βέβαια έχουν προέλθει από τα αντίστοιχα ουδέτερα των αρχαιοκλιτών επιθέτων, όπως συμβαίνει και με τα επίθετα *το ενδιαφέρον*, *το παν*, *το μηδέν*.

Η συντριπτική πλειοψηφία των ουδετέρων ουσιαστικών λήγει σε φωνήεν ή *-ς*, ενώ ένα μικρός αριθμός λήγει σε *-ν*. Τα άκλιτα ουδέτερα ουσιαστικά είναι επίσης δυνατόν να λήγουν σε διάφορα σύμφωνα, αλλά υπάρχουν δύο ακόμη κλιτά ουσιαστικά που προέρχονται από την αρχαία ελληνική και τα οποία λήγουν σε *-ρ*: *το ήπαρ* (το *ήπαρ-του ήπατος-το ήπαρ*, τα *ήπατα-των ηπάτων-τα ήπατα*) και *το πυρ* (το *πυρ-του πυρός-το πυρ*, τα *πυρά-των πυρών-τα πυρά*).

Δεν θα μπορούσαμε να παραλείψουμε να αναφερθούμε στα ουσιαστικά κοινού γένους, τα ουσιαστικά δηλαδή που δηλώνουν πρόσωπα τα οποία ασκούν συγκεκριμένα επαγγέλματα ή δραστηριότητες και έχουν κοινό γένος. Με άλλα λόγια, οι ίδιοι τύποι του ουσιαστικού χρησιμοποιούνται και για αρσενικά και για θηλυκά πρόσωπα, κι έτσι το άρθρο και οι λέξεις που το προσδιορίζουν (όπως επίθετα) είναι εκείνα που φανερώνουν αν δηλώνει αρσενικό ή θηλυκό πρόσωπο στο συγκεκριμένο περιβάλλον. Μια πρώτη κατηγορία τέτοιου είδους ουσιαστικών περιλαμβάνει αρσενικά και θηλυκά σε *-ης* στον ενικό και σε *-εις* στον πληθυντικό, όπως *ο/η συγγενής-οι συγγενείς*, *ο/η ασθενής-οι ασθενείς*, *ο/η ευγενής-οι ευγενείς*, τα οποία βέβαια χρησιμοποιούνται ως ουσιαστικοποιημένα επίθετα. Τα περισσότερα ουσιαστικά κοινού γένους δηλώνουν επαγγέλματα: σε *-ας* (*ο/η επαγγελματίας*, *ο/η μάρτυρας*, *ο/η ταμίας*), σε *-ης* (*ο/η βουλευτής* κι όχι *η βουλευτίνα*, *ο /η καλλιτέχνης* κι όχι *η καλλιτέχνιδα*, *ο /η ληστής*, *ο /η πολίτης*), σε *-ος* (*ο/η γιατρός* κι όχι *η γιατρίνα* ούτε *η γιάτρισσα* ή *η γιατρέσσα*, *ο/η μαθηματικός*, *ο/η ψυχολόγος*, *ο/η οικονομολόγος*, *ο/η σύζυγος*) και σε *-έας* (*ο/η γραμματέας*, *ο/η διερμηνέας*, *ο/η εισαγγελέας*, *ο/η συγγραφέας*).

Τέλος, υπάρχει μια κατηγορία αρσενικών ουσιαστικών, τα οποία έχουν πληθυντικό σε ουδέτερο γένος, ενώ μερικά διατηρούν παράλληλα και το αρσενικό γένος: *ο βράχος-οι βράχοι/τα βράχια*, *ο δεσμός-οι δεσμοί /τα δεσμά*, *ο καπνός-οι καπνοί/τα καπνά*, *ο λαιμός-οι λαιμοί/τα λαιμά*, *ο λόγος-οι λόγοι/τα λόγια*, *ο σταθμός-οι*

σταθμοί/τα σταθμά, ο χρόνος-οι χρόνοι/τα χρόνια, ο σανός-τα σανά, ο πλούτος-τα πλούτη. (Holton, Mackridge, & Φιλιππάκη-Warburton, 2013)

3.2.3 Λάθη στον σχηματισμό των εθνικών ονομάτων

Στα εθνικά κύρια ονόματα, εκείνα δηλαδή που υποδηλώνουν την εθνικότητα ή την καταγωγή (όπως *Βρετανός, Νορβηγός*), δημιουργούνται καμιά φορά αμφιβολίες ή και λάθη σχετικά με τον τρόπο σχηματισμού του θηλυκού (*Βρετανή ή Βρετανίδα; Νορβηγή, Νορβηγίδα ή Νορβηγέζα;*). Στη σχολική γραμματική του Τριανταφυλλίδη σημειώνεται ότι τα θηλυκά των εθνικών ονομάτων σε *-ος/-ός* τελειώνουν συνήθως σε *-ίδα* (*Γαλλίδα, Γερμανίδα, Ελβετίδα, Αγγλίδα* κ.ά.). Μερικά, πάλι, τελειώνουν σε *-έζα* (*Δανέζα, Ουγγαρέζα* κ.ά.). Όσα λήγουν σε *-δός* και το όνομα *Θεσσαλός* σχηματίζουν το θηλυκό σε *-ή* (*Ινδή, Θεσσαλή* κ.ά.). (Τριανταφυλλίδης, 1941)

Σύμφωνα με τον Καρζή, οι παραπάνω κανόνες είναι σωστοί, αλλά ελλιπείς, γιατί εκτός απ' όσα συνήθως λήγουν σε *-ίδα*, υπάρχουν επίσης αρκετά αρσενικά σε *-ος/-ός*, που τα θηλυκά τους σχηματίζονται με άλλες καταλήξεις, παράγοντας που δημιουργεί όχι μόνο σύγχυση, αλλά και μαργαριτάρια. Ας σημειώσουμε τα: *Αργεντινός-Αργεντινή* (όπως και η χώρα), *Αυστριακός-Αυστριακή, Βολιβιανός-Βολιβιανή, Βούλγαρος-Βουλγάρα, Βραζιλιάνος-Βραζιλιανή ή Βραζιλιάνα, Βρετανός-Βρετανή ή Βρετανίδα, Γιουγκοσλάβος-Γιουγκοσλάβα, Κουβανός-Κουβανή, Ρουμάνος-Ρουμάνα, Σλοβάκος-Σλοβάκα, Τούρκος-Τουρκάλα, Τσέχος-Τσέχα*. Τέλος, για τα εθνικά σε *-δός, -δή*, εκτός από τα *Ινδός-Ινδή*, ας σημειωθούν και τα: *Ισλανδός-Ισλανδή, Καναδός-Καναδή, Σουηδός-Σουηδή, Φινλανδός-Φινλανδή*. (Καρζής, 1991)

3.2.4 Λάθη στη χρήση και την κλίση των ξένων λέξεων

Η γλώσσα αυτορρυθμιζόμενη αντιμετωπίζει η ίδια το πρόβλημα του δανεισμού των ξένων λέξεων με τον καλύτερο τρόπο: είτε αφομοιώνει την ξένη λέξη φωνητικά και μορφολογικά, εντάσσοντάς την στο δικό της σύστημα – όπως συνέβη με τους παλιότερους δανεισμούς της γλώσσας μας – είτε αποβάλλει με τον καιρό την αναφομοίωτη ξένη λέξη, αντικαθιστώντας την με την αντίστοιχη ελληνική. Δεν θα έπρεπε, λοιπόν, να ανησυχούμε τόσο για τις ξένες λέξεις που χρησιμοποιούνται τα τελευταία εκατόν πενήντα χρόνια στη γλώσσα μας, όσο για τον τρόπο με τον οποίο τις χρησιμοποιούμε. (Τομπαΐδης Δ. Ε., 1998)

Για τις λέξεις που έχουν ήδη περάσει από το στάδιο της μορφολογικής προσαρμογής, δεν υπάρχει λόγος να τις χρησιμοποιούμε απροσάρμοστες. Μπορούμε, αντιθέτως, να συμβάλουμε κι εμείς στη διάδοση του αφομοιωμένου τύπου. Πρόκειται για λέξεις, των οποίων οι καταλήξεις συμπίπτουν με εκείνες κάποιων κλιτικών κατηγοριών των ελληνικών ουσιαστικών. Τέτοιες λέξεις έχουν πολιτογραφηθεί από παλιά στη γλώσσα μας, έχει ξεχαστεί η ξενική τους προέλευση και κλίνονται σαν ελληνικές, σύμφωνα με τους κανόνες του κλιτικού συστήματος της νεοελληνικής γλώσσας (όπως *η σάλα, η βεράντα, η σκάλα, το μπάνιο, το πιάτο, ο καφές, ο μπουφές, ο καναπές, το σαλόني, το μπαλόني*). Σε αυτή, βέβαια, την περίπτωση των αφομοιωμένων ξένων λέξεων παρατηρούνται συχνά, ενώ δεν θα έπρεπε, λάθη όσον αφορά την κλίση τους. Πολλοί, δηλαδή, πιστεύοντας πως οι ξένες λέξεις δεν κλίνονται, τις χρησιμοποιούν άκλιτες καθώς αγνοούν ότι έχουν ήδη αφομοιωθεί. Έτσι, λόγου χάρη, έχουμε ακούσει – προς έκπληξη πολλών – σε μουσική ραδιοφωνική εκπομπή: *των κονσέρτι* (ακολουθώντας το κλιτικό παράδειγμα της ιταλικής λέξης) αντί *των κονσέρτων* ή *τα βιολεντσέλι* αντί *τα βιολεντσέλα, της ιταλικής μαφία* αντί *της ιταλικής μαφίας* κ.ο.κ.

Το ίδιο παρατηρείται συχνά και για κύρια ονόματα ξενικής προέλευσης: *της Μαργαρίτα* αντί του σωστού *της Μαργαρίτας, της Βιολέτα* αντί του σωστού *της Βιολέτας, της Ρόζα* αντί της *Ρόζας, της Νταιάνα* αντί της *Νταιάνας*, ενώ είναι ή εμφανίζονται απολύτως προσαρμοσμένα στο ελληνικό κλιτικό σύστημα. (Χάρης, 2003β) Κατά παρόμοιο τρόπο, από τα ξένα τοπωνύμια ουδέτερου γένους σε -ο και θηλυκού γένους σε -α ελάχιστα μένουν άκλιτα: *η Νικαράγουα-της Νικαράγουας* (κι όχι *της Νικαράγουα*), *η Νεβάδα-της Νεβάδας* (κι όχι *της Νεβάδα*), *η Ονδούρα-της Ονδούρας* (κι όχι *της Ονδούρα*), *το Σικάγο-του Σικάγου* (κι όχι *του Σικάγο*), *το Βερολίνο-του Βερολίνου* (κι όχι *του Βερολίνο*), *το Μαρόκο-του Μαρόκου* (κι όχι *του Μαρόκο*). Υπάρχουν, βέβαια, κι εκείνα τα τοπωνύμια που δύσκολα προσαρμόζονται στην ελληνική γλώσσα, όπως *το Τόκιο-του Τόκιο* (κι όχι *του Τόκιου*), *το Κολοράντο-του Κολοράντο* (κι όχι *του Κολοράντου*), *το Μοντεκάρλο-του Μοντεκάρλο* (κι όχι *του Μοντεκάρλου*), *το Ελσίνκι-του Ελσίνκι, το Ναγκασάκι-του Ναγκασάκι*, αλλά *το Παρίσι-του Παρισιού, το Βουκουρέστι-του Βουκουρεστίου*. (Παπαζαφείρη, 1988)

Λάθη, όμως, παρατηρούνται και κατά την αντίστροφη πορεία: ξένες λέξεις, δηλαδή, που ενώ κανονικά στη νέα ελληνική μένουν απροσάρμοστες, μεταβάλλονται ακολουθώντας το κλιτικό σύστημα της γλώσσας από την οποία προέρχονται. Έτσι,

ακούμε συχνά ή λέμε: *τα μπαρς* (αντί *τα μπαρ*), *τα κλαμπς* (αντί *τα κλαμπ*), *τα γκολς* (αντί *τα γκολ*), *τα σιντίς* (αντί *τα σιντί*), *οι σταρς* (αντί *οι σταρ*), *τα τάνκερς* (αντί *τα τάνκερ*), *οι μπάρμεν* (αντί *οι μπάρμαν*). (Χάρης, 2003β) Σύμφωνα, λοιπόν, με τον κανόνα, οι ξένες λέξεις που η τριβή καθιέρωσε στη γλώσσα μας απροσάρμοστες, είτε λήγουν σε φωνήεν, είτε σε σύμφωνο, είναι άκλιτες. Έτσι, θα πούμε και θα γράψουμε: *το βίντεο-του βίντεο-τα βίντεο, το κομπιούτερ-του κομπιούτερ-τα κομπιούτερ, το ταξί-του ταξί-τα ταξί, το φιλμ-του φιλμ-τα φιλμ*. (Καρζής, 1991)

Καταλαβαίνουμε, λοιπόν, ότι τα όρια είναι πολλές φορές δυσδιάκριτα, αλλά οπωσδήποτε όχι ανύπαρκτα. Γι' αυτό και είναι ίσως κατανοητό να προβληματιστεί κανείς για το πώς θα χρησιμοποιήσει μια άγνωστη προσφάτως λέξη, που έχει αρχίσει να χρησιμοποιείται κατά κόρον στην ελληνική γλώσσα. Το γλωσσικό ένστικτο είναι κανόνας ασφαλής. Αρκεί βεβαίως να μας οδηγεί αυτό, και όχι ανάγκες άλλες.

3.2.5 Λάθη στην κλίση των επιθέτων

Στην ενότητα αυτή δεν θα ασχοληθούμε τόσο με την κλίση επιθέτων τα οποία σχηματίζουν ομαλά και τα τρία γένη (*ο καλός-η καλή-το καλό, ο καθарός-η καθарή-το καθарό*). Αντικείμενο μελέτης μας αποτελούν κάποιες κατηγορίες επιθέτων, των οποίων η προέλευση αλλά και η κλίση έχει άμεση σχέση με τα αρχαία ελληνικά, γεγονός που αποτελεί τροχοπέδη για την ομαλή και σωστή χρήση τους στα νέα ελληνικά.

Μια τέτοια κατηγορία επιθέτων αποτελούν τα δικατάληκτα επίθετα σε *-ος, -ο* (*ο/η αλκοολούχος-το αλκοολούχο, ο/η αριστούχος-το αριστούχο*). Τα επίθετα αυτά σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα δεν χρησιμοποιούν ξεχωριστούς τύπους για το θηλυκό γένος. Τα επίθετα αυτού του τύπου, τα οποία είναι λόγιας προέλευσης, διαθέτουν μόνο μια ομάδα τύπων τόσο για το αρσενικό όσο και για το θηλυκό και τους κανονικούς τύπους του ουδετέρου. Στην αρχαία ελληνική, τα επίθετα με το στερητικό *α-* και τα περισσότερα σύνθετα επίθετα ακολουθούσαν το πρότυπο αυτό. Αν και ορισμένα από αυτά μπορούν να έχουν θηλυκούς τύπους, εν τέλει σε επίσημα ή λόγια περιβάλλοντα χρησιμοποιείται κάποτε ο τύπος του αρσενικού για να προσδιορίσει θηλυκά ουσιαστικά. Αυτή η ομάδα επιθέτων δεν πρέπει να θεωρείται ως σταθερή κατηγορία, αφού η μορφολογική του ιδιαιτερότητα καθορίζεται κάθε φορά από το περιβάλλον. Αυτό το φαινόμενο είναι κατάλοιπο της καθαρεύουσας. Οι λόγιοι τύποι των επιθέτων

αυτών έχουν ως εξής: *ο/η αλκοολούχος-του/της αλκοολούχου-τον/την αλκοολούχο-αλκοολούχε-οι αλκοολούχοι-των αλκοολούχων-τους/τις αλκοολούχους-αλκοολούχοι, το αλκοολούχο-του αλκοολούχου-το αλκοολούχο-αλκοολούχο-τα αλκοολούχα-των αλκοολούχων-τα αλκοολούχα-αλκοολούχα*. Αυτός είναι και ο σωστός τρόπος κλίσης των δικατάληκτων επιθέτων σε *-ος, -ο*. Συχνά βέβαια ακούμε εκφράσεις, όπως *η αριστούχα μαθήτρια* ή *η αλκοολούχα ουσία* αντί των σωστών *η αριστούχος μαθήτρια* και *η αλκοολούχος ουσία*. Συμπεραίνουμε, λοιπόν, ότι αυτό που δημιουργεί πρόβλημα στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι το θηλυκό γένος, που πρέπει να ακολουθεί τον τρόπο κλίσης του αρσενικού. Κατά το *ο/η αλκοολούχος, το αλκοολούχο* κλίνονται και : *ο/η βόρειος-το βόρειο (η Βόρειος Ήπειρος αλλά και Βόρεια Ήπειρος), ο/η νότιος-το νότιο (η Νότιος Αμερική αλλά και η Νότια Αμερική), ο/η έγγυος-το έγγυο, ο/η ειδοποιός-το ειδοποιό*.

Σειρά έχουν τα τριγενή και τρικατάληκτα επίθετα σε *-ύς-, -ιά, -ύ (ο βαρύς-η βαριά-το βαρύ), σε -ής, -ιά, -ί (ο κανελής-η κανελιά-το κανελί) και σε -ύς, -εία, -ύ (ο οξύς-η οξεία-το οξύ), τα οποία επειδή ακριβώς μοιάζουν στη φωνολογική τους απόδοση, συγχέονται στην κλίση τους. Έτσι, τα επίθετα της πρώτης κατηγορίας (σε *- ύς-, -ιά, -ύ → ο βαρύς-η βαριά-το βαρύ*) έχουν ως βασικό χαρακτηριστικό τους ότι δηλώνουν συνήθως διάσταση (*ο βαρύς-η βαριά-το βαρύ, ο ελαφρύς-η ελαφριά-το ελαφρύ, ο βαθύς-η βαθιά-το βαθύ, ο πλατύς-η πλατιά-το πλατύ, ο μακρύς-η μακριά-το μακρύ, ο φαρδύς-η φαρδιά-το φαρδύ*). Με εξαίρεση τους τύπους της ονομαστικής, αιτιατικής και κλητικής του ενικού και του ουδετέρου, όλοι οι τύποι των επιθέτων αυτών έχουν ένα *-ι-* ανάμεσα στο θέμα και τις καταλήξεις, ενώ ο τόνος είναι πάντοτε στη λήγουσα. Έτσι έχουμε: *ο βαθύς-του βαθιού/βαθύ-τον βαθύ-βαθύ-οι βαθιοί-των βαθιών-τους βαθιούς-βαθιοί, η βαθιά-της βαθιάς-τη βαθιά-βαθιά-οι βαθιές-των βαθιών-τις βαθιές-βαθιές, το βαθύ-του βαθιού/βαθύ-το βαθύ-βαθύ-τα βαθιά-των βαθιών-τα βαθιά-βαθιά*.*

Τα επίθετα σε *σε -ύς, -εία, -ύ (ο οξύς-η οξεία-το οξύ)* μπορεί εκ πρώτης όψεως να μοιάζουν (με εξαίρεση τα θηλυκό) με τα επίθετα της παραπάνω κατηγορίας, αλλά διαφέρουν αρκετά στην κλίση τους. Τα επίθετα αυτά χρησιμοποιούνται κυρίως σε τεχνικά και επίσημα περιβάλλοντα, καθώς και σε ορισμένες στερεότυπες εκφράσεις. Παράλληλα, η κλίση τους διατηρεί αρκετά στοιχεία από την κλίση τους στα αρχαία ελληνικά: *ο οξύς-του οξέος-τον οξύ-οξύ-οι οξείς-των οξέων-τους οξείς-οξείς, η οξεία-της οξείας-την οξεία-οξεία-οι οξείες-των οξειών-τις οξείες-οξείες, το οξύ-του οξέος-το*

οξύ-οξύ-τα οξέα-των οξέων-τα οξέα-οξέα. Κατά το πρότυπο αυτό κλίνονται και τα: ο αμβλύς, ο βαρύς (όχι με τη έννοια αυτού με μεγάλο όγκο, αλλά του δυνατού, του βαθύ ή του δυσάρεστου, όπως βαρύς ύπνος, βαρέα επαγγέλματα κ.ο.κ.), ο βραχύς, ο δριμύς, ο ευρύς, ο θρασύς, ο τραχύς, ο ταχύς. Έτσι, οι σωστές εκφράσεις είναι: η αμβλεία γωνία, τα βαρέα όπλα (κι όχι τα βαριά όπλα), η βραχεία συλλαβή (κι όχι η βραχειά συλλαβή), η ταχεία αμαξοστοιχία (κι όχι η ταχειά αμαξοστοιχία), των ευθέων δρόμων (κι όχι των ευθείων δρόμων).

Κοντά στις παραπάνω κατηγορίες βρίσκονται και τα επίθετα σε -ής, -ιά, -ί. Η μόνη τυπική διαφορά ανάμεσα σ' αυτήν την κατηγορία και σε εκείνη των επιθέτων σε -ύς, -ιά, -ύ είναι η γραφή του φωνήεντος /i/ στις καταλήξεις ενικού του αρσενικού και του ουδέτερου. Ως επί το πλείστον, η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει επίθετα που δηλώνουν χρώμα ή ύλη και τα οποία σχηματίζονται τις περισσότερες φορές από το αντίστοιχο ουσιαστικό (το πορτοκάλι → ο πορτοκαλής-η πορτοκαλιά-το πορτοκαλί, το χρυσάφι → ο χρυσαφής-η χρυσαφιά-το χρυσαφί). Η κλίση των επιθέτων αυτής της κατηγορίας έχει ως εξής: ο κανελής-του κανελιού/κανελή-τον κανελή-κανελή-οι κανελιοί-των κανελιών-τους κανελιούς-κανελιοί, η κανελιά-της κανελιάς-την κανελιά-κανελιά-οι κανελιές-των κανελιών-τις κανελιές-κανελιές, το κανελί-του κανελιού-το κανελί-κανελί-τα κανελιά-των κανελιών-τα κανελιά-κανελιά. Κατά το κανελής-κανελιά-κανελί κλίνονται και τα: βυσσινης, δαμασκινής, θαλασσης, καφετής, κεραμιδής, μενεξεδής, ουρανής, πορτοκαλής, σταχτής, τριανταφυλλής, χρυσαφής.

Ιδιαίτερη κατηγορία επιθέτων αποτελούν τα επίθετα με κατάληξη -ης, -ης, -ες. Πρόκειται για τριγενή και δικατάληκτα επίθετα, αφού διαθέτουν μια ομάδα τύπων για το αρσενικό και το θηλυκό και μια ακόμη για το ουδέτερο. Τα επίθετα της κατηγορίας αυτής μπορούν να κλιθούν σύμφωνα με δύο συστήματα. Στο πρώτο κλιτικό σχήμα εντάσσονται τα επίθετα που τονίζονται στη λήγουσα και στα τρία γένη, χωρίς ο τόνος να μετατίθεται σε καμία πτώση, για παράδειγμα: ο/η ακριβής-του/της ακριβούς, τον/την ακριβή-οι ακριβείς-των ακριβών-τους/τις ακριβείς, το ακριβές-του ακριβούς-το ακριβές-τα ακριβή-των ακριβών-τα ακριβή. Όμοια με το επίθετο ο/η ακριβής-το ακριβές κλίνονται και τα: ο αβλαβής, ο αληθής, ο αφελής, ο δημοφιλής, ο διεθνής, ο διετής, ο δυστυχής, ο εμφανής, ο επικερδής, ο επιμελής, ο ειλικρινής, ο επαρκής, ο ευγενής, ο ευλαβής, ο ευτυχής, ο μεγαλοπρεπής, ο παρεμφερής, ο πολυτελής, ο πρωτοετής, ο σαφής, ο συνεπής, ο συνεχής, ο τριμελής, ο τριμερής, ο υγιής. Στο δεύτερο κλιτικό σύστημα ανήκουν τα επίθετα με τις ίδιες καταλήξεις, αλλά με μετάθεση του τόνου στην

ονομαστική και αιτιατική ενικού του ουδετέρου. Έτσι, έχουμε: *ο/η συνήθης-του/της συνήθους-τον/την συνήθη-οι συνήθεις-των συνήθων-τους/τις συνήθεις, το σύνηθες-του συνήθους-το σύνηθες-τα συνήθη-των συνήθων-τα συνήθη*. Κατά το δεύτερο κλιτικό σχήμα κλίνονται και τα επίθετα: *ο αυθάδης, ο αυτάρκης, ο κακοήθης, ο επιμήκης, ο κληνής*. Κοινό σημείο όλων των παραπάνω επιθέτων –το οποίο πρέπει να προσέχουμε ιδιαίτερα – είναι, όπως προαναφέραμε, ότι ο τόνος ανεβαίνει μία συλλαβή στην ονομαστική και αιτιατική ενικού του ουδετέρου, δηλαδή *ο/η αυθάδης* αλλά *το αύθαδες* κι όχι *το αυθάδες*, *ο/η αυτάρκης-το αύταρκες* κι όχι *το αυτάρκες*, *ο/η κακοήθης-το κακόηθες* κι όχι *το κακοήθες*, *ο/η υπερμεγέθης-το υπερμέγεθες* κι όχι *το υπερμεγέθες*. Εξαιρέση αποτελεί το επίθετο *ο/η πλήρης-το πλήρες*, το οποίο διατηρεί τον τόνο σε όλους τους τύπους. Ιδιομορφία παρουσιάζουν και τα επίθετα σε *-ώδης*, τα οποία δεν μετακινούν τον τόνο στον ενικό του ουδετέρου, αλλά όλοι οι τύποι της γενικής πληθυντικού τονίζονται στη λήγουσα: *ο/η βλακώδης-το βλακώδες-των βλακωδών*. Έτσι και τα: *θεμελιώδης, ιδεώδης, ονειρώδης, ουσιώδης, πυρετώδης, στοιχειώδης* κ.λπ.

Εκείνο όμως που παρατηρείται ότι συγχέεται όσον αφορά όλα τα παραπάνω επίθετα σε *-ης, -ης, -ες*, είναι η γενική ενικού σε όλα τα γένη. Τα επίθετα αυτά σχηματίζουν τη γενική ενικού σε όλα τα γένη με την κατάληξη *-ους* κι όχι *-η*. Μάλιστα, αυτό που φαίνεται τελικά να χρησιμοποιείται περισσότερο είναι ο λανθασμένος, παρά ο σωστός τύπος: *του αληθή* αντί του σωστού *του αληθούς*, *του σαφή* αντί του *σαφούς*, *του ανιδιοτελή* αντί του *ανιδιοτελούς*, *του ατυχή* αντί του *ατυχούς*, *του αυτάρκη* αντί του *αυτάρκου*, *του αυθάδη* αντί του *αυθάδους*, *του δηλητηριώδη* αντί του *δηλητηριώδους*, *του ευσεβή* αντί του *ευσεβούς* κ.ο.κ. Πέραν όμως της γενικής ενικού, λανθασμένα χρησιμοποιείται αρκετά συχνά στα επίθετα αυτά και η ονομαστική ενικού, αφού χρησιμοποιείται ο άσιγμος τύπος καθ' ομοίωση προς την αιτιατική ενικού. Ακούμε, δηλαδή, ή βλέπουμε τις φράσεις *υπάρχει πλήρη άγνοια/παντελή αδιαφορία* αντί του σωστού *υπάρχει πλήρης άγνοια/παντελής αδιαφορία* ή *επίκειται διεθνή κρίση* αντί *επίκειται διεθνής κρίση*.

Μια ακόμη κατηγορία επιθέτων άξιων προς παρατήρηση και σχολιασμό είναι αυτών με καταλήξεις *-ων, -ουσα, -ον* (ο *επείγων-η επείγουσα-το επείγον*, ο *παρών-η παρούσα-το παρόν*). Τα επίθετα αυτά προέρχονται από τις κλιτές μετοχές της ενεργητικής φωνής συγκεκριμένων ρημάτων της αρχαίας ελληνικής. Υπάρχουν πολύ λίγα επίθετα αυτού του είδους σε κοινή χρήση, παρόλο που τα επίθετα αυτά είναι πολύ χρήσιμα στην τεχνική και νομική γλώσσα (ειδικότερα στις περιπτώσεις των

μεταφράσεων). Τα επίθετα που ανήκουν σε αυτό το κλιτικό σύστημα σχηματίζονται από το θέμα του ενεργητικού ενεστώτα των ρημάτων α' συζυγίας μαζί με τις καταλήξεις *-ων, -ουσα, -ον* και κλίνονται ως εξής: *ο επείγων-του επείγοντος-τον επείγοντα-οι επείγοντες-των επειγόντων-τους επείγοντες, η επείγουσα-της επείγουσας-την επείγουσα-οι επείγουσες-των επειγουσών-τις επείγουσες, το επείγον-του επείγοντος-το επείγον-τα επείγοντα-των επειγόντων-τα επείγοντα*. Αυτό που συχνά συγχέεται – ιδιαίτερα στον γραπτό λόγο – είναι η φράση «Έδωσε το παρών», στην οποία οι περισσότεροι μπερδεύονται θεωρώντας ότι πρόκειται για το ουδέτερο του επιθέτου και οδηγούνται στη λανθασμένη ορθογραφικά φράση «Έδωσε το παρόν». Στην πραγματικότητα, όμως, η φράση αναφέρεται στην παρουσία κάποιου, στο ότι παραβρέθηκε κάπου, οπότε εννοείται ότι «Είναι παρών», άρα και το σωστό είναι «Έδωσε το παρών».

Υποκατηγορία των παραπάνω επιθέτων αποτελούν τα δικατάληκτα επίθετα σε *-ων, -ον* (ο/η *ευγνώμων- το ευγνώμον*). Αυτό το σχήμα κλίσης ακολουθείται από λίγα επίθετα, ενώ ορισμένοι από τους τύπους τους είναι εξαιρετικά σπάνιοι. Ιστορικά, υπήρχε μια κοινή ομάδα τύπων για το αρσενικό και το θηλυκό γένος, αλλά σήμερα γίνεται καμιά φορά διάκριση ανάμεσα στα δύο γένη με την κατάληξη *-ας* για τα αρσενικά και *-ονη* για τα θηλυκά. Σε γενικές γραμμές, όμως, οι σωστοί τύποι για το αρσενικό και το θηλυκό είναι κοινοί και λήγουν σε *-ων* και για το ουδέτερο σε *-ον* και ακολουθούν το παρακάτω κλιτικό σχήμα: *ο/η ευγνώμων -του/της ευγνώμονος-τον/την ευγνώμονα-οι ευγνώμονες-των ευγνωμόνων-τους/τις ευγνώμονες, το ευγνώμον-του ευγνώμονος-το ευγνώμον-τα ευγνώμονα-των ευγνωμόνων-τα ευγνώμονα*. Εξαιρέση στην κατηγορία αυτή αποτελούν τα παρακάτω επίθετα, τα οποία στην ονομαστική και αιτιατική ενικού του ουδετέρου ανεβάζουν τον τόνο στην προπαραλήγουσα: *ο/η ευδαίμων-το εύδαιμον* (κι όχι *το ευδαίμον*), *ο/η ελάσσων-το έλασσον* (κι όχι *το ελάσσον*), *ο/η αμείνων-το άμεινον* (κι όχι *το αμείνον*). Κοινό σημείο των δύο τελευταίων κατηγοριών είναι ότι τόσο τα επίθετα σε *-ων, -ουσα, -ον* (*ο επείγων-η επείγουσα-το επείγον*) όσο και τα επίθετα σε *-ων, -ον* (*ο/η ευγνώμων- το ευγνώμον*) αποτελούν «προβληματικά» επίθετα, εξαιτίας του γεγονότος ότι είναι διπλόθεμα. Αυτό σημαίνει ότι τα επίθετα αυτά παρουσιάζουν δύο θέματα κατά την κλίση τους: το ένα σε *-ων*, το οποίο διατηρείται μόνο στην ονομαστική ενικού του αρσενικού (και κάποτε του θηλυκού) και το άλλο σε *-ον-* το οποίο εμφανίζεται σε όλες τις υπόλοιπες πτώσεις.

Δεν θα μπορούσαμε, τέλος, να μην αναφερθούμε στα άκλιτα επίθετα της νέας ελληνικής γλώσσας. Υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός επιθέτων, κατά κύριο λόγο δανείων από άλλες γλώσσες, τα οποία δεν κλίνονται. Τα επίθετα αυτά διαθέτουν μόνο έναν τύπο για όλα τα γένη και τις πτώσεις, ενικού και πληθυντικού αριθμού. Παραδείγματα τέτοιων επιθέτων αποτελούν τα ακόλουθα: *αγκαζέ, γκρι, καφέ, κομπλέ, λουζ, μοβ, μπεζ, μπλε, ριγέ, ροζ, σικ, σόκιν, φίσκα*. (Holton, Mackridge, & Φιλιππάκη-Warburton, 2013)

3.2.6 Λάθη στον τονισμό της γενικής πτώσης

Η γενική, τόσο του ενικού όσο και του πληθυντικού αριθμού, είναι η πιο «αδύναμη» πτώση της νεοελληνικής γλώσσας. Είναι, όπως παρατηρούσε ο Μανόλης Τριανταφυλλίδης, «σπανιότερη σχετικώς από τις άλλες πτώσεις και αλήθεια αρρωστημένη στη γλώσσα μας». Είναι με άλλα λόγια μια πτώση «προβληματική». Το πρόβλημα της αδυναμίας της γενικής έγκειται στο γεγονός ότι, ενώ η αρχαία γλώσσα (και η καθαρεύουσα σαν υποπροϊόν της) τη χρησιμοποιούσε με πλήρη άνεση και με τρόπο πληθωρικό, στον νεοελληνικό λόγο το γλωσσικό αίσθημα την αποκρούει και την αποφεύγει με όλους τους δυνατούς τρόπους. Έτσι, σταδιακά *το νερό πηγαδιού* γίνεται *νερό από πηγάδι*, *η ομάδα δολιοφθορέων* *ομάδα από δολιοφθορείς*, *ο σπόρος κολοκυθιών* *σπόρος από κολοκύθια*. Πρόκειται για αντικαταστάσεις στις οποίες καταφεύγουν πολλοί ομιλητές όχι εσκεμμένα, αλλά τις περισσότερες φορές επειδή η ίδια η γλώσσα το επιβάλλει.

Ειδικότερα στα υποκοριστικά (σε *-άκι, -ούλι, -ίτσα* κ.λπ.), όπου η γενική άλλοτε στον ενικό κι άλλοτε στον πληθυντικό αριθμό δεν υπάρχει, η αντικατάστασή της μπορεί να γίνει αρχικά με διατύπωση. Για παράδειγμα, προτιμούμε τις διατυπώσεις *Μυτερά τα νύχια στο γατάκι* (αντί του *γατακιού*), *Τα φορέματα που φοράνε οι κοπελίτσες* (αντί των *κοπελιτσών*). Η αντικατάσταση όμως, εκτός από αλλαγή διατύπωσης, μπορεί να γίνει με άλλη λέξη, για παράδειγμα *οι αυλίτσες-των αυλών* (αντί των *αυλιτσών*), *το νερατζάκι-του νερατζιού* (αντί του *νερατζακιού*), *το χερούλι-του χεριού* (αντί των *χερουλιού*). Επίσης, στις περισσότερες περιπτώσεις όπου οι προθέσεις της αρχαίας και της καθαρεύουσας (*αντί, από* κ.λπ.) συντάσσονταν με γενική, η σύνταξή τους τώρα προτιμάται με αιτιατική ή με ονομαστική. Για παράδειγμα, *το αντί των πολλών λόγων* γίνεται *αντί για τα πολλά λόγια* και *το από της προσεχούς Τρίτης* γίνεται *από την προσεχή Τρίτη* κ.λπ.

Από τα παραπάνω, γίνεται φανερό ότι χρειάζεται όχι μόνο κάποια προσοχή στη χρήση της γενικής, αλλά πάνω απ' όλα η αποφυγή της κατάχρησής της. Μερικά παραδείγματα από τη χρήση της γενικής, με τρόπο απωθητικό έως εν τέλει κωμικό είναι: *Διανύουμε εβδομάδα πρεμιέρον* αντί *Διανύουμε εβδομάδα με πολλές πρεμιέρες* ή *Το πλήθος των στενοχωριών τον τσάκισε* αντί *Οι πολλές στενοχώριες τον τσάκισαν*. (Καρζής, 1991)

Με τα ουσιαστικά το πρόβλημα παρουσιάζεται ιδιαίτερα πολύπλοκο στη χρήση της γενικής, καθώς άλλα ουσιαστικά μεταθέτουν τον τόνο (ο *άνεμος-του ανέμου*, ο *άνθρωπος-του ανθρώπου*), ενώ άλλα όχι (ο *κατήφορος-του κατήφορου*, το *σίδερο-του σίδερου*). Και το χειρότερο είναι ότι οι γραμματικοί κανόνες που καθορίζουν τις προϋποθέσεις για τη μετακίνηση ή το αμετακίνητο του τόνου είναι ρευστοί, καμιά φορά και ανύπαρκτοι. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, μια σχετική ομαδοποίηση των περιπτώσεων ανάλογα με το γένος, ελπίζουμε πως θα βοηθήσει στη διευκρίνιση μερικών «λεπτών» σημείων.

Όσον αφορά τα αρσενικά, τα προπαροξύτονα σε *-ος* (ο *δήμαρχος*, ο *έμπορος*) μεταθέτουν τον τόνο συνήθως στη γενική ενικού, καθώς και στη γενική και αιτιατική πληθυντικού (ο *δήμαρχος-του δημάρχου-των δημάρχων*, ο *κάτοικος-του κατοίκου-των κατοίκων-ο κίνδυνος-του κινδύνου-των κινδύνων*). Από την άλλη μεριά, ο τόνος μένει αμετακίνητος στην προπαραλήγουσα στις λαϊκές λέξεις, στις περισσότερες σύνθετες λέξεις (ο *ανήφορος-του ανήφορου-των ανήφορων*, ο *αντίλαλος-του αντίλαλου-των αντίλαλων*) και στα κύρια ονόματα (ο *Κίσαβος-του Κίσαβου*, ο *Χαράλαμπος-του Χαράλαμπου*). Ειδικά για τα σύνθετα, έχουμε να σημειώσουμε ότι απλά ουσιαστικά που μεταθέτουν τον τόνο στη γενική τον διατηρούν αμετακίνητο όταν γίνονται σύνθετα (λ.χ. ο *άνθρωπος-του ανθρώπου* αλλά ο *λυκάνθρωπος-του λυκάνθρωπου*, ο *πόλεμος-του πολέμου* αλλά ο *μεσοπόλεμος-του μεσοπόλεμου*). Αυτές οι παρατηρήσεις αναφορικά με τα προπαροξύτονα αρσενικά. Τα παροξύτονα αρσενικά σε *-ας* διατηρούν στη γενική πληθυντικού τον τόνο στην παραλήγουσα. Έτσι, έχουμε ο *χειμώνας-των χειμώνων*, ο *αιώνας-των αιώνων*, ο *αγώνας-των αγώνων*. Από τον κανόνα αυτόν εξαιρούνται όσα λήγουν σε *-ίστας* (ο *πιανίστας-των πιανιστών* κι όχι *των πιανίστων*), σε *-θήρας* (ο *προικοθήρας-των προικοθήρων* κι όχι *των προικοθηρών*) και σε *-ίας* (ο *ταμίας-των ταμιών* κι όχι *των ταμίων*, αλλά το ουδέτερο: *των ταμείων*). (Αναγνωστοπούλου & Μπουσούνη-Γκέσουρα, 2006)

Για τα θηλυκά ισχύει ένας γενικός κανόνας, σύμφωνα με τον οποίο στη γενική ενικού τονίζονται όπου και στην ονομαστική, ενώ στη γενική πληθυντικού μεταθέτουν τον τόνο είτε στη λήγουσα είτε στην παραλήγουσα. Για παράδειγμα, λοιπόν, μπορούμε να έχουμε: *η απώλεια-της απώλειας-των απωλειών* και *η θάλασσα-της θάλασσας-των θαλασσών* (στη γεν. πληθυντικού η λήγουσα τονισμένη), αλλά και *η σάλπιγγα-της σάλπιγγας-των σαλπίγγων* (στη γεν. πληθυντικού η παραλήγουσα τονισμένη). Με τον κανόνα αυτό δεν συμμορφώνονται τα αρχαιοκλίτα σε –ος, τα οποία κατεβάζουν τον τόνο στη γενική ενικού, καθώς και στη γενική και αιτιατική πληθυντικού αριθμού (*η διάμετρος-της διαμέτρου-των διαμέτρων, η κάθοδος-της καθόδου-των καθόδων*).

Από τις διάφορες κατηγορίες των ουδέτερων ουσιαστικών, το σοβαρότερο πρόβλημα στη γενική παρουσιάζουν τα προπαροξύτονα ουδέτερα σε –ο (*το άλγος, το πρόσωπο, το σίδερο, το τριαντάφυλλο*). Η αιτία είναι ότι άλλα από αυτά μεταθέτουν τον τόνο στη γενική του ενικού (*το άλγος-του αλόγου, το πρόσωπο-του προσώπου*), ενώ άλλα όχι (*το σίδερο-του σίδηρου, το τριαντάφυλλο-του τριαντάφυλλου*). Το πρώτο κλιτικό σχήμα (*το άλγος-του αλόγου*) ακολουθούν τα ουσιαστικά: *το έπιπλο, το θέατρο, το κύπελλο, το μέτωπο, το όργανο* κ.ά. καθώς και τα τοπωνύμια: *τα Άγραφα, τα Καλάβρυτα, το Μέτσοβο*. Σύμφωνα με το δεύτερο κλιτικό σύστημα (*το σίδερο-του σίδηρου*), κλίνονται α) τα περισσότερα σύνθετα (*το σύννεφο, το τριαντάφυλλο, το χαμόκλαδο*) β) τα ουσιαστικά *το αμύγδαλο, το ροδάκινο, το σέλινο* και γ) τα τοπωνύμια *το Λιτόχωρο* και *το Σαραντάπηχο*. Τέλος, υπάρχουν και κάποια ουδέτερα τα οποία τονίζονται είτε με μετάθεση του τόνου είτε χωρίς και είναι εξίσου σωστά, όπως *το βούτυρο-του βουτύρου* ή *του βουτύρου*, *το γόνατο-του γονάτου* ή *του γονάτου*, *το δάχτυλο-του δαχτύλου* ή *του δάχτυλου*, *το Πανεπιστήμιο-του Πανεπιστημίου* ή *του Πανεπιστημίου*, *το περιεχόμενο-του περιεχομένου* ή *του περιεχομένου*, *το πλαίσιο-του πλαισίου* ή *του πλαισίου*, *το πρόβατο-του προβάτου* ή *του προβάτου*, *το συμβούλιο-του συμβουλίου* ή *του συμβουλίου*, *το φρούριο-του φρουρίου* ή *του φρουρίου*. (Holton, Mackridge, & Φιλιππάκη-Warburton, 2013)

Τα πράγματα δεν φαίνεται να είναι τόσο περίπλοκα όσον αφορά τα επίθετα. Στον αγώνα του για τη συμμόρφωση της γενικής πτώσης, ο δημοτικισμός έλυσε οριστικά το πρόβλημα που αυτή δημιουργούσε με τα επίθετα. Σήμερα πια, χωρίς σοβαρή αμφισβήτηση, η γενική ενικού όλων των επιθέτων τονίζεται όπου και η ονομαστική, λόγου χάρη *ο άξιος-του άξιου* κι όχι *του αξίου*, *ο απόλυτος-του απόλυτου* κι όχι *του απολύτου*, *ο βαθύτερος-του βαθύτερου* κι όχι *του βαθύτερου*, *ο πλούσιος-του*

πλούσιου κι όχι του πλουσίου. Ο κανόνας αυτός έχει ιδιαίτερη σημασία για τα προπαροξύτωνα επίθετα, στα οποία ο τόνος επίσης παραμένει αμετακίνητος (ο αμόρφωτος-του αμόρφωτου-των αμόρφωτων, ο επίκαιρος-του επίκαιρου-των επίκαιρων). Η μόνη περίπτωση που στη γενική μετακινείται ο τόνος ενός επιθέτου είναι όταν αυτό λαμβάνει τη θέση ουσιαστικού, χρησιμοποιείται δηλαδή σαν ουσιαστικοποιημένο επίθετο. Έτσι, έχουμε: *Δημοσιογραφία είναι η καταγραφή των επίκαιρων γεγονότων αλλά Η προβολή των επικαίρων αρχίζει στις 8, Διαφεύγει μέρος από τα κέρδη των πλούσιων επιχειρηματιών αλλά Η προκλητικότητα των πλούσιων επιτείνει την οργή των φτωχών, Η κατάσταση των άρρωστων φυλακισμένων χειροτέρευσε αλλά Τα φάρμακα των αρρώστων επιτέλους έφτασαν.*

3.2.7 Λάθη στο σχηματισμό των παραθετικών

Τα επίθετα της νέας ελληνικής έχουν τρεις βαθμούς σύγκρισης, τον θετικό, τον συγκριτικό και τον υπερθετικό βαθμό. Υπάρχουν δύο εναλλακτικοί τρόποι σχηματισμού του συγκριτικού βαθμού, αν και δεν μπορούν να εφαρμοστούν σε όλα τα επίπεδα. Ο απλούστερος και πιο συνηθισμένος στον προφορικό λόγο τύπος του συγκριτικού βαθμού είναι περιφραστικά, με τη λέξη *πιο* μπροστά από τον κατάλληλο τύπο του θετικού βαθμού του επιθέτου (αντί του *πιο*, μερικές φορές χρησιμοποιείται το *πλέον* σε επίσημα περιβάλλοντα). Έτσι, για παράδειγμα έχουμε από το επίθετο *ο γλυκός* τον περιφραστικό συγκριτικό βαθμό *πιο γλυκός*, από το επίθετο *καλός* → *πιο καλός* κ.ο.κ. Ο δεύτερος τρόπος σχηματισμού του συγκριτικού βαθμού είναι μονολεκτικά, με την προσθήκη του επιθήματος *-τερος* στον ενικό του ουδέτερου τύπου του επιθέτου. Από το επίθετο *καθαρός* προκύπτει έτσι ο συγκριτικός βαθμός *καθαρότερος*, από το *σαφής* → *σαφέστερος*, από το *επιμελής* → *επιμελέστερος*, από το *βαθύς* → *βαθύτερος*. Αυτό που παρατηρείται τις περισσότερες φορές σαν λάθος όσον αφορά τον σχηματισμό του συγκριτικού βαθμού είναι η χρήση και των δύο τύπων του συγκριτικού βαθμού, με αποτέλεσμα τη δημιουργία πλεονασμού. Για παράδειγμα, πολύ συχνά συναντούμε τους πλεοναστικούς τύπους *πιο συνεπέστερος*, *πιο καλύτερος*, *πιο ακριβέστερος* κ.λπ.

Όσον αφορά τον τρίτο βαθμό των παραθετικών, τον υπερθετικό, υπάρχουν δύο τρόποι, που με τη σειρά τους υποδιαιρούνται σε δύο ακόμη τύπους ο καθένας. Ο πρώτος τρόπος είναι ο σχετικός υπερθετικός, που δηλώνει ότι το αναφερόμενο πρόσωπο ή πράγμα έχει την ιδιότητα που του προσδίδει το επίθετο στο μεγαλύτερο

βαθμό από τα άλλα πρόσωπα ή πράγματα του ίδιου είδους. Ο σχετικός υπερθετικός σχηματίζεται με τον ίδιο ακριβώς τρόπο με τον συγκριτικό μονολεκτικό ή και περιφραστικό, με την εξαίρεση ότι παίρνει μπροστά το οριστικό άρθρο. Από το επίθετο *έξυπνος*, λόγου χάρη, προκύπτει ο σχετικός υπερθετικός *ο εξυπνότερος/ο πιο έξυπνος*, από το επίθετο *ο σημαντικός* → *ο σημαντικότερος/ο πιο σημαντικός*, από το επίθετο *ο βαρύς* → *ο βαρύτερος/ο πιο βαρύς* κ.λπ. Κι εδώ το λάθος που εντοπίζεται είναι το ίδιο με τον συγκριτικό βαθμό. Χρησιμοποιούνται, δηλαδή, οι πλεοναστικού τύποι *ο πιο συνηθέστατος*, λόγου χάρη, αντί των σωστών τύπων *ο πιο συνηθής/ο συνηθέστερος*, *ο πιο πλατύτερος* αντί των σωστών *ο πιο πλατύς/ο πλατύτερος*.

Εκτός από τον σχετικό υπερθετικό βαθμό, υπάρχει και ο απόλυτος υπερθετικός, ο οποίος χρησιμοποιείται για να τονίσει μια εξαιρετική ιδιότητα που κατέχει το αναφερόμενο πρόσωπο ή πράγμα. Ο απόλυτος υπερθετικός σχηματίζεται κι αυτός είτε μονολεκτικά είτε περιφραστικά. Μονολεκτικά σχηματίζεται με την προσθήκη του επιθήματος *-τατος* στην ονομαστική ενικού του ουδετέρου του θετικού βαθμού. Παραδείγματα: *φυσικότατος*, *εξοχότατος*, *βαθύτατος*, *συνηθέστατος*, *κυριότατος*. Μπορεί, όμως, να σχηματιστεί και περιφραστικά με την προσθήκη του ποσοτικού επιρρήματος *πολύ* ή *πάρα πολύ* μπροστά από τον θετικό βαθμό του επιθέτου, για παράδειγμα *πολύ/πάρα πολύ έξυπνος*, *πολύ/πάρα πολύ καθαρός*, *πολύ/πάρα πολύ σαφής*. Κι εδώ αυτό που μπορεί να παρατηρηθεί σαν λάθος στον προφορικό λόγο είναι πλεονασμοί του τύπου *πολύ ακριβέστατος*, *πολύ καθαρότατος* κ.λπ.

Πέραν, βέβαια, από τους τρόπους με τους οποίους σχηματίζεται ο συγκριτικός και ο υπερθετικός βαθμός των περισσότερων επιθέτων, δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι υπάρχουν και κάποια επίθετα τα οποία σχηματίζουν ανώμαλους τους τύπους του συγκριτικού και υπερθετικού βαθμού. Παραδείγματα τέτοιων ανώμαλων τύπων είναι τα εξής: *απλός-απλούστερος-απλούστατος*, *γέρος-γεροντότερος* (δεν σχηματίζει υπερθετικό), *κακός-χειρότερος-κάκιστος/χείριστος*, *καλός-καλύτερος-κάλλιστος/άριστος*, *κοντός-κοντότερος/κοντύτερος-κοντότατος/κοντύτατος*, *λίγος-λιγότερος-ελάχιστος*, *μεγάλος-μεγαλύτερος-μέγιστος*, *μικρός-μικρότερος-ελάχιστος*, *πολύς-περισσότερος-πλείστος*, *πρώτος-πρωτότερος-πρώτιστος*. Υπάρχουν, επίσης, και κάποιοι συγκριτικοί και απόλυτοι και σχετικοί υπερθετικοί τύποι, οι οποίοι δεν προέρχονται από επίθετα, αλλά από επιρρήματα, όπως: από το επίρρημα *άνω* τα παραθετικά *ανώτερος-ανώτατος*, από το επίρρημα *κάτω* → *κατώτερος-κατώτατος*, από το επίρρημα *ένδον* → *ενδότερος-ενδότατος*, από το *έξω* → *εξώτερος*, από το *έσω* →

εσώτερος, από το πλησίον → πλησιέστερος-πλησιέστατος, από το άπω → απώτερος-απότατος, από το υπέρ → υπέρτερος-υπέρτατος.

Υπάρχουν, τέλος, κάποια επίθετα που σχηματίζουν μόνο με έναν συγκεκριμένο τρόπο παραθετικά ή και κάποια που δεν σχηματίζουν καθόλου. Για παράδειγμα, οι μετοχές σχηματίζουν τα παραθετικά τους μόνο περιφραστικά, δηλαδή από τη μετοχή *κουρασμένος*, λόγου χάρη, προκύπτουν τα παραθετικά *πιο κουρασμένος-ο πιο κουρασμένος/πολύ κουρασμένος* ή από τη μετοχή *επιτυχημένος* τα παραθετικά *πιο επιτυχημένος-ο πιο επιτυχημένος/πολύ επιτυχημένος*. Όσον αφορά τα επίθετα που δεν σχηματίζουν καθόλου παραθετικά, σε αυτά περιλαμβάνονται εκείνα που δηλώνουν χρώμα (*κίτρινος, πράσινος*), όσα δηλώνουν ύλη (*ξύλινος, πέτρινος*), χρόνο (*αυριανός, χθεσινός*), τόπο (*θαλασσινός, πεδινός*) και κατάσταση που δεν αλλάζει (*έγκυος, ζωντανός*). Τα επίθετα όλων των προαναφερθεισών κατηγοριών δεν μπορούν να σχηματίσουν παραθετικά και συναντώνται μόνο στον θετικό βαθμό.

3.2.8 Λάθη στη χρήση των ρημάτων

Τα περισσότερα από τα λάθη που εντοπίζονται στον σχηματισμό και στη χρήση των ρηματικών τύπων αφορούν τους χρόνους των ρημάτων. Πιο συγκεκριμένα, ο αόριστος αποτελεί από τους πιο «προβληματικούς» χρόνους τόσο ως προς την ορθογραφία όσο και ως προς τον σχηματισμό των ρημάτων. Ο αόριστος, όπως και ο παρατατικός, ως παρελθοντικοί χρόνοι, έπαιρναν αύξηση από τα αρχαία ελληνικά. Όσα ρήματα είχαν ως πρώτο γράμμα τους κάποιο σύμφωνο έπαιρναν συλλαβική αύξηση, δηλαδή ένα ε-μπροστά από το ρήμα (π.χ. *λύω → έλυον, γράφω → έγραφον*). Από την άλλη μεριά, για όσα ρήματα ξεκινούσαν από φωνήεν ίσχυε η χρονική αύξηση, δηλαδή η μετατροπή του αρκτικού φωνήεντος σε ένα άλλο φωνήεν (π.χ. *άγοράζω → ήγόραζον, εύρίσκω → ηύρισκον*). Από τα δύο παραπάνω είδη αύξησης που συνέχισαν να διατηρούν τα ρήματα από την αρχαία ελληνική και στην καθαρεύουσα, η δημοτική κατήργησε τη χρονική αύξηση και περιόρισε δραστικά τη συλλαβική. Στη νέα ελληνική, λοιπόν, έχουμε τώρα μία και μόνο συλλαβική αύξηση, η οποία μάλιστα μπαίνει μόνο σε ορισμένα ρήματα που αρχίζουν από σύμφωνο και μόνο όταν η αύξηση τονίζεται. Αντίθετα, όταν είναι άτονη χάνεται. (Καρζής, 1991) Έτσι, η αύξηση παύει στα νέα ελληνικά να αποτελεί φορέα σημασίας και γίνεται μονάχα φορέας του τόνου που ανεβαίνει. (Τσολάκης, σελ. 194) Το ρήμα *γράφω*, λόγου χάρη, στον παρατατικό γίνεται *έγραφα, έγραφες, έγραφε,*

έγραφαν (όπου η αύξηση τονίζεται και γι' αυτό υπάρχει), αλλά στο α' και β' πληθυντικό *γράφαμε* και *γράφατε* (γιατί η αύξηση δεν τονίζεται κι έτσι απουσιάζει).

Πέραν, όμως, της συλλαβικής αύξησης, ιδιαίτερη προσοχή απαιτεί η χρήση της εσωτερικής συλλαβικής αύξησης, που συναντάται στα σύνθετα ρήματα. Τα περισσότερα από τα σύνθετα με προθέσεις ρήματα, που προέρχονται από τη λόγια γλωσσική παράδοση, σχηματίζουν τον παρατατικό και τον αόριστο με εσωτερική αύξηση, δηλαδή με ένα *-ε-* μεταξύ της πρόθεσης και του θέματος. Την αύξηση αυτή την ονομάζουμε αρχαϊκή εσωτερική αύξηση, γιατί ακολουθεί τον αρχαίο σχηματισμό. (Τσολάκης, 1999) Αυτό που συχνά ξεχνούμε και χρησιμοποιούμε λανθασμένα είναι η αύξηση, όταν αυτή δεν τονίζεται (ισχύει κι εδώ ό,τι παραπάνω). Έτσι, για παράδειγμα, το ρήμα *αμφιβάλλω* στον παρατατικό γίνεται *αμφέβαλλα*, *αμφέβαλλες*, *αμφέβαλλε*, *αμφέβαλλαν* (με εσωτερική συλλαβική αύξηση γιατί αυτή τονίζεται), αλλά *αμφιβάλλαμε* και *αμφιβάλλατε* (γιατί οι ρηματικοί τύποι δεν τονίζονται στην αύξηση, αλλά στο κυρίως ρηματικό θέμα). Συχνά, όμως, παρατηρούνται λάθη στον σχηματισμό των σύνθετων ρημάτων στους παρελθοντικούς χρόνους, καθώς πολλές φορές η αύξηση μπαίνει εκεί που δεν πρέπει ή δεν μπαίνει εκεί που πρέπει. Για παράδειγμα, ακούμε πολύ συχνά τους τύπους *εκφράσανε* αντί του σωστού *εξέφρασαν* ή *κατάγγειλα* αντί του σωστού *κατήγγειλα* (όπου η αύξηση δεν μπαίνει, ενώ θα έπρεπε γιατί τονίζεται), αλλά και τύπους όπως *επεκρίναμε* αντί του σωστού *επικρίναμε* ή *επεμείνατε* αντί του σωστού *επιμείνατε* (όπου η αύξηση μπαίνει, ενώ δεν θα έπρεπε γιατί δεν τονίζεται). Η χρήση της αύξησης απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή κατ' επέκταση, αφού αυτή δεν ισχύει για τους παρελθοντικούς χρόνους σε όλες τις εγκλίσεις, αλλά μόνο στην οριστική. Η αύξηση, δηλαδή, στα σύνθετα ρήματα διατηρείται στον παρατατικό και στον αόριστο μόνο στην οριστική (κι εκεί που τονίζεται), χάνεται όμως στον αόριστο τόσο στην υποτακτική όσο και στην προστακτική. Η προστακτική των σύνθετων ρημάτων είναι και το σημείο όπου συναντώνται τα περισσότερα λάθη όσον αφορά την αύξηση. Κατά το καθιερωμένο *παρήγγειλέ μου έναν καφέ*, ακούμε συχνά κι άλλα ανάλογα: *αντέγραψέ το*, *ήλεγξέ το*, *εξήτασέ τους*, *ανέφερε μου τα όσα έγιναν*, *ανάθεσέ του την υπόθεση*, *αντέκρουσέ με αν μπορείς*. Τα παραπάνω λάθη οφείλονται στην επίδραση της οριστικής αορίστου *παρήγγειλε*, *αντέγραψε*, *ήλεγξε*, *εξήτασε*, *ανέφερε*, *ανάθεσε*, *αντέκρουσε*. Στην προστακτική, οι ορθοί τύποι είναι: *παράγγειλε*, *αντίγραψε*, *έλεγξε*, *εξέτασε*, *ανάφερε*, *ανάθεσε*, *αντίκρουσε*, δηλαδή χωρίς αύξηση.

Όλοι οι παραπάνω κανόνες για τη χρήση της εσωτερικής αύξησης αφορούν τα σύνθετα λόγια ρήματα. Τα γνήσια σύνθετα με β' συνθετικό κάποιο δημοτικό ρήμα δεν αναπτύσσουν εσωτερική αύξηση σε καμία περίπτωση. Αυτά σχηματίζουν όλα τα πρόσωπα του παρατατικού και του αορίστου σαν να ήταν απλά – και μάλιστα απλά που δεν παίρνουν συλλαβική αύξηση. Έτσι, λέμε: *διαλέγω-διάλεγα-διάλεξα, αποσταίνω-απόσταινα-απόστασα, διαβαίνω-διάβαινα-διάβηκα, διαλαλώ-διαλαλούσα-διαλάλησα*. Ελάχιστα είναι τα γνήσια δημοτικά ρήματα με εσωτερική αύξηση και μάλιστα είναι αυτά που δεν έχουν πρώτο συνθετικό πρόθεση, αλλά επίρρημα (όπως τα επιρρήματα *πολύ, πάρα, καλά, κακά, κουτσά* κ.λπ.). Έτσι, λέμε: *Δεν τον πολυέβλεπε κι όχι πολύβλεπε, Ήθελε και παραήθελε κι όχι παράθελε, Οι καλεσμένοι μας παραέφαγαν και παραήπιαν* (αλλά και *παραέφαγαν και παράπιαν* με συνίζηση), *Κουτσοέμαθε μερικά γράμματα* (αλλά και *κουτσόμαθε* με συνίζηση). Η αύξηση, λοιπόν, στον κοινό νεοελληνικό λόγο έχει ατονήσει, και ιδίως η εσωτερική αύξηση. Γιατί η εξωτερική αύξηση υπάρχει ως ένδειξη της ανόδου του τόνου. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, δεν δηλώνει το παρελθόν. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, μερικοί αοριστικοί τύποι που κράτησαν την αύξηση στην οριστική, αν και αυτή είχε ατονήσει, μετέδωσαν, όπως σημειώνει ο Τριανταφυλλίδης, το αυξημένο αυτό θέμα της οριστικής στις άλλες εγκλίσεις. Έτσι, το θέμα *ανέβ-*, λόγου χάρη της οριστικής (*ανέβηκα, ανεβήκαμε*) πέρασε στην υποτακτική του αορίστου (να *ανεβώ*) και στην προστακτική (*ανέβα*). Και εν συνεχεία, από τον αόριστο πέρασε το ίδιο θέμα (*ανέβ-*) στον ενεστώτα και έδωσε τον τύπο *ανεβαίνω*, ο οποίος και εκτόπισε τον αρχικό τύπο *αναβαίνω*. Είναι μια από τις χαρακτηριστικές περιπτώσεις όπου το λάθος έγινε κανόνας (Τσολάκης, 1999)

Ένα άλλο «προβληματικό» σημείο που αφορά τα ρήματα συναντούμε και στις καταλήξεις του παθητικού αορίστου. Τα ρήματα που λήγουν σε *-ομαι*, εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις, σχηματίζουν τον αόριστο σε *-ηκα*, όπως *αναβάλλομαι-αναβλήθηκα, γράφομαι-γράφηκα, εκλέγομαι-εκλέχθηκα, φέρομαι-φέρθηκα, αναδεικνύομαι-αναδείχθηκα, αναγγέλλομαι-αναγγέλθηκα, επιβάλλομαι-επιβλήθηκα, συμβαίνει-συνέβηκε* κ.λπ. Συχνά, όμως, καταφεύγουμε για τον σχηματισμό του αορίστου στην καθαρεύουσα, λέγοντας ή γράφοντας συχνά *ανεβλήθη, εγράφη, συνέβη, συμπεριελήφθη, διεξήχθη, διεστάλη, προσελήφθη* κ.ο.κ. Τα λάθη που παρατηρούνται όσον αφορά τις παραπάνω διπλοτυπίες δεν έγκεινται τόσο στο αν χρησιμοποιούμε το έναν ή τον άλλο τύπο, όσο στο πώς τους χρησιμοποιούμε. Παρατηρείται, δηλαδή, μια ανάμειξη λόγιας αύξησης και δημοτικών καταλήξεων, με αποτέλεσμα να οδηγούμαστε

σε τύπους όπως *διαζήχθη* (αντί των ορθών *διεζήχθη* ή *διαζήχθηκε*), *διαστάλη* (αντί των ορθών *διεστάλη* ή *διαστάληκε*), *αναβλήθη* (αντί των σωστών *ανεβλήθη* ή *αναβλήθηκε*). Τα λάθη, όμως, επεκτείνονται πολλές φορές – πέραν του προφορικού – και στον γραπτό λόγο, αφού εξίσου συχνά συναντούμε σε γραπτά τύπους, όπως *εξελέγει* αντί του σωστού *εξελέγη*, *ερρίφθει* αντί του σωστού *ερρίφθη* και άλλα ακόμη.

Από την κλίση των ρημάτων, αρκετές παρανοήσεις και σφάλματα γίνονται συχνά με τα ρήματα της β' συζυγίας (-ώ, -ιέμαι/-ούμαι) παρά της α' συζυγίας (-ω, -ομαι). Η μοναδική, ίσως, αξιοσημείωτη παρατήρηση σχετικά με τα ρήματα της α' συζυγίας αφορά τον σχηματισμό του παθητικού παρατατικού. Εδώ, λοιπόν, ιδίως στον προφορικό, καθημερινό λόγο συναντούμε για το α' και β' πληθυντικό και τους τύπους -μασταν, -σασταν (*δενόμαστε* και *δενόμασταν*, *δενόσαστε* και *δενόσασταν*), προκειμένου να διακρίνονται από τα αντίστοιχα πρόσωπα του ενεστώτα.

Στον σχηματισμό των ρημάτων της β' συζυγίας, όσων δηλαδή τονίζονται στη λήγουσα (*αγαπώ*, *αδικώ*), διακρίνουμε δύο τάξεις: την α' τάξη σε -ώ, -άς, -ά, -ούμε, -άτε, -ουν (στην ενεργητική φωνή) και -ιέμαι, -ιέσαι, -ιέται, -ιόμαστε, -ιέστε, -ιούνται (στην παθητική φωνή). Κατά την α' συζυγία κλίνονται τα ρήματα *αγαπώ*, *απαντώ*, *κεντώ*, *κυβερνώ*, *κυνηγώ*, *νικώ*, *ρωτώ*, *τιμώ*, *τρυπώ*, *χαιρετώ*, *χτυπώ*. Στη β' τάξη ανήκουν όσα ρήματα κλίνονται με βάση τις καταλήξεις -ώ, -είς, -εί, -ούμε, -είτε, -ούν (στην ενεργητική φωνή) και σε -ούμαι, -είσαι, -είται, -ούμαστε, -είστε, -ούνται (στην παθητική φωνή). Σύμφωνα με τη β' συζυγία κλίνονται τα ρήματα: *αδικώ*, *αργώ*, *δημιουργώ*, *εξαντλώ*, *επιχειρώ*, *ζω*, *θεωρώ*, *θρηνώ*, *κατοικώ*, *κινώ*, *ποθώ*, *προσπαθώ*, *συγκινώ*, *συμμαχώ*, *υμνώ*, *υπηρετώ*, *φρουρώ*, *ωφελώ*.

Οι διπλοτυπίες που αφορούν τα ρήματα της β' συζυγίας εντοπίζονται τόσο στην ενεργητική όσο και στην παθητική φωνή. Για παράδειγμα, στην α' τάξη η τριβή έχει βαθμιαία επιβάλει τον ασυναίρετο τύπο (-άω, -άει) στο α' και γ' ενικό πρόσωπο, καθώς και διαφορετικούς τύπους στο α' και γ' πληθυντικό. Λέμε δηλαδή συχνότερα *αγαπάω* παρά *αγαπώ*, *αγαπάει* παρά *αγαπά*, *αγαπάμε* παρά *αγαπούμε*, *αγαπάνε* παρά *αγαπούν*. Η τριβή όμως φαίνεται πως έχει επιβάλει διπλοτυπία και στα ρήματα της β' τάξης, καθώς αρκετά από τα ρήματα αυτής της κατηγορίας ακολουθούν το παρακάτω κλιτικό παράδειγμα: *ακολουθώ* (ή *ακολουθάω*), *ακολουθείς* και *ακολουθάς*, *ακολουθεί* και *ακολουθά*, *ακολουθούμε* και *ακολουθάμε*, *ακολουθείτε* και *ακολουθάτε*, *ακολουθούν* και

ακολουθάνε. Κατά το παραπάνω πρότυπο κλίνονται και τα ρήματα: *οδηγώ, αναρριγώ, βαρυγκομώ, μοιρολογώ, προχωρώ, συζητώ, συγχωρώ.*

Σημαντικές διπλοτυπίες εμφανίζονται όμως και στην παθητική φωνή, αφού μερικά ρήματα που προέρχονται από την καθαρεύουσα συμπεριφέρονται κλιτικά τόσο με βάση την α΄ τάξη όσο και τη β΄. Ένα παράδειγμα διπλοτυπίας αποτελεί το ρήμα *αρνούμαι* (*αρνείσαι, αρνείται, αρνούμαστε, αρνείστε, αρνούνται*) ως ρήμα β΄ τάξης, το οποίο συναντάται επίσης ως *αρνιέμαι* (*αρνιέσαι, αρνιέται, αρνιόμαστε, αρνιέστε, αρνιούνται*) και συμπεριφέρεται ως ρήμα της α΄ τάξης. Ρήματα που κλίνονται κατά το *αρνούμαι-αρνιέμαι* είναι και τα ακόλουθα: *ακολουθούμαι* (ή *ακολουθιέμαι*), *ασχολούμαι* (ή *ασχολιέμαι*), *εξαντλούμαι* (ή *εξαντλιέμαι*), *ζητούμαι* (ή *ζητιέμαι*), *παρηγορούμαι* (ή *παρηγοριέμαι*), *συγκινούμαι* (ή *συγκινιέμαι*), *συζητούμαι* (ή *συζητιέμαι*). Ιδιαίτερη περίπτωση αποτελεί το ρήμα *θυμούμαι*, το οποίο κλίνεται σύμφωνα με τη β΄ συζυγία, β΄ τάξη, εμφανίζοντας όμως και κάποιους δευτέρους τύπους: στον ενεστώτα *θυμούμαι* (και *θυμάμαι*), *θυμάσαι, θυμάται, θυμόμαστε* (και *θυμούμαστε*), *θυμάστε, θυμούνται* και στον παρατατικό *θυμόμουν, θυμόσουν, θυμόταν, θυμόμαστε, θυμόσατε, θυμόνταν* (και *θυμούνταν*). Κατά το *θυμούμαι* κλίνονται και τα ρήματα *κοιμούμαι, λυπούμαι, φοβούμαι.*

Ακόμη, μερικά ρήματα της παθητικής φωνής σε *-ούμαι* ακολουθούν την αρχαϊκή κλίση, όπως το ρήμα *στερούμαι*: στον ενεστώτα *στερούμαι, στερείσαι, στερείται, στερούμαστε, στερείστε, στερούνται* και στον παρατατικό *στερούμουν, στερούσουν, στερούνταν, στερούμαστε, στερούσατε, στερούνταν*. Ρήματα που κλίνονται κατά το *στερούμαι* είναι και τα: *δικαιούμαι, ακολουθούμαι, αποτελούμαι, αφαιρούμαι, εξαιρούμαι, κινούμαι, χειραγωγούμαι.* (Καρζής, 1991)

Βάσει όσων προαναφέρθηκαν, οφείλουμε να αναφέρουμε μερικούς από τους συνηθέστερους λανθασμένους ρηματικούς τύπους που συναντούμε κυρίως στον προφορικό λόγο. Στον παρατατικό πολλών από τα ρήματα σε *-ούμαι*, μερικοί μπερδεύουν το γ΄ ενικό πρόσωπο με το γ΄ πληθυντικό. Λένε, επί παραδείγματι, *ο ένοχος φοβούνται, ο άτυχος παρηγοριόταν, η γυναίκα κοιμούνται*. Η σωστή εκφορά του γ΄ ενικού προσώπου όμως είναι: *ο ένοχος φοβόταν, ο άτυχος παρηγοριόταν, η γυναίκα κοιμόταν*, ενώ για το γ΄ πληθυντικό θα πούμε: *οι ένοχοι φοβούνται, οι άτυχοι παρηγοριούνται, οι γυναίκες κοιμούνται*. Ακόμη, πολύ συχνά ακούμε: *δαπανεί* (αντί *δαπανά*) *τον χρόνο του, τα ποσά αποκτούνται και δαπανούνται* (αντί *αποκτώνται και*

δαπανώνται), όποιος εντρυφεί (αντί όποιος εντρυφά), συναρτίζεται (αντί συναρτάται), περιπλανείται (αντί περιπλανιέται), αποκαθιστώνται (αντί αποκαθίστανται ή αποκατασταίνονται), κάποια πνευματικά δικαιώματα καταπατώνται (αντί καταπατούνται), δε συνίσταται (αντί δε συνιστάται), προηγόταν (αντί προηγούνταν, γιατί κλίνεται κατά το στερούμαι), διατίθενται (αντί διατίθενται). (Παπαζαφείρη, 1988)

Τέλος, ένα σημείο στο οποίο κρίνουμε αναγκαίο να σταθούμε στην ενότητα αυτή είναι κάποια συγκεκριμένα ρήματα που δημιουργούν προβλήματα και λάθη τόσο κατά την κλίση τους όσο και κατά την ορθογραφία τους. Πρόκειται για τα ρήματα *βάλλω, άγω, αγγέλλω* και *στέλλω*, τα οποία προέρχονται από τα αρχαία ελληνικά, αλλά στη νέα ελληνική χρησιμοποιούνται σαν σύνθετα. Στα ρήματα αυτά διαπράττονται λάθη «κατά συρροή». Το προβάδισμα έχει το ρήμα *άγω* (στο οποίο είναι εμφανέστερα τα λάθη και στον προφορικό λόγο) και ακολουθούν τα υπόλοιπα ρήματα.

Το ρήμα *άγω*, εκτός από την τυποποιημένη λόγια φράση *άγω και φέρω, άγομαι και φέρομαι*, χρησιμοποιείται σύνθετο με πολλές προθέσεις – περίπου με όλες, για να ακριβολογήσουμε: *ανάγω, απάγω, διάγω, εισάγω, εξάγω, ενάγω, κατάγω, μετάγω, παράγω, παρεισάγω, περιάγω, προάγω, προσάγω, συνάγω, υπάγω, υπεισάγω*. Τα ρήματα αυτά σχηματίζουν τους εξακολουθητικούς χρόνους από το θέμα *αγ-* και τους στιγμιαίους από το θέμα *αγαγ-*. Έχουμε, για παράδειγμα, το ρήμα *εξάγω*: οριστική → *εξάγω* (ενεστώτας), *εξήγα* (παρατατικός), *εξήγαγα* (αόριστος), *θα εξάγω* (εξακολουθητικός μέλλοντας), *θα εξαγάγω* (στιγμιαίος μέλλοντας), *έχω εξαγάγει* (παρακείμενος), *είχα εξαγάγει* (υπερσυντέλικος), *θα έχω εξαγάγει* (συντελεσμένος μέλλοντας), υποτακτική → *να εξάγω* (ενεστώτας), *να εξαγάγω* (αόριστος), *να έχω εξαγάγει* (παρακείμενος), προστακτική → *εξάγε, εξάγετε* (ενεστώτας), *εξάγαγε, εξαγάγετε* (αόριστος), απαρέμφατο → *εξαγάγει* και *μετοχή* → *εξάγοντας*. Συνηθέστατη, λοιπόν, είναι η σύγχυση των θεμάτων *αγ-* και *αγαγ-*. Μπορούμε εύκολα όμως να βρούμε το σωστό, αν αντικαταστήσουμε το ρήμα με κάποιο άλλο συνώνυμο ή παραπλήσιας σημασίας. Έτσι, ακούμε συχνά τις λανθασμένες εκφράσεις: *Ζητούν να διεξάγουν σύντομα εκλογές*, αντί *να διεξαγάγουν* (δηλαδή *να προκηρύξουν*), *Το κανάλι χρειάστηκε τρία χρόνια ώσπου να παράγει την ταινία*, αντί *να παραγάγει* (δηλαδή *να γυρίσει*), *Οι Έλληνες παρήγαγαν τέτοιο κρασί από τις αρχές του αιώνα*, αντί *παρήγαν* (δηλαδή *έφτιαχναν*), *Σκέφτεται να εισάγει νέα προϊόντα στην αγορά*, αντί *να εισαγάγει*.

Το ρήμα *βάλλω* στη νέα ελληνική το συναντούμε σπανιότερα απλό, με τη σημασία του «χτυπώ, καταφέρομαι εναντίον κάποιου» στους εξακολουθητικούς χρόνους και στους στιγμιαίους χρόνους με τη σημασία του «βάζω, τοποθετώ». Συνηθέστερα, όμως, το ρήμα *βάλλω* υπάρχει στον νεοελληνικό μας λόγο ως δεύτερο συνθετικό σύνθετων ρημάτων που έχουν ως πρώτο τους συνθετικό ορισμένες προθέσεις κυρίως της αρχαίας ελληνικής, που εξακολουθούν να υπάρχουν στη νέα ελληνική ως αχώριστα μόρια. Έτσι, είναι πολύ συχνά τόσο στον προφορικό όσο και στον γραπτό λόγο τα ρήματα: *αμφιβάλλω, αναβάλλω, αποβάλλω, διαβάλλω, εισβάλλω, επιβάλλω, καταβάλλω, μεταβάλλω, περιβάλλω, προβάλλω, προσβάλλω, συμβάλλω, υπερβάλλω*. (Λυπουρλής, 1994) Με ελάχιστες εξαιρέσεις, τα παραπάνω ρήματα βρίσκονται σε τρέχουσα χρήση, γι' αυτό και τα λάθη είναι αναρίθμητα, οδηγώντας πάντα στην ίδια απορία: με ένα ή με δύο λ; Εδώ βρίσκεται και το ευαίσθητο σημείο. Η απάντηση είναι απλή: δύο λ στους εξακολουθητικούς χρόνους κι ένα λ στους στιγμιαίους, αν δηλαδή το ρήμα εκφράζει ενέργεια εξακολουθητική τότε μπαίνουν δύο λ, ενώ αν εκφράζει ενέργεια στιγμιαία, ένα λ. Ας πάρουμε για παράδειγμα το ρήμα *καταβάλλω*: οριστική → *καταβάλλω* (ενεστώτας), *κατέβαλλα* (παρατατικός), *κατέβαλα* (αόριστος), *θα καταβάλλω* (εξακολουθητικός μέλλοντας), *θα καταβάλω* (στιγμιαίος μέλλοντας), *έχω καταβάλει* (παρακείμενος), *είχα καταβάλει* (υπερσυντέλικος), *θα έχω καταβάλει* (συντελεσμένος μέλλοντας), υποτακτική → *να καταβάλλω* (ενεστώτας), *να καταβάλω* (αόριστος), *να έχω καταβάλει* (παρακείμενος), προστακτική → *κατάβαλλε, καταβάλλετε* (ενεστώτας), *κατάβαλε, καταβάλτε* (αόριστος), απαρέμφατο → *καταβάλει* και μετοχή → *καταβάλλοντας*. Φαινομενικά, τα λάθη που συναντούμε στο παραπάνω ρήμα με το ένα ή τα δύο λ δεν αφορούν τόσο τον προφορικό λόγο, όσο την ορθογραφία. Μπορούν, όμως, κάλλιστα να αποτελέσουν τροχοπέδη για την κατανόηση στον προφορικό λόγο, αφού εάν δεν είμαστε προσεκτικοί στα συμφραζόμενα, δεν μπορούμε να αντιληφθούμε αν ο ομιλητής αναφέρεται σε μια εξακολουθητική ή συνοπτική (στιγμιαία) πράξη. Έτσι, συχνά διαβάζουμε: *Εδώ ας αντιπαραβάλλουμε μια περίπτωση που δείχνει..* αντί του ορθού *Ας αντιπαραβάλουμε, Η αμοιβαία υποχώρηση θα συνέβαλε στη σύσφιγξη των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών* αντί *θα συνέβαλλε, Άκουγε έναν περίεργο ήχο να παρεμβάλεται* αντί *να παρεμβάλλεται, Έχει καταβάλλει τόσες προσπάθειες ως τώρα* αντί *έχει καταβάλει* ή *Υποβάλλετε σας παρακαλώ την αίτηση το συντομότερο δυνατόν*, αντί του σωστού *υποβάλετε*.

Το παράδειγμα του ρήματος *βάλλω* ακολουθούν και τα ρήματα *αγγέλλω*, *ανατέλλω* και *στέλλω*. Το ρήμα *αγγέλλω* στα νέα ελληνικά χρησιμοποιείται σύνθετο: *αναγγέλλω*, *απαγγέλλω*, *εξαγγέλλω*, *καταγγέλλω*, *παραγγέλλω*, *προαγγέλλω*, *επαγγέλλομαι*. Έτσι, έχουμε: *Της αρέσει να απαγγέλλει ποιήματα* κι όχι *να απαγγέλει*, αλλά *Της ζήτησε να απαγγείλει ένα ποίημα* κι όχι *να απαγγείλλει*, *Καταγγέλλονται παραβάσεις του νόμου* κι όχι *Καταγγέρονται*, *Θέλουμε να παραγγείλουμε* κι όχι *να παραγγείλλουμε* κ.ο.κ. Κατά τον ίδιο τρόπο κλίνεται και το ρήμα *ανατέλλω* και το ρήμα *στέλλω*, το οποίο ως απλό το λέμε *στέλνω*, ενώ στη σύνθεση μένει *στέλλω*: *αναστέλλω*, *αποστέλλω*, *διαστέλλω*, *καταστέλλω*, *περιστέλλω*, *συστέλλω*, *αντιδιαστέλλω*.

3.2.9 Λάθη στη χρήση των επιρρημάτων

Τα επιρρήματα της νεοελληνικής λήγουν συνήθως σε *-α* και σε *-ως*. Προκειμένου να γίνεται πιο εύκολα η διάκριση στη χρήση τους, τα επιρρήματα κατατάσσονται σε κατηγορίες.

Τα περισσότερα επιρρήματα στη δημοτική σχηματίζονται με την κατάληξη *-α* (όσα τουλάχιστον προέρχονται από επίθετα και μετοχές σε *-ος*) και συμπίπτουν μορφολογικά με τον πληθυντικό του ουδετέρου (π.χ. *ανάλαφρος-ανάλαφρα*, *δεξιός-δεξιά*, *καθαρός-καθαρά*). Την κατάληξη *-ως* παίρνουν τα επιρρήματα τα οποία προέρχονται από επίθετα σε *-ης* (π.χ. *διεθνής-διεθνώς*, *επιμελής-επιμελώς*, *σαφής-σαφώς*, *συνήθης-συνήθως*). Πολλά επιρρήματα σχηματίζουν και τους δύο τύπους (σε *-α* και σε *-ως*), αλλά εύχρηστος είναι μόνο ο τύπος σε *-α*, αφού οι αρχαϊκοί τύποι έχουν πέσει σε αχρησία (*βλοσυρά* παρά *βλοσυρώς*, *αυστηρά* παρά *αυστηρώς*, *ακατάσχετα* παρά *ακατασχέτως*). Σε μερικά, όμως, επιρρήματα χρησιμοποιούνται άνετα και οι δύο τύποι χωρίς να αλλάζει η σημασία, όπως στα επιρρήματα *σκόπιμα* και *σκοπίμως*, *τυπικά* και *τυπικώς*, *τελικά* και *τελικώς*, *ανάλογα* και *αναλόγως*, *απλά* και *απλώς*, *βέβαια* και *βεβαίως*. Τα επιρρήματα σε *-α* είναι προτιμότερο να αποφεύγονται όταν συνοδεύουν επίθετα ή άλλα επιρρήματα σε *-α*, καθώς υπάρχει η πιθανότητα να εκληφθούν σαν επίθετα και να δημιουργηθεί παρανόηση. Αντί, λοιπόν, να πούμε *κείμενα μέτρια ανεκτά*, *γραπτά σχετικά ευανάγνωστα* και *παιδιά αφόρητα ανάγωγα*, θα προτιμήσουμε για τη σαφέστερη και πιο εύηχη διατύπωση τους τύπους σε *-ως*, δηλαδή *κείμενα μετρίως ανεκτά*, *γραπτά σχετικώς ευανάγνωστα* και *παιδιά αφορήτως ανάγωγα*. (Παπαζαφείρη, 1988)

Πολλές, βέβαια, φορές, παρατηρείται διαφορά στη σημασία των επιρρημάτων σε *-α* και σε *-ως* (για παράδειγμα το επίρρημα *ιδιαίτερα* και *ιδιαιτέρως*), με αποτέλεσμα όχι σπάνια να δημιουργούνται συγχύσεις. Γι' αυτό οι εκάστοτε συνθήκες επικοινωνίας μάς επιβάλλουν να χρησιμοποιήσουμε πότε τον έναν ή πότε τον άλλον τύπο αυστηρά, αφού παρατηρείται διαφορά στη σημασία των δύο τύπων. Για παράδειγμα, το επίρρημα *άμεσα* σημαίνει «χωρίς να μεσολαβήσει κάποιος ή κάτι» (όχι έμμεσα δηλαδή) ενώ *αμέσως* «κατευθείαν, τώρα, γρήγορα», *αδιάκριτα* σημαίνει «χωρίς διακριτικότητα, χωρίς ευγένεια» ενώ *αδιακρίτως* «χωρίς εξαίρεση», *απλά* σημαίνει «με απλό τρόπο, με απλότητα» ενώ *απλώς* «μόνο», *έξοχα* σημαίνει «θαυμάσια» ενώ *εξόχως* «ιδιαίτερα, υπερβολικά», *ιδιαίτερα* σημαίνει «κυρίως, κατ' εξοχήν» ενώ *ιδιαιτέρως* «κατ' ιδίαν». (Αναγνωστοπούλου & Μπουσούνη-Γκέσουρα, 2006) Κατά παρόμοιο τρόπο, το επίρρημα *τέλεια* χρησιμοποιείται με τη σημασία της τελειότητας, της αρτιότητας, ενώ ο τύπος *τελείως* δηλώνει την έννοια του «εντελώς, ολότελα, πέρα για πέρα», το επίρρημα *εκτάκτως* σημαίνει «αιφνιδίως, ξαφνικά, χωρίς προγραμματισμό» ενώ ο τύπος σε *-α*, *έκτακτα*, σημαίνει «ευχάριστα, πολύ όμορφα, λαμπρά». (Τσολάκης, 1999)

Ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει σε ορισμένα επιρρήματα που, είτε χρησιμοποιούνται λανθασμένα ή ακόμη κι αν χρησιμοποιούνται σωστά, δημιουργούν σύγχυση. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι το επίρρημα *καταρχήν*. Το επίρρημα αυτό δεν σημαίνει στην αρχή. Πολλοί το ταυτίζουν με το *κατ' αρχάς*, που σημαίνει «στην αρχή, αρχικά, πρώτα-πρώτα», κι έτσι λένε λόγου χάρι *Καταρχήν πήγα στη Θεσσαλονίκη κι έπειτα συνέχισα τις διακοπές μου στη Χαλκιδική*, ενώ έπρεπε να πουν *Κατ' αρχάς (αρχικά, στην αρχή) πήγα στη Θεσσαλονίκη κι έπειτα συνέχισα τις διακοπές μου στη Χαλκιδική*. Το επίρρημα *καταρχήν*, λοιπόν, δε σημαίνει «αρχικά, στην αρχή», αλλά «στα βασικά σημεία, βασικά». Παραδείγματα της σωστής χρήσης του *καταρχήν* είναι: *Συμφώνησαν καταρχήν, αλλά διαφώνησαν σε λεπτομέρειες* ή *Η αντιπολίτευση ψήφισε καταρχήν το νομοσχέδιο, το καταψήφισε όμως σε επιμέρους σημεία*. Το επίρρημα *καταρχήν* τόσο συχνά χρησιμοποιείται με τη σημασία του «στην αρχή», ώστε η λανθασμένη χρήση του να τείνει να επικρατήσει εκτοπίζοντας τα σωστά «στην αρχή, αρχικά, πρώτα-πρώτα». (Παπαζαφείρη, 1988)

3.2.10 Λάθη στη σύνταξη των ομοιόπτωτων προσδιορισμών

Τα λάθη που αφορούν το συντακτικό μέρος της νέας ελληνικής είναι αρκετά, αλλά λιγότερο εμφανή από τα γραμματικά λάθη. Κι αυτό γιατί η σύνταξη – ως συνέχεια και απόρροια των συντακτικών αρχών από την αρχαία ελληνική και την καθαρεύουσα – προϋποθέτει τη γνώση αρκετών, δύσκολων και περίπλοκων κανόνων. Τα συντακτικά λάθη, εφόσον σχετίζονται με τη δομή της γλώσσας, εμποδίζουν την ασφαλή και αβίαστη μετάδοση του νοήματος πολύ περισσότερο απ’ όσο οι μεμονωμένες λέξεις – που επίσης και κατά κύριο, αν όχι αποκλειστικό, λόγο αποτελούν αντικείμενο κριτικής των λαθολόγων. Τα λάθη που πρόκειται να εξεταστούν στην ενότητα αυτή αφορούν κυρίως τη λανθασμένη χρήση κάποιων ομοιόπτωτων αλλά και ετερόπτωτων προσδιορισμών (τόπου, τρόπου, χρόνου, αιτίας), καθώς και τη σύνταξη κάποιων ρημάτων.

Σοβαρά λάθη παρατηρούνται καταρχήν όταν θέτουμε κάποιον ομοιόπρωτο προσδιορισμό σε ονομαστική, ενώ ανήκει σε όνομα ή σε αντωνυμία γενικής ή αιτιατικής πτώσης. *Η εκλογή του σαν καθηγητής του Πολυτεχνείου, Το αξίωμά του ως βουλευτής, Ως διευθυντής ορχήστρας τον διέκρινε νευρικότητα, Τα πλεονεκτήματα της απλής αναλογικής σαν πάγιο εκλογικό σύστημα, Οι κύριοι Π. και Σ. έχουν διαφορετική παιδεία η οποία καθορίζει τη συμπεριφορά τους σαν δημόσιους άνδρες, Η σταδιοδρομία του άρχισε ως προϊστάμενος, Ήθελαν να προστατέψουν το μνημείο με την κήρυξή του ως παραδοσιακό.* Προφανέστατα – όχι βέβαια για τους περισσότερους – η σύνταξη στα παραπάνω παραδείγματα είναι λανθασμένη, με αποτέλεσμα να προκύπτει κωμικό νόημα, ότι δηλαδή η εκλογή του έμοιαζε με καθηγητή, ότι το αξίωμά του ήταν βουλευτής κ.ο.κ. Μάλιστα, μετρώντας και το *σαν*, όπου υπάρχει αντί του *ως*, εντοπίζουμε δύο λάθη. Το ορθό είναι: *Η εκλογή του ως καθηγητή, Το αξίωμά του ως βουλευτή, ως διευθυντή ορχήστρας, τα πλεονεκτήματα της απλής αναλογικής ως πάγιου εκλογικού συστήματος, τη συμπεριφορά τους ως δημοσίων ανδρών, ως προϊσταμένου, με την κήρυξή του ως παραδοσιακού.* Ακόμη, έχει ακουστεί η φράση: *Τα δικαιώματα της Ελλάδας θα είναι σαφώς μεγαλύτερα σαν ιδρυτικό μέλος,* ενώ η σωστή εκφορά είναι *Τα δικαιώματα της Ελλάδας ως ιδρυτικού μέλους θα είναι σαφώς μεγαλύτερα.* Μπορούμε, βέβαια, να διατυπώσουμε την πρόταση και με διαφορετικό τρόπο, προκειμένου να μην μπλέξουμε με τη συμφωνία του προσδιορισμού με το όνομα που προσδιορίζει. Έτσι, μπορούμε πιο απλά να πούμε: *Ως ιδρυτικό μέλος που είναι η Ελλάδα θα έχει σαφώς*

μεγαλύτερα δικαιώματα. Και στα άλλα παραδείγματα, όμως, μπορούμε να πετύχουμε πολύ εύκολα την ορθή διατύπωση, αν αποφύγουμε την «καθαρευουσιάνικη» σύνταξη με το αφηρημένο ουσιαστικό και προτιμήσουμε την αναλυτικότερη με ρήμα, όπως απαιτεί η υφή του γνήσιου δημοτικού λόγου.

Πέραν βέβαια των παραπάνω παραδειγμάτων, υπάρχουν και οι περιπτώσεις ταυτοπροσωπίας, όπου ο εισαγόμενος με το *ως* ή με το *σαν* προσδιορισμός τίθεται σε πτώση ονομαστική. Για παράδειγμα: *Η Μαρία αφοσιώθηκε στο έργο της σαν μεγάλη αδερφή, Ο Άγγελος φιλοδοξεί να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του ρόλου ως πρωταγωνιστής του έργου, Αγωνίζονται για τα δικαιώματά τους ως ελεύθερα άτομα.* Σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις πολύ σωστά βρίσκουμε τον προσδιορισμό σε ονομαστική, επειδή σε αυτήν την πτώση βρίσκεται και ο όρος στον οποίο ανήκουν (το υποκείμενο της πρότασης). Ομοίως, η σωστή εκφορά είναι: *Ο κύριος Τ. άφησε τη σφραγίδα του ως άνθρωπος των γραμμάτων κι όχι ως ανθρώπου των γραμμάτων ή Αν και πολύ νέα, η κυρία Α. ανταποκρίθηκε άριστα στις υποχρεώσεις της ως σύζυγος και μητέρα κι όχι ως συζύγου και μητέρας.* Μπορούμε, πάλι, για να εξασφαλίσουμε τη συμφωνία στην πτώση προσδιορισμού και προσδιοριζόμενου όρου, να αλλάξουμε τη δομή της φράσης μεταθέτοντας τον προσδιορισμό δίπλα στο υποκείμενο, όπου αναγκαστικά θα μπει σε ονομαστική. Δηλαδή: *Ο κύριος Τ., ως άνθρωπος των γραμμάτων, άφησε τη σφραγίδα του ή Αν και πολύ νέα, η κυρία Α. ως σύζυγος και μητέρα, ανταποκρίθηκε άριστα στις υποχρεώσεις της.* Ακόμη, στην περίπτωση της ταυτοπροσωπίας – όπως και στην περίπτωση της ετεροπροσωπίας παραπάνω – μπορούμε να διευκολύνουμε ακόμη περισσότερο τη σύνταξη, αφαιρώντας την κτητική αντωνυμία και το μόριο *σαν/ως*, οπότε η γενική πτώση θα είναι κανονική: *Αφοσιώθηκε στο έργο της μεγάλης αδερφής, Ανταποκρίνεται στις υποχρεώσεις συζύγου και μητέρας.* Η απλούστερη αυτή σύνταξη, που χαρακτηρίζει τη δημοτική, είναι πιο σίγουρη από την «καθαρευουσιάνικη» με τα *σαν* και τα *ως*, που συχνά περιπλέκουν την έκφραση και μας μπερδεύουν. Γι' αυτό το λόγο ας αποφεύγουμε τη δεύτερη όσο γίνεται, προτιμώντας τον σημερινό δημοτικό μας λόγο. (Παπαζαφείρη, 1988)

Αρκετά προβλήματα δημιουργεί και η χρήση των επιρρημάτων (παρομοιαστικών κατ' άλλους μορίων) *σαν* και *ως*, όταν αυτά χρησιμοποιούνται για να συνοδεύσουν κατηγορούμενα. Ο εκτοπισμός του *ως* από το *σαν* και η αλόγιστη χρήση του δεύτερου –κατάχρηση θα μπορούσαμε να πούμε – ονομάστηκε «σανισμός». Η άτοπη παρουσία του *σαν* σε πολλές περιπτώσεις αλλοιώνει το νόημα της φράσης. Ο

σεισμός είχε σαν επίκεντρο την Κω, υπηρέτησε σαν καθηγητής, διορίστηκε σαν πρόξενος, έχει τον αδερφό του σαν συνεργάτη, τον θεωρούμε σαν δικό μας άνθρωπο. Έτσι διατυπωμένες οι παραπάνω φράσεις σημαίνουν ότι δεν ήταν εκεί το πραγματικό κέντρο του σεισμού, ούτε ότι διορίστηκε αληθινός πρόξενος, ούτε ότι όντως τον θεωρούμε δικό μας άνθρωπο. Για να αποδοθεί το πραγματικό νόημα, πρέπει το μόριο σαν να παραλειφθεί. Μεταξύ του σαν και του ως πρέπει να γίνεται διάκριση, επειδή σημασιολογικά δε συμπίπτουν. *Μιλάει ως αυθεντία* σημαίνει ότι είναι αυθεντία και γι' αυτό πρέπει να τον προσέξουμε, ενώ *Μιλάει σαν αυθεντία* σημαίνει ότι μιλάει λες και είναι αυθεντία και λέει ανοησίες. Έτσι, οι ορθές διατυπώσεις είναι: *Ως υπεύθυνος που έγινε, εκτελεί άριστα τα καθήκοντά του κι όχι σαν υπεύθυνος, Πρωτοεμφανίστηκε ως ηθοποιός αλλά έγινε γνωστός ως σκηνοθέτης κι όχι σαν ηθοποιός και σαν σκηνοθέτης.* Συνηθέστατη είναι, επίσης, η χρήση του σαν αλλά και του ως με το ρήμα έχω, για παράδειγμα *έχω σαν/ως αφετηρία, αφορμή, σκοπό, στόχο, αποτέλεσμα, συνέπεια, επακόλουθο, βάση, πλαίσιο, πρόγραμμα, έργο, θέμα, πρότυπο κ.ά.* Σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις το σαν είναι λάθος και το ως περιττό. Το ίδιο ισχύει και όταν τα σαν και ως χρησιμοποιούνται εσφαλμένα και περιττά μετά από συνδετικά ρήματα για να συνοδεύσουν το κατηγορούμενο, λόγου χάρη στις προτάσεις *Η γνώμη αυτή αποδείχθηκε ως/σαν χρήσιμη* αντί του σωστού *Η γνώμη αυτή αποδείχθηκε χρήσιμη, Θεωρούσε τον εαυτό του ως/σαν συνεχιστή της παράδοσης.* αντί του σωστού *Θεωρούσε τον εαυτό του συνεχιστή της παράδοσης.* Στα παραδείγματα αυτά το κατηγορούμενο απορρίπτει το σαν που αλλοιώνει το νόημα, αλλά δεν χρειάζεται ούτε το περιττό ως. (Παπαζαφείρη, 1988)

3.2.11 Λάθη στη σύνταξη των αντωνυμιών

Παρόμοιο λάθος παρατηρείται και με την αναφορική αντωνυμία *όσος-όση-όσο* που εισάγει δευτερεύουσες ονοματικές αναφορικές προτάσεις, όταν αυτή βρίσκεται μετά το επίθετο *όλος-όλη-όλο*. Ακούμε συχνά: *Τα ονόματα όλων όσων επιθυμούν να εγγραφούν στους καταλόγους ή Απάντησε σε όλους όσους ζήτησαν κάποια εξυπηρέτηση.* Οι παραπάνω προτάσεις είναι λανθασμένες συντακτικά και η αντωνυμία *όσων* και *όσους* πρέπει να γίνει *όσοι*, καθώς είναι υποκείμενο στη δευτερεύουσα πρόταση που ακολουθεί. Λανθασμένα, όμως, ακολουθεί την πτώση του επιθέτου που ακολουθεί (έλξη του αναφορικού). Σύμφωνα, λοιπόν, με τον κανόνα, θα έπρεπε σωστά να πούμε: *Τα ονόματα όλων όσοι επιθυμούν να εγγραφούν στους καταλόγους και Απάντησε σε*

όλους όσοι ζήτησαν κάποια εξυπηρέτηση. Το όσων και το όσους θα ήταν σωστά, αν έλειπαν τα όλων και όλους, οπότε η δευτερεύουσα θα έμπαινε απευθείας αντικείμενο του ρήματος κι επομένως η αντωνυμία θα έπρεπε να τεθεί σε πτώση αιτιατική. Θα μπορούσαμε δηλαδή κάλλιστα να πούμε: *Τα ονόματα όσων επιθυμούν να εγγραφούν στους καταλόγους ή Απάντησε σε όσους ζήτησαν κάποια εξυπηρέτηση.* (Τσολάκης, 1999)

Ένα ακόμη συντακτικό λάθος αφορά τη σύνταξη της αόριστης αντωνυμίας *κάθε* και *ο καθένας-η καθεμία-το καθένα*. Σύμφωνα με τον κανόνα, η αόριστη αντωνυμία *κάθε* είναι άκλιτη και χρησιμοποιείται μαζί με ουσιαστικό, δηλαδή ως επίθετο, με άρθρο ή χωρίς άρθρο. Τα *καθένας* και *καθετί* χρησιμοποιούνται μόνο ως ουσιαστικά (με ή χωρίς άρθρο). Επομένως, τα παρακάτω παραδείγματα είναι λανθασμένα: *ο καθένας υπάλληλος, της καθεμιάς νοικοκυράς, το καθένα μωρό, στην καθεμιά περίπτωση*, αφού η αντωνυμία *καθένα* χρησιμοποιείται λανθασμένα ως επιθετικός προσδιορισμός. Αντιθέτως, τα σωστά είναι: *κάθε υπάλληλος, κάθε νοικοκυράς, κάθε μωρό, κάθε περίπτωση*. Μπορούμε, λοιπόν, να πούμε είτε *κάθε άνθρωπος δικαιούται...* είτε *καθένας δικαιούται*, είτε *κάθε γυναίκα προσπαθεί* είτε *καθεμιά προσπαθεί*, είτε *το κάθε παιδί έχει τις φροντίδες του* είτε *καθένα έχει τις φροντίδες του*, είτε *κάθε πράγμα στη θέση του* είτε *καθετί στη θέση του*.

Εσφαλμένα, τέλος, χρησιμοποιείται πολλές φορές και η αναφορική αντωνυμία *ο οποίος-η οποία-το οποίο*. Πιο συγκεκριμένα, πολλοί λένε ή γράφουν την αναφορική αντωνυμία με τη συνοδεία του οριστικού άρθρου, δημιουργώντας πλεονασμούς: *Η ζωή είναι ένα ταξίδι το οποίο το απολαμβάνουμε* αντί των ορθών *που απολαμβάνουμε* ή *το οποίο απολαμβάνουμε*, *Στην κατοχή τους βρέθηκαν έξι γραμμάρια ηρωίνης, τα οποία τα είχαν αγοράσει* αντί των ορθών *Στην κατοχή τους βρέθηκαν έξι γραμμάρια ηρωίνης, τα οποία είχαν αγοράσει* ή *Στην κατοχή τους βρέθηκαν έξι γραμμάρια ηρωίνης, που είχαν αγοράσει*.

3.2.12 Λάθη στη σύνταξη των ρημάτων

Μια βασική κατηγορία ρημάτων στην οποία αρκετά συχνά εντοπίζονται συντακτικά λάθη είναι τα αποθετικά ρήματα. Ονομάζονται αποθετικά, καθώς έχουν «αποθέσει», έχουν δηλαδή αφήσει τους τύπους της ενεργητικής φωνής. Τα ρήματα αυτά – όσον αφορά τη μορφολογία τους – έχουν μόνο παθητικούς τύπους, ανεξάρτητα από τη διάθεσή τους. Για τον λόγο αυτό κάποιες φορές στην παθητική τους σύνταξη, αντί να

χρησιμοποιήσουμε περίφραση με τα ρήματα *γίνομαι, υφίσταμαι, τυγχάνω* κτλ. – όπως είναι το σωστό – παρασυρόμαστε από την εικόνα τους και τα συντάσσουμε με λανθασμένο τρόπο. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν ρήματα όπως: *διαπραγματεύομαι, διαχειρίζομαι, εκμεταλλεύομαι, επεξεργάζομαι, κατεργάζομαι, πραγματεύομαι, χειρίζομαι, μεταχειρίζομαι, διαχειρίζομαι, αντιπαρέρχομαι, διηγούμαι.*

Ακολουθούν σχετικά παραδείγματα με τη λανθασμένη σύνταξη των αποθετικών ρημάτων. Έχουμε ακούσει φράσεις του τύπου: *Η μείωση των επιτοκίων δεν διαπραγματεύεται από τις τράπεζες, Τα χρήματα διαχειρίστηκαν από τον αδερφό μου, Οι αλλοδαποί εργάτες εκμεταλλεύονται από τους εργοδότες, Τα κείμενα επεξεργάστηκαν σχολαστικά από τον μεταφραστή, Αυτό το μηχάνημα μπορεί να χειριστεί μόνο από έναν έμπειρο εργάτη, Τα επεισόδια διηγούνταν από αρκετούς ανθρώπους και τόσα άλλα άστοχα παραδείγματα. Όλα τα παραπάνω ρήματα δεν είναι δυνατό να δέχονται ποιητικό αίτιο, αφού είναι μεταβατικά. Η σύνταξη λοιπόν πρέπει να αλλάξει και τη θέση της να πάρει η σωστή. Αυτό μπορεί να γίνει είτε με τη μετατροπή της παθητικής σύνταξης σε ενεργητική με το σχετικό αντικείμενο, είτε περιφραστικά με τη χρήση των ρημάτων *γίνομαι, υφίσταμαι, τυγχάνω, λαμβάνω*. Ακολουθούν οι διορθώσεις των παραπάνω λανθασμένων συντάξεων: *Η τράπεζα δεν διαπραγματεύεται τη μείωση των επιτοκίων ή περιφραστικά Η μείωση των επιτοκίων δεν τυγχάνει διαπραγμάτευσης από την τράπεζα, Ο αδερφός μου διαχειρίστηκε τα χρήματα ή περιφραστικά Τα χρήματα έγιναν αντικείμενο διαπραγμάτευσης από τον αδερφό μου, Οι εργοδότες εκμεταλλεύονται τους αλλοδαπούς εργάτες ή περιφραστικά Οι αλλοδαποί εργάτες γίνονται αντικείμενο εκμετάλλευσης από τους εργοδότες, Ο μεταφραστής επεξεργάστηκε σχολαστικά τα κείμενα, ή περιφραστικά Τα κείμενα έλαβαν σχολαστική επεξεργασία από τον μεταφραστή, Μόνο ένας έμπειρος εργάτης μπορεί να χειριστεί αυτό το μηχάνημα ή Το μηχάνημα αυτό μπορεί να λάβει χειρισμό μόνο από έναν έμπειρο εργάτη, Αρκετοί άνθρωποι διηγήθηκαν τα γεγονότα ή περιφραστικά Τα γεγονότα έγιναν αντικείμενο διήγησης από αρκετούς ανθρώπους. (Αναγνωστοπούλου & Μπουσούνη-Γκέσουρα, 2006)**

Ιδιαίτερης προσοχής χρήζουν επίσης κάποια ρήματα που ενώ κανονικά συντάσσονται με αιτιατική, ωστόσο η λανθασμένη σύνταξή τους με γενική τείνει να γίνει νόρμα. Ακούμε, λοιπόν, πολύ συχνά: *Αξίζει μεγαλύτερης προσοχής και μελέτης, Η Νότιος Αφρική δεν παύει να απολαμβάνει της υψηλής προστασίας των Η.Π.Α., Το γεγονός δεν διέφυγε από τη λογοκρισία της κλειστής κοινωνίας, Διαφεύγει της προσοχής*

μας, Δικαιούμαστε αύξησης, Τα ντοκουμέντα δεν επιδέχονται αντιρρήσεων και αμφιβολιών, Ο υπουργός εποπτεύει μιας μεγάλης και προβληματικής δημόσιας επιχείρησης, Επέβλεπε των εργασιών, Επέτυχε εμπιστοσύνης. Σε όλα τα παραπάνω παραδείγματα, που αξίζει να σημειωθεί ότι προέρχονται από τον τύπο και το ραδιόφωνο, τα ρήματα δεν συντάσσονται με αιτιατική, ενώ σύμφωνα με τον κανόνα θα έπρεπε. Η σωστή, λοιπόν, διατύπωση είναι: Αξίζει μεγαλύτερη προσοχή και μελέτη, Η Νότιος Αφρική δεν παύει να απολαμβάνει την υψηλή προστασία των Η.Π.Α., Το γεγονός δεν διέφυγε τη λογοκρισία της κλειστής κοινωνίας, Διαφεύγει την προσοχή μας, Δικαιούμαστε αύξηση, Τα ντοκουμέντα δεν επιδέχονται αντιρρήσεις και αμφιβολίες, Ο υπουργός εποπτεύει μιας μεγάλη και προβληματική δημόσια επιχείρηση, Επέβλεπε τις εργασίες. (Παπαζαφείρη, 1988)

Εκτός, βέβαια, από τις παραπάνω κατηγορίες των αποθετικών ρημάτων και των ρημάτων που συντάσσονται με αιτιατική, υπάρχουν ορισμένες μεμονωμένες περιπτώσεις ρημάτων που συντάσσονται με λάθος τρόπο, ο οποίος μάλιστα τείνει να παγιωθεί έναντι του σωστού. Για παράδειγμα, η σωστή σύνταξη του ρήματος *στερώ* είναι: *στερώ από κάποιον κάτι*. Άρα, η σωστή διατύπωση είναι *Η επιλογή αυτή θα σου στερήσει τη δυνατότητα κι όχι θα σε στερήσει από τη δυνατότητα*. Το ρήμα *στερώ* εκτός από την ενεργητική φωνή συναντάται και στην παθητική φωνή, όπου λειτουργεί και πάλι ως μεταβατικό κι επομένως συντάσσεται με αιτιατική κι όχι με γενική. Έτσι, κανονικά έχουμε *Στερούμαστε τα επιθυμητά αγαθά* κι όχι *Στερούμαστε των επιθυμητών αγαθών*, *Ο Αντρέας στερήθηκε το δικαίωμα να...* κι όχι *Ο Αντρέας στερήθηκε του δικαιώματος να....* Ακόμη, πολλοί χρησιμοποιούν το ρήμα *αμφιβάλλω* ως μεταβατικό, συγχέοντάς το με το ρήμα *αμφισβητώ*. Έτσι, έχει ακουστεί η φράση *Πολύ το αμφιβάλλω* αντί του ορθού *Πολύ αμφιβάλλω* ή του εξίσου ορθού *Πολύ αμφιβάλλω γι' αυτό*. Παρόμοια σύγχυση επικρατεί και ανάμεσα στα ρήματα *προμηθεύω* και *εφοδιάζω*, με το δεύτερο να αντικαθιστά «συντακτικά» το πρώτο. Λόγου χάρη, έχει διατυπωθεί λανθασμένα *Η χώρα τους δεν προμηθεύει το Ιράν με όπλα* αντί *Η χώρα τους δεν προμηθεύει στο Ιράν όπλα*. Παρομοίως, το ρήμα *περιηγούμαι*, το οποίο πολλοί ταυτίζουν σημασιολογικά με το ρήμα *ταξιδεύω*, συμπεριφέρεται συντακτικά κατά το πρότυπο του δεύτερου αφού χρησιμοποιείται ως αμετάβατο. Επί παραδείγματι στη φράση *Περιηγήθηκε σε όλες τις χώρες* αντί της ορθής διατύπωσης *Περιηγήθηκε όλες τις χώρες*. Από λάθος πρόθεση φαίνεται να συνοδεύεται συχνά το ρήμα *αντικαθιστώ*, αφού ακούμε *Έχει αντικαταστήσει το στίχο από τον πεζό λόγο* αντί του σωστού *Έχει*

αντικαταστήσει το στίχο με τον πεζό λόγο. Η σημασία, πάλι, είναι ο παράγοντας που καθορίζει τη σύνταξη του ρήματος *απαντώ*, ανάλογα με τα συμφραζόμενα και τις σημασιολογικές συνθήκες. Έτσι, όταν το ρήμα *απαντώ* χρησιμοποιείται με την έννοια του αποκρίνομαι, λειτουργεί ως μεταβατικό ρήμα δεχόμενο όμως έμμεσο κι όχι άμεσο αντικείμενο: *Απαντώ στην ερώτηση* κι όχι *Απαντώ την ερώτηση*. Όταν, όμως, το ίδιο ρήμα χρησιμοποιείται με τη σημασία του *βρίσκεται, υπάρχει*, τότε συνήθως τίθεται σε γ' ενικό πρόσωπο και χρησιμοποιείται ως αμετάβατο, λόγου χάρη στην πρόταση *Αυτή η φράση απαντά συχνά στα κείμενα των αρχαίων συγγραφέων*. (Παπαζαφείρη, 1988)

Άλλο «ιδιαίτερο» ρήμα είναι και το *διαρρέω*, το οποίο εσφαλμένα χρησιμοποιείται ως μεταβατικό, ενώ θα έπρεπε να λειτουργεί ως αμετάβατο: *Οι πληροφορίες άρχισαν να διαρρέουν* κι όχι *Οι δημοσιογράφοι άρχισαν να διαρρέουν τις πληροφορίες*. Συχνά, τόσο στον προφορικό όσο και στον γραπτό λόγο, συναντούμε μια ιδιότυπη συμπεριφορά των αμετάβατων ρημάτων, η οποία μάλιστα χαρακτηρίζεται αρκετά συχνά ως λάθος, ως «αντιγραμματική δομή». Υπάρχουν, δηλαδή, ρήματα με δύο διαφορετικές λειτουργίες, αμετάβατη και μεταβατική, με λίγο διαφορετική σημασία. Τέτοια παραδείγματα αποτελούν: το αμετάβατο *γελώ* και το μεταβατικό *γελώ κάποιον*, το αμετάβατο *πονώ* και το μεταβατικό *πονώ κάποιον*, το αμετάβατο *γυαλίζω* και το μεταβατικό *γυαλίζω κάτι*, το αμετάβατο *δουλεύω* και το μεταβατικό *δουλεύω κάποιον ή κάτι*.

- i. *Η Μαρία δουλεύει στο πανεπιστήμιο.*
- ii. *Η Μαρία λέει στον Νίκο ότι τον αγαπά, αλλά μάλλον τον δουλεύει.*
- iii. *Η Μαρία δουλεύει τώρα την διατριβή της.*

Τη συμπεριφορά των παραπάνω ρημάτων εμφανίζουν και αρκετά ρήματα κίνησης. Ενώ ο βασικός τύπος των ρημάτων αυτών είναι αμετάβατος (*περπατάω, τρέχω, φτάνω, κυλώ*), ωστόσο δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις κατά τις οποίες τα ρήματα αυτά απαντούν και στον (ενεργητικό) μεταβατικό τύπο.

- i. Αμετάβατοι τύποι:
 - *Όλα τα μέλη συμφώνησαν να μην διαρρεύσει τίποτα στους δημοσιογράφους.*
 - *Πήγαν βόλτα στα παλιά τους λημέρια.*
- ii. Μεταβατικοί τύποι:

- *Όλα τα μέλη συμφώνησαν να μην διαρρεύσουν τίποτα στους δημοσιογράφους.*
- *Τους πήγε βόλτα στα παλιά τους λημέρια.*

Οι παραπάνω δομές, γνωστές ως «μεταβιβαστικές δομές» ή «μεταβιβαστικές συναλλαγές», που χαρακτηρίζονται από πολλές αποκλίσεις, δεν αποτελούν λάθη υπό την έννοια των αντιγραμματικών δομών. Στοχεύουν απλώς στην προβολή του δράστη/έμμεσης αιτίας μόνο όταν λόγοι πραγματολογικοί/εκφραστικοί/υφολογικοί το επιβάλλουν. (Θεοφανοπούλου-Κοντού, Λασκαράτου, Σηφianού, Γεωργιαφέντης, & Σπυρόπουλος, 2003)

3.2.13 Λάθη στη σύνταξη των επιρρημάτων

Ιδιαίτερα συχνό λάθος συνιστά η χρήση του επιρρήματος *κάπου*. Το επίρρημα *κάπου* είναι καταρχήν τοπικό και σημαίνει «σε κάποιο μέρος», λόγου χάρις *Κάπου έχει πάει και δεν μπορώ να τη βρω*. Με τη σημασία αυτή, την αρχικά τοπική και αόριστη, το *κάπου* χρησιμοποιείται διευρυμένα και μεταφορικά, όπως για παράδειγμα στις προτάσεις *Κάπου δεν τα πήγαν καλά* ή *Κάπου διαφώνησαν, δεν ξέρω όμως πού ακριβώς να σου πω*. Το *κάπου*, όμως, μπορεί να λάβει και τη σημασία του ποσοτικού επιρρήματος *περίπου*, δηλαδή *Ήρθαν κάπου πενήντα άνθρωποι* ή *Έδειξαν ενδιαφέρον αρκετά παιδιά, κάπου είκοσι στον αριθμό*. Οι παραπάνω χρήσεις του *κάπου* είναι, κατά τον Τσολάκη, νόμιμες γλωσσικά και γλωσσολογικά. Αρκετές όμως είναι και οι περιπτώσεις που το επίρρημα *κάπου* παρεισδύει παντού, είτε ταιριάζει είτε όχι, όπως στις προτάσεις *Κάπου στενοχωρήθηκα*, *Κάπου αγανάκτησα με τη στάση τους* ή *Κάπου κι εκείνοι το παράκαναν*. (Τσολάκης, 1999)

Εξίσου «προβληματική» με τις παραπάνω αποδεικνύεται και η χρήση του ποσοτικού-δεικτικού επιρρήματος *τόσο*, το οποίο συνήθως συγχέεται με τη δεικτική αντωνυμία *τόσος-τόση-τόσο*. Συχνά αναρωτιόμαστε σχετικά με το ποιο είναι το ορθό να λέμε και γράφουμε: *τόσο πολύς* ή *τόσος πολύς*, *τόσο πολλές* ή *τόσες πολλές*, *τόσο πολλοί* ή *τόσοι πολλοί*, *τόσο πολλά* ή *τόσα πολλά*; Και ομοίως: *τόσο λίγος* ή *τόσος λίγος*, *τόσο λίγες* ή *τόσες λίγες*, *τόσο λίγοι* ή *τόσοι λίγοι*, *τόσο λίγα* ή *τόσα λίγα*; Η σωστή χρήση φυσικά, είναι η πρώτη, δηλαδή η χρήση του επιρρήματος *τόσο* αντί του επιθέτου *τόσος-η-ο*. Κι αυτό γιατί το *τόσο*, ως επίρρημα μπορεί να συνοδεύει επίθετα και στα τρία γένη και στον ενικό και στον πληθυντικό αριθμό (*τόσο δυνατός*, *τόσο καλές*, *τόσο πολλά*) ή επιρρήματα (*τόσο αργά*), ενώ η δεικτική αντωνυμία *τόσος-τόση-τόσο* συνοδεύει

ουσιαστικά (*τόση βροχή*). Έτσι, οι σωστές εκφράσεις είναι: *τόση φασαρία* αλλά *τόσο πολλή φασαρία*, *τόσος κόσμος* αλλά *τόσο πολύς κόσμος*, *τόσο χρήμα* αλλά *τόσο λίγο χρήμα*. Στις πρώτες περιπτώσεις χρησιμοποιείται η αντωνυμία *τόσος-τόση-τόσο* γιατί ακολουθούν ουσιαστικά, ενώ στις δεύτερες περιπτώσεις το επίρρημα *τόσο* γιατί ακολουθούν επίθετα.

Προβληματική φαίνεται πως είναι επίσης η σύνταξη κάποιων προθέσεων και επιρρημάτων, τα οποία ακολουθούν τους κανόνες σύνταξης της αρχαίας ελληνικής και γι' αυτό δεν προσαρμόζονται με τον σωστό τρόπο στον νεοελληνικό λόγο. Τέτοια επιρρήματα είναι τα *πριν* και *μετά*, όταν συνοδεύονται από ουσιαστικά ή άλλα ονόματα και χρησιμεύουν ως εμπρόθετοι προσδιορισμοί του χρόνου. Πιο συγκεκριμένα, το χρονικό επίρρημα *πριν* δεν συνοδεύεται από κάποια λέξη, ενώ σύμφωνα με τον κανόνα πρέπει απαραίτητως να συνοδεύεται από την πρόθεση *από*, αποτελώντας εμπρόθετο προσδιορισμό του χρόνου. Έτσι, λέγονται και γράφονται συχνά εκφράσεις όπως: *πριν τα Χριστούγεννα*, *πριν τις έντεκα*, *πριν το καρναβάλι* αντί των σωστών *πριν από τα Χριστούγεννα*, *πριν από τις έντεκα*, *πριν από το καρναβάλι*. Το αντίθετο ακριβώς συμβαίνει με το χρονικό επίρρημα *μετά*. Ενώ – σύμφωνα με τον κανόνα – το επίρρημα *μετά* δεν συνοδεύεται από πρόθεση αλλά χρησιμοποιείται μόνο του ως επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου, συχνά παρεισάγεται η πρόθεση *από*, που εδώ είναι αχρείαστη. Έτσι, αυτό που ακούμε είναι: *μετά από το Πάσχα*, *μετά από τη συνάντησή μας*, *μετά από τις εκλογές* αντί των ορθών *μετά το Πάσχα*, *μετά τη συνάντησή μας*, *μετά τις εκλογές*. Η μοναδική περίπτωση στην οποία είναι δεκτή η χρήση του *μετά από* είναι όταν ακολουθεί αντωνυμία: *μετά από εμένα*, *μετά από εκείνον* κ.ο.κ. (Παπαζαφείρη, 1988)

Η πρόθεση *εκτός*, από την άλλη μεριά, μπορεί να χρησιμοποιείται με δύο τρόπους: είτε με γενική είτε με την πρόθεση *από* + *αιτιατική*. Σίγουρα έχουμε ακούσει εκφράσεις του τύπου: *Εκτός το ότι*, *Αγόρασε όλα τα απαραίτητα εκτός φάρμακα*, *Εκτός τη Μαρία και τον Γιώργο*. Αντιθέτως, αυτό που έπρεπε να ειπωθεί είναι: *Εκτός του ότι* ή *Εκτός από το ότι*, *Αγόρασε όλα τα απαραίτητα εκτός φαρμάκων* ή *Αγόρασε όλα τα απαραίτητα εκτός από φάρμακα*, *Εκτός της Μαρίας και του Γιώργου...* ή *Εκτός από τη Μαρία και τον Γιώργο*.

Το επίρρημα *εναντίον* διατηρείται παράλληλα με το νεοελληνικό *ενάντια*. Αυτό που πρέπει να προσέχουμε όμως είναι η σύνταξη του επιρρηματος *εναντίον* που, ακολουθώντας τους κανόνες της αρχαίας ελληνικής και της καθαρεύουσας,

συντάσσεται με γενική, ενώ το *ενάντια* με αιτιατική. Έτσι, η σωστή εκφορά είναι: *εναντίον των αντιπάλων ή ενάντια στους αντιπάλους, εναντίον της κακοποίησης της γλώσσας ή ενάντια στην κακοποίηση της γλώσσας*. Κατά συνέπεια, ποτέ *ενάντια του τάδε* και ποτέ *ενάντια* όταν ακολουθεί αδύνατος τύπος προσωπικής αντωνυμίας. Δηλαδή, όχι *ενάντιά σου* ή *ενάντιά μας* αλλά *εναντίον σου* και *εναντίον μας*.

Δύο εκφράσεις, πάλι, που φαίνεται να χρησιμοποιούνται σωστά από συντακτική άποψη, αλλά λανθασμένα από σημασιολογική είναι οι εκφράσεις *χάρη σε* και *εξαιτίας του/της/των* ή *εξαιτίας από*. Το λάθος εντοπίζεται στη χρήση τους, αφού αρκετά συχνά το ένα παίρνει τη θέση του άλλου, ιδίως στον προφορικό λόγο. Έτσι, λόγου *χάρη* είναι σωστή συντακτικά και νοηματικά η πρόταση *Χάρη στις ευνοϊκές καιρικές συνθήκες η φετινή σοδειά προμηνύεται λαμπρή*, όχι όμως και η πρόταση *Χάρη στον όψιμο παγετό η σοδειά καταστράφηκε*, όπου αντί της φράσης *χάρη σε* έπρεπε να χρησιμοποιηθεί η φράση *εξαιτίας του*. Με τη φράση *χάρη σε* νοείται κάτι το θετικό, μια ευγνωμοσύνη, ενώ με τη φράση *εξαιτίας...* εκφράζεται κάτι αρνητικό.

Τέλος, διαρκώς και αδιαλείπτως χρησιμοποιείται και το αναφορικό επίρρημα *όπου* σε εκφράσεις και προτάσεις, είτε ταιριάζει με τα συμφραζόμενα είτε όχι. Συναντούμε, λόγου *χάρη*, τις προτάσεις *Συνάντησα τη γιατρό όπου μου συνέστησες* ή *Περιμένω το βιβλίο όπου παρήγγειλα*. Στις παραπάνω προτάσεις και σε τόσες άλλες, το αναφορικό επίρρημα *όπου* χρησιμοποιείται εσφαλμένα στη θέση της αναφορικής αντωνυμίας *ο οποίος-η οποία-το οποίο* ή του αναφορικού *που*. Κανονικά, λοιπόν, θα είχαμε: *Συνάντησα τη γιατρό την οποία μου συνέστησες* και *Περιμένω το βιβλίο το οποίο παρήγγειλα*. Εξίσου συχνά βέβαια, η αναφορική αντωνυμία *ο οποίος-η οποία-το οποίο* και το αναφορικό *που* αντικαθιστούν το επίρρημα *όπου*, σε περιπτώσεις που η χρήση του επιβάλλεται. Έτσι, ακούμε *Η περιοχή που εγκαταστάθηκα* αντί του σωστού *Η περιοχή όπου/στην οποία εγκαταστάθηκα*, *Το μέρος που θα συναντηθούμε* αντί του ορθού *Το μέρος όπου/στο οποίο θα συναντηθούμε*.

3.2.14 Λάθη στη συμφωνία των όρων της πρότασης

Μια υποενότητα των λαθών που παρατηρούνται αναφορικά με τη συντακτική οργάνωση και δομή των προτάσεων περιλαμβάνει τη συμφωνία των όρων που απαρτίζουν μια πρόταση ή μια περίοδο λόγου. Τα επίθετα ή οι μετοχές που συνοδεύουν τα ονόματα συμφωνούν πάντοτε με αυτά ως προς το γένος, τον αριθμό και την πτώση.

Μερικές φορές, όμως, στον πληθυντικό αριθμό γίνονται λάθη στη συμφωνία ως προς το γένος ουσιαστικού κι επιθέτου, δηλαδή αρσενικό επίθετο μπορεί πολλές φορές να προσδιορίζει θηλυκό ουσιαστικό. Για παράδειγμα, λέμε ή γράφουμε *οι πολλοί ψήφοι* αντί του σωστού *οι πολλές ψήφοι* ή *των πληγέντων περιοχών* αντί *των πληγεισών περιοχών*.

Ασυμφωνία μεταξύ επιθέτου και προσδιοριζόμενου ονόματος παρατηρείται κυρίως όταν ακολουθεί ουσιαστικό αρχαιόκλιτο (θηλυκό κατά κόρον), οπότε χρησιμοποιούνται οι αρσενικού τύποι των επιθέτων μπροστά από «ανδροπρεπή» θηλυκά. Έτσι, συχνά συναντούμε εκφράσεις όπως *οι πολλοί ψήφοι* ή *τους πολλούς ψήφους* αντί *οι πολλές ψήφοι* και *τις πολλές ψήφους*, *οι νέοι μέθοδοι* αντί *οι νέες μέθοδοι*, *οι κεντρικοί είσοδοι* αντί *οι κεντρικές είσοδοι*, *οι παλαιοί οδοί* αντί *οι παλαιές οδοί*, *οι κοινωνικοί παράμετροι* αντί *οι κοινωνικές παράμετροι*. Στις επιθετικές μετοχές που προσδιορίζουν ουσιαστικά παρατηρείται ασυμφωνία όταν αυτές προέρχονται από την αρχαία ελληνική γλώσσα. Συχνά, λοιπόν, ακούμε, *των αναφερθέντων περιπτώσεων* αντί *των αναφερθεισών περιπτώσεων*, *των βιασθέντων γυναικών* αντί *των βιασθεισών γυναικών*, *των διαπιστωθέντων παραλείψεων* αντί *των διαπιστωθεισών παραλείψεων* κ.λπ.

Λάθη συμφωνίας παρατηρούνται επίσης και μεταξύ υποκειμένου και ρήματος. Το υποκείμενο και το ρήμα συμφωνούν πάντα ως προς το πρόσωπο και τον αριθμό. Κάποιες φορές, όμως, χρησιμοποιούμε το γ' πληθυντικό πρόσωπο του ρήματος, ενώ το υποκείμενο βρίσκεται στο γ' ενικό πρόσωπο. Έτσι, ακούμε τους συνομιλητές μας ή αντιλαμβανόμαστε και τον εαυτό μας να λέμε *Ο υπάλληλος εργαζόταν* αντί του σωστού *Ο υπάλληλος εργαζόταν* ή *Η εντολή δίνονταν* αντί του σωστού *Η εντολή δινόταν*, *Το κείμενο γράφονταν* αντί του σωστού *Το κείμενο γραφόταν*, *Το βιβλίο διαβάζονταν* αντί του σωστού *Το βιβλίο διαβαζόταν*.

3.2.15 Σημασιολογικά λάθη

Πολλά αλλά και συχνά είναι επίσης τα λάθη που αφορούν τον σημασιολογικό άξονα της γλώσσας μας. Αυτά του είδους τα λάθη όχι μόνο οδηγούν σε παρερμηνείες και σε συγχύσεις, αλλά τις περισσότερες φορές κάνουν τα λόγια κάποιου να αποκτούν κωμικό χαρακτήρα.

Αξίζει να αναφερθούμε καταρχήν σε ομόρριζες λέξεις. Ομόρριζες λέγονται οι λέξεις που έχουν την ίδια ρίζα, έχουν όμως παραπλήσια ή και διαφορετική σημασία, και γι' αυτό οφείλουμε να είμαστε ιδιαίτερα προσεκτικοί στον λόγο μας. Τέτοιου είδους λέξεις μπορεί να είναι: α) ουσιαστικά, όπως τα ζεύγη *αίσθημα* και *συναίσθημα*, *αίτημα* και *αίτηση*, *ανάγκη* και *αναγκαιότητα*, *αντιπρόσωπος* και *εκπρόσωπος*, *απόμαχος* και *παλαιόμαχος*, *ατύχημα* και *δυστύχημα*, *γένεση* και *γέννηση*, *διακήρυξη* και *προκήρυξη*, *εκμάθηση* και *μάθηση*, *εμπειρία* και *πείρα*, *εξήγηση* και *επεξήγηση*, *παρέκβαση* και *παρέμβαση*, *ευθύνη* και *υπευθυνότητα*, *διαμονή* και *παραμονή*, β) επίθετα, όπως τα ομόρριζα *κυκλοφοριακός* και *κυκλοφορικός*, *εκλεκτικός* και *εκλεκτός*, *πολιτιστικός* και *πολιτισμικός*, *ψυχικός* και *ψυχολογικός*, γ) ρήματα, όπως *αναζητώ* και *αποζητώ*, *ανταγωνίζομαι* και *συναγωνίζομαι*, *προκύπτει* και *ανακύπτει* και δ) επιρρήματα και επιρρηματικές φράσεις, λόγου χάρι οι λέξεις *απέναντι* και *έναντι*, *απευθείας* και *κατευθείαν*, *από μέρους* και *εκ μέρους*, *κατ' αρχάς* και *καταρχήν*. (Αναγνωστοπούλου & Μπουσούνη-Γκέσουρα, 2006· Παπαζαφείρη, 1988)

Πιο λεπτή και επομένως πιο δύσκολη φαίνεται να είναι η διάκριση ανάμεσα σε λέξεις και φράσεις που μπορεί να μην συγγενεύουν ετυμολογικά, αλλά επίσης δημιουργούν σημασιολογικές συγχύσεις. Τέτοια παραδείγματα αποτελούν οι λέξεις: *αιτία/αίτιο* και *αφορμή*, *ανακάλυψη* και *εφεύρεση*, *αποτέλεσμα* και *επακόλουθο*, *επίπτωση* και *συνέπεια*, *επήρεια* και *επιρροή*, *επιδότηση* και *επιχορήγηση*, *πλεονέκτημα* και *προτέρημα*, *περίπτωση* και *περίσταση*, *δράμα* και *τραγωδία* κτλ. Οι παραπάνω λέξεις δεν δημιουργούν τόσο μεγάλη σημασιολογική διαφορά – όσο οι λέξεις της προηγούμενης κατηγορίας – όταν από παρανόηση ή άγνοια χρησιμοποιούνται η μία στη θέση της άλλης. Το σίγουρο, όμως, είναι ότι η σωστή και εύστοχη χρήση τους μπορεί να αποτελέσει δείκτη του πόσο καλός κάτοχος είναι κανείς της ελληνικής γλώσσας.

Ως σημασιολογικά μπορούν να θεωρηθούν και τα λάθη από πλεονασμούς. Αρκετές φορές, για να τονίσουμε και να δώσουμε περισσότερο βάρος στα λεγόμενά μας οδηγούμαστε σε γλωσσικές υπερβολές. Χαρακτηριστικά παραδείγματα πλεονασμών είναι και τα ακόλουθα: *εξ ανέκαθεν/απ' ανέκαθεν* αντί της σωστής έκφρασης *ανέκαθεν*, *άρα λοιπόν* αντί του σωστού *άρα*, *πιο αρτιότερος* αντί *αρτιότερος* (όπως συμβαίνει και με πολλά ακόμη επίθετα στο συγκριτικό βαθμό, βλ. και 3.2.7), *εισέρχεται μέσα* ή *εντάσσεται μέσα* αντί των ορθών *εισέρχεται* και *εντάσσεται* (χωρίς πρόθεση), *μέσα στο πλαίσιο* αντί του σωστού *στο πλαίσιο*, *πλησιάζω κοντά* αντί του

πλησιάζω, περιστρέφεται γύρω από αντί στρέφεται γύρω από ή περιστρέφεται (χωρίς πρόθεση), προηγήθηκε πριν αντί του έγινε πριν ή προηγήθηκε (χωρίς τη συνοδεία του επιρρήματος πριν), ακολούθησε μετά αντί του απλού έγινε μετά ή ακολούθησε (χωρίς να συνοδεύεται από το επίρρημα μετά).

3.2.16 Λάθη στη χρήση λόγιων λέξεων και φράσεων

Τα τελευταία χρόνια γίνεται αρκετός λόγος γύρω από το θέμα της «καθαρολογίας», της τάσης δηλαδή που καλλιεργεί εμπρόθετα, συνειδητά και επιθετικά μια στάση αποδοχής και προβολής της καθαρεύουσας καταρχήν, και πιο πίσω ακόμη, στοιχείων μορφοφωνολογικών και λεξιλογικών, αλλά και συχνά συντακτικών, από την αρχαία γλώσσα. Η στάση ή η τάση αυτή προϋποθέτει, έστω ασυνείδητα, την από αιώνων εσχατολογία, η οποία – όπως επισημαίνει ο Χάρης – πρεσβεύει την παρακμή της εκάστοτε γλωσσικής μορφής. (Χάρης, 2003β)

Όπως σε κάθε εποχή, έτσι και σήμερα, θεραπεία για την παρακμή της γλώσσας θεωρείται η προσφυγή στη λογιότερη μορφή της. Με την προσφυγή αυτή βέβαια δεν εννοούμε την αποδοχή των στοιχείων που ακολούθησαν τη γλώσσα στην πορεία της, που επέζησαν αφομοιωμένα στη σημερινή της μορφή και συναποτελούν τον εκφραστικό της πλούτο, αλλά η ανάσυρση ανενεργών λέξεων και τύπων από τα λεξικά και η βίαιη εμφύτευσή τους στο σώμα της γλώσσας. Και αυτή η τάση αφορά φυσικά κυρίως τον καθημερινό μας λόγο, τις καθημερινές μας επικοινωνιακές ανάγκες. Έτσι, επανέρχονται ανάλογα λόγια συντακτικά σχήματα και με βάση αυτά, ή αναζητώντας έναν ολοένα και λογιότερο τρόπο έκφρασης, χρησιμοποιούμε στον λόγο μας – είτε τον προφορικό είτε τον γραπτό – δομές και λέξεις που γνώρισαν μικρή πορεία διάδοσης και χρήσης ήδη από την αρχαία ελληνική ή την καθαρεύουσα. Στην προσπάθεια αυτή, όμως, δημιουργούνται αρκετά λάθη. Τα περισσότερα από τα λάθη αυτά γεννιούνται μέσα σε κενά, σε προβληματικά σημεία του γλωσσικού συστήματος, εκεί όπου η γλώσσα προσπαθεί ακριβώς να εξομαλύνει, να προσαρμόσει. (Χάρης, 2003β)

Λάθη «καθαρολογίας» συναντώνται ως επί το πλείστον σε παροιμιώδεις φράσεις, καθιερωμένες εκφράσεις και λόγιες λέξεις. Εφόσον, όμως, επιλέγουμε να διανθίζουμε τον λόγο μας με τέτοιες φράσεις και λέξεις, οφείλουμε τουλάχιστον να σεβόμαστε την ιστορικότητα και την αξία τους, κι όχι να καταντούν «έρμια» των καιρών και των γλωσσικών επιλογών του καθενός. Έτσι, το σωστό είναι να λέμε ή να

ακούμε: *άνω σχώμεν τας καρδίας* κι όχι *άνω στώμεν τας καρδίας*, *απορώ και εξίσταμαι* κι όχι *απορώ και εξανίσταμαι*, *γλώσσα λανθάνουσα τ' αληθή λέγει* κι όχι *γλώσσα λανθάνουσα την αλήθειαν λέγει*, *δεν έχει πού την κεφαλήν κλίνη* κι όχι *δεν έχει πού την κεφαλήν κλίνει*, *δια του λόγου το ασφαλές* κι όχι *διά του λόγου το αληθές*, *ελαφρά τη καρδία* κι όχι *με ελαφρά την καρδία*, *εν βρασμώ ψυχής* κι όχι *εν αναβρασμώ ψυχής*, *υπέρ το δέον* κι όχι *υπέρ του δέοντος*, *αδιακρίτως* κι όχι *αδιακρίτου*, *ο άμεσα ενδιαφερόμενος* κι όχι *ο άμεσος ενδιαφερόμενος*, *ανεξαρτήτως ηλικίας* κι όχι *ανεξαρτήτου ηλικίας*, *απευθείας μετάδοση* κι όχι *ζωντανή μετάδοση*, *δίνω το παρών* κι όχι *δίνω το παρόν*, *οι επικεφαλής (επί κεφαλής) στρατιωτικοί* κι όχι *οι επικεφαλείς στρατιωτικοί*, *δυνάμει* κι όχι *εν δυνάμει*, *πληροί τις προϋποθέσεις* κι όχι *πληρεί τις προϋποθέσεις*, *επί το έργον* κι όχι *επί τω έργω*, *λόγου χάρη/χάριν* κι όχι *λόγω χάρη*, *όσον αφορά* κι όχι *ως αναφορά*, *πόσο μάλλον* κι όχι *κατά πόσο μάλλον*, *υπερέβη τα εσκαμμένα* κι όχι *υπερέβη τα εσκεμμένα*. (Αναγνωστοπούλου & Μπουσούνη-Γκέσουρα, 2006· Τσολάκης, 1999)

Ένα ακόμη χαρακτηριστικό παράδειγμα λόγιων τύπων που επιβιώνουν στη νέα ελληνική είναι οι τύποι της δοτικής πτώσης. Η δοτική πτώση της αρχαίας ελληνικής, μολοντί έχει πάψει εδώ και πολύ καιρό να λειτουργεί στη ζωντανή γλώσσα, έχει αφήσει ορισμένα κατάλοιπα με τη μορφή στερεότυπων εκφράσεων, όπως για παράδειγμα: *δόξα τω Θεώ*, *λόγω*, *απουσία*, *εν συνεχεία*, *πάση θυσία*, *εν ανάγκη*, *εν γνώσει*, *εν δράσει*, *δυνάμει*, *επί λέξει*, *εν πάση περιπτώσει*, *φύσει*, *έργω*, *μέσω*, *εν γένει*, *εν τέλει*, *πράγματι* κλπ. Παρά τη μεγάλη συχνότητα με την οποία χρησιμοποιούνται οι τύποι της δοτικής στη νέα ελληνική, ωστόσο πολλοί είναι εκείνοι που τους μπερδεύουν κυρίως όσον αφορά την ορθογραφία, αγνοώντας ότι προέρχονται από τα αρχαία. Έτσι, κυρίως στον γραπτό λόγο, συναντούμε λάθη, όπως: *εν γνώσι* αντί του σωστού *εν γνώσει*, *δόξα το Θεό* αντί του σωστού *δόξα τω Θεώ* και τόσα ακόμη. (Holton, Mackridge, & Φιλιππάκη-Warburton, 2013)

Συζήτηση

Το θέμα της σωστής χρήσης της γλώσσας δεν εξαντλείται σε μια εργασία, σε ένα εγχειρίδιο, σε ένα βιβλίο ή σε μια γραμματική. Η ελληνική γλώσσα είναι ιδιαίτερα πλούσια και προσφέρει πολλές διαφορετικές δυνατότητες έκφρασης. Αυτός ακριβώς ο λεκτικός της πλούτος είναι και η αιτία για τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουμε στη χρήση της, διότι όταν μιλάμε ή όταν γράφουμε, έχουμε να επιλέξουμε ανάμεσα σε τύπους που μοιάζουν πολύ μεταξύ τους, αλλά διαφοροποιούνται, άλλοι λιγότερο κι άλλοι περισσότερο, ως προς τη μορφή ή τη σημασία τους.

Αυτό που επιδιώκουμε με την παρουσίαση και διόρθωση των συνηθέστερων λαθών είναι να εξοικειωθεί ο αναγνώστης με αυτά, και πολύ περισσότερο με τους σωστούς τύπους. Παράλληλα, να συνειδητοποιήσει ότι τα λάθη στη χρήση της γλώσσας, αν και μικρά και αμελητέα πολλές φορές μεταξύ όσων λέμε ή γράφουμε, επηρεάζουν καθοριστικά την ποιότητα του λόγου μας. Ενώ κάνουμε λόγο για *λάθη στη χρήση της ελληνικής* και έχουμε στο μυαλό μας κάποιους συγκεκριμένους αποκλίνοντες – από το σώμα της ελληνικής – τύπους, στην πράξη αποδείχθηκε ότι τα λάθη που παρατηρούνται τόσο στον προφορικό όσο και στον γραπτό λόγο είναι πολύ περισσότερα και άπτονται πολλών τομέων της γλώσσας, από την ορθογραφία και τον τονισμό, μέχρι τη φωνολογία, το λεξιλόγιο, τη σύνταξη και τη σημασιολογία. Σ' αυτό ακριβώς το σημείο έγκειται και η πρωτοτυπία της παρούσας ερευνητικής προσπάθειας. Τα περισσότερα από τα λάθη που εντοπίστηκαν και καταγράφηκαν οφείλονται στην άγνοια των κανόνων που διέπουν τη «συνέχεια» της ελληνικής γλώσσας, όπως επίσης και στην «πάλη» μεταξύ παλαιότερων και νεότερων τύπων. Σοβαρότεροι, τελικά, κρίθηκαν εκείνοι οι λανθασμένοι τύποι που προτιμώνται έναντι των ορθών τύπων και χρησιμοποιούνται πλέον με τόσο μεγάλη συχνότητα, που τείνουν να γίνουν «νόρμα» και να καθιερωθούν στον κορμό της ελληνικής. Επιπροσθέτως, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι τα λάθη στον προφορικό λόγο και τα λάθη στα γραπτά χαρακτηρίζονται από μια σχέση αλληλεπίδρασης, αφού προφορικός και γραπτός λόγος είναι άρρηκτα δεμένοι μεταξύ τους. Ό,τι, με άλλα λόγια, ειπωθεί λανθασμένα θα αποτυπωθεί εξίσου λανθασμένα και το αντίστροφο.

Καταληκτικά, εκεί που θα πρέπει να οδηγεί κάθε μελέτη, εργασία, έρευνα, κάθε είδους ενασχόληση με τα λάθη στην ελληνική γλώσσα, είναι η σωστή «εκμετάλλευση»

και η αξιοποίησή τους προς όφελος της γλώσσας, κι όχι η κατ' εξακολούθηση στείρα διόρθωσή τους. Τη στιγμή που έχει γίνει ήδη αρκετός λόγος για τους παράγοντες «κακοποίησης» και φθοράς της γλώσσας από προηγούμενες έρευνες, είναι καιρός το ενδιαφέρον να στραφεί στην αντιμετώπισή τους, να μετατοπιστεί το κέντρο βάρους από το «γιατί» στο «πώς». Αυτό που θα μπορούσε να απασχολήσει μελλοντικούς ερευνητές είναι ποιοι άλλοι παράγοντες – ανεξαρτήτως φύλου, ηλικίας, μόρφωσης, κοινωνικής προέλευσης – εμπλέκονται όταν κάποιος «πέφτει» σε γλωσσικά ολισθήματα. Τέτοιου είδους παράγοντες που θα μπορούσαν να εξεταστούν είναι, για παράδειγμα, το άγχος, η κούραση του ομιλούντος ή ακόμη και ο ρόλος του ασυνείδητου στις γλωσσικές παραδρομές, που υποστήριξε ο με θέρμη ο Freud.

Τροφή για περαιτέρω σκέψη θα μπορούσαν να αποτελέσουν, κατ' επέκταση, κάποια διδακτικά μοντέλα για τον σωστό τρόπο διόρθωσης και ανατροφοδότησης των λαθών σε πρώιμο στάδιο, ήδη από την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευσης. Θα μπορούσαν ακόμη να διερευνηθούν κάποιες διδακτικές μέθοδοι για τη γεφύρωση του «χάσματος» ανάμεσα στους τύπους της αρχαίας ελληνικής ή της καθαρεύουσας και τους τύπους της νέας ελληνικής γλώσσας. Ανοιχτά παραμένουν, επίσης, θέματα που σχετίζονται με τη σωστή γλωσσική κατάρτιση και επιμόρφωση των μελλοντικών εκπαιδευτικών στα Παιδαγωγικά Τμήματα, όπως και οι γνώσεις-στάσεις τους απέναντι στην ορθή και λανθασμένη χρήση της ελληνικής γλώσσας.

Βιβλιογραφία

- Holton, D., Mackridge, P., & Φιλιππάκη-Warburton, E. (2013). *Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας* (16η εκδ.). (Σ. Βασίλης, Μεταφρ.) Αθήνα: Πατάκης.
- Lesky, A. (1985). *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας* (5η εκδ.). (Τ. Αγαπητός, Μεταφρ.) Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Saussure, F. (1979). *Μαθήματα γενικής γλωσσολογίας*. (Α. Φώτης, Μεταφρ.) Αθήνα: Παπαζήση.
- Αναγνωστοπούλου, Τ., & Μπουσούνη-Γκέσουρα, Λ. (2006). *Το λέμε σωστά; Το γράφουμε σωστά;.* Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Ανδρουτσόπουλος, Γ. (1999, Σεπτέμβριος 5). *Από τα φραγκιοχιώτικα στα greeklish*. Ανάκτηση από Το Βήμα: <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=114039>
- Αντωνίου, Θ., Μελίδου, Θ., & Νικόπουλος, Χ. (2008, Ιούνιος 23). *Ο Έλληνας και το βιβλίο*. Ανάκτηση από ΕΘΝΟΣ: http://www.ethnos.gr/arxiki_selida/arthro/o_ellinas_kai_to_biblio-1180587/
- Βαρδιάμπασης, Ν. (1997). *Ιστορία μιας λέξης* (Τόμ. ΙΙΙ). Αθήνα: Λιβάνη.
- Γκλαβάς, Σ. (2008). Γλωσσική παιδεία και ποιότητα εκπαίδευσης. *Εκπαίδευση και ποιότητα στο ελληνικό σχολείο* (σσ. 33-47). Θεσσαλονίκη: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Γλέζος, Μ. (1977). *Το φαινόμενο της αλλοτρίωσης στη γλώσσα*. Αθήνα: Βέγας.
- Γληνός, Δ. (1971). *Έθνος και γλώσσα*. Αθήνα: Αθήνα.
- Δελβερούδη, Ρ. (2001). Γλωσσική ποικιλία. *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα* (σσ. 54-57). Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- Δελμούζος, Α. (1958). *Μελέτες και πάρεργα*. Αθήνα.
- Ζαμπιόζης, Μ. (2012, Ιανουάριος 16). *Γιατί δεν ανοίγουν βιβλίο οι Έλληνες;.* Ανάκτηση από Περί...Γραφής: <http://grafi.pblogs.gr/2012/01/giati-den-anoigoyn-biblio-oi-ellhnes.html>

- Θεοδωροπούλου, Μ., & Παπαναστασίου, Γ. (2001). Το γλωσσικό λάθος. Στο Α.-Φ. Χριστίδης (Επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός για την γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- Θεοφανοπούλου-Κοντού, Δ., Λασκαράτου, Χ., Σηφιανού, Μ., Γεωργιαφέντης, Μ., & Σπυρόπουλος, Β. (2003). *Σύγχρονες τάσεις στην ελληνική γλωσσολογία: Μελέτες αφιερωμένες στην Ειρήνη Φιλιππάκη-Warburton*. Αθήνα: Πατάκης.
- Ιμβριώτη, Ρ. (1985). *Παιδεία και κοινωνία* (4η εκδ.). Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.
- Καραφύλλης, Γ. (2007). *Η φιλοσοφία της παιδείας* (4η εκδ.). Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Καρζής, Θ. (1991). *Τα σωστά ελληνικά* (3η εκδ.). Αθήνα: Φιλιππότης.
- Καψάλης, Γ. Δ. (2003). *Μελέτες παιδικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Καψωμένος, Σ. Γ. (2003). *Από την ιστορία της ελληνικής γλώσσας*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Κοπιδάκης, Μ. Ζ. (2010). *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας* (4η εκδ.). Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Κοτρότσου-Λόντου, Τ. (2004, Απρίλιος). Το ελληνικό γλωσσικό ζήτημα. *Επιστημονικό Βήμα*, σσ. 40-56.
- Κούτρας, Σ. Κ. (2005). *Πειστικός Λόγος* (Τόμ. Ι). Αθήνα: Σαββάλας.
- Κούτρας, Σ. Κ. (2005). *Πειστικός Λόγος* (Τόμ. ΙΙ). Αθήνα: Σαββάλας.
- Κριαράς, Ε. (1998). *Θητεία στη γλώσσα*. Αθήνα: Γκοβόστης.
- Κωνσταντίνου, Χ. Ι. (2015). *Το καλό σχολείο, ο ικανός εκπαιδευτικός και η κατάλληλη αγωγή ως παιδαγωγική θεωρία*. Αθήνα: Gutenberg-Γιώργος & Κώστας Δάρδανος.
- Λιαπής, Β. (1984). *Διδασκαλία νεοελληνικής λογοτεχνίας*. Θεσσαλονίκη.
- Λυπουρλής, Δ. (1994). *Γλωσσικές Παρατηρήσεις* (Τόμ. ΙΙ). Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

- Μανδαλά , Μ. (1991). *Ελληνικό Λεξικό: Ορθογραφικό, ερμηνευτικό, ετυμολογικό, συνωνύμων, αντιθέτων, κύριων ονομάτων* (4η εκδ.). Αθήνα: Τεγόπουλος-Φυτράκης.
- Μήτσης, Ν. (2004). *Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση (1822-1993)*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (1994). *Ελληνική Γλώσσα: Παρόν, Παρελθόν, Μέλλον*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (1998). *Θεωρητική Γλωσσολογία* (2η εκδ.). Αθήνα: Ρωμανός.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (2010). *Διαλογισμοί για τη γλώσσα και τη γλώσσα μας* (2η εκδ.). Αθήνα: Καστανιώτης.
- Παπαδοπούλου, Σ. (1999α). Η γραπτή έκφραση στη διδακτική της γλώσσας. *Επιστημονική Επετηρίδα του Παιδαγωγικού Τμήματος Δ.Ε. Ιωαννίνων*(12), σσ. 135-156.
- Παπαδοπούλου, Σ. (1999β). Μπορεί η γλώσσα των βιβλίων να διαμορφώσει συνειδήσεις;. *Επιστημονική Επετηρίδα του Παιδαγωγικού Τμήματος Δ.Ε. Ιωαννίνων*(12), σσ. 157-180.
- Παπαδοπούλου, Σ. (2000). *Η Ολική Γλώσσα στη Διδακτική της Γλωσσικής Έκφρασης για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση*. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δάρδανος.
- Παπαδοπούλου, Σ. (2004). *Η μάθηση της ορθογραφίας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Παπαδοπούλου, Σ. (2008). *Καινοτόμες Δράσεις*. Θεσσαλονίκη: ΟΕΠΕΚ. Ανάκτηση από <https://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/3849/1144.pdf>
- Παπαδοπούλου-Μανταδάκη, Σ. (2003). *Της γλώσσας τα καμώματα*. Ιωάννινα: Πανεπιστημιακό Τυπογραφείο του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.
- Παπαζαφείρη, Ι. (1988). *Λάθη στη χρήση της γλώσσας μας*. Αθήνα: Σμίλη.
- Παπάζογλου, Ν. (2014, Οκτώβριος 26). Greeklish, σωστή ή lathos η χρήση τους? (Newsbeast, Επιμ.) Ανάκτηση από Newsbeast: <http://www.newsbeast.gr/weekend/arthro/747241/greeklish-sosti-i-lathos-i-hrisi-tous>

- Παππάς, Τ. (2009, Νοέμβριος 29). *Η παραφθορά των λέξεων*. Ανάκτηση από Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία.
- Παρλαμάς, Μ. Γ. (1986). *Από τη ζωή των λέξεων*. Αθήνα: Δόμος.
- Πετρούνιας, Ε. (1984). *Νεοελληνική γραμματική και συγκριτική ανάλυση* (Τόμ. Ι). Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Πόρποδας, Κ. Δ. (2002). *Η ανάγνωση*. Πάτρα.
- Ράλλη, Α. (2011). *Η σύνθεση λέξεων* (2η εκδ.). Αθήνα: Πατάκης.
- Σετάτος, Μ. (1994). *Γλωσσολογικές μελέτες*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Τομπαΐδης, Δ. (1985). *Γλωσσογραφία*. Αθήνα: Επικαιρότητα.
- Τομπαΐδης, Δ. Ε. (1998). *Λεξιλογικά της νέας ελληνικής*. Αθήνα: Επικαιρότητα.
- Τριανταφυλλίδης, Μ. (1941). *Νεοελληνική Γραμματική*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.
- Τριανταφυλλίδης, Μ. (1948). *Η ορθογραφία μας*. Αθήνα: Ν. Αλικιώτης και Υιοί.
- Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Ν. (2006). *Η λαϊκή γλώσσα των ειδήσεων: Μια στάση απατηλής οικειότητας*. Αθήνα: Εμπειρία Εκδοτική.
- Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Ν. (2011). *Η γλώσσα των ΜΜΕ στο σχολείο*. Αθήνα: Λιβάνη.
- Τσολάκης, Χ. (1999). *Τη γλώσσα μου έδωσαν ελληνική* (Τόμ. ΙΙ). Σκόπελος: Νησίδες.
- Τσοπανάκης, Α. (1987). *Προβλήματα της δημοτικής: το τελικό -ν*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Φιλήντας, Μ., Σιδέρης, Γ., Γληνός, Δ., Γιοφύλλης, Φ., Χατζηδάκης, Ν., Προύσης, Κ., . . . Μπενέκος, Γ. (1980). *Φωνητική γραφή*. Αθήνα: Κάλβος.
- Φράγκος, Χ. (1983). *Παιδαγωγικές έρευνες και εφαρμογές*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Χαραλαμπίδης, Χ. (1992). *Νεοελληνικός λόγος*. Αθήνα: Νεφέλη.

Χάρης, Γ. Η. (2003). *Δέκα μύθοι για την ελληνική γλώσσα* (5η εκδ.). Αθήνα: Πατάκης.

Χάρης, Γ. Η. (2003β). *Η γλώσσα, τα λάθη και τα πάθη*. Αθήνα: Πόλις.

Χρηστίδης, Α.-Φ. (2002). *Όψεις της γλώσσας*. Αθήνα: Νήσος.

Ψυχάρης, Γ. (2007). *Ανθολόγιο Ψυχάρη*. Ιδιωτική.